

Çorum Belediyesi Kültür Yayınları

129



ÇORUMLU

Kadın Halk Ozanları

Hasan KORKMAZ
İbrahim GÖSTERİR



1. BASKI



ÇORUMLU

Kadın Halk Ozanları

Hasan KORKMAZ
İbrahim GÖSTERİR



ÇORUM
2024

Birinci Baskı

Ağustos 2024

Bu kitabın bütün hakları Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu gereğince yazarına aittir. İzinsiz çoğaltılamaz, ticari amaçla kullanılamaz. Ancak sanatsal amaçlı etkinliklerle tanıtım amaçlı kullanımlarda yazar, yapıt adı belirtilerek alıntı yapılabilir.

Baskı Cilt

Salmat Basım Yayım Ambalaj San. ve Tic. Ltd. Şti.
Büyük Sanayi 1. Cadde 95/1 İskitler/Altındağ/ANKARA
Tel: (+90-312) 341 10 20 www.salmat.com.tr
Sertifika No: 47771

Grafik Tasarım

Bir Medya Grafik Tasarım Ltd. Şti.
Yeni yol Mh. Gazi 12. Sk. No:12/B Merkez / Çorum
www.birmedya.net

ISBN: 978-625-98945-4-6

Yayına Hazırlayan

Çorum Belediyesi Kent Arşivi

İsteme Adresi

Çorum Belediyesi Kent Arşivi
Kunduzhan Mah. Farabi Cad. No:22 Çorum Belediyesi B Blok
Zemin Kat No:20 ÇORUM
Tel: 0364 319 1759

Çorum Belediyesi

Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü

Bu Eser Çorum Belediyesi'nin Kültür Yayınıdır.

PARA İLE SATILMAZ

TAKDİM

“At Ayağı Külüg, Ozan Dili Çevük Olur.” (Dede Korkut)

Anadolu bir âşıkclar diyarıdır. Şehirlerimiz, kazalarımız, köylerimiz tarih boyunca pek çok ozana, aşığa mesken olmuştur. Ozanlar sesiyle, sözüyle, sazıyla bu toprakların nidası olmuştardır. Anadolu’nun hoş görüsünü, enginliğini, zengin kültürünü kuşaktan kuşağa aktarmışlardır. Çalınan sazlar, okunan bozlaklar, söylenen koçaklamalar, koşmalar, maniler, savlar anlatılan destanlar sözlü kültürümüzün bir değeri olarak hala dilden dilen dolaşmaktadır. Sazla çalınanların, söylenenlerin, anlatılanların hemen hepsinin kendine münhasır bir hikâyesi de vardır.

Bu hikâyelerden neşet eden eserler; kimi zaman çileyi, kimi zaman sevinci, kimi zaman kahramanlıkları, kimi zaman sevgiyi, kimi zaman aşkı, kimi zaman ölümü konu edinmiştir. Ozanlar böylece Anadolu Kültürünü oluşturan ölümsüz eserler bırakmışlardır. Bu mirastan da Aşıklık Geleneği doğmuştur.

Aşıklık Geleneğinin önemli merkezlerinden biri de Hititlerden günümüze pek çok medeniyete beşiklik eden Çorum’dur. Çorum gerek sözlü kültür açısından gerekse maddi ve manevi kültür açısından oldukça zengindir. Bu zengin miras, Çorum’da yetişen ozanların sazına, sözüne, şiirlerine yansımıştır. Kısaca Aşıklık Geleneği ve bu geleneğin temsilcileri açısından şehrimizin il, ilçe ve köyleri oldukça mümbittir.

Aşıklık geleneğimizin temsilcileri arasında kadın ozanlarımızın olması, şehrimizin ozanlık geleneğinin halkın geneline yayıldığıının ve bunun bir yaşam biçimi olduğunun da bir ispatıdır. Kadın ozanlarımız da diğerleri gibi sazlarıyla, sözleriyle, şiirleriyle, halk edebiyatına yaptıkları güzel katkılarla toplumumuzun sesi ve soluğu olmuştur. Halkımızın acısını, sevincini, değerlerini şiirlerle, şarkılar, destanlarla ve türkülerle, hikâyelerle bugüne aktarmışlardır.

Çorum Belediyesi olarak şehrimizin kültürel birikimini tanıtmak, sonraki nesillere aktarmak, kültür ve sanat hayatımızı daha canlı tutmak amacıyla önemli hizmetlere imza atıyoruz. Restorasyon çalışmaları, kültürel etkinlikler, bu yönde hizmeti olan

kurum ve kuruluşlara yaptığımız desteklerin yanında basım ve yayım çalışmalarına devam ediyoruz.

Elinizdeki Çorumlu Kadın Halk Ozanları adlı eser, Eğitimci – Yazar Hasan Korkmaz ve Eğitimci – Yazar İbrahim Gösterir Hocalarımızın, uzun ve özverili araştırmaları neticesinde ortaya çıkan bir kaynak eser oldu. İki değerli kültür insanı Hasan Korkmaz ve İbrahim Gösterir'i şehrimiz kültür ve sanat hayatına katkılarından dolayı tebrik ediyorum. Bu alanda ortak akıl etrafında şehrimize hizmet eden tüm kültür insanlarına şükranlarımı arz ediyorum.

Dr. Halil İbrahim AŞGIN
Çorum Belediye Başkanı

İÇİNDEKİLER

Takdim	3
Önsöz	9

GİRİŞ

HALK OZANLIĞI GELENEĞİNİN KÖKENİNE KISA BİR BAKIŞ

Kam, Baksı, Ozan, Âşık Kavramları	13
Ozanlık Geleneğinin Başlıca Kuralları	16
Ozanlık Geleneğinin Günümüzdeki Durumu	18

BİRİNCİ BÖLÜM OZANLIK GELENEĞİ İÇİNDE ÇORUMLU KADIN HALK OZANLARI

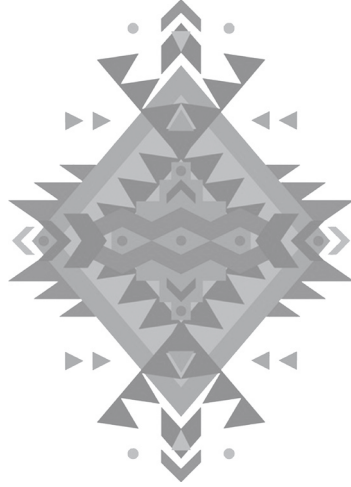
Çorumlu Kadın Halk Ozanları	23
Ozanların Doğduğu, Yaşadığı Toplumsal Çevre	29
Geleneğe Yönelme (Ozanlığa Başlama)	31
1. Sevdalanma sonucu âşık olma	31
2. Duygusal kişilik yapısı	32
3. Dert nedeniyle âşık olma	33
4. Sazlı sözlü ortamlarda bulunma	34
5. Soyaçekimin (kalıtımın) etkisi	35
6. Ayrılıklar, ölümler, toplumca yaşanan ortak acılar	36
7. Düş görüp dolu (bade) içerek âşık olma	38
8. İnsanın yaşamda aradığını bulamaması	43
9. Başka nedenler	43
Ozanların Yetiştirilmesi	44
Ozanlık Adı (Mahlas) Alma	47
Kadın Ozanların Sanatlarını Uyguladıkları Ortamlar	53
1. Sözlü Kültür Ortamı	53
2. Yazılı Kültür Ortamı	54
3. Elektronik Kültür Ortamı	57
Ozanların Eğitim Durumu	59
Mesleki Açından Kadın Halk Ozanlığı	64

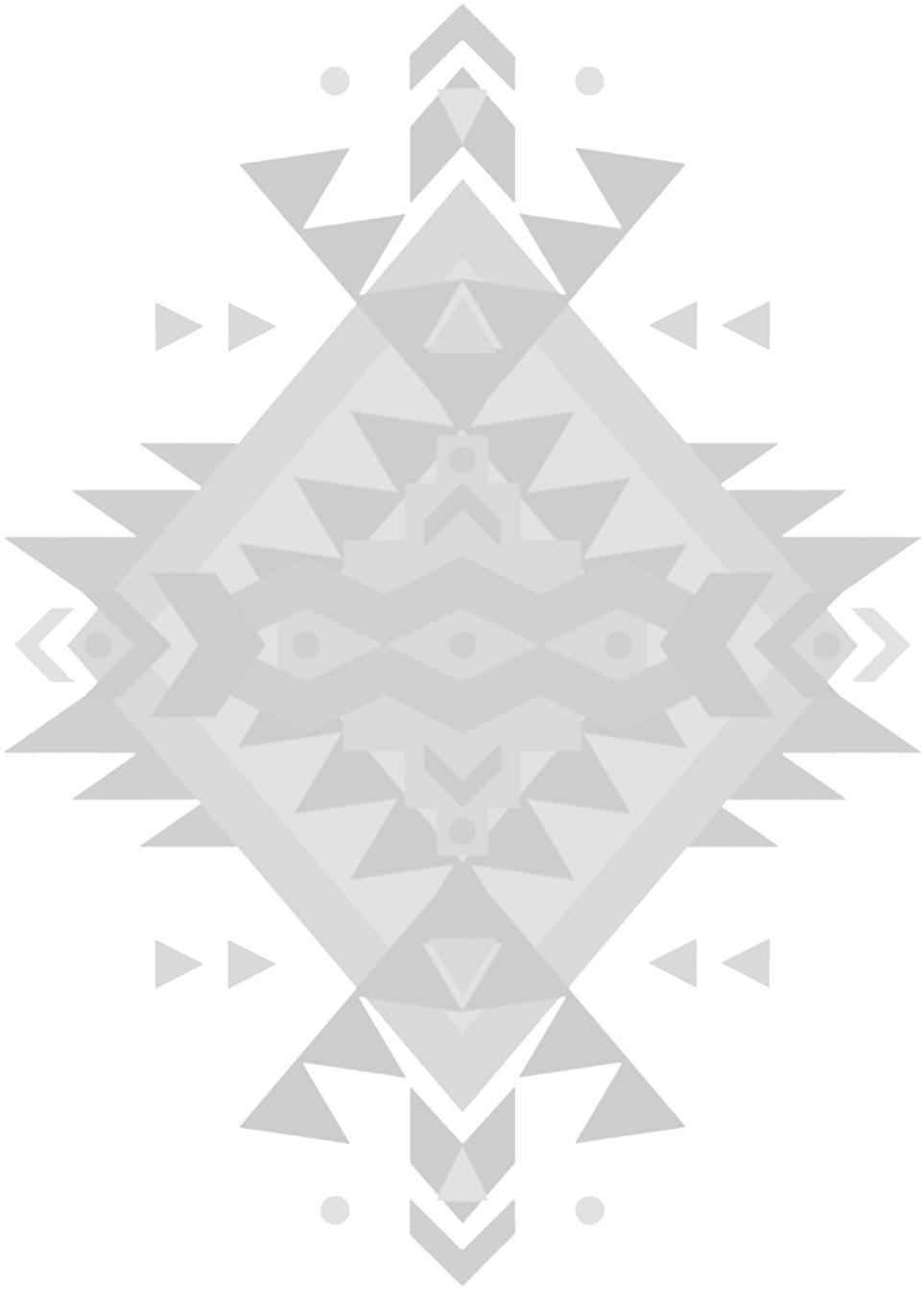
İKİNCİ BÖLÜM

ÇORUMLU KADIN HALK OZANLARI

1. Akkız Koçak (Akkız Ana)	71
2. Aslıhan Çetin	78
3. Ayşe Çoban (Sevgican)	83
4. Döndü Doğan (Döndü Bacı)	89
5. Emine Arslan Örgel	94
6. Emine Özcan	96
7. Fatma/Fadime (Mırık)	100
8. Fatma Büke (Fadime)	110
9. Fatma Kayı	115
10. Fevziye Solmaz Temuroğlu (Fevziye Bacı)	121
11. Gülkız Aslaner	126
12. Gülsüm Kahraman (Sedayı)	131
13. Hacer Sıcacık	136
14. Hasgöl Yalçın	137
15. İntisap Bacı	141
16. Kadriye Bilginer	145
17. Kamer Metin (Kamer Bacı)	149
18. Kevser Ezgili (Ezgili Kevser)	155
19. Kıymet Çağın	164
20. Lalizar Hardal (Nalizer)	169
21. Leyla Yıldırım (Leylican)	171
22. Leyla Yılmaz	178
23. Melek Odabaşı (Serbade)	181
24. Memnune Kayretli (Melek)	186
25. Menekşe Yenigezer (Şah Menevşe)	190
26. Müslüme Ünver	196
27. Naciye Asabi (Külözü)	202
28. Naile Esen Uslu (Zeyno Bacı)	206
29. Nazan Doğan	209
30. Nazik Coşkun	211
31. Nevin Satır (Sunai)	218
32. Nevin Şaziye Ekmekçioğlu (Leb-i Derya)	222
33. Nezaket Körpe (Nazende)	227
34. Rabia İnan	229
35. Reyhan Erşahin	230
36. Reyhane Erden	234
37. Rukiye Şahin (Badegöl)	239
38. Satı Tunç (Küçük Satı)	245
39. Sevim Hardal	255
40. Sibel Kıpır Şengül	260
41. Sultan Çakmak (Kul Sultan).....	263
42. Sürmelican Kaya (Sürmelican)	268

43. Tülay Bilgin	275
44. Türkan rten Şahadoğru (Garip Türkan)	279
45. Yaşar Kaplan	282
46. Yeter Bektaş (Damla)	287
47. Zakine zdek (zdeki)	294
48. Zeliha Arslaner	298
49. Zeynep Esen	305
50. Zhre Eylem Yıldırım (Firari)	309
KAYNAKÇA	317





ÖNSÖZ

Anadolu, üç kıtayı birbirine bağlayan konumuyla tarih boyunca birçok toplumun gelip geçtiği, yerleşip yaşadığı bir kavimler kapısıdır. İkliminin uygunluğu, bereketli toprakları, stratejik önemi dolayısıyla da değişik orduların çarpışma alanı olmuştur.

Karadeniz Bölgesi'ni İç Anadolu'ya, başka bölgelere bağlayan bir kavşak noktasında olması bakımından Anadolu coğrafyasının önemli alanlarından biri olan Çorum yöresi eski çağlardan beri önemli bir yerleşim yeri olmuştur. Hattilerin, Hititlerin bu topraklarda oluşturduğu kültür onların ardıllarının katkılarıyla varsıllaşarak Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı duraklarından geçip Cumhuriyet dönemine ulaşmıştır. Her durakta biraz daha artan kültürel birikimi Çorum'u hem somut kültür varlıkları açısından hem de somut olmayan kültür kalıtı açısından önemli bir kültür kenti yapmıştır.

Cumhuriyet döneminde sahip olduğumuz kültür kalıtının incelenmesi, derlenmesi, değerlendirilmesi için oluşturulan en önemli kurum 1932 yılında açılan Halkevleri olmuştur. Her halkevi, oluşturduğu kurullarla bir yandan kültür sanat etkinlikleri düzenlerken bir yandan da yöresinin kültürünü derlemeye, çıkardığı bir dergi aracılığıyla yayımlamaya başlamıştır.

24 Şubat 1933 tarihinde açılan Çorum Halkevi, 1938-1946 yılları arasında Çorumlu adıyla bir dergi yayımlamıştır. 61 sayı olarak yayımlanan dergide yazılı ya da sözlü kaynaklardan derlenen pek çok halk edebiyatı ürününe yer verilmiştir. Bunlar arasında âşık edebiyatı ürünleri önemli bir yer tutmaktadır.

Çorumlu dergisinden önce yöremizin âşık edebiyatı üzerine yapılmış bir çalışma olmamıştır. Derginin kapanmasından sonra ise bu alandaki çalışmaların üzerine neredeyse ölü toprağı serpilmiştir. 1958 yılında Çorum'dan Sesler adıyla bir şiir seçkisi yayımlanmış, bir iki kişisel şiir kitabı basılmıştır. 1990'lı yıllardan başlayarak artan üniversite sayısına karşın âşık edebiyatının gerekli ilgiyi gördüğünü söyleyemeyiz. Yapılan çalışmalar birkaç ozanımızı konu alan tezlerle sınırlı kalmış; 2008, 2014 yıllarında iki adet şiir seçkisi yayımlanmıştır. Şair, halk bilimci Can Yoksul'un Çorumlu ozanlarla ilgili olarak yerel basında yayımladığı çok sayıda yazı ise kitap bütünlüğünde yayımlanmamıştır. Kısaca söylemek gerekirse Çorum yöresi âşıklık geleneğini tarihsel süreci içinde inceleyen geniş kapsamlı bilimsel bir çalışma yapılmamıştır.

Halk kültürümüzle onun bileşeni olan âşık tarzı şiir geleneğimizin yeterince araştırılmamasının temel nedeni bu alanda çalışma yapacak halk bilimcimizin olmamasıdır. Bu nedenle yöremizde çok

varsıl bir âşık varlığı olmasına karşın zamanında kayıt altına alınmadığı için pek çoğu şiirleriyle birlikte unutulup gitmiştir. Yaşayanlar arasında da hakkında tek satır yazı yazılmamış yüzlerce âşığımız vardır. Bu nedenle âşık sanatımız hak ettiği yere gelememiş, bu alanda öne çıkan kimi illerin gerisinde kalmıştır.

İlimizin âşık varlığını belirlemek için iki yıldır yaptığımız sayım döküm çalışması sırasında yöremizdeki bilinen en eski âşıkların 17. yüzyılda yaşadığı belirlenmiştir. 2023 yılı sonu itibarıyla yöremizde yaşamış ya da yaşamakta olan 500 dolayında âşığın bilgisine ulaşılmıştır.

Ülkemizde Seher Abdal, Samıtlı Hörü, Hüsniye Bacı, Sanem Bacı gibi deyişleri günümüze ulaşabilen en eski kadın ozanlar 16. yüzyılda yaşamıştır. Ancak Çorum yöresinde 19. yüzyıl öncesinde yaşamış kadın âşıkların adlarına ulaşamamıştır. Çalışmamızda bilgilerini elde ettiğimiz kadın ozanlar erkek ozanların ancak onda biri kadardır. Bunların en eskisi, 1880 yılında Yukarı Körücek köyünde doğan, şiirlerinde Mırık ozanlık adını kullanan Fadime (Fatma)'dır. Ondan öncekilerin adları sanları, şiirleri unutulup gitmiştir.

Bu kitabın hazırlanması düşüncesi yaptığımız sayım döküm çalışması sırasında ortaya çıkmıştır. Zaten sayıca çok az olan kadın âşıklarımızın öncekilerin sonuna uğramaması için kayıt altına alınması düşünülmüştür.

Kitabın giriş bölümünde âşık, ozan, baksı gibi kavramlar üzerinde durulmuş daha sonra âşık edebiyatının gelişimi konusunda bilgiler verilmiştir. Ayrıca kadın ozanların gelenek içindeki yerleri açıklanarak kadın ozan sayısının neden az olduğu irdelenmiştir. Sonra da kadın ozanların geleneğe nasıl yöneldikleri, nasıl yetiştikleri, sanatlarını hangi ortamlarda uyguladıkları üzerinde durulmuştur. Kadın ozanların ozanlık adlarını nasıl aldıkları, hangi sosyal çevreden geldikleri, eğitim durumları açıklanmıştır.

Kadın ozanların işlendiği bölümde ise elde edilebildiği kadarıyla yaşam öyküleri, şiire nasıl başladıkları, işledikleri konular gibi bilgilere yer verilmiştir. Yaşam öykülerinden sonra ozanlara ilişkin bilgi alınan kaynaklar, kaynak kişiler gösterilmiştir.

Konu üzerinde daha önce çalışılmadığı için kadın âşıklara ulaşma, onlara ilişkin bilgi toplama süreci hem yorucu olmuş hem de uzun zaman almıştır. Ozanların belirlenmesinde geniş bir kaynak taraması yapılmıştır. Başta Çorum'da yayımlanan yerel gazeteler, dergiler, seçkiler olmak üzere yüzlerce yayın taranarak daha önce sayısı on beş kadar olan kadın ozan sayısı elli dolayına çıkarılmıştır. Geçmişte yaşayan ozanlar için yakınlarıyla ya da onları tanıyan kişilerle görüşülmüş, yaşadıkları yerlere gidilerek alanda derleme çalışması yapılmıştır. Bu yolla bilgileri genişletilmeye, yeni şiirlerine ula-

sılmaya çalışılmıştır. Yaşayan ozanlarla görüşülerek ilk elden bilgi edinmeye özen gösterilmiştir. Yaşayan ozanlarla kişisel görüşmeler yapılarak, sosyal medya araçları kullanılarak bilgileri, şiirleri derlenmiştir.

Kimlerin ozan sayılarak bu çalışmaya alınacağı konusunda üç temel ölçü belirlenmiştir:

1. Ozanın kendi şiirini yaratabilmesi,
2. Ozanın şiirlerinde halk şiirinin içerik, yapı (ölçü, uyak gibi) özellikleri bakımından belli bir sanat düzeyine ulaşabilmesi.

Bu çalışmada dörtlüklerle âşık tarzında şiir yazanlar çalışmaya alınmıştır. Serbest dizeli şiir yazan ya da şiirleri halk şiirinin özelliklerini yansıtmayan şairlere yer verilmemiştir. Hem serbest hem ölçülü şiir yazan kişiler de çalışmada yer almıştır. Sözü, içeriğin ön plana alınması ister istemez saz çalmayan, ancak halk şiirinin ölçü, uyak özelliklerini kullanarak şiir yazanların kapsama alınmasını gerektirmiştir. Hem aruz ölçüsünü hem hece ölçüsünü kullanan ozanlar da çalışmaya alınmıştır.

3. Ozanın Çorum doğumlu olması. Ailesinin başka yerdeki memuriyeti, işi nedeniyle Çorum dışında doğan ozanlar da Çorumlu sayılmıştır. Çorum'da doğduktan ya da evlendikten sonra başka yerlere göç eden ozanlara da bu çalışmada yer verilmiştir.

Belirlenen ölçüler gereği ozanların bulunabilen şiirleri incelenmiştir. Şiirlerinde sanatsal bir yetkinliğe ulaşmış olduklarına bakılmıştır. Kimi çalışmalara ozan olarak alınan, hatta şiir kitabı yayımlayan, kendilerinin ozan olduğunu ileri süren kimi kişilerin yazdıklarının halk şiirinin yeterliliklerini karşılamadığı, belirli bir sanat düzeyine ulaşamadığı görülmüş, bu çalışmada onlara yer verilmemiştir.

Halk şiiri tarzında şiir yazdıkları bilinmesine karşın şiirlerine, yaşam öykülerine ulaşılamayan ya da haklarında yeterli bilgi bulunamayan ozanlar da vardır. Ayla Malkoç, Leyla Harika, Hasibe, Nuriye Sapaz, Yeter Ana bunlar arasında sayılabilir. Bu çalışmanın belki en önemli eksikliği budur. Kadın ozanlarımızın bu çalışmaya alınanlardan daha çok olduğu bellidir. 750'nin üzerinde köyü bulunan Çorum'un bütün köylerinin taranması kadın ozan sayısını daha da artıracaktır. Bu ozanlar da bilgilerine ulaşıldıkça ileride değerlendirilecek, beklentileri karşılamayanlar elenecektir.

Bir güçlük de ozanların sıralanmasında yaşanmıştır. Doğum tarihi belirlenemeyen ozanlar bulunduğu için ozanları doğum tarihi en eski olana göre sıralamak mümkün olmamıştır. Kimi ozanlarımız şiirlerinde ozanlık adı (mahlas) kullanmadıkları için ozanlık adına göre de sıralama yapılamamıştır. Soyadı belirlenemeyen ozanlar da olduğu için en uygun yöntem ozanları abecesel bir düzenlemeyle

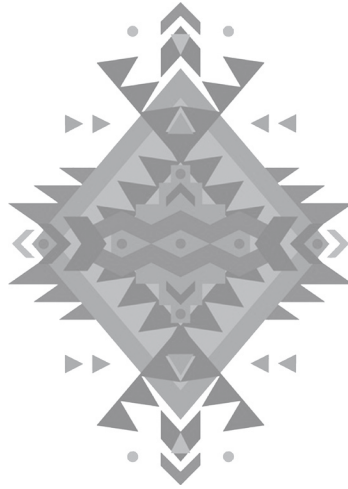
adlarına göre sıralamak uygun görülmüştür. Şiirlerin sıralaması ise son dördlüğün uyağına göre yapılmıştır.

Yöresel olması nedeniyle genel sözlüklerde bulunamayacak sözcüklerin anlamları dipnotlarla açıklanmıştır. Anlamı sözlüklerde kolayca bulunabilen Arapça, Farsça sözcükler açıklanmamıştır.

Çeşitli araştırmacılar “âşık” ile “ozan” arasında anlam ayrılığı olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle hangi terimin kullanılması gerektiği konusunda da bir uzlaşma sağlanamamıştır. Halk bilimci - yazar Hayrettin İvgin, Arapça bir sözcük olan “âşık”ın dilimize on beşinci yüzyılda girdiğini, bundan önce şiir yazana, şiir söyleyene, saz çalanlara, türkü yakanların hepsine “ozan” dendiğini, iki sözcüğün birbirini karşıladığını belirterek bu iki terimin özdeş anlamda kullanılmasını önermektedir. Biz de bu öneriyi doğru bularak çalışmamızda âşık, ozan kavramlarını eş anlamlı olarak kullandık.

Artık yaşamayan ozanlarımızın anıları önünde saygıyla eğilirken, yaşayanlara sağlıklı, uzun ömürler diliyoruz.

Hasan KORKMAZ / İbrahim GÖSTERİR
Çorum: Mart 2024



GİRİŞ

HALK OZANLIĞI GELENEĞİNİN KÖKENİNE KISA BİR BAKIŞ

KAM, BAKSI, OZAN, ÂŞIK KAVRAMLARI

Toplumların sürekliliğini sağlayan, onları geleceğe taşıyan gelenekleri vardır. Bu gelenekler köklü oldukları, toplumsal değişmelere yozlaşmadan uyum sağladıkları sürece toplumu ayakta tutarlar. Dolayısıyla güçlü toplumlar köklü gelenekleri olan toplumlardır. Gelenekleri çözülen toplumların geleceği de olmaz.

Ozanlık geleneği, tarihi binlerce yıl geçmişe uzanan Türk ulusunun, kökü çok eski dönemlerde aranması gereken köklü bir geleneğidir.

Tarihimizin eski çağlarından günümüze ulaşmayı başardığına göre, ozanlık geleneğimiz durağan bir gelenek değildir. Yeni koşullara, toplumsal gelişmelere, çağların yarattığı değişimlere ayak uydurarak bugüne ulaşmayı başarmıştır. Halk var olduğu sürece de yine birtakım değişikliklere uğrayarak varlığını sürdürecektir.

Yaratıları günümüze ulaşmasa da İslamiyet'ten önceki Türk toplumlarının ozanları vardı. Bu halk sanatçılarına her toplumda ayrı bir ad verilirdi. Sözelimi, Oğuz Türklerinin “ozan / ozgan” dediği halk sanatçılarına Altay Türklerinde “kam”, Kırgızlarda “baksı”, Yakutlarda “oyun”, Tunguzlarda “şaman” denirdi (Onay 1996: 5; Dizdaroğlu 1969: 12). Kırgızlarda ise kadın baksılara “bübü” adı verilmekteydi (Kaya 2014: 189).

Daha önce Çuçu (Atalay 1941: 238) dışında adlarını bilmediğimiz en eski Türk ozanlarının kimler olduğu konusunda Turfan kazılarında ele geçirilen belgeler; Aprınçur Tigin, Kül Tarkan, Sungku Seli Tutung, Ki-Ki, Pratyaya-Şiri, Asıg Tutung, Çısuya Tutung, Kakım Keyşi gibi ozanları tanımamızı sağlamıştır (Arat 1965: XXI-XXII).

Adları ne olursa olsun, bu halk sanatçılarının toplantılarda, şölenlerde, orduda, yas törenlerinde önemli bir yeri vardı. “Şölen” denilen askerî-dinî nitelikli törenlerde; “sığır” adı verilen, devlet büyüklelerinin de katıldığı dinsel amaçlı süreklilikli avlarında; toplumun hangi katmanından olduğu ayırt edilmeksizin ölenler için düzenlenen “yuğ” törenlerinde büyücü ozanlar önemli görevler üstlenirdi (Dizdaroğlu 1969: 12-13).

Sözelimi, beşinci yüzyılda Kun (Hun) Türklerinin ordularında halk şairleri vardı. Bunlar, Attila'nın ölümü nedeniyle düzenlenen törenlerde önemli görevler almışlardı (Durbilmez 2008: 16). Türk

şiiirinin en eski örnekleri belki de bu büyücü ozanların, bu törenlerde müzik eşliğinde söyledikleri parçalardır (Dizdaroğlu 1969: 13).

Yalnız Hun Türklerinde değil, bütün Türk devletlerinde, hatta Moğollarda ordunun önünde kopuz çalarak giden, ordunun kahramanlıklarını, başarılarını dile getirerek askeri coşturan ozanlar vardı. Ancak ozanların görevleri kahramanlık olaylarını, savaşlardaki başarıları, toplumun ortak duygularını koşuk düzerek dile getirmekle sınırlı değildi. Onlar, büyücülükten hekimliğe değin birçok başka işlerle de uğraşmışlardır. Bu işler, toplumun değışen gereksinimlerine göre çeşitlilik göstermiştir.

Halkın, olağanüstü yeteneklerle donatılmış olduğunu düşündüğü bu sanatçılar; dinsel öğretileri, yaşadıkları çağın bilgi birikimini aktarmalarının yanı sıra kimi devlet adamlarına danışmanlık yapmışlar, kimi zaman da yönetenlere karşı halkın sözcüsü olmuşlardır. Gittikleri yerlerde gördüklerini, duyduklarını başka yerlerde şiir diliyle aktararak habercilik işlevini de yerine getirmişlerdir. Yüklendikleri görevlerin önemi dolayısıyla toplumda saygın bir yer edinmişlerdir (Durbilmez 2008: 15-16). Ancak toplumun gelişmesine koşut olarak ortaya çıkan toplumsal iş bölümü sonucunda kamlar, baksılar, ozanlar zamanla bu görevlerinin bir bölümünü bırakmak durumunda kalmışlardır. Kamlar, baksılar birer büyücü kimliğine bürünürken, ozanlar şair/çalgıcı kimliğini bir süre daha korumuşlardır (Dizdaroğlu 1969: 14)

Eski ozanlar, özellikle boy beylerinin çevresinde bulunurdu. Bunlar; boylar arasındaki savaşları, devlet otoritesiyle olan çatışmaları, ihanetleri, yenilgileri, yenilgiler ardından yaşanan büyük göçleri destanlaştırır; kuraklık, kıtlık, çekirge baskını gibi doğal yıkımları konu edinirlerdi. Böylece bir yandan yaşanan olaylara ilişkin anıları tazeleyip diri tutarken bir yandan da yaşanan tarihten yazılacak tarihe not düşerlerdi.

Beylerin konaklarında, hükümdarların saraylarında bulunup söyledikleriyle onları neşelendiren ozanlar da az değildi. Şah Hatayı gibi, kendisi de ozan olup şiirleri günümüze ulaşmış hükümdarlar da vardır.

Bizdeki ozanlar gibi, her halkın kendilerine özgü sanatçıları vardır. Öyleyse halk ozanlığı yalnız Türk kökenli halklara özgü bir sanat değildir. Ozanlık, dünyanın pek çok ülkesinde, çeşitli halklarda birbirinden bağımsız olarak ortaya çıkmış bir sanat alanıdır (Reinhard-Pinto 2019: 23).

İslam dininin benimsenmesinden yaklaşık on altıncı yüzyıla değin olan dönemde ozan / baksı geleneği bir değışim daha geçirerek yerini dinsel şiirler üreten tekke şairleri ile din dışı konuları işleyen

âşıklara bırakmıştır. Araştırmalar âşıklık geleneğinin ortaya çıkışı konusunda 15-16. yüzyılları işaret etmektedir.

Kökeni üzerine değişik görüşler öne sürülen, değişik anlamlarda kullanılan “ozan” sözcüğü, on beşinci yüzyılın sonlarından başlayarak değerini de yitirerek bambaşka bir anlam kazanmıştır. “Geveze, ağzına geleni söyleyen” kişi anlamında kullanılır olmuştur (Dizdaroğlu 1969: 17). Bu süreçte “ozan” sözcüğü yavaş yavaş kullanımdan düşerek yerini “âşık”a bırakmıştır.

On üçüncü yüzyıldan başlayarak dini-tasavvufi şiirler yazan aydın ozanların kullanmaya başladığı âşık sözcüğü giderek kökleşmiş, din dışı konuları işleyen halk şairlerince de kullanılmıştır. On altıncı yüzyılda iyice belirginleşen “âşık” terimi, bu yüzyılda belirgin özelliklere sahip şairlerin genel adı olmuştur (Oğuz 1994: 19). Böylece âşıklık geleneği, on altıncı yüzyılda oluşmaya başlamış, ancak oluşumunu tamamlamamıştır (Oğuz 1995: 424).

Âşık edebiyatı üzerine ilk yazıları yayımlayan M. Fuat Köprülü, âşıkların da âşık tarzının da kent yaşamının ürünü olduğunu ileri sürmüştür (Köprülü 2004: 32). Âşık Şerifi’nin چراغی olup âşık tarzı geleneğin piri sayılan Âşık Ömer’le birlikte Gevheri, Levni, Kâtibi, Kuloğlu, Kayıkçı Kul Mustafa gibi âşıklar bu geleneğin kurucu kadrosunu oluşturmuştur. Bu kadro İstanbul’da bir araya gelerek geleneği İstanbul merkezli olarak kurmuş olmalıdır (Çobanoğlu 2007: 50-51).

Kısaca, yerleşik yaşamın yön verdiği köklü kültür değişimlerinin, yeni yazın anlayışının dayattığı gereksinimler, on beşinci yüzyılda âşık tipinin, âşık şiirinin doğmasında başlıca etkenler olmuştur (Artun 2005: 2).

“Âşık” teriminin kökeni de tıpkı “ozan” teriminin kökeni gibi pek belirgin değildir. Türkçe olduğuna ya da Arapçadan geçtiğine ilişkin görüşler vardır. Örneğin, Veled Çelebi, bunun Türkçe “ışık” sözcüğünden geldiği kanısındadır. Hüseyin Kazım Kadri’ye göre ise âşık, Arapça bir addır (Dizdaroğlu 1969: 18-19)

Âşık sözcüğü dilimizde “seven kişi”, “aşk şarkıları şairi”, “aşk şarkıları söyleyen kişi” anlamlarında kullanılmıştır. Ayrıca bu kavram, “Tanrı’yı seven”, “dini aşk şarkıları söyleyen kişi” anlamını da içermektedir (Reinhard-Pinto 2019: 21).

Cumhuriyet döneminde pek çok araştırmacı, “halk edebiyatı” terimine koşturarak “halk şairi” terimini “âşık”a karşılık kullanmaya başlamıştır (Oğuz 1994: 22). Bu arada, unutulduğu varsayılan “ozan” sözcüğü 1960’lı yıllarda toplumcu düşüncelerin yaygınlaşmasıyla yeniden anımsanmış, önce genel olarak “şair” anlamında, daha sonra “âşık” terimine karşılık olarak kullanılmıştır. Ozan terimi yer yer özgür dizeli şiirler yazan şairler için de kullanıldığı için ayırt edici bir

kavram olarak “halk ozanı” terimi de yaygınlaşmıştır. Ancak bu alandaki kavram kargaşası sona ermemiştir.

Çeşitli araştırmacılar “âşık” ile “ozan” arasında anlam ayrılığı olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle hangi terimin kullanılması gerektiği konusunda da bir uzlaşma sağlanamamıştır. Halk bilimci - yazar Hayrettin İvgin, Arapça bir sözcük olan “âşık”ın dilimize on beşinci yüzyılda girdiğini, bundan önce şiir yazarların, saz çalanların, türkü yakanların hepsine “ozan” dendiğini, iki sözcüğün birbirini karşıladığını belirterek bu iki terimin özdeş anlamda kullanılmasını önermektedir (İvgin 2017: 8).

ÖZANLIK GELENEĞİNİN BAŞLICA KURALLARI

Ozanlık geleneği, 15-16. yüzyıllarda biçimlense de temel ölçülerinin oluşması, başka bir deyişle geleneğin kurallara bağlanması daha uzun sürmüştür. Bu süreç aşağı yukarı yirminci yüzyıla değin sürmüştür. Buna karşın kimlerin ozan sayılacağı konusunda da tam bir uzlaşma yoktur.

Oğuz’a göre âşık olarak nitelenecek bir kimse;

- a) Saz çalabilmeli,
- b) Usta-çırak ilişkisiyle yetişmeli,
- c) Bir meslek zümresi içinde olmalı,
- ç) Doğaçlama şiir söyleyebilmeli,
- d) Atışma yapabilmeli,
- e) Bade içmiş olmalı,
- f) Bu özelliklerin bütününe olmasa bile çoğunu taşıyor olmalıdır (Oğuz 1994: 21).

Saim Sakaoğlu’na göre, ozan/âşık sanatını usta çırak ilişkisi içinde öğrenmeli, geleneğin kendisinden istediği dört koşuldan en az üçünü yerine getirebilmelidir. Bu koşullar ise şunlardır:

- a) Doğaçlama söyleyebilmek,
- b) Saz çalabilmek,
- c) Atışma yapabilmek,
- ç) Bade içtiğini iddia ediyor olmak (Sakaoğlu 1989: 105-250).

Günümüzde sayılan özellikler bakımından ozanlık geleneğinde bir daralma yaşandığı, bu özelliklerin çoğunu taşımayanların ozan sayıldığı görülmektedir. Bununla birlikte sayılan özellikler içinde en çok üzerinde durulanı saz çalabilme yeteneğidir. Anadolu’da âşık denilince “sazı elinde, sözü dilinde” bir sanatçı tipi akla gelmektedir (Albayrak 1991: 547). “Saz çalmayan bir şair tasavvur olunamaz” diyen Köprülü, saz çalmayan âşıkları meslekten yetişmeyenlerde görülen istisnai bir durum olarak nitelemektedir (Köprülü 2004: 30).

Başka bir deyişle saz, halk ozanlığı geleneğinin olmazsa olmazıdır. Halk ozanlarına “saz şairi” denmesi yapıtlarını saz eşliğinde söylemelerinden kaynaklanır. Divan şairleri için kalem ne ise halk ozanları için de saz odur. “Sazsız ozan kulpsuz testiye benzer.” sözü de bu nedenle yaygınlık kazanmıştır (Yardımcı 2023: 44).

Onay ise, halk arasında saz şairlerine “âşık” dendiğini; saz çalamayan, az çok okuması yazması olup da şiir söyleyebilen şairlere “kalem şuarası / şairi” dendiğini belirtmektedir. Ona göre Gevheri, Karacaoğlu, Dertli, Tokatlı Nuri, Emrah âşıktır. Çankırlı Zahmi, Bayburtlu Zihni, Yozgatlı Nazi birer kalem şairidir. Aralarındaki en belirgin ayırım, ikincilerin saz çalmamasıdır (Onay 1996: 5). Yine Ruhsati, Mesleki, Emsali gibi ozanlar, doğaçlama yetenekleri olmasına karşın saz çalmalarını bilmezlerdi. İsmeti, Talibi gibi kimi ozanlarsa her iki yeteneğe de sahip değillerdi. Buna karşın âşık sayılırlardı. Çünkü şiirleri hece ölçüsüyleydi (Artun 2005: 7). Dizdaroğlu, “halk şairi” terimini, hem saz çalan âşıkları hem de saz çalamayan kalem şairlerini içine alan bir kavram olarak düşünmektedir (Dizdaroğlu 1969: 20). Boratav ise saz çalan ozanlarla çalamayanları kesin olarak birbirinden ayırmaktadır. Ona göre saz çalmak ozanın en önemli özelliğidir. Saz çalamayanlar âşık tarzına öykünüp hece ölçüsüyle şiir yazan şairler olarak nitelenmelidir (Boratav 2000: 75). Köksel, saz çalamayan, doğaçlama söyleyemeyen bir sanatçıyı heceyle şiir söyleyen bir “halk şairi” saymak gerektiği görüşündedir (Köksel 2012: 77).

Saz çalma olayına âşıkların / ozanların gözünden baktığımızda birbirine bütünüyle karşıt iki tutumla karşılaşmaktayız. Âşıkların çoğunluğu sazı kutsallaştırırken, azınlıkta kalan bir bölümü özellikle sazdan uzak durmakta, onu Âşık Dertli’nin bir şiirinde işlediği gibi, “şeytan işi” olarak nitelemektedir.

Oysa saz, Anadolu’da çok önemli bir çalgıdır. Dilimize Farsça’dan geçen “saz”ın değişik anlamları vardır. Geniş anlamıyla bütün çalgılar sazdır. Birden çok çalgının bulunduğu takımın adına da saz denir. Kavram, aynı zamanda çalgılı eğlence yeri anlamına gelir. Türk halk müziğinde ise cura, tar gibi tezeneli çalgılar, özellikle de bağlama saz olarak adlandırılır.

Şamanlık döneminde kopuza duyulan saygının izlerini Dede Korkut Hikâyeleri’nde de görmekteyiz. Burada kopuz karşımıza çalan kişiyi ölümden koruyacak denli kutsal bir çalgı olarak çıkmaktadır (Çobanoğlu 2007: 49). Kopuzun yerini İslamlık döneminde saz almıştır. Anadolu’da saz, özellikle Alevi-Bektaşî toplumu içinde “Telli Kuran” adıyla kutsallaştırılır (Durbilmez 2010: 149).

Alevi-Bektaşî ozanlarının kullandığı sazların biçimi, parçaları simgesel anlamlar taşır. Tellerin üç sıra bağlanması “Hak - Muhammed - Ali” üçlemesini simgelerken (Şenel 1991: 553), on iki telli ço-

gürün gövdesi Hz. Ali'yi, sapı Ali'nin kılıcı olan Zülfikâr'ı, telleri ise On İki İmam'ı simgeler (Hendrich 2005: 294). Bu nedenle Alevi, Bektaşî toplumu içinde saz, yaygın olarak kullanılan bir çalgıdır. Sazın bu denli önemli sayılmasından dolayı saz çalamayan kimi âşıklar, yanlarında "sofu" adı verilen âşıkları gezdirirdi (Artun 2005: 62). Kimi Alevi dedeleri de yanlarında saz çalan âşıkları ile dolaşırdı. Günümüzde ise saz çalamayan ozan sayısı bir hayli artmıştır.

Sazın Anadolu'daki bu yaygınlığına karşın kimi âşıklar inançsal kaygıları nedeniyle bilinçli olarak sazdan uzak durmaktadır. Sözgelimi, Taşpınarlı İkrâmî (1896-1954), saz çalmayı "şeytan işi" olarak görmekte, ustasının saz çalmasına izin vermediğini, düşünde de saz çalmamasının söylendiğini belirtmektedir. Günümüzde de sürdürülen bu tutumun temel nedeni, kimi Sünnî çevrelerde saz çalmanın dine aykırı olduğunu savunanların bulunmasıdır (Durbilmez 2008: 80).

Çorum yöresinde Kevser Ezgili, Sürmelican Kaya, Gülsüm Kahrâman, Melek Odabaşı, Sibel Kıpır Şengül saz çalan ozanlarımızdır. Diğerleri çoğunlukla kalem şairidir. Bugün Karacaoğlu, Dadaloğlu, Emrah başta olmak üzere yüzlerce ozan saz çalışlarıyla değil, şiirleri ile değerlendirdiğimize göre kalıcı olanın ozanların yapıtları olduğu ortadadır. Öyleyse saz çalmayan, ancak halk şiiri tarzında şiir yazan kimseleri ozan saymakta da bir sakınca olmamalıdır. Yoksa, eski gücünü yitiren geleneğimiz daha da daralmış olacaktır.

OZANLIK GELENEĞİNİN GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Her biri birer halk sanatçısı olan halk ozanları, içinde bulundukları toplumun dünya görüşünü, sanatsal beğenilerini, yaşam düzenini, geleneklerini yansıtmanın yanı sıra bunların yaşatılmasında, gelecek kuşaklara aktarılmasında köprü görevi görmüşlerdir. Bir yönüyle halk yazını, halk müziği ürünlerinin üreticisi, taşıyıcısı, güncelleyicisi, kimi durumlarda derleyicisi olarak halk kültürü içinde önemli bir yer tutmuşlardır. Kendine özgü kuralları olan ozanlık geleneğini başarıyla temsil ederek günümüze ulaştırmayı başarmışlardır (Çınar vd. 2008: 45).

Günümüzde ozanlar çoğunlukla Malatya, Sivas gibi Orta Anadolu illeri ile Erzurum, Kars gibi doğu illerinde yaşamaktadır. Buralarda bu denli çok ozan çıkmasının nedeni, özellikle iki bölgenin birleştiği yerlerde bulunan Alevi-Bektaşî toplumunun üyesi olmalarıyla açıklanabilir.

Başka bölgelerin şehirlerinde, köylerinde de çok sayıda usta ozan yetişmiştir. Ancak kapsamlı araştırmalar yapılmadığı için gele-

neğin buralardaki gücünü net olarak görmek güçtür. Batı Anadolu illerine gidildikçe ozan sayısının azaldığı görülmektedir. Ülkenin güneybatısında az sayıda ozan vardır. Yalnızca Karadeniz Bölgesi'nde ozan olmadığını, bu durumun bölgenin nüfus bileşiminden kaynaklandığını öne süren görüş (Reinhard-Pinto 2019: 75) tartışmaya açıktır. Tek tük de olsa ozan varlığını saptadığımız bu bölgede ozan olmadığını savunmak yerine temkinli bir yaklaşımla köklü bir ozanlık geleneğinin olmadığını söylemek daha doğrudur.

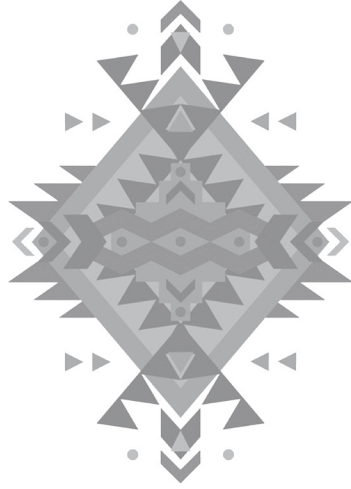
Ozanlık/âşıklık geleneği, yüzyılların birikimiyle biçimlenmiş, belirli kurallara bağlanmış, halkın yazın beğenisine uygun düştüğü için de kuşaktan kuşağa aktarılacak günümüze ulaşmış köklü bir gelenektir. Geleneğin temsilcisi olan âşıklar, kervansaray, panayır, konak, kışla, saray, kahvehane gibi yerlerde; kırsal yörelerde köy odalarında, düğünlerde, toplantılarda, derneklerde (Artun 2005: 1) sanatlarını uygulamışlardır. Pek çoğu diyar diyar gezerek hem ünlerini hem şiirlerini yaymaya çalışmıştır.

Günümüzde âşıkların seslendiği, dolayısıyla geleneğin beslendiği bu mekânların çoğu ortadan kalkmıştır. Bu durumla birlikte toplumsal yaşamda gerçekleşen değişimler geleneğin daralmasına, eski gücünü yitirmesine neden olmuştur. Ancak gelişen bilimsel, teknolojik gelişmeler ozanlara seslerini duyuracak yeni olanaklar sağlamıştır. Âşıklar, eski güçlerini yitirmekle birlikte, yaşadıkları çağın teknolojilerini de kullanarak yaşam savaşını sürdürmüşlerdir. Radyo, televizyon, kitap, gazete, dergi, plak, kaset, CD, sosyal medya ortamları ozanların seslerini duyurdukları başlıca olanaklar olmuştur.

Geleneğin geleceğine ilişkin kestirimlerde bulunmak konusunda temkinli davranmak gerekir. Çünkü geleneğin gelecekte ortadan kalkacağına ya da artık sona erdiğine yönelik açıklamalara karşın gelenek kendini bir ölçüde güncelleyerek varlığını sürdürmektedir. Örneğin, edebiyat tarihçisi Fuat Köprülü, Orta Çağ feodalitesinin ürünü olarak gördüğü âşık tarzı geleneğin Cumhuriyetle birlikte ortadan kalkacağını düşünüyordu. Ancak öngörüsü gerçekleşmedi. Âşıklık geleneği 20. yüzyılda tarihinin belki de en parlak dönemini yaşadı (Çobanoğlu 2007: 57). Ozanlar teknolojik gelişmeleri de kullanarak varlıklarını sürdürdüler. Yayımladıkları kitaplarla, çıkardıkları plaklarla; yurt içinde, yurt dışında düzenledikleri dinletilerle seslerini Anadolu bozkırından uzak ülkelere deyin yaydılar. Aradan yaklaşık elli yıl geçtikten sonra bu kez Rauf Mutluay, 1970'lerde, Âşık Veyse'lin ozanlık geleneğinin son halkası olduğunu, onun ölümüyle geleneğin de sona erdiğini ileri sürdü. Geleneğin gerçek gücünü ölçemeyen edebiyatçımız, güçlü bir ozanın ölümüyle geleneğin sona ereceğini sanmıştı. Zaman onu da yalanladı. Yalnız ülkemizde değil, işçi ola-

rak gidilen Avrupa ülkelerinde bile birçok güçlü ozan yetişti (Gösterir 2021: 82-87).

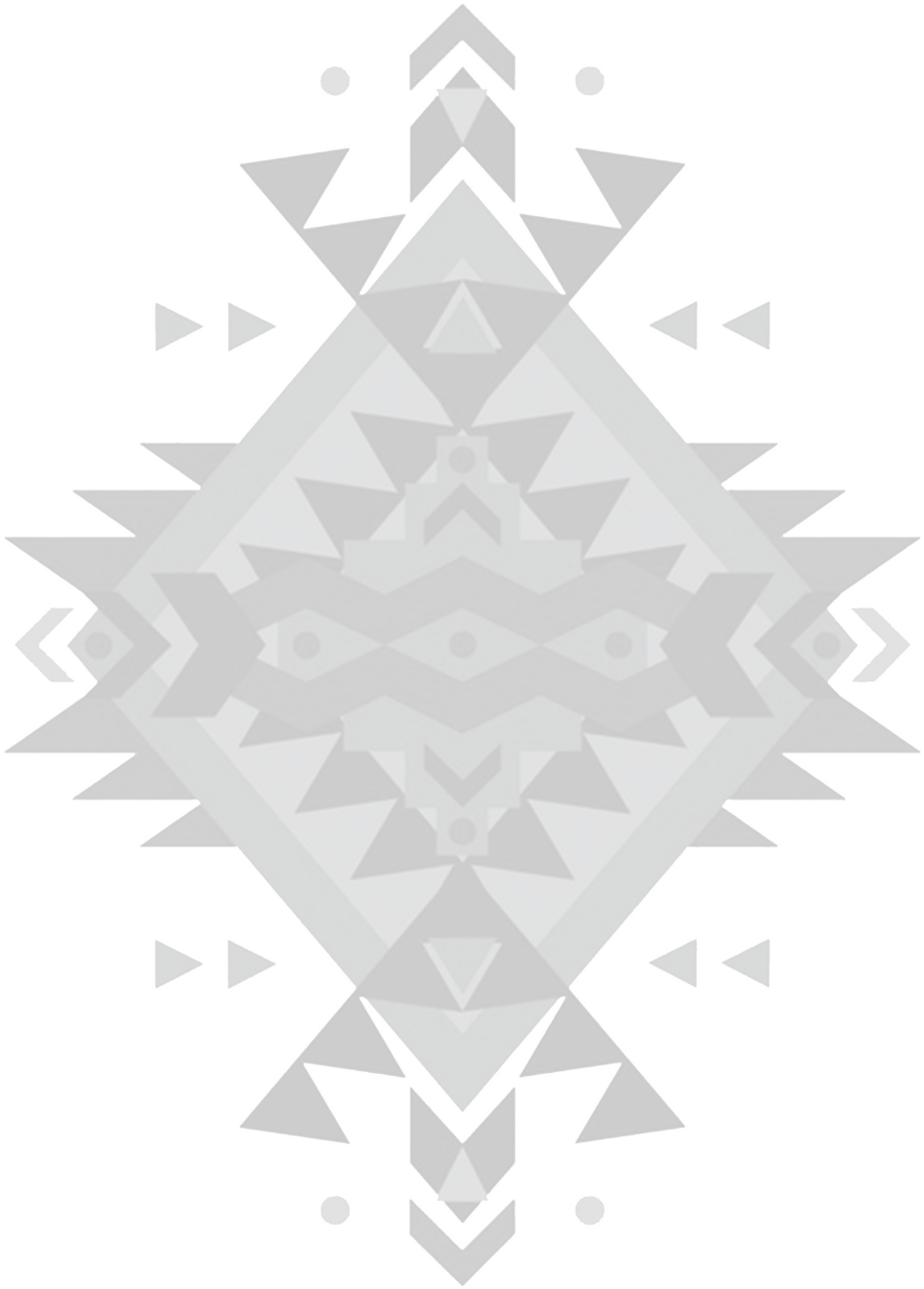
Halk bilimci İlhan Başgöz, bundan otuz beş yıl önce ozanlık geleneğinin bugününe, geleceğine ilişkin şu saptamalarda bulunmuştu: Yeni kuşak kendine âşık yerine ozan demektedir. Bu ozanlar âşık şiirinin geleneksel konularını işlemediği gibi, türkülerini sözlü olarak doğaçlama söylememektedir. Anadolu’da yerleşik yaşama geçişle doğan âşıklık geleneği, tarımcı köy toplumundan kentli sanayi toplumuna geçişle son bulacaktır. Yarının halk şairi, belli edebi okulların, düşüncelerin, ideolojilerin, beğenilerin türkülerini söyleyecektir. Geleneksel halk şiiri ise tarihteki yerini alacaktır (Başgöz 1986: 190-191).



BİRİNCİ BÖLÜM

OZANLIK GELENEĞİ İÇİNDE
ÇORUMLU KADIN HALK OZANLARI





ÇORUMLU KADIN HALK OZANLARI

Ülkemizde âşık sanatına yönelik çalışmalara Tanzimat (1839) sonrasında, yoğun olarak da yirminci yüzyılın ilk çeyreğini izleyen yıllarda başlanmıştır. Kadın ozanların ilgi alanına girmesi için yirminci yüzyılın son çeyreğini beklemek gerekmiştir.

Doğrudan doğruya kadın ozanlara yönelik yapılan çalışmalar genellikle seçki (antoloji) düzeyindedir. Bir kadın ozanı ele alıp yaşamıyla, sanatıyla ayrıntılı olarak inceleyen çalışmalar yok denecek denli azdır.

Genel olarak kadınların ozanlık geleneği içindeki durumlarını inceleyen iki çalışma oldukça önemlidir. Bunlardan biri Sevilay Çınar'ın, Yirminci Yüzyılın İkinci Yarısında Türkiye'de Kadın Âşıklar (2008) adlı yayımlanmamış doktora tezidir. İkincisi ise Behiye Köksel'in, 20. Yüzyıl Âşık Şiiri Geleneğinde Kadın Âşıklar (2012) adlı incelemesidir. Hikmet Çıgık'ın, Yirminci Asırdan Günümüze Âşıklık Geleneğinin İcra Ortamları (2014) adlı doktora tezi de doğrudan kadın ozanlarla ilgili olmamakla birlikte, geleneğin uygulandığı ortamlarda kadın ozanların ne ölçüde var olduklarını göstermesi açısından önemli bir çalışmadır.

Seçki (antoloji) düzeyinde yapılan belli başlı çalışmalara Fazıl Yenisey'in Bektaşî Kadın Şairlerimiz (1946), İlkin Manya'nın Halk Şiirinde Ana Sesi (1983), Bedihan Tamsöz'ün Osmanlıdan Günümüze Kadın Şairler Antolojisi (1994), Ezeli Doğanay'ın Kızılbaş Kadın Şairler (2003), Hüseyin Yurdabak'ın Türk Edebiyatında Günümüz Kadın Şairleri (2006), Ezeli Doğanay'ın Kadın Halk Ozanları Antolojisi (2007), Fatma Ahsen Turan - Reyhan Gökben Saluk - Özlem Ünal Ünal adlı yazarların Geçmişten Günümüze Sazda ve Sözde Usta Kadınlar (2014) adlı yapıtlarını örnek gösterebiliriz.

Daha çok Sivas, Tokat, Çorum, Eskişehir, Çukurova yörelerinde yetişen kadın ozanlar ortaya koydukları şiirlerin içeriği, çeşitliliği ile öne çıkmaktadır (Yardımcı 2023: 44). Buna karşın Çorumlu kadın halk ozanları konusunda göze çarpan ilk eksiklik bugüne değin onlarla ilgili ayrıntılı bir çalışmanın yapılmadığıdır. Bu konuda kitap bütünlüğünde bir araştırma, inceleme yoktur. Kimi kadın ozanlar şiirlerini kitap olarak yayımlamış ya da seçkilerde şiirleriyle yer almışlardır.

Konuyla değinen ilk makale ise iki yıl kadar Çorum Hitit Üniversitesi'nde görev yapan M. Mete Taşhova'nındır. Taşhova, Kadın Temsilcileriyle Birlikte Çorum'da Halk Şiiri ve Âşık Tarzı Üzerinde Tespit ve Öneriler adlı yazısının bir bölümünü kadın ozanlara ayırmıştır.

Taşhova, yazısında Çorumlu kadın ozanların gerek sayı, gerekse işledikleri konuların çeşitliliği bakımından önem taşıdıklarını be-

lirttikten sonra belirlediği kadın ozanlardan bazılarının adlarını listelemiştir. Bu listede on beş ozana yer verilmiştir.

Taşlıova'nın listesindeki kadın ozanlar şunlardır:

Çorum'un merkez köylerinden Ezgili Kevser (Bektaşoğlu), Sultan Çakmak (Teslim), Menekşe Yenigezer (Altınbaş), Fevziye Bacı (Gökçeşinar), Ayşe Çoban (Ovakarapınar), Döndü Doğan (Çanakçı), Fatma (Üçköy); Alaca ilçesinden Gülsüm Kahraman (Karatepe), Yeter Bektaş (Yeşilyurt); İskilip ilçesinden Süreyya Serbest; Mecitözü ilçesinden Sürmelican Kaya (Alancık), Sevim Hardal (Sorkoğan); Sungurlu ilçesinden Melek Kalınsazlıoğlu, Satı Tunç (Karakaya) ile Sabır Göktaş'tır (Taşlıova 2009: 94-95).

Taşlıova'nın bu on beş ozanlık listesindekilerden Melek Kalınsazlıoğlu ile Sabır Göktaş'ın incelediğimiz şiirleri sanatsal açıdan yetersizdir. İskilipli Süreyya Serbest ise erkektir. Şair Serbestzade Ahmet Hamdi'nin oğludur. Çeşitli yerlerde kaymakamlık, vali yardımcılığı gibi önemli kamu görevlerinde bulunmuştur (Ercan 1998: 432). 1972 yılında yayımlanan Eski Bahçe adlı kitabındaki şiirlerin incelenmesinden de halk ozanı olmadığı anlaşılmaktadır. Benzer bir yanlış da Ezeli Doğanay, Sungurlu'nun Demirşeyh beldesinde 1934 yılında doğan, cami hocalığı yapan Ergülü Karlıkoç'u Kadın Halk Ozanları Antolojisi'ne alarak yapmıştır. Yalnızca ozanın adına bakarak yapılan çıkarımlar kimi zaman yanıltıcı olabilmektedir.

Kadın ozanlar gündeme geldiğinde Çorum ili için de geçerli olmak üzere, üzerinde en çok durulan, sorgulanan konulardan biri kadın ozan sayısının azlığıdır. Bu konu sürekli tartışılmış, nedenlerine ilişkin değişik görüşler ortaya atılmıştır. Aslında başka ülkelerdeki kadın ozanların durumu da bizdekinden pek farklı değildir.

Kadın ozan sayısının azlığının nedenleri daha çok erkek egemen toplumda kadın olmanın güçlükleriyle birlikte düşünülmelidir. Bu toplumsal yapının belirlediği yaşam alanlarında kadınlar ne kadar varlık göstermişlerse şiirdeki görünürlükleri de o ölçüde olmuştur. Çünkü toplumun cinsiyetçi yapısının kadın ozanların önüne yığıldığı pek çok engel vardır. En başta, erkek egemen toplumun kadınlar için uygun gördüğü roller arasında halk ozanlığı yer almamaktadır. Bu yapıdaki toplumsal, dinsel geleneklerin kadınlara yüklediği "analık", "ev kadınlığı" gibi roller âşıklık geleneğinin icrasına engel olmuştur.

Saz çalıp söylemeyi usta çırak ilişkisi içinde bir erkek ustadan öğrenmek, gece gündüz demeden başka şehirlere, kasabalara, köylere giderek çeşitli etkinliklerde bulunmak kadınların bu sanatı yapmasını güçleştirmiştir.

Ayrıca yakın tarihimizde ozanlık sanatının öğrenildiği, öğretildiği, uygulandığı yerler olan yeniçeri ocakları, tekkeler, kahvehaneler, hanlar, kervansaraylar, siyasi toplantılar, düğünler, köy odaları, ko-

naklar, panayırılar, meydanlar erkekler arası iletişim, eğlence, söyleşi ortamlarıdır. Bu açıdan bakıldığında toplumsal kuralların, dini, ahlaki ölçütlerin de etkisiyle kadının bu ortamlarda ozan olarak ortaya çıkması, ozanlık yapması, bu meclislere katılması güçleşmiştir (Sever, 2010: 98-99; Çınar 2014: 16; Keleş 2020: 113).

Özellikle on altıncı yüzyılda yaygınlaşan kahvehaneler âşık sanatının uygulandığı en önemli mekânlar olmuştur. Kadın âşıklar toplumsal konumları nedeniyle bu ortamlarda kendilerine yer bulamamışlar, bir erkek mesleği olan âşıklık mesleğine katılamamışlardır (Çınar vd. 2008: 48, 49; Köksel 2012: 21, 58).

Sünni çevrelerde kadınların ozanlığa yönelmesi biraz daha güçken Alevi çevrelerde bağlamanın /sazın kutsal bir çalgı olarak algılanması, bağlama çalmanın ibadetle eş değer sayılması, bağlama çalmaya istekli kişilerin özendirilmesi, kadının ozan olarak varlık göstermesi bakımından belli ölçülerde bir esneklik sağlamıştır (Sever 2010: 99). Buna karşın Alevi-Bektaşî toplumu içinde de kadın ozan sayısı yeterli düzeyde değildir.

Alevi kadın halk ozanları üzerine araştırmalar yapan Vahit Lütfi Salcı, bu çevredeki kadın ozan sayısının azlığını “sır saklama” geleneğine bağlamaktadır. Ona göre, Alevi kadın ozanlar, yaşlılık dönemlerinde öleceklerini anlayınca uzun yıllar boyunca zengin malzeme ile doldukları cönklerini, buna benzer yapıtlarını özü sözü doğru, dışa sır vermeyen başka bir Alevi’ye vermişler, böyle güvenilir bir tanıdıkları yoksa bunları yırtmışlar ya da yakmışlardır (Salcı 1941: 425).

Alevi-Bektaşî inancında sır saklama, “yol, tarikat bilgisini dışarıya açmama” anlamındadır (Korkmaz 2005: 599). Alevilerin yüzyıllar boyunca cem törenlerini gizli yaptıkları, kendi toplumlarından olmayanları bu törenlere almadıkları doğrudur. Dolayısıyla inançlarıyla ilgili uygulamaları da uzun süre gizli tutmuşlardır. Ancak bu sır saklama uygulamasını kadın ozan sayısının azlığıyla ilişkilendirmek pek tutarlı görünmemektedir. Ozanların büyük çoğunluğunun bu çevre içinden çıktığı göz önünde tutulursa bu sav, bu çevrede yetişen çok sayıdaki erkek ozanın varlığıyla çelişmektedir. Öyle bir uygulama varsa erkek ozanların da yaşlanınca ya da öleceklerini anlayınca yapıtlarını yok etmeleri gerekirdi. Dolayısıyla kadın ozan sayısının azlığını erkek egemen toplum yapısıyla açıklayan görüşlerin daha tutarlı olduğu söylenebilir.

Ozanlığın bir erkek mesleği olduğuna ilişkin algı evlilik yaşamlarında da kadınların karşısına çıkmıştır. Kimi kadın ozanlar saz çalmalarına izin verilmediği için sazlarını bırakmak durumunda kalmışlar, topluluk önünde türkü söylemek söz konusu olduğunda engellenmişlerdir. Gülsüm Kahraman örneğinde olduğu gibi sazları kırılan, ancak eşinden ayrılarak geleneği sürdürebilen ozanlar olmuştur.

Kadın ozanların erkek egemen toplum içinde rahat hareket edememesine ilginç bir örnek de 1900'lerin başında Merzifon'un Alişar köyünde doğan Âşık Gulami Bacı'dır. Gerçek adı Fatma olan Gulami, gençlik yıllarında erkek kılığına girerek saz omzunda Kerbelâ'ya gitmiştir. Yörede adının Deli Gulami'ye çıkmasında belki de bu olay etkili olmuştur (Akbulut 2021: 186).

Geleneğin biçimlendiği dönemden bu yana ozanlara yer veren kaynaklarda, seçkilerde yüzlerce erkek sanatçının adı geçmekte iken kadın sanatçıların adının yok denecek denli az olmasının bir başka nedeni, kadınların âşık tarzı şiir sanatına katkılarının göz ardı edilmesidir (Köksel 2012: 7). Oysa halk yazını kadınların sanatkâr olarak en çok görüldüğü alandır. Çünkü masalların, ninnilerin, ağıtların, manilerin önemli bir bölümü kadınlarca yaratılmıştır. Özellikle ninniler kadınlara özgü bir türdür. Buna karşın kaynaklarda adından söz edilen kadın ozan sayısı çok azdır. Bu durum, özellikle Bektaşî, Mevlevî tarikat çevrelerinde gördüğümüz kadın ozanların söylediği ağıtların, destanların, koşmaların, türkülerin, ilahilerin, nefeslerin anonim (yazarı bilinmeyen) hanesine yazıldığı olasılığını akla getirmektedir (Köksel 2012: 14, 16, 58). Bilinen birçok kadın ozanın yapıtlarının büyük oranda unutulmasına çıraklık, gezgin olma, âşık meclislerinde bulunma gibi geleneğin birtakım uygulamalarını yerine getirememelerinin etkili olduğu söylenebilir (Sever 2010: 98). Bu konuda şairinin kadın olduğu açıkça belli olan aşağıdaki ağıdın anonimliği yukarıdaki görüşü desteklemektedir.

Eledim eledim öllük eledim
Aynalı beşikte bebek beledim
Büyüttüm, besledim asker eyledim
Gitti de gelmedi buna ne çare?

Yazınımızda öykücü, romancı kadın sayısı çokken, ozanın az olması öyküde, romanda ustalıkla gizlenebilen kişisel duyguların, yaşantıların şiirde saklanamamasının yanı sıra yüzyıllar boyunca kadını şiirin şairi değil, konusu sayan anlayışın yansımasıyla da ilgilidir. Erkeklerin duygularını, isteklerini açıkça anlatmalarında bir sakınca görülmezken kadınların duygularını, isteklerini dile getirmeleri hoş karşılanmamış, hatta yadırganmıştır. Divan şiirinde de benzer bir durum söz konusudur. Divan yazınında saz çalma, gezgincilik gibi zorunluluklar olmamasına karşın kadın divan şairi sayısı da çok azdır (Köksel 2012: 45, 90). Onlar da daha çok eğitim düzeyi yüksek, varıl ailelerin kadınları ya da kızlarıdır.

Sayıları az olsa da kadın ozanlar, ozanlık geleneğinin hem yaratıcısı hem aktarıcısı olarak yapıtlarını daha duyarlı, daha içten, ağla-

maklı bir söyleyişle dile getirmişlerdir. Böylece kendi iç dünyalarının yansıması olan, “kadın tarzı” olarak adlandırılabileceğimiz bir sunum biçimi yaratarak erkek ozanlardan ayrılmışlardır (Yardımcı 2023: 43).

Erkek egemen toplumun baskılaması yüzünden az sayıda kadın ozanın varlık gösterebilmesi ülkemizde kadınların haklarını savunma konusunda da bir gecikmeye yol açmıştır. Hatta kimi kadın ozanlar yapıtlarını erkek ozanlık adları kullanarak ortaya koymuşlardır. Örneğin 19. yüzyılda Sivas’ın İmranlı ilçesine bağlı Söğütlü köyünde yetişen Hacik Kız (Hatice), nefeslerini “Kul Himmet Üstadım” tapşırmasıyla yazmıştır. Bu konuda ilginç örneklerden biri de erkek ozanların kadın ozanlık adı kullanarak şiir yazmalarıdır. Bunlardan biri 1892’de Afşin’e bağlı Kötüre köyünde doğan, Meluli ozanlık adıyla şiirler yazan Karaca Erbil’dir. Erbil, kullandığı “Latife” ozanlık adından dolayı yanlışlıkla kadın ozanlarla ilgili seçkilere alınmıştır. Yine ünlü ozan Edip Harabi; “Zehra”, “Naciye” ozanlık adlarını kullanarak yazdığı şiirlerde, kadınların ağzından kadının ikinci sınıf vatandaş olmadığını, peygamberleri doğuranın da kadın olduğunu, kadınların hor görülmemesi gerektiğini söyleyerek kadın haklarını savunmuştur (Keleş 2020: 128-134).

Kadınların ozanlık geleneği içinde adlarını duyurmaları daha çok 20. yüzyılın ikinci yarısına denk düşmektedir. Yüzyılın ilk yarısında değişen yaşam biçimiyle birlikte cumhuriyetin kadınlara sağladığı kazanımlar, yurttaşlar yasasıyla tanınan haklar kadının toplum içindeki konumunu da değiştirmiş, kadın âşık sayısında görülen belirgin artışın altyapısını oluşturmuştur.

Kadın ozan sayısının artışında, 20. yüzyılda âşıklık geleneğinde ortaya çıkan değişimlerin kadın ozanlar açısından olumlu sonuçlar doğurması da gözden ırak tutulmamalıdır. Köyden kente göç, usta çırak ilişkisi yerine gelenekle ilgili bilgilerin öğrenilebileceği yazılı kaynakların artması, saz kurslarının çoğalması, özellikle gezgin âşıklığın ortadan kalkması, bunun yerine geçen âşıklık sanatının uygulanacağı “âşıklar bayramı”, “âşıklar gecesi”, “âşıklar şöleni” gibi düzenlemeler, dinletiler kadınların âşık kimliğiyle toplumsal yaşama katılmalarına olanak sağlamıştır. Yaygınlaşan elektronik kültür ortamı da hem kadın âşıkların gelenekle ilgili bilgilere ulaşmalarında hem de kendilerini tanıtımalarında kolaylaştırıcı bir etki yaratmıştır. Plaklar, ses bantları (kasetler), radyo programları, televizyon kanalları, internet, sosyal medya olanakları eskiye oranla daha çok kadın ozanın sesini duyurmasını kolaylaştırmıştır.

Yine de kadın ozan sayısının günümüzdeki artışının bu denli kolayca gerçekleştiğini düşünülmemelidir. Çorum’da 1971 yılında ilk

kez dükkân açıp saz yapımına başlayan saz ustası Hüseyin Çağlar bu konudaki gözlemini şöyle aktarıyor:

“Eskiden Çorum’da saz çalan kişi çok az idi. Benim saz yapmaya başladığım dönemde Haydar Öztürk, Şekip Şahadoğlu, Selami Saydam, Metin Şahin, Osman Palabıyık, Bekir Karamanlı haricinde saz çalan yoktu. Hele kadınlar, kızlar hiç saz çalmazlardı. Çorum’da bir kadının elinde saz gören kişi kurt görmüş gibi bakardı. Oysa şimdi ne mutlu ki genç kızlarımız dahi elinde sazla türküler söyleyip konser verebiliyor.” (Olcan 1993: 2).

Yaşam öykülerinden, onlarla yapılan söyleşilerden elde edilen bilgiler, kadın ozanların ortaya çıkışında aile çevresinin çok önemli bir etken olduğunu göstermiştir. Aile içinde ya da çevresinde sazla, şiirle uğraşanların olması kadının onlardan destek alıp ozan olarak ortaya çıkışını kolaylaştırmıştır. Kadın ozanların büyük bölümünün dedesinin, babasının, ağabeyinin ya da amcasının, kimi zaman da eşinin ozan olduğu görülmüştür. Alaca’nın Karatepe köyünden Gülsüm Kahraman’ın dedesinin cem âşığı olduğu, amcasının saz çalmasa da şiir yazdığı, dayıları ile ağabeyinin saz çaldığı bilinmektedir. Bu durum, ozanın saza başlamasında yönlendirici, kolaylaştırıcı bir etki yaratmıştır (Köksel 2012: 38). Çorum’un adını en çok duyduğumuz ozanlarından Sürmelican’ın, Ezgili Kevser’in ailesinde de saz çalan kimseler vardı.

Ailede saz çalan, türkü söyleyen bireylerin bulunması kadın üyenin de saza, söze yönelmesinin yolunu açar. Ona kendini geliştirebileceği bir ortamı sağlar. Yoksa köyde, kasabada, küçük kentlerde ailenin desteği, hoşgörüsü olmadan kadının saz çalıp türkü söylemesi, âşık kimliğiyle ortaya çıkması söz konusu olamaz.

Kadın ozanın ortaya çıkmasında aile çevresinden sonra en etkili durum içinde yaşanan sosyal, kültürel çevredir. Ozanların büyük çoğunluğunun Alevi-Bektaşî toplumunun yoğun yaşadığı alanlardan çıkması, kadın ozan sayısının da öteki zümrelere göre çok olması üzerinde durulması gereken bir konudur. Sivas, Çukurova gibi yörelerden sonra en çok kadın ozanın yetiştiği Çorum’da Akkız Ana, Ezgili Kevser, Fevziye Bacı, Gülsüm Kahraman, Sürmelican, Şah Menevşe, Zeyno Bacı gibi ozanlar hep Alevi-Bektaşî kültür çevresinde yetişen ozanlardır. Bu durumu Alevi-Bektaşî toplumunun kadına daha çok değer veren, özgürlük tanıyan, kaçgöç, örtünme gibi uygulamalarla kadınla erkeği birbirinden soyutlamayan yapısında aramak yanlış olmayacaktır. Âşıklık geleneğinin sazlı sözlü olarak uygulandığı, söylenen deyişlerin, çalınan sazların ibadet sayıldığı cemevlerine erkeklerle birlikte girebilen kadınlar hem bilgilerini hem de sanatlarını geliştirme olanağı bulmuşlardır. Hatta Reyhan Bacı örneğinde olduğu gibi buralarda zakirlik yapan kadın ozanlar ortaya çıkmıştır.

Anadolu kırsalında kaçgöçün olmadığını, kadınların erkeklerle bağda, bahçede, tarlada birlikte çalıştıklarını düşünürsek kadın âşıklar olgusunu yalnızca Alevi-Bektaşî kültürüne bağlamak doğru olmaz. İlimizde bu çevrenin dışında yetişen Ayşe Çoban (Sevgican), Leyla Yıldırım (Leylican) gibi çok değerli kadın ozanlar vardır. Bu nedenle kadın ozanların ortaya çıkışında Anadolu’da kökleşen şiir sevgisinin, müzik geleneğinin önemli bir etken olduğu bilinmelidir (Köksel 2012: 36).

İrdelediğimiz nedenlerle yöremizde kadın ozanların sayısı erkeklere oranla daha azdır. Çorumlu ozanlar üzerine yaptığımız sayım döküm çalışması sırasında bilgilerine ulaşabildiğimiz ozan sayısı beş yüz dolayındadır. Kadın ozanların sayısı ise erkek ozanların yaklaşık onda biri kadardır.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Âşıklık mesleği daha çok erkeklere özgü bir meslek olarak algılansa da sayıları erkeklere oranla az olmakla birlikte kadın âşıkların da geleneğin yaşatılmasında, yaygınlaştırılmasında önemli katkıları olmuştur. 1948 Eskişehir doğumlu Âşık Sarıcakız (İlkin Manya) bu durumu şöyle dile getiriyor:

“Âşıklık geleneğini başından itibaren güçlü kılan erkek âşıklarımızdır. Ama onu türkölere destanlara, ağıtlara, ninnilere katıp günümüze getiren kadınlarımızdır. Bilindiği gibi geçmişten günümüze kadınlarımız, sözlü geleneğin içinde bilmeceleri, deyimleri, tekerlemeleri, manileri, atasözleri ile var olmuştur; fakat yaşadıkları toplumun kendilerine biçtiği değerle çoğu kez geride kalmış, eserlerinde tapşırmalarda adlarını diyememişlerdir. Birçok deyişler, demeler anonim kalmış, büyük bir kısmı da önemsenmediğinden ziyan olmuştur.” (Gürsu 2012: 33).

OZANLARIN DOĞDUĞU, YAŞADIĞI TOPLUMSAL ÇEVRE

Ozanlık geleneği üzerine araştırma yapanların ulaştığı sonuçlardan biri de özellikle saz çalan halk ozanlarının çoğunluğunun Alevi, Bektaşî, Kızılbaş olarak tanınan toplulukların içinden çıkmış olmalarıdır. Çoğunluğu da kırsal kesim kökenlidir. Ancak bunda şaşılacak bir durum yoktur. Çünkü Malazgirt Savaşı’ndan sonra Anadolu’nun İslamlaşması sürecinde halk iki ayrı tabakaya bölünmüş, ilk tabakayı oluşturan egemen elit tabaka Sünniliği savunarak daha çok kentlere yerleşmiştir. Öteki tabaka ise Alevi yönelimli göçer Türkmenlerden oluşmuştur. Kırsal alanlara, köylere yerleşen ya da göçerliği sürdüren bu topluluklar, öteki tabaka gibi Muhammed’i değil, Tanrı’dan sonraki en yüce kiş, en büyük yetkei olarak Ali’yi tanımışlardır. Bu topluluklar, daha o dönemde her türlü müziği günah sayan sofu Sünnilerin

tersine müzikseverlerdi. Şimdi olduğu gibi dinsel törenlerini de müzikle, şiirle biçimlendirmişlerdir. Bu yüzden halk ozanlarının ezici çoğunluğunun bu topluluklardan çıkması hiç de şaşırtıcı değildir (Reinhard-Pinto 2019: 25). Özellikle Sivas çevresinde ozanlık geleneğinin zengin olmasında Alevi-Bektaşî kültürünün baskın olmasının; sazın, sözün dini karakter taşıyacak denli önemsenmesinin etkisi büyüktür (Köksel 2012: 58).

Sözü edilen kitlenin daha çok köylerde yaşıyor olması dolayısıyla halk ozanlarının büyük bir bölümü köy kökenlidir. Çorum'un kimi ilçelerindeki ekonomik, toplumsal koşulların köy yaşamının pek ötesine geçemediğini düşünürsek küçük ilçe merkezlerinde yaşayan ozanlar da köy kökenli sayılmalıdır.

Yirminci yüzyılın başlarında yaşanan siyasal, toplumsal gelişmeler ozanların yaşadığı sosyal çevreyi de etkilemiştir. Sanayileşme-deki hızlı gelişim, buna bağlı olarak köyden kente göç, tekkelerle zaviyelerin kapatılması, yeni iletişim araçlarının ortaya çıkması gibi etkenlerle ozanların büyük bölümü yaşadıkları çevrenin dışına savrulmak durumunda kalmıştır.

Yetiştikleri çevrenin incelenmesi, ozanların çoğunluğunun köy kökenli olduğunu göstermektedir. Bu çalışmaya aldığımız 50 ozanın 42'si köy doğumludur. Uğurludağ doğumlu görünen iki ozanın doğduğu tarihlerde Uğurludağ ilçesi Kızılviran adıyla köy statüsündedir. 6 ozan Çorum merkez, 1 ozan Osmaniye ilçesi doğumludur. Bu durumda kadın ozanlarımızın yüzde seksenden çoğu köy kökenli görünmektedir.

Hangi dönemde, hangi çevrede yaşamış olurlarsa olsunlar, ozanlar içinde yaşadıkları toplumun yaşam koşullarından etkilenmişlerdir. Yaşadıkları çevrenin kültürü ile yoğrulmuş, sosyal çevreleriyle önem kazanmışlardır. Özellikle on altıncı yüzyıldan başlayarak kimileri sözle, kimileri sazla, kimileri her ikisiyle içinde yaşadıkları toplumda yaşanan olayları dile getirmişlerdir. Bu yönleriyle, günümüzün araştırmacılarının sosyal tarih çalışmalarında belge olarak kullanabilecekleri pek çok yapıt bırakmışlardır. Başka bir deyişle ozanlar, bu yapıtlarında bir yandan içinde yaşadıkları çevrenin ortak duygularını, düşüncelerini dile getirirken bir yandan da toplumsal olayları, olguları gerçekçi bir gözle tanıklık ettikleri tarihe not düşmüşlerdir. Toplumda, yönetimde, kişilerde gördükleri eksikleri, yanlışları, yozlaşmaları dile getirmişlerdir (Cerrahoğlu 2011: 144).

Ozanlar, sözlü geleneğin hem yaratıcısı hem taşıyıcısıdır. Bu özellikleriyle çevrelerinin sözlü gelenek ürünlerinin sonraki kuşaklara aktarılması için taşıyıcı görevi üstlenmişlerdir. Bir yandan da içinde yaşadıkları, şiirlerinde yansıttıkları sosyokültürel yapının biçimlenmesinde rol almışlardır. Bunu anlamak için ozanların işledikleri

konulara bütüncül bir yaklaşımla bakmak yeterli olacaktır. Ozanların işlediği konular içinde yaşadıkları yörenin gelenekleri, görenekleri, fiziki, coğrafi özellikleri; toplumun düşünce sistemi, değer yargıları, dönemin giyim kuşam biçimleri; sanat, estetik anlayışları; dönemlerinin tarihi, toplumsal olayları, doğal yıkımları vardır. Kısaca, ozanlar yaşadıkları sosyal çevrenin, tarihsel dönemin sosyal, kültürel, tarihi öğelerini konu edinmişlerdir (Cerrahoğlu 2011: 143-144).

Halk ozanlarının yaratılarında yaşadıkları çevrenin bütün özelliklerini görmek olanaklıdır. Öyle ki halk yaşamının bütün yönleri canlı bir biçimde ozanların şiir aynasına yansır. Köy yaşamındaki dayanışma; ekicilik, hayvancılık, avcılık gibi geçim kaynakları; üretim, tüketim, paylaşım ilişkileri; yörede anlatılan söylenceler, saygı duyulan din uluları; yörenin giyim kuşama; yöreye özgü yiyecek içecekler; ölenler, kalanlar, daha niceleri en güzel biçimde onların şiirlerinde anlatılır. Özellikle köylülerin lakaplarının, giyim kuşamlarının, fiziksel özelliklerinin, toplumdaki konumlarının, mesleklerinin anlatıldığı şiirlerde dil mizahi bir yöne kayar (Cerrahoğlu 2011: 148). Köyünden çalışmak için ayrılıp gurbete çıkanlar, başka bir ile yerleşenler eski günlerine, köylerine olan özlemlerini dile getirirler.

GELENEĞE YÖNELME (OZANLIĞA BAŞLAMA)

Kişinin kendi yaşantısından kaynaklanan durumlardan toplumsal olaylara değin pek çok neden onun ozan/âşık olmasında etkilidir. Kimi zaman bu nedenlerden yalnızca birinin ağır basmasıyla kişi ozanlığa başlar. Kimi zaman da birkaçının etkisiyle ozan olunur. Çünkü kişiyi şiir yazmaya iten olaylar, neden sonuç ilişkisi biçiminde iç içe geçmiş durumdadır.

1. Sevdalanma sonucu âşık olma:

Bireyin duygu dünyasını yönlendiren etkenlerden en önemlisi kuşkusuz aşktır (sevidir). Seven kişiye âşık denmesinin nedeni de bu olmalıdır. Özellikle gençliğinde aşk duygusunu tatmayan, bu duygunun etkisiyle şiir yazmayan yok gibidir. Aşığı kimi zaman düşünde gördüğü, kimi zaman uyanikken gördüğü sevgiliye kavuşmak için yakıp tutuşturan bir ateştir aşk. Ferhat'a dağları deldiren, Mecnun'u çöle, Kerem'i yola düşüren duygu aşktır. Tahir ile Zühre, Arzu ile Kamber, Derdiyok ile Zülfü Siyah, Emrah ile Selvihan, Yusuf ile Züleyha gibi birçok halk öyküsünün temeli de aşk duygusuna dayanır. Hemen hepsinde kovaladıkça kaçan, ulaşılmaz olan bir sevgili vardır. Ne var ki Tahir ile Zühre dışında bu öykülerin hiçbirisi de mutlu sonla bitmemiştir.

İşte, sevgiliye ulaşmak için yaşanan sıkıntılar, çekilen acılar; sevgiliye edilen sitemler, bu süreçte yaşanan ayrılıklar her biri bir şiir olup dökülür âşığın ağzından.

Her biri bir halk öyküsünün kahramanı olmasa da çoğu âşığı-mız da başlarından geçen bir sevda olayı ile başlamıştır şiir yazmaya. Bu aşkla içi yanmış, yemeden içmeden, uykudan tünekten kesilmiş, halk deyiimiyle karasevdaya tutulmuştur.

Burada şunu da unutmamak gerekir: Kişinin sevgilisi elle tutulur, gözle görülür bir sevgili de olmayabilir. Âşık, kendi yarattığı düşsel bir sevgili için de şiirler yazabilir. Hatta çok sevdiği başka varlıklara da gönlünü kaptırabilir. Aşk duygusu ille de bir güzele, kadınsa bir yiğide karşı duyulmayabilir. Bu sevginin yerini doğa sevgisinin, Tanrı sevgisinin aldığı da olur.

Erkek ozanların duygularını, dolayısıyla sevdalanarak âşık olduklarını rahatça açıklamalarına karşın kadınların duygularını açıklamaları mümkün olmamaktadır. Bu nedenle kadın ozanlar sevda lanma sonucu âşıklığa başlasalar da bunu açıklamazlar. Bu çorum Çorumlu kadın ozanlar için de geçerlidir.

2. Duygusal kişilik yapısı:

Halk bilimci ozanımız Can Yoksul, Anadolu insanının duygusal yanına vurgu yaparak ozanlığı onun genlerinde saklı olan duygusal yapıya bağlıyor. Anadolu insanının yaşadığı, duyduğu, dinlediği olaylardan çabuk etkilendiğini, duygusal tepkiler verdiğini belirtiyor. Her duygulanmanın, acı anıların onu şiire yönlendirdiğini söylüyor (Yoksul 2011: 31-32).

Günümüzden yaklaşık bin dört yüz yıl önce yaşanmış Kerbela olayına bile ağlamayı sürdüren insanımız için Anadolu, insanı duygulandıracak olaylar, acılar bakımından hiç de yoksul sayılmaz. Biri bitmeden biri başlayan, gidilip dönülmeyen savaşlar, ayaklanmalar, sürgünler, eşkıya baskınları; kuraklıklar, kıtlıklar, kıyımlar, salgın hastalıklar; depremler, sel baskınları, çekirge istilaları; ırz davasından, sınır kavgasından kaynaklanan cinayetler; gurbetler, ayrılıklar... İnsanı duygulandıracak daha nice olay, yüzyıllardır yaşanır durur bu topraklarda. Bunların her biri, bu olaylarda bir yakınıni yitiren ana babalar, kardeşler, oğullar, kızlar için onları ozan yapacak, içini ağıt-lara, türkülere, manilere dökecek yeterli duygulanmayı sağlayacak niteliktedir. İşte, bütün bu olaylardan kaynaklanan acılar içine işlediği için duygusaldır bizim insanımız.

Âşık Sürmelican'ın "Rüzgârın uğultusu bile bana dokunur." demesi, halkımızın duygusal yönünü ortaya koymasından ilgi çekicidir. Demek ki kişinin duygusallığı, duyarlı kişiliğiyle birleşince onu şiire yöneltmektedir. Örneğin, Sevgican ozanlık adını kullanan

Ayşe Çoban'ın şiire yönelmesinde duyarlı kişiliği etkili olmuştur (Er-can 1998: 656). Kamer Metin'i (Kamer Bacı) şiire yönelten de duygusal kişiliğidir. Âşık Fevziye Bacı'nın ozanlığa yönelmesinin nedenleri arasında hem duygusal yapısı hem haksızlıklara katlanamayan kişilik özellikleri vardır. Gülkız Aslaner'in (Sefil Gülkız) ozanlık geleneğine yönelmesinde anasız, babasız büyümenin yarattığı duygusallık etkili olmuştur. Zeynep Esen'in geleneğe yönelmesi birkaç nedene bağlanabilir. Bunlardan biri de duygusal kişiliğidir. Duygusallık nedeniyle âşıklığa yönelmenin erkeklere oranla daha baskın olduğunu söyleyebiliriz.

3. Dert nedeniyle âşık olma:

Kişiye şiir yazmaya yönlendiren nedenlerden biri de onun bireysel olarak yaşadığı acılar, çektiği sıkıntılardır. Ozanlarımız bunları şiirlerinde daha çok “dert” biçiminde yansıtmışlardır. “Dertsiz baş, sokuda taş” demiş atalarımız. Herkesin mutlaka bir derdi vardır. İşsizinin iş bulma, varsılın daha varsıl olma, yoksulun karnını doyurma derdi vardır. Yoksulluk ki bütün dertlerin anasıdır. Bir dilim ekmek için gurbete, uzak ellere düşürür; ana baba, sevgili, yurt özlemi çektirir, duygulandırır insanı. Yoksul olduğu için sevdiği kızı vermezler, dertlenir; kızsı sevdiği yiğide kavuşur, ayırırlar dertlenir. Yoksulluğun, ezilmişliğin, kimsesizliğin yarattığı duygu birikimi bir yerde taşar, dert sahibi yapar insanı. Bu duygu yoğunlaşması şiir olup dökülür dudaklardan.

Sivaslı araştırmacı İbrahim Aslanoğlu, bir gün, bir âşığa yarı şaka, yarı ciddi sormuş:

“Bu çevrede neden çok şair yetişiyor? Havasından mı, yoksa suyundan mı?”

Acı acı gülmüş âşık.

“Yoksulluktan, çaresizlikten.” demiş. Sonra sürdürmüş;

“En kötüsü de dertten. Efendi, insanı dert söyletir, dert... Sen hiç hâli vakti yerinde, zengin bir kimsenin âşıklık yaptığını duydun mu?” (Aslanoğlu 2014: 8).

İşte, insanı ozan edip söyleten en önemli etkenlerden biri de derttir, yoksulluktur, çaresizliktir.

Fevziye Bacı'nın ozanlığa yönelmesinde içinde bulunduğu olumsuz yaşam koşulları, kız olmanın sırtına yüklediği yükler etkili olmuştur. Sefil Gülkız'ı ağır yoksulluk koşullarının yaşattığı sorunlar şiire yöneltmiştir. Müslüme Ünver'i şiire yönelten birkaç nedenden biri, ekmek parası için verdiği savaşı, bu konuda yaban ellerde çektiği çilelerdir. Rukiye Şahin (Badegül) yaşadığı acılardan, tanık olduğu olaylardan etkilenerek ozanlığa yönelmiştir. Satı Tunç da şiir yazmaya çileli yaşamının etkisiyle başlamıştır. Yeter Bektaş'ın (Damla) şiire

başlamasında da ağır yaşam koşulları etkili olmuştur. Gülkız Aslaner'in şiire yönelmesindeki etkenlerden biri de ağır yoksulluk koşullarının yarattığı sorunlardır. Tanımadığı, daha önce iki kez evlenmiş bir kişiyle evlendirilmesi dolayısıyla çektiği sıkıntılar Zeliha Arslaner'in şiire yönelmesi için gereken ortamı olgunlaştırmıştır.

4. Sazlı sözlü ortamlarda bulunma:

Âşıklar sazlarıyla, sözleriyle çok değişik ortamlarda bulunmakta, buralarda sanatlarını uygulamaktadır. Göze çarpan sazlı sözlü ortamları kahvehaneler, düğünler, cem törenleri, şenlikler, festivaller, törenler, radyolarda ya da televizyonlarda yayınlanan gelenekle ilgili programlar; ozanlara sayfalarını açan gazeteler, dergiler biçiminde sıralayabiliriz. Bu ortamlarda ozanları dinleyen, yazılı basında şiirlerini okuyan kişiler, ozanın şiirinde, türküsünde, nağmesinde kendisinden izler bulmakta, onların etkisinde kalmaktadır. Bu etkileşim ozanlığa hevesi, yatkınlığı olan kimseleri daha yakından ilgilendirmekte, geleneğe eğilimlerinin artmasını sağlamaktadır. Böylece saz meclislerinin çok yapıldığı yörelerde halk ozanı sayısı da artış göstermektedir (Kaya 2014: 93-94).

Küçük yaşlarda ya da gençlik yıllarında aile içinde, akrabalar arasında, yakın çevrede saz çalıp deyiş söyleyenlerin bulunması, sazlı sözlü kültürel ortamlarda bulunulması kişi üzerinde ozan olmak için özendirici bir etki yapmaktadır. Yine ozanlık geleneğiyle ilgili kitap, dergi gibi yazılı kaynakları okuma, sesli görüntülü kayıtları dinleme, izleme; usta ozanlara öykünme şiire yönelmeyi sağlamaktadır (Taşlıova 2008: 86-87).

Bir yörede geleneksel birikimin yoğunluğu, usta çırac ilişkilerindeki canlılık, sosyokültürel yaşam koşulları; sazı, sözü kutsayan toplumsal inanışlar; yörede yetişmiş usta bir ozanın bulunması, yaygın bir âşıklık kolunun oluşmuş olması da insanları geleneğe katılmaya yönlendirebilir (Köksel 2012: 58).

Bu çalışmada adına yer verdiğimiz ozanlara ilişkin elde ettiğimiz bilgiler, ozanların çoğunun küçük yaşlarda saza söze ilgi duyduğunu ortaya koymuştur. Örneğin, Sarimbey köyünden Fatma Büke ile Fatma Kayı'nın şiire yönelmesinde köylerindeki sazlı sözlü ortamların etkisi büyüktür.

Sarimbey'de bağ bahçe, tarla tapan işlerinin bitirildiği güz aylarında düğünler başlar. Bu düğünlerde köyün âşıklarının yanı sıra yöre köylerinden gelen âşıkların da katılımıyla sazlı sözlü etkinlikler düzenlenir. Saza söze meraklı olanlar daha çok bunların bulunduğu odalarda toplanır. Güzün ya da kış aylarında düzenlenen, kadınlarında özgürce katıldığı cem törenlerinde âşıkların çalıp söylediği deyişler, dedelerin geleneğe ilişkin olarak aktardığı bilgiler erkekleri oldu-

ğu kadar kadınları da derinden etkiler. Yine daha çok bu dönemlerde düzenlenen, demli olursa adına “çadır yıkımı”, demsiz olursa “kısır düğünü” ya da “kısır muhabbeti” denen sazlı sözlü ortamlar ayrı bir etkilenme alanıdır. Zaman zaman kurulan âşık meclisleri köyde kaç-göç olmaması nedeniyle geleneğe ilgi duyan kadınların dinleyici olarak da olsa kaçırmayacağı ortamlardır. Gerek Fatma Büke, gerekse Fatma Kayı, babalarının şiir yazıyor olmalarının yanı sıra bu tür ortamlarda da bulunarak gelenekle ilgili temel bilgileri edinme olanağı bulmuşlardır.

Bektaşoğlu köyünden Kevser Ezgili’nin, Alaca’nın Karatepe köyünden Gülsüm Kahraman’ın ozanlığa yönelmelerindeki en önemli etkenlerden biri, köylerinde ya da çevre köylerde düzenlenen, kendilerinin de katıldığı cem törenleridir.

Daha dokuz yaşındayken kırk kadar deyiş bilen Ezgili Kevser, Alevi-Bektaşî kültürü içinde yetişmiş, çocukken babasıyla birlikte köy köy gezip dedelerle cem törenlerine katılmıştır. Öyle ki bir süre sonra köylerde “Hasan’ın cem yürüten kızı” olarak tanınmaya başlamıştır. Bu ortamlarda fazlasıyla bulunarak geleneğin kurallarını, inceliklerini kavramıştır.

Altınbaş köyünden Menekşe Yenigezer’in (Şah Menevşe) ozanlık geleneğine yönelmesinde birden çok etken göze çarpmaktadır. Küçüklüğünden beri çektiği sıkıntıların, yaşadığı yalnızlık duygusunun yanı sıra, halk şiirine meraklı olan babasının sokakta satılan destanları, türkölü halk hikâyelerini eve getirip okuması; köyünde saz çalan kimselerin bulunması, bunların evlerine gelerek çalıp söylemeleri onun geleneğe yönelmesinde etkili olmuştur.

Kimi zaman sazlı sözlü ortamlar aile içinde de oluşabilmektedir. Birden çok aile bireyinin saz çalıp türkü söylemesi, ailenin öteki bireylerini de etkilemekte, onları da geleneğin içine çekmektedir. Örneğin, Alaca’nın Kuyumcusaray köyünden Müslüme Ünver, sazla sözle iç içe bir ailenin üyesidir. Anası, babası, kardeşleri saz çalıp türkü söylemektedir. Köyünde bulunan âşıklar ise ayrı bir etkilenme alanıdır.

Naciye Asabi’nin (Kölözü), Nazan Doğan’ın, Zeyno Bacı’nın, Küçük Satı’nın, Sibel Kıpır Şengül’ün, Sürmelican Kaya’nın, Türkan Örtün’ün, Zöhre Eylem Yıldırım’ın ozanlık geleneğine yönelmesinde de yetiştikleri kültürel ortam ile dinledikleri, tanıdıkları ozanlar etkili olmuştur.

5. Soyaçekimin (kalıtımın) etkisi:

Soyaçekim ya da kalıtım, bir kuşakta bulunan özelliklerin sonraki kuşağa geçmesi biçiminde açıklanır. Başka bir deyişle ana babadan çocuğa geçen özellikler olarak tanımlanır. Gerçekten de babanın

ya da ananın baskın özelliklerinden birinin çocuklarında da görüldüğü durumlar vardır. Eğer ana ya da baba ozansa çocuklarından biri de ozan olabilmektedir.

Kimi araştırmacılar, bir ozanın soyunda başka ozanların da bulunmasından yola çıkarak ozanlık yeteneğinin ona önceki ozanlardan kalıtım yoluyla geçtiğini ileri sürmektedir. Bir ozanın ailesinde, soyunda başka ozanların ya da en azından mani düzeyinde bile olsa şiir söyleyen kişilerin bulunduğuna ilişkin çok sayıda örnek gösterilebilir.

Örneğin, Sarimbey köyünde doğup Serban köyünden Âşık Hilali ile evlenen Akkız Ana'nın babası Yakup Ağa'nın şiir yazdığı bilinmektedir. Halk ozanı Naçari Baba (Ali Çetin) ile evli olan Aslıhan Bacı'nın da ailesinde şiir yazarlar vardır. Ayşe Çoban'ın annesi Şakire Hanım mani söyler, kardeşleri Hasan Kaya ile Mustafa Kaya şiir yazardı. Fatma Büke'nin babası Tokga Halil, Fatma Kayı'nın babası Molla Mehmet şiirle uğraşırdı. Gülsüm Kahraman'ın dedesi, yörede Âşık Rıza olarak tanınırdı. Kahraman, en çok ondan etkilenmiştir. Ayrıntılı bilgilerine ulaşamadığımız Gökçamlı Hasibe, Âşık Fizahi'nin kızıdır. Kuşsaraylı Lalizar'ın annesi Mercan Hanım doğaçlama şiir, deme söyleme konusunda yetenekli bir kadındı. Melek Odabaşı da (Serbade) şiire annesinin söylediği manilerden etkilenerek başlamıştır. Nazik Coşkun, şiir yazmaya küçük yaşlarda üvey anası Selver Görür'den etkilenerek yönelmişti. Nevin Satır'ın (Sunai) geleneğe yönelmesi on yaşında iken babasının anasına yazdığı şiirleri okumasıyla olmuştur. Sevim Hardal'ın şiire yönelmesinde şair olan eşinin yanı sıra mani söylemede usta olan annesinin özendirme etkisi olmuştur.

Soyunda ozan/şair bulunmadığı hâlde şair olan kimselere “nabiga” denir. Hem soyunda ozan olmayanların sayısal çokluğu hem de çok ünlü kimi ozanların çocuklarında bu özelliğin görülmemesi nedeniyle kalıtımın etkisi tartışmaya açık bir konudur. Örneğin, yirmi üç çocuğu olan ünlü ozan Ruhsatı'nın yalnızca bir çocuğu (Minhaci) kendisi gibi ozan olmuştur. Baba çok çocuklu olmasına karşın ozanlık özelliğinin hiçbir çocuğa geçmediği durumlar da vardır. Sözgelimi, on altı çocuğu olan Baharözlü Feryadi ile sekiz çocuklu İsmeti'nin çocuklarının hiçbirinde ozanlık özelliği yoktur (Kaya 2014: 96).

6. Ayrılıklar, ölümler, toplumca yaşanan ortak acılar:

İnsanın duygu telini titreten olaylar arasında ayrılıklar, ölümler önemli yer tutar. Sevip de kavuşamamak; sevgiliden, yakınlarından, yerinden yurdundan ayrılmak, gurbete düşmek kimi zaman ölümden bile ağır gelir, acı acı kanatır insanın içini. Anadolu'muzun ünlü ozanı Karacaoğlan, bir türküsünde, “Ölüm ile ayrılığı tartmışlar / Elli dirhem ağır gelmiş ayrılık” demiyor mu?

Duyarlı, ince ruhlu insanlar ayrılık, ölüm gibi acı olaylar karşısında sessiz kalamazlar. Yüreklerinde katmerlenerek çoğalan acıları şiirlerine dökerler. Anadolu insanının genel yapısında da bu vardır. Özellikle ölenlerin ardından ağıt yakmak birçok yerde sürdürülen bir gelenektir. Bu ağıtları söyleyenler genellikle okuma yazma bile bilmezler. Fakat çok ünlü edebiyatçılardan daha önemli yapıtları bir anda ortaya döküverirler (Yoksul 2011: 39).

Halk arasında söylenen “kan ağlamak” deyiminin kökeni de ağıtlarla ilgilidir. Ölüm üzerine yaşanan acının yoğunluğunu gösterir. Ölen kişinin ardından yakınları ya da ağıtçı kadınlar tırnaklarıyla yüzlerini yırtıp kanatarak ağlar, gözyaşı kana karışıp dökülür. Zamanla bu deyim başka olayların yol açtığı büyük üzüntüler için de kullanılır olmuştur.

Salt kendi acıları etkilemez kişiyi; başkalarının başına gelen acı olaylar, toplumca yaşanan yıkımlar da derinden etkiler, derde düşürür. Kimi zaman kişiye kendi acılarını unutturacak denli ağır toplumsal acılar yaşanır. İşte bütün bunların birikimiyle bir duygu yoğunluğu yaşayan insan, yüreğinden taşan bu duygu birikimini dışa vurmak için şiiri seçer.

Yaşamında hiç şiir yazmamışken çok sevdiği bir yakınını yitince ya da ondan ayrılınca şiir yazan insanlarımız vardır. İster erkek olsun ister kadın; ayrılık da ölüm de bir insanı âşık olacak denli derinden etkiler. Çorumlu Salim Kadife’nin tek şiiri kızının ölümü üzerinedir. Kadın ozanımız Türkan Örtten Şahadoğru (Garip Türkan) iki şiirinden birini babası Âşık Şekip Şahadoğru’nun ölümü üzerine, ikincisini ise kızı Tülay’ın gelin olup aileden ayrılması üzerine yazmıştır. Zeynep Esen’in bir oğlunun ölümü dolayısıyla yaşadığı üzüntü şiire yönelmesinde en önemli etkenlerden biri olmuştur. Rukiye Şahin’in yaşadığı acılar, tanık olduğu toplumsal olaylar şiire başlamasında yönlendirici bir etki yaratmıştır.

İçini yakan gurbet duygusu; sılasına, çocuklarına duyduğu özlem Müslüme Ünver’i şiir yazmaya iten başlıca etkenlerdir. İlk şiirini 1996 yılında, Almanya gurbetinde oğluna duyduğu özlemi dile getirmek için yazmıştır. Ozan, şiire yönelmesini şöyle açıklamaktadır: “Pirlere, velilere olan saygım ve onların yazdıkları şiirleri okumam bana hız verdi. Memleket hasreti, çocuklarımdan ayrı Almanya’da borçlarımı ödemek için geçirdiğim 6 yıl beni çok etkiledi. Gurbette olmak, hasrete katlanmak içimi yakıyordu. Şiirler yazarak içimdeki hasret ateşini söndürmeye, bağrımı ferahlatmaya çalıştım ve içimdeki bütün yangınları dizelere döktüm.” (Aydemir 2013: 335).

Kıymet Çağın’ın çocuklarından, torunlarından ayrı kalması nedeniyle duyduğu özlem, Kevser Ezgili’nin eğitimi sırasında ailesinden

ayrı kalması, Sürmelican'ın aileler arasındaki bir sorun nedeniyle ana babasını uzun süre görememesi şiire yönelmelerinde etkili olmuştur.

7. Düş görüp dolu içerek âşık olma:

Günümüzde eskiye oranla daha az karşılaşılacakla birlikte, kimi ozanlarımız gelenekle bağlantılı bir düş gördüklerini, düşlerinde dolu (bade) içerek şiir yazmaya başladıklarını, böylece ozanlığa geçiş yaptıklarını ileri sürmektedir. Bu durum, çoğunlukla kent yaşamından uzakta yaşayan kişilerde görülmektedir (Kaya 2014: 142).

Düşte (rüyada) ozan olmanın kökeni, Asya Türk kültürüne dayanması bakımından oldukça eskidir. Dolu içmeyle ilgili anlatımların kaynağının ise Aleviliğin kabul törenleriyle bağlantılı olduğu sanılmaktadır (Artun 2005: 59-60).

Dolu (bade), içen kişiye şiir / deyiş söyleme yeteneği kazandırır; tadı, niteliği tam olarak açıklığa kavuşmamış büyümlü bir içkidir. Dolu içen kişinin, dolunun büyüyle güzel deyişler söyleyip ustalıklı saz çalan bir kişiye dönüştüğüne inanılır (Günay 1992: 17). Düşünde dolu içen ozanlara halk arasında “badeli âşık” ya da “Hak âşığı” denir. Esin kaynaklarının tanrısal olduğuna, âşıklıkla ilgili bilmesi gerekenlerin düşte öğretildiğine inanıldığı için Hak âşıkları öteki ozanlara göre toplumda daha çok saygı görürler, söyledikleri deyişlere bir tür kutsallık yüklenir.

Düş görerek, düşte dolu içerek ozan olma motifi, eski inandırıcılığını yitirirken günümüz ozanları arasında değişik yaklaşımların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Kimi ozanlar düşlerinde dolu içerek şiir yazmaya başladıklarını, ozan olduklarını ileri sürmektedir. Ancak kimi durumlarda dolu, içilen bir sıvı olarak düşünülmemelidir. Şerbet, su gibi içilecek bir sıvı olabileceği gibi, ulu bir kişiden alınan elma, ekmek, nar, üzüm, fasulye gibi yiyecekler de dolunun işlevini görmektedir. Hatta ele verilen bir saz da bade olmaktadır (Kaya 2014: 142; Yardımcı 2023: 47). Örneğin Alaca ilçesinin Karatepe köyünde doğan Gülsüm Kahraman, düşünde bir dedenin elinden saz aldığını söylemektedir. Çok az da olsa gerçekten düş görmediği hâlde gördüğünü söyleyen, bunun ayrıntılarına ilişkin bilgiler uyduran, böylece Hak âşıklarının saygınlığına ortak olmayı amaçlayan ozanlar da vardır.

İnanışa göre, ozan / âşık olacak kişiye doluyu Hızır, Hızır İlyas, Hz. Ali, Üçler, Beşler, Yediler, pir-i mugan (Tanrı sevgisini insanlara öğretmeye çalışan mürşit), üç derviş, yaşlı bir adam ya da yaşlı bir kadın verir. Bunlardan biri; uykuda, kimi zaman da uykuyla uyanıklık arasında kişinin düşüne girer. “Kudret gülü” denen kollarıyla uzattığı doluyu üç kez sunarak içirir. İlk dolu; kendi bir, adı bin olan, seni beni on sekiz bin âlemi yaratan Tanrı aşkıdır. İkincisi pirler aşkıdır.

Üçler, beşler, yediler, kırklar aşkına sunulur. Üçüncü dolu ermiş kişinin iki parmağı arasından gösterdiği sevgili aşkına içilir. Âşığa uyanıldıktan sonra arayacağı sevgilinin yüzünün (suretinin) gösterilmesine “buta gösterme” denir (Kaya 2014: 142; Artun 2005: 60). Dolu’nun sunulmasından sonra doluyu sunan kişi âşığın sırtını sıvazlarsa o âşığa “pençeli âşık” denir.

Âşığa sunulan dolu, “er dolusu”, “pir dolusu” olarak iki türdür. Er dolusu içenin ozanlığın yanı sıra kahraman kişiliği kazandığına inanılır. Pir, pir-i mugan, aşk dolusu gibi kavramlar ozanlık geleneğinin tasavvufi ilgisinden kaynaklanır. Dolu içerek “Hak âşığı” olanlar, 13. yüzyıldan başlayarak aşk dolusu içerek kendilerinden geçtiklerini, gerçek dünyanın gizlerine erdiklerini, tanrısal aşka kavuşarak şiir yazmaya başladıklarını savunmuşlardır (Artun 2005: 60-61).

Kimi ozanlar dolu içme sırasında yaşanan ağır şoka dayanamaz. Bu nedenle dilleri çözülmez. Bunlara halk arasında “tutuk” denir. Ayrıca ozanın gördüğü düşün içeriğini açıklamaması, bunun bir giz olarak kalması gerektiğine inanılır. Bu yüzden kimi ozanlar, düş görüp dolu içtiklerini söyleseler de düşün içeriği konusunda açıklama yapmaktan kaçınırlar. Düşlerini açıkladıklarında sıkıntılı durumlara düşen ya da sıkıntı yaşadıklarını ileri süren ozanlar vardır. Çorumlu ozanlardan Çağsaklı Kul Rıza ile Mislerovacı köyünden Âşık Cefai (Müslüm Koygun) bu duruma örnek verilebilir. Çağsaklı Kul Rıza (Rıza Kandemir), Kireymirli Kul Fakır’ı düşünde gördüğünü, ozanlık adını ondan aldığını söylemekte, ancak düşün ayrıntılarını açıklamaktan kaçınmaktadır. Mecitözü ilçesinin Konaç köyünden olup “Dertli Fakir” ozanlık adıyla şiirler yazan Nesim Doğan’ın (1923-1993) gördüğü düşü açıklaması sonucu felç olduğu söylenmektedir. Anlatılanlara göre, Nesim Doğan on bir yaşında iken düşünde Hacı Bektaş Veli evladı Hüseyin Fevzi Çelebi’yi görmüş, bir süre söyleştiği çelebiden esin almıştır. Bu düştten sonra Nesim’de birtakım değişiklikler olmuştur. Bu durumdan huzursuz olan kardeşleri, ne olduğunu anlatması için baskı yapınca Nesim, düşünde gördüğü gizemli olayları açıklamak zorunda kalmış, “Ben kendi hâlimde değilim ki.” der demez ansızın felç olmuş, altı ay boyunca yataktan kalkamamıştır. Kalktıktan sonra da yedi sekiz yıl koltuk değnekleriyle yaşamak zorunda kalmıştır (Çevik 2010: 12).

Sırrı açıklayanlar “murdarlanmış” sayılır. Düşte sunulan doluyu içmeyenler ile düşü yarım kalanlara “yarım âşık” denir (Yardımcı 1993: 6).

Gördüğü düşü açığa vuranların murdarlanmış sayılmasına karşın düşünün ayrıntılarını açıklayan ozanlar vardır. Örneğin, Âşık Sümmani ile Ardanuçlu Âşık Efkârî, düşte dolu içmelerinin ayrıntıla-

rını birer şiirle anlatmışlardır (Hınçer 1968: 30). Çorumlu kadın ozanlardan Serbade de gördüğü düşü şiirle açığa vuran ozanlardan-
dır.

Düşte dolu içerek ozan olma motifi Çorum yöresi ozanlık gele-
neğinde de görülmektedir. Daha çok Hacı Bektaş Veli evlatlarının
düşte görülüp elinden dolu içilmesi söz konusu olmaktadır. Yörede
gelenek üzerine düş gördüğünü ya da düşünde dolu içtiğini söyleyen
pek çok ozan vardır. Erkek ozanlardan Sefil Ali, Nesim Doğan (Dertli
Fakir), Ali Ekber Yücel, Dursun Aşık, Halil Alçın, Kızılhamzalı Arap
Hüseyin Şahin, Halil Kaymak, Hasan Hüseyin Güday, Haşim Aslıhak,
Karakayalı Âşık İsmail, İmatlı Mehmed, Müslüm Koygun, Rıza
Kandemir, Orhan Top gibi ozanlar düş görmüş ya da düşünde dolu
içmiştir. Kadın ozanlarımızdan Sürmelican Kaya, Gülsüm Kahraman,
Melek Odabaşı gibi ozanlar düş gördüğünü ya da düşünde dolu içtiği-
ni söylemektedir. Adını saydığımız ozanların hepsi de köy kökenli
ozanlardır.

Çorumlu kadın ozanların düş görme, dolu içme konusundaki
tutumlarını birkaç başlık altında toplayabiliriz:

- a) Düşünde dolu içtiğini, “badeli âşık” olduğunu söyleyenler.
- b) Gelenekle ilinliti düş gördüklerini, ancak dolu içmediklerini
söyleyenler.
- c) Düş görmeye inanmasına karşın dolu içmeye inanmayanlar.
- ç) Düşte el/himmet alarak ozan olanlar
- d) Düş görmeye de dolu içmeye de inanmayanlar.

a) Düş görüp dolu içenler:

Uğurludağlı ozanımız Melek Odabaşı (Serbade), bir gece, dü-
şünde gördüğü ulu bir kişinin sunduğu badeyi içtiğini, o günden son-
ra bütün dünyasının değiştiğini söylemektedir. Ozan, bu düş olayın-
dan sonra kendisini büsbütün şiire vermiştir. Serbade, gördüğü dü-
şün ayrıntılarını aşağıdaki şiirle açığa vurmuş, bu şiirini de bir seçki-
de yayımlamıştır.

Dün gece rüyamda bir ulu geldi
Bir tas bade sundu, “iç” dedi bana
Sanki bu aklımı başımdan aldı
“Gözünde perdeyi aç” dedi bana

Hak diyenler Hakk’ı yakın gördüler
Bilmediğin ariflere sordular
Erenler bu yolda sınav verdiler
“Gel sen de buradan geç” dedi bana

“Kuldur, gafil olur, nefsine tapar
Kin ile nefretten bağını kopar
İnsan ne yaparsa kendine yapar
Doğruyu yanlıştan seç” dedi bana

“Dünyanın malına mülküne kanma
Bu yol çetin yoldur, girersen dönme!
Kendini kimseden üstünüm sanma
Benlik belasından kaç” dedi bana

Serbade’yim dedi :“Yanıma otur!”
“Ellerini kudret suyuna batır!”
“Gönül bahçesinde mahsulü yetir!”
“Mevsimi gelince biç” dedi bana (Bindebir 2012: 726)

Alaca ilçesinin Karatepe köyünden Gülsüm Kahraman ise düşünde gördüğü bir dedenin elinden saz alarak badeli âşık olmuştur. Ozan, gördüğü düş konusunda şunları anlatmıştır: “Eşim saz çalmamı engellediği için evde saz yoktu. Komşunun oğlunun sazını ara sıra alıp çalıyordum. Sazı bıraktığım sıralarda düşümde ak sakallı bir dede gördüm. Çok parlak, berrak bir su akıyordu. İçinde küçük taşlar vardı. Ben bu yanda, dede öbür yanda idi. Dedenin uzattığı sazı aldım. O gece eşim bana bir saz getirdi.” (Köksel 2012: 71).

b) Düş görüp dolu içmeyenler:

Kimi ozanlarımız, ozanlık geleneğiyle bağlantılı düş gördüklerini, ancak düşlerinde dolu içmediklerini söylemektedir. Mecitözü ilçesinin Alancık köyünden olan Âşık Sürmelican, düş görerek âşık olmaya inandığını belirtmektedir. Kendisinin de düş gördüğünü, ancak düşünde dolu içmediğini, düş gören kimselerin bunu açıklamak istemeyeceğini belirtmektedir. Düşünü ise “O zamanlar daha saz çalmıyordum. Bir keresinde düşümde süpürgeден bir sazım olduğunu gördüm. Sesi çok güzel çıkıyordu.” biçiminde açıklamıştır (Köksel 2012: 71).

İskilip ilçesinin Soğucak köyünden olan Zeynep Esen de, düşte âşık olmaya inanan ozanlardandır. Kendisi de ozanlık geleneğiyle bağlantılı düş gördüğünü söylemektedir. Ozanlık geleneğinde görülen düşün ya da düşte içilen dolunun yedi yıl gibi belirli bir süre kimseye anlatılmaması yönünde bir anlayış vardır. Bu gizlin erken açığa vurulmasının olumsuz sonuçları olacağı düşüncesi nedeniyle Zeynep Esen, gördüğü düşü uzun süre gizleme gereği duymuştur. İlk kez bize anlattığı düşe göre, bir gece düşünde gördüğü ak saçlı, ak sakallı bir pir ısrarla ondan şiir yazmasını istemiştir. Böylece şiir yazmaya baş-

layan ozan, zamanla hem şiire ağırlık vermiş hem de işlediği konuları çeşitlendirmiştir.

Alaca ilçesinin Bozdoğan köyünde doğan Zöhre Eylem Yıldırım, düş görerek ozan olmaya inandığını, on dört yaşında iken gördüğü bir düşten uyandıktan sonra kendi kendine mırıldandıklarını yazdığını, yazdıklarını babaannesine okuduğunu, böylece ozanlık geleneğine ilk adımını attığını belirtmektedir.

c) Düşe inanıp dolu içmeye inanmayanlar:

Alaca ilçesinin Yeşilyurt (Çomar) köyünde doğan Yeter Bektaş, âşıklık geleneğinin motifleri arasında yer alan düş görmeye inandığını, ancak dolu içmeye inanmadığını belirtmektedir.

ç) Düşte el/himmet olarak ozan olanlar:

Düşte âşık olma olayının bir başka biçimi de usta bir ozandan “el alma” ya da “himmet alma”dır. Bu durumda ünlü bir ozan, ozanlık yeteneğini düşüne girdiği kişiye geçirmektedir. Örneğin, Yaylacıklı Halil Kaymak (1942-2013), düşünde Âşık Veysel’i gördüğünü, ondan esin alarak ozan olduğunu belirtmiştir. Mislerovacıklı Halil Alçın (d. 1922), düşünde Deli Boran’dan himmet aldığını söylemektedir. Kadın ozanlarımızda el alma, himmet alma biçiminde ozanlığa geçiş motifine rastlanmamıştır.

Yukarıda anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere düşün işlevi, kişiyi ozanlık mesleğine sokmaktır. Düş yoluyla kişi, önceki kişiliğini sembolik olarak öldürüp yeni bir adla mesleğe girmektedir (Artun 2005: 59).

Düşte ulu bir kişinin elinden dolu içilmesi ya da bir ozandan el alınması, uyanınca ozan olunması gerçekte bağdaşan bir durum değildir. Bu durum, uzun bir süreçte yaşanan değişik etkilenmeler sonucu elde edilen şiir yazma/söyleme yatkınlığının, duygu yoğunlaşmasının ardından bireyin bu konudaki isteğini açığa vurmada zorlandığında düş motifine başvurulması biçiminde açıklanabilir. Başka bir deyişle özellikle çıraklık dönemi sonunda kendi sazını çalmak, kendi sözünü söylemek isteyen bireyin imdadına düş motifi yetişmektedir. Bu durum, saz çalıp türkü söylemek üzere ortaya çıkmanın güçlüğü nü düşünürsek kadın ozanlar için de geçerlidir (Köksel 2012: 72).

d) Düş görmeye de dolu içmeye de inanmayanlar:

Çorum’un Bektaşoğlu köyünde doğan Ezgili Kevser; düş görerek, dolu içerek ozan olmaya inanmadığını, kendisinin de dolu içmediğini belirtmektedir (Köksel 2012: 71). Dolu içerek âşık olunacağına inanmayan ozanlarımızdan biri de Fevziye Bacı ozanlık adını kullanan Gökçepınarlı Fevziye Solmaz Temuroğlu’dur. Fevziye Bacı, bu

konudaki düşüncesini, “Ben uyurken de uyanırken de dolu içmedim.” diyerek açıklamaktadır.

8. İnsanın yaşamda aradığını bulamaması:

“Çıkmadık candan umut kesilmez” demiş atalarımız. Demek, en son umut ölüyor insanda ya da insan en son umudunu yitiriyor. Peki, ne zaman oluyor bu umut yitimi ya da ölümü? İnsan yaşamda aradığını bulamadığı zaman... Büyük düş kırıklıkları yaşadığında...

Umutsuzluk insanı bunalıma, yalnızlığa itiyor. Umut dolu, özlem dolu olan insan yüreği bazen tersliklerle doluyor. Kişi, en yakınlarından, en umut bağlayıp güven duyduğu kişilerden hiç ummadığı zamanlarda maddi, manevi çok acı darbeler yiyebiliyor. O zaman çevresindekilerle arasında bir sınır oluşuyor. Bu sınır bazen kalınlaştıkça kalınlaşıyor. Kişiyi başka duygulara, başka dünyalara itiyor. İnsanın yaşamda aradığını bulamaması, bulsa da elde edememesi umutsuzluk, umutsuzluk doğuruyor. İnsan içini dökebilecek bir dert ortağı bulamayınca, içinde birikenleri şiirlere döküyor (Yoksul 2011: 40).

Bir ozanımıza aşağıdaki dizeleri yazdıran umut bağladıklarından yakınlık görememesi sonucu yaşadığı düş kırıklığı değil midir?

Güvendiğim umut diye
Haber salmış unut diye
Sarıldığım yakut diye
Cevher idi taş döndü

9. Başka nedenler:

Saydığımız nedenlerin dışında; toplumsal hareketlerin kişiyi ruh, düşünce, inanç bakımlarından etkilemesi; iklimin ya da jeolojik yapının halkı iktisadi yönden güçsüz düşürmesinin doğurduğu olumsuz sonuçlar; kişinin fiziki yapısından kaynaklanan etkenler de kişiyi âşık olmaya yöeltebilir (Kaya 2014: 96).

OZANLARIN YETİŞMESİ

Ozanın yetişmesi, çıraklıktan başlayıp kalfalık aşamasından geçerek ustalığa ulaşıncaya dek süren uzun bir eğitim süreci içinde gerçekleşir.

Ozanlık geleneğinde çıraklığa başlamanın belli bir yaşı yoktur. Eğer kişinin ailesinde, arkadaşları ya da akrabaları arasında çalıp söyleyen kimseler varsa ozanlık eğitimi çocukluk yaşlarında başlayabilir. Kimi zaman usta ozan, kendisinden birkaç yaş küçük kimseleri yanına çırak olarak alıp yetiştirebilir. Sözgelisi, Sivaslı Dilhuni'nin çıraklarıyla arasında pek yaş farkı yoktur (Kaya 2000: 14).

Ozanlık geleneği yalnız çalıp söylemekle sınırlı bir gelenek değildir. Bu geleneğin bir ustadan öğrenilmesi gereken kuralları, incelikleri vardır. Bir mesleğin sürdürülebilmesi için o mesleği yapacak kişilerin yetiştirilmesi zorunludur. Ozanlık da böyledir. Geleneğin sürdürülebilmesi için usta ozanlar da çırak yetiştirmelidir. Bunun için usta ozan, geleneğe ilgisi, saza söze yeteneği olan bir genci yanına alır ya da ozan olması istenen genç, usta bir ozanın yanına çırak olarak verilir. Çırağın ustanın yanına girmesine “kapılanma” denir (Artun 2005: 55).

Başka mesleklerde olduğu gibi, çırak ustasının söylediklerini dinleyerek, yaptıklarını gözleyerek geleneği öğrenmeye çalışır. Ustanın sazi nasıl çaldığını, deyişlerini nasıl oluşturduğunu, sazla sözün uyumunu nasıl sağladığını dikkatli bir biçimde gözlemler.

Usta çırak ilişkisi, başka mesleklerdeki gibi paraya dayalı bir ilişki değildir. Çırak ustaya herhangi bir ödemede bulunmaz. Temel kaygı geleneği sürdürecektir kişilerin yetişmesidir. Bunun için usta, çırağına meydan açma, divana çıkma, yarışmalara katılma, hikâye anlatma, ayak uyak kuralları, âşık makamları gibi geleneğin gerekliliklerini öğretir. Ustasının yanında dolaşan çırak, onun sazını taşır. Gidilen yerlerdeki başka ozanlarla tanışır. Onların bilgilerinden de yararlanarak kendini yetiştirmeye çalışır. Usta, zaman zaman çırağın hatalarını söyleyerek nasıl ilerleyeceği konusunda ona yol gösterir. Görgüye dayalı bu eğitim sürecinin uzunluğunu çırağın yeteneği belirler. Usta artık çırağının yetiştirdiği kanısına varırsa onun geleneği tek başına sürdürmesine onay (icazet) verir. Onay verme işi sözlü olarak gerçekleşir (Artun 2005: 55-56). Buna “çıraklama” adı verilir. Bu aşamaya kadar çırak, uzun süre kendi ustasının deyişleri ile başka ustaların deyişlerini seslendirir. Kendi deyişlerini söyleyip kendi ozanlık adını (mahlasını) kullanamaz (Köksel 2012: 72).

Ustasının onayını alan genç ozan, ondan bir de ozanlık adı (mahlas) alarak kendi yapıtlarını seslendirmeye başlar. Bu arada bir ozanın saz ustası ile söz ustası başka kimseler olabilir.

Toplumların değişmesi gelenekleri de etkiler. Bu değişim, bir geleneğin bütünüyle yok olmasına yol açabileceği gibi, gelenekte kırılmalara da neden olabilir. Bir gelenek kendini yenilediği ölçüde varlığını sürdürebilir. Gelenek, içinde zayıflayan bir ilişkinin yerine başka olanaklar koyarak değişime uyum sağlamaya çalışır.

Gelenekte yaşanan kırılmaların etkilediği alanlardan biri de usta çırak ilişkisidir. Bir ustaya kapılanma biçimindeki yüz yüze gerçekleşen usta çırak ilişkisi günümüzde büyük ölçüde azalmıştır. Geleneğe ilgi duyan, ozan olmak isteyen kimse, daha önce yaşamış bir ozanı kendisine usta seçebileceği gibi (Kaya 1994: 40), beğendiği, etkilediği yaşayan bir ozana öykünerek, onun yaptıklarını yaparak kendini yetiştirmeye çalışabilmektedir. Böyle bir öykünme başlangıç aşamasında doğal karşılanmalıdır. Ancak, ozan adayı sazda, sözde ustalaştıkça öykümlerden sıyrılmak, yavaş yavaş kendi biçimini oluşturmak zorundadır.

Ülkemizin geçirdiği toplumsal değişim, bilimsel teknolojik devrimin sunduğu yeni olanaklar ozanlık geleneğinde usta çırak ilişkisinin aşınmasıyla sonuçlanmıştır. Azalan usta çırak ilişkisi yerini elektronik ortamın olanaklarına, bu alanda hazırlanan kitaplara, ses kasetlerine, CD'lere; radyo, televizyon programları gibi görsel işitsel olanaklara bırakmıştır. Bu durumda ozan adayı, beğendiği bir ozanı usta kabul etmekte, onun kitaplarını okuyarak, plaklarını, kasetlerini, CD'lerini dinleyerek; radyo, televizyon programlarını ya da başka elektronik ortamlardaki sazlı sözlü uygulamalarını izleyerek kendisini yetiştirmeye, onu örnek alarak onun yolunda ilerlemeye çalışmaktadır. Halk bilimci Özkul Çobanoğlu, günümüzde ortaya çıkan bu durumu "gizli çıraklık" dönemi olarak nitelemektedir (Çobanoğlu 2000: 156).

Günümüzde sayısı gittikçe çoğalan saz kursları neredeyse kapılanmanın yerine geçmiştir. Çorum'da da kişilerin, Halk Eğitim Merkezleri gibi resmi kurumların, derneklerin açtığı çok sayıda saz kursu vardır. Buralarda pek çok kişi saz çalmayı öğrenmektedir. Başka olanakların da devreye girmesiyle geleneği ustadan öğrenen ozan sayısı azalmıştır. Çorum yöresi ozanlık geleneği üzerine yaptığımız çalışmalar sırasında saptayabildiğimiz kadarıyla ilimizde usta çırak ilişkisiyle yetişen ozan sayısı yüzde beşe bile ulaşmamaktadır. Ancak pek çok ozanın nasıl yetiştiğine ilişkin bilgilere ulaşamadığımız için bu oranın daha yüksek olması gerektiğini söylemek durumundayız.

Geleneksel usta çırak ilişkisinin yerini elektronik kültür ortamındaki yüz yüze olmayan "gizli çıraklık" ilişkisine bırakması, gez-

ginci ozanlığın yerini festivallerde, şenliklerde, şölenlerde, âşık gecelerinde uygulanan âşıklık biçimine bırakması, kadınların da rahatça katılabildiği saz kurslarının artması kadın ozanların yetişmesini, sanatlarını uygulamasını kolaylaştırması bakımından olumlu sonuçlar doğurmuştur.

Ustası olan kadın ozanlara gelince; bunların ustalarının çoğunlukla dedeleri, anaları, babaları, ağabeyleri, eşleri ya da aile çevresinde yer alan kişiler olduğu görülmektedir. Bundan dolayı geleneğin aile içinde öğrenilmesi sık karşılaşılan bir durumdur. Kadın ozanın ustasının aile bireylerinden birisi olması, kadının toplum yaşamındaki konumunun doğurduğu bir zorunluluktur. Çünkü kadın ozanın aile bireyi olmayan bir erkek ozandan ders alması, özellikle de küçük çevrelerde erkek meslektaşları ile bir araya gelmeleri dedikodulara yol açabilmektedir. Bu çekince nedeniyle usta ozanlarla bir araya gelemeyen kimi kadın ozanların sanatsal gelişimleri eksik kalmaktadır (Köksel 2012: 73, 75).

Kadın ozanlarımızın önemli bir bölümü geleneğe aile içindeki etkilenmelerle yönelmiş, aile bireylerinden birinin yardımıyla yetişmişlerdir. Çoğunun ailesinde saz çalan, şiir yazan bireyler vardır. Eşi, babası, ağabeyi ozan olan birçok kadın ozanımız vardır. Fatma Büke, Fatma Kayı, Döndü Doğan, Akkız Ana, Âşık Sürmelican, Fevziye Bacı, Gülsüm Kahraman, Müslüme Ünver, Türkan Örtten Şahadoğru gibi kadın ozanlarımız şiir yazmayı, saz çalmayı aile içinde öğrenmiştir.

Alaca ilçesinin Karatepe köyünden Gülsüm Kahraman'ın dedesi Âşık Rıza cem aşığı idi. Babası da şiir yazardı. Kahraman, on üç yaşında ağabeyinin de yardımıyla bağlama çalmaya başlamıştır. Sonraki yıllarda Ozan Naçari Baba'nın (Ali Çetin) çırağı olarak kendisini yetiştirmiştir. Aynı ilçenin Kılavuz köyünden Aslıhan Çetin'in (Aslıhan Bacı) ailesinde de ona yol yöntem gösterecek şiir yazan kimseler vardı. Usta bir ozan olan Naçari Baba ile evlenmesi geleneği öğrenmesinde etkili olmuştur.

Saz çalmayan ozanlardan Ayşe Çoban'ın söz sanatında ilerlemesinde, Çorum Eğitim ve Kültür Vakfı'nda (ÇEKVA) düzenlenen Sanat Dostları toplantılarına katılmasının katkısı olmuştur. Burada akrabası da olan Çorum Senatörü Abdullah Ercan'ın (Ercani) ozanın gelişimine büyük katkısı olduğu özellikle vurgulanmalıdır. Abdullah Ercan'ın, bu toplantılara katılan başka ozanların söz sanatında gelişmelerine katkıları da olmuştur. Ayşe Çoban, onun yetişmesine katkı sunduğu Âşık Cefai (Müslüm Koygun), Âşık Kemal Özgür (Zorani), Âşık Rıfat Kurtoğlu gibi ozanların birikiminden de yararlanmışır.

Âşık Sürmelican da geleneğin uygulandığı bir ailede yetişmiştir. Sürmelican, ozanlık geleneğini sürdüren bir ailenin üyesi olması dolayısıyla akli ermeye başladığında sazı da tanımıştır. Altı kardeşten

üçü küçüklükten beri saz çalıp türkü söylerdi. Ağabeyi Hüseyin Yener, sazlı sözlü bir ozandı. Özellikle saz çalma konuda ağabeyi Hüseyin Yener'den doğrudan usta çırak ilişkisi içinde olmasalar da gelenek ortamını tanıma, bağlama çalma konularında büyük destek görmüştür (Çakır 2011: 450-462). Bunun dışında bir ustası olmamıştır. Dolayısıyla saz çalmayı, şiir yazmayı daha çok kendi çabası ile öğrenip geliştirmiştir.

Türkan Örten Şahadoğlu'nun dedesi Savurdan Hasan, babası Şekip Şahadoğlu, amcaları Şevket Aykaç Şahadoğlu (Talihsiz), Orhan Aykaç Şahadoğlu (Kul İrfani) halk ozanıdır.

Sevim Hardal, mani söylemede usta olan annesinin özendirme-siyle şiire ilgi duymaya başlamıştır. Eşi Rıza Hardal da halk şairidir.

Müslüme Ünver ise sazla sözle iç içe olan bir ailede yetişmiştir. Ailesinden kardeşleri, anası, babası da saz çalıp türkü söylemektedir. İki oğlu da saz çalmaktadır.

Sungurlu'nun Gökçam köyünden Âşık Hasibe, Âşık Fizahi'nin (Ö. 1920) kızıdır.

Bir ustanın yanında yetişmediği hâlde usta bir ozanı manevi ustası sayan ozanlar da vardır. Ülke genelinde daha çok tanınmaları dolayısıyla Âşık Veysel ile Mahzuni Şerif en çok örnek alınan, etkilenilen ozanlardır. Örneğin, Aslıhan Çetin, Muhlis Akarsu ile Mahzuni Şerif'i ustası saymaktadır.

Belli bir ustası olmayan kadın ozanlarımıza Sultan Çakmak'ı, Reyhane Erden'i örnek olarak gösterebiliriz.

OZANLIK ADI (MAHLAS) ALMA

Ozanlık geleneğinin önemli kurallarından biri olan “ozanlık adı”, yaygın kullanımıyla mahlas, ozanın şiirinde kendi adı yerine kullandığı takma addır.

Kökü, Arapça halas sözcüğü olan mahlasın sözlük anlamı “kurtulacak yer”dir. “Safılık, halislik, gönül temizliği” anlamlarına da gelir. Ozanlık adı için “tapşırma” sözü de kullanılır. Tapşırma, “kendini tanıtmak, bildirmek” anlamındadır. Şiirin son dördlüğünde bulunan ozanlık adı, şiiri yazan ozanın kim olduğunun belirlenmesi açısından önemlidir (Kaya 2014: 497).

Pek çok ozan ününü ozanlık adıyla sağlamıştır. Öyle ki zamanla ozanlık adı daha yaygın duruma gelmiş, ozanın gerçek adını unutturmuştur. Örneğin Fuzuli'nin gerçek adının Mehmet, Nefi'nin gerçek adının Ömer, Dertli'nin gerçek adının İbrahim olduğunu kaç kişi bilir? (Kaya 2014: 498). Karacaoğlu'nun gerçek adını bilen var mıdır?

Ozanlık adı kullanmanın Araplardan İranlılara, onlardan da Türklere geçtiği söylene de İslamiyet'in benimsenmesinden önceki dönemde kimi Türk ozanlarının ozanlık adı kullandığı bilinmektedir. Ancak sistemleşmesi 13-14. yüzyıllardan sonra olmuştur. Şiirlerin karışması kaygısından doğduğu sanılan ozanlık adı, ozanların şiirlerinin günümüze ulaşmasını sağlamıştır (Artun 2005: 58).

Ozanlık adı alma konusunda çok değişik yöntemler vardır. Alınan ozanlık adı, ozanın soyuyla, doğduğu ya da yaşadığı yerle, yaşam biçimiyle, mesleğiyle, dış görünümüyle, inancıyla / tarikatıyla ilgili olabilmektedir (Artun 2005: 58).

Kadın ozanlar, yirminci yüzyıla kadar ozanlık adı olarak daha çok "Bacı"yı kullanmıştır. Yirminci, yirmi birinci yüzyıllarda bunun yerini ozanın adı ya da soyadı almış, kimi kadın ozanlar yalnız ozanlık adlarını kullanmıştır. Bir bölümü "Bacı" adını kullanmayı sürdürmüştür. Tekil bir örnek olarak Advıye Koca (1930-1997) adlı bir ozan "Anabacı" adını almıştır. Yine "Hanım", "Sultan", "Kul", "Abdal" gibi sıfatlar da ozanlık adı olarak kullanılmıştır. Adının yanına herhangi bir sıfat almadan yalnızca adıyla şiir yazarlar da vardır (Keleş 2020: 135).

Çorum yöresinde yaşamış, yaşamakta olan kadın ozanların kullandıkları ozanlık adlarını birkaç başlık altında inceleyebiliriz:

1. Adın ya da soyadın ozanlık adı olarak kullanılması

En yaygın uygulama, ozanın kendi adını, soyadını ya da ikisini birden ozanlık adı yerine kullanmasıdır.

a) Adın kullanılması: Adın tek başına ozanlık adı olarak kullanılmasının on dokuzuncu yüzyıla uzanan örnekleri vardır. Örneğin Osmancık'ın Kumbaba köyünde yaşayan İbrahim (1840-1910) yalnızca adını kullanan ozanlardandır. Daha çok cumhuriyet döneminde yaygınlaşan bu uygulama Çorumlu ozanlar arasında oldukça yaygındır.

Günümüzde yaşayan Çorumlu kadın ozanlarımızdan Gülkız Aslaner (Gülcız), Gülsüm Kahraman (Gülsüm), Hasgül Yalçın (Hasgül), Kıymet Çağın (Kıymet), Leyla Yılmaz (Leyla), Müslüme Ünver (Müslüme), Nazan Doğan (Nazan), Sevim Hardal (Sevim), Sibel Kırır Şengül (Sibel), Sürmelican Kaya (Sürmelican), Zeynep Esen (Zeynep) kendi adlarını ozanlık adı olarak kullanmıştır. Adlarının yöresel söylenişini kullanan ozanlara "Nalizer" (Lalizer Hardal), "Fadime" (Fatma Büke) örneklerini verebiliriz.

b) Ada ya da soyada bağlılık eki ekleyerek kullanma: Oldukça yaygın bir uygulama olarak adlarına ya da soyadlarına bağlılık

(mensubiyet) eki (î) ekleyerek ozanlık adı kullanan çok sayıda ozan vardır. Örneğin, Zakine Özdek bağlılık eki eklediği soyadını “Özdekî” biçiminde ozanlık adı olarak kullanmaktadır. Değişik bir uygulama olarak Nevin Satır, anası Suna Hanım’ın adına bağlılık eki ekleyerek “Sunaî” ozanlık adını almıştır.

c) Adın başına ya da sonuna sıfat ekleyerek kullanma: Kimi ozanlarımız adlarının ya da soyadlarının başına alçak gönüllü olduklarını göstermek amacıyla “bitirim”, “dertli”, “fakir”, “garip”, “perişan”, “sefil” gibi sıfatlar ekleyerek ozanlık adı almışlardır. Özellikle Alevi-Bektaşî toplumundan çıkan ozanlar arasında yaygın olan bu uygulamaya örnek olarak şu ozanları gösterebiliriz: Sefil Gülkız (Gül-kız Aslaner), Garip Türkan (Türkan Örtten), Küçük Satı (Satı Tunç). Leyla Yıldırım ise adını “Leylican” biçiminde ozanlık adı yapmıştır.

ç) Adın sonuna bağlı olduğu inancı, tarikatı gösteren sıfatlar ekleyerek kullanma: Bir inanca, tarikata bağlılığını göstermek için adlarına “ana”, “baba”, “bacı”, “dede”, “derviş”, “kul”, “pir”, “şah” gibi sözcükler ekleyerek kullanan çok sayıda ozan vardır.

Ozanlık geleneği içinde yer alan erkekler genel olarak “baba”, “dede”, “derviş”, “kul”, “oğlan/oğlu” biçimindeki eril sıfatları kullanmaktadır. Bu tür ozanlık adları özellikle Alevi-Bektaşî çevrelerde yetişen ozanlar arasında yaygındır. Kul Hüseyin (Hüseyin Kalafat), Âşık Derviş Baba (Selahattin Alagözyaylası), Seydi Dede (Seydi Bektaş), Veli Dede (Veli Solmaz) gibi. Bu çevreden olmamakla birlikte alçakgönüllü olduklarını göstermek için bu tür adları kullanan ozanlar da vardır.

Kadın ozanlar ise daha çok “ana”, “bacı”, “kız”, “gül”, “nur” gibi dişil sıfatları yeğlemektedir (Özarslan 2016: 176). Kadın ozanların “bacı” sözcüğünü ozanlık adlarında kullanmaları erkek egemen alanda kabul görme isteğinden kaynaklanmaktadır. Kabul görme durumu gerçekleştikten sonra bacı sözünün yerini “ana” almaktadır (Yardımcı 2023: 46, 54).

Bacı, Anadolu’da kız kardeş demektir. Ayrıca kadınlara söylenen bir seslenme sözüdür (Akalın 2019: 222). Alevi-Bektaşî inancında tarikata bağlı kadınlardan her birine de “bacı” denir. Ayrıca Bektaşilikte mürşidin, dedebabanın ya da halifebabanın eşine “anabacı” adı verilir (Korkmaz, 2005: 88, 123).

Çorumlu kadın ozanlarda “anabacı” sözünün ozanlık adında kullanıldığı bir örnek yoktur. “Ana” sözünün geçtiği ozanlık adlarına Sungurlu’nun Gökçam köyünde yaşamış olan Yeter Ana ile Akkız Koçak’ın kullandığı Akkız Ana adlarını örnek olarak gösterebiliriz. Bacı sözünün ozanlık adında yaygın biçimde kullanıldığı görülmektedir.

Bu sözcüğün daha çok Alevi-Bektaşî çevrelerinde yetişen kadın ozanlarca kullanılması Alevi-Bektaşî kültürünün etkisiyle açıklanabilir. Çünkü bu çevrenin dışındaki kullanımlar çok azdır (Köksel 2012: 66). Çorum yöresinde bacî sözünü adlarının sonuna ekleyerek kullanan ozanlarımıza Aslıhan Bacı (Aslıhan Çetin), Döndü Bacı (Döndü Doğan), Fevziye Bacı (Fevziye Temuroğlu), İntisap Bacı, Kamer Bacı (Kamer Metin), Reyhan Bacı (Reyhan Erçelik), Zeyno Bacı (Naile Esen Uslu) örnek olarak verilebilir.

Şiirlerinde daha çok Alevi-Bektaşî öğretisini konu edinen Teslimli Sultan Çakmak “Kul Sultan”, Altınbaşlı Naciye Asabi ise “Naciye Sultan” ozanlık adını kullanmaktadır.

Alevi-Bektaşî kültüründen kaynaklanan bir eğilim de “şah” sözcüğünün ozanlık adında kullanılmasıdır. Şah sözcüğüyle İran şahlarının kastedildiğini ileri sürenler olmuşsa da bu durum Alevi-Bektaşî kültürüne dışarıdan bakışın getirdiği bir sonuçtur. Çünkü bu kültürde “Şah” ile kastedilen Hz. Ali’dir. Yöremizde şah sözünü “Şah Menevşe” biçiminde ozanlık adında kullanan kadın ozanımız Altınbaş (Elemin) köyünden Menekşe Yenigezer’dir.

d) Soyadının ozanlık adı olarak kullanılması: Soyadını ozanlık adı olarak kullananlara Emine Özcan (Özcan) adlı ozanımızı örnek gösterebiliriz.

e) Adla soyadın birlikte kullanılması: Adını soyadını birlikte kullanan ozanlara Kevser Ezgili (Ezgili Kevser), Nazan Doğan, Nazik Coşkun gibi ozanlar örnek verilebilir.

2. Adların dışında ozanlık adı kullanma

a) Başkalarının verdiği ozanlık adları: Usta çırak eğitiminin yaygın olduğu dönemde ozanlık adı daha çok ustadan alınırdı. Ozan, kendi ustasından olmasa bile usta bir ozandan adını alırdı. Genellikle ustası çırağı için üç ad belirler, bunları yazarak çırağın başlığının içine koyardı. Çırak bunlardan birini rastgele seçip ozanlık adı olarak kullanırdı (Yıldırım 2006: 17).

Çorum yöresinde de saz çalmada ya da söz söylemede ozana yol gösteren, teknik öğreten bir ustanın yetiştirdiği ozanlara ozanlık adı vermesi çok yaygın bir uygulamadır. Örneğin;

Kevser Dikmen, “Ezgili” ozanlık adını saz ustası Selami Saydam’dan almış, daha sonra soyadını da Ezgili olarak değiştirmiştir.

Melek Odabaşı, “Serbade” ozanlık adını Ozan Sinemi’den almıştır.

Gülsüm Kahraman “Sedayi” adını Naçari Baba’dan almıştır.

Daha önce adını kullanan Yeter Bektaş'a, "Damla" ozanlık adını Sivashlı Halk ozanı Hüseyin Soğuk (Mihmani) vermiştir.

Menekşe Yenigezer'e "Şah Menevşe" adını Satılmış Basan (Eleminli Sadık) vermiştir.

Nevin Şaziye Ekmekçioğlu, "Leb-i Derya" adını şair Saim İnce'den almıştır.

Zakine Özdek, "Özdekî" adını Aslıhan Çetin'in önerisi üzerine kullanmaya başlamıştır.

Sürmelican Kaya'ya, "Sürmelican" adını ilk kasetini çıkaran plak şirketinin sahibi vermiş, o da Yosma olan adını Sürmelican olarak değiştirmiştir.

Zöhre Eylem Yıldırım, sanatçı Ali Ekber Eren'le tanışmasından sonra "Firari" adını kullanmaya başlamıştır.

b) Ozanların kendi seçtiği ozanlık adları: Başkalarının verdiği ozanlık adlarını kullanan ozanlarımızın yanı sıra kendi seçtiği bir adı kullananların sayısı da oldukça kabarıktır. Her ozanın bir ozanlık adı olması gerektiğinin bilincinde olan ozan, ozanlığının herhangi bir döneminde kendine bir ozanlık adı seçmektedir. Bu ad, genellikle ozanın kişiliğini, dış görünüşünü, düşünce yapısını, dünya görüşünü yansıtan bir ad olabilmektedir (Kaya 2014: 501). Örneğin Aslıhan Çetin (Aslıhan Bacı), Ayşe Çoban (Sevgican), Döndü Çelik (Haskız), Fevziye Solmaz Temuroğlu (Fevziye Bacı), Kamer Metin (Kamer Bacı), Leyla Yıldırım (Leylican), Naciye Asabi (Külözü) gibi ozanlarımız ozanlık adlarını kendileri seçmiştir. Konaçlı Rukiye Şahin (Badegül), çok sevdiği arkadaşının adını ozanlık adı olarak kullanmıştır.

3. Ozanlık adını değiştirenler: Ozanların kullandıkları ozanlık adını değiştirmelerinin ilk nedeni o adı artık beğenmemeleridir. Şiir yazmaya başladıkları dönemde kendi adını ozanlık adı yerine kullanan kimi ozanlar şiirde ustalaşınca kendine yeni bir ozanlık adı seçmektedir. Kimi ozanlarsa ustasından ozanlık adı alıncaya değin değişik adlar kullanmaktadır. Bu durum, daha çok kendini gizleme eğiliminden kaynaklanmaktadır. Örneğin, Konaçlı Reyhan Bacı, uzun süre ozan kimliğini gizlemiş, deyişlerini başka adlarla söylemiştir. Derviş Mehmet'in (Mehmet Topsakal), "Madem deyiş söylüyorsun, niçin kimliğini gizliyorsun? Artık bunu açık et." demesi üzerine Günahkâr Garip adıyla söylediği deyişlerini kendi adıyla söylemeye başlamıştır. Ayşe Çoban ise şiirde ustalaştıktan sonra Sevgican adını kullanmıştır.

Ozanlık adını değiştirmenin ikinci nedeni, aynı adı kullanan ozanların şiirlerinin karıştırılması çekincesidir. Ortak ozanlık adının kullanılması erkek ozanlar arasında sık görülen bir durumdur. Örne-

ğın Ceyhuni, Feryadi, İhsani, Noksani, Serdari adlarını kullanan üçer ozan, Emrah, Fedayi, Kemali, Seyrani, Turabi, Zihni adlarını kullanan dörder ozan (Koz 1987: 169-179), Karacaoğlan adını kullanan altı ozan belirlenmiştir. Bunların şiirleri de birbirine karıştırılmıştır. Ancak sayıları zaten az olduğu için bu durum kadın ozanlar arasında sık karşılaşılan bir sorun değildir.

4. Birden çok ozanlık adı kullananlar: Kimi ozanlarımızda birden çok ozanlık adı kullanma eğilimi görülmektedir. Bu durumun nedenlerinden biri, dizedeki eksik ya da artık hece sayısı oluşmasını engellemektir. Kimi zaman ozanın dünya görüşü, düşünce yapısı, kişiliği, inançları da birden çok ozanlık adı kullanılmasında etkili olmaktadır (Kaya 2009: 131).

Çoklu ozanlık adı kullanmada yaygın durum, Çorumlu kadın ozanların hem kendi adlarını hem de sonradan belirledikleri ya da kendilerine verilen ozanlık adlarını kullanma biçimindedir. Örneğin, Gülsüm Kahraman, çoğunlukla Gülsüm adını, kimi şiirlerinde ise ustası Naçari'den aldığı Sedayi adını kullanmaktadır. Bu durum, şiirlerinde hem Gülkız adını hem Sefil Gülkız'ı kullanan Gülkız Aslaner için de geçerlidir. Yukarı Körücek köyünde doğup Üçköy'e gelin giden Fatma, çoğunlukla Mırık adını kullanmakla birlikte kimi şiirlerinde Fatma adının yöredeki yaygın söylenişi olan Fadime adını yeğlemiştir. Naciye Asabi ise, ozanlık adını Naciye, Naciye Sultan, Nacuş, Külözü biçiminde çeşitlendirerek kullanmaktadır. Serbest dizeli şiirler de yazan Zöhre Eylem Yıldırım'ın, ölçülü şiirlerinde Firari, serbest şiirlerinde Deli Mavi ozanlık adını kullandığı görülmektedir.

5. Ozanlık adı kullanmayan ozanlar: Ölçülü uyaklı şiir yazmakla birlikte ozanlık adı kullanmayan ozanlarımız olduğu görülmektedir. Ozanlık adı kullanmayanlar arasında Fatma Kayı, Hacer Sıcacık, Kadriye Bilginer, Rabia İnan, Tülay Bilgin, Yaşar Kaplan, Zeliha Arslaner gibi ozanları sayabiliriz.

KADIN OZANLARIN SANATLARINI UYGULADIKLARI ORTAMLAR

Kültür üzerine çalışan bilim insanları değişik kültür tanımları yapmıştır. Dar anlamda kültür, bireyin kazandığı bilgi olarak tanımlanabilir. Geniş anlamda ise bir toplumun yaşam biçimini, dünya görüşünü, dinsel inançlarını, dilini, ortak değerlerinin bütünü kapsar.

Kültür kavramı günümüzde “sözlü kültür”, “yazılı kültür”, “elektronik kültür” olarak üç dala ayrılmaktadır. Bu nedenle, kadın ozanların sanatlarını uyguladıkları ortamları bu üç alan / ortam üzerinden incelemek yararlı olacaktır.

1. Sözlü Kültür Ortamı

Sözlü kültür; söze dayanan, konuşularak dile getirilen, ağızdan ağıza aktarılarak sonraki kuşaklara aktarılan söylemlerden oluşur. Bu kültürün içeriğini daha çok deyimler, atasözleri, bilmece, halk anlatıları (halk öyküleri, masallar, söylenceler, destanlar, fıkralar), maniler, türküler oluşturur.

Kültürümüz, yakın dönemlere değin sözlü kültür biçiminde gelişmiştir. Bu kültürün önemli bir bileşeni olan ozanlık geleneği, yüzyıllar boyunca bir sözlü kültür etkinliği olarak varlığını sürdürmüştür. Ozanlar, kendilerinden önce yaşayan ozanların yaratılarını başka ozanlardan duyarak öğrenmişler, bunlara kendi yaratılarını ekleyerek sözlü biçimde sonraki kuşaklara aktarmışlardır. Ozanın usta çırak ilişkisine dayanan eğitim / yetiştirme süreci de daha çok sözlü kültüre dayanmıştır. Bu süreçte ozan adayı, sazlı sözlü meclislerin kurulduğu ortamlarda ustasını dikkatlice gözlemlemiş, onun her sözünü öğrenmiş, her davranışını yapmaya çalışmıştır. Bundan dolayı usta çırak ilişkisinde eğitim süreci “ezberleme”, “gözleme”, “öykünme” yöntemlerinden oluşmuştur (Çiğlik 2014: 28-30).

Tarihsel süreç içinde ozanlık sanatının uygulandığı alanlar olan kahvehanelerde, tekkelerde, hanlarda, kervansaraylarda, köy odalarında, yeniçeri kışlarında ya da bunlara benzer yerlerde kadın ozanların sanatlarını uygulamaları toplumun yapısından dolayı söz konusu olmamıştır. Günümüzde ise kadının görece özgürleşmesi, kadın hakları alanında ortaya çıkan gelişmeler, toplum yapısındaki değişiklikler, köyden kente göçün kadınlar açısından yarattığı yeni olanaklar kadın ozanların kimi ortamlarda sanatlarını uygulamalarını kolaylaştırmıştır. Böylece kadınlar, düğünlerde, kına gecelerinde, festivallerde, köy şenliklerinde, ozanlarla ilgili derneklerin düzenlediği âşık şölöni, âşık gecesi, âşık bayramı gibi etkinliklerde şiir okuma, saz çalıp yapıtlarını seslendirme olanağı bulmuşlardır.

Türkiye’de âşıklar şölenine katılan ilk kadın ozan, Kangallı Fatma Oflaz’dır. Oflaz (1894-1980), toplum karşısına ilk kez 1964 yılında İbrahim Aslanoglu ile Fuat Doğu Paşa’nın düzenlediği Sivas Âşıklar Bayramı’nda çıkmıştır. Sonra onu başka kadın ozanlar izlemiştir (Yardımcı 2023: 41).

Konya Turizm Derneği’nin düzenlediği Türkiye Âşıklar Bayramı’na 1964 yılından beri kadın âşıklar da katılmaktadır. Çorumlu Âşık Sürmelican, 1995 yılında Konya’da katıldığı Türkiye Âşıklar Bayramı’nda birinci olarak Karacaoğlan Ödülü’nü kazanmıştır. Aynı yıl ozanlık sanatıyla ilgili etkinliklere katılmak için Azerbaycan, Hollanda, Almanya, Amerika gibi ülkelere gitmiş, Anadolu müziğinin ezgilerini, yüreğinin sesini oralara değin taşımıştır (Doğanay 2007: 365). Ayrıca yakın çevresinde düzenlenen düğünlere, kına gecelerine çağırılmış, Çorum’da düzenlenen Âşıklar Gecesi, Âşıklar Şöleni, Âşıklar Bayramı, Uluslararası Hitit Fuar ve Festivali gibi yerel etkinliklerde sürekli olarak görev almıştır. Bu tür etkinliklere katılmak üzere başka illere de gitmiştir.

Sözlü kültür ortamı hemen hemen bütün kadın ozanlarımızın kullandığı bir ortamdır. Aile çevresinde düzenlenen küçük çaplı etkinlikler dışında köy şenlikleri, fuarlar, festivaller, âşıklar gecesi, dinletiler ozanlarımızın sık sık katıldığı sanatsal etkinliklerdir. Özellikle Gülsüm Kahraman çağrıldığı bu tür etkinliklere katılarak geçimini sağlamaya çalışmaktadır.

Naciye Asabi, Nevin Şaziye Ekmekçioğlu, Ezgili Kevser, Ayşe Çoban, Melek Odabaşı, Satı Tunç, Sultan Çakmak sözlü kültür ortamlarında sıklıkla yer almış ozanlarımızdır. Ayşe Çoban ile Sultan Çakmak, Çorum’da her ayın ilk cumartesi günü Çorum Eğitim ve Kültür Vakfı’nda düzenlenen “Sanat Dostları” toplantılarına katılarak şiirlerini paylaşmışlardır.

2. Yazılı Kültür Ortamı

Sözlü kültürün yerini zamanla yazılı kültür almaya başlamıştır. Yazılı kültürün başlangıcını yazıyı ilk kez kullanan toplumlara kadar götürebiliriz. Ancak sözlü kültürün yerini yazılı kültürün alması yirminci yüzyıla dek sürmüştür. Buna karşın kimi toplumlarda sözlü kültür gelenekleri, gelenek taşıyıcılığı günümüzde de ağırlığını korumaktadır (Çığlık 2014: 31).

Ozanlık geleneği açısından yazılı kültür, bu geleneğe ilişkin ürünlerin yazıya geçirilmesiyle başlamıştır. Sözlü kültür ortamında söylenenlerin yazıya aktarılarak görselliğe kavuşması, bu ürünlerin unutulmamasını, kalıcılığını sağlamış, ağızdan ağıza aktarılırken ortaya çıkan bozulmaları da önlemiştir. Böylece halk şiirimizin gelecek kuşaklara aktarılmasını da kolaylaştırmıştır. Dolayısıyla ozanlık gele-

neğinin korunmasında, yaşamasında, yayılmasında yazılı kültürün etkisi büyük olmuştur.

Ozanlık sanatı ürünleri ilk olarak halk arasında “dana dili” ya da “sığır dili” adı verilen, uzunlamasına açılan bir tür defter olan cönkler yoluyla yazıya aktarılmaya başlanmıştır. “Mecmua” adı da verilen cönkler kimi zaman bir ozanın, kimi zaman da değişik ozanların şiirleri yazılmıştır. Cönklerin içinde ayrıca mani, atasözü, bilmece gibi halk yazını örneklerinin yanı sıra, halk biliminin değişik alanlarına ilişkin örnekler de bulunur. En eski cönkün 15. yüzyılda yazıldığı göz önünde tutulursa gelenek açısından sözlü kültür ortamından yazılı kültür ortamına geçişin bu dönemde başladığı söylenebilir. Ancak basım tekniğine dayalı bir yazılı kültür ortamının ortaya çıkması için basımevinin 1729 yılında ülkemize girişini beklemek gerekmiştir.

Basımevinin kurulmasından sonra ozanların anlattığı “Âşık Garip ile Şahsenem”, “Ferhat ile Şirin”, “Tahir ile Zühre” gibi halk öykülerinin küçük kitaplar biçiminde basımı gerçekleştirilmiştir. İlk olarak hangi yılda, kim tarafından başlatıldığı bilinmemekle birlikte ozanların yazdığı destanlar taşbaskısı tekniğiyle tek yaprak kâğıtların bir yüzüne basılarak satılmaya başlanmıştır. On dokuzuncu yüzyıla geldiğimizde bir yandan cönklerin, şiir mecmualarının sayısı artarken, bir yandan da usta ozanların şiirlerinin bir araya toplandığı divanlar düzenlenerek yayımlanmıştır. Bütün bunların bir yandan ülkemizde popüler kültürün gelişmesinde, okuma yazmanın yaygınlaşmasında, basın dilinin oluşmasında da, bir yandan da geleneğin günümüze ulaşmasında önemli katkıları olmuştur (Çobanoğlu 2007: 61).

Bastırılarak satılan âşık tarzı destanlar, divanlar, halk öyküleri bir okuyucu dinleyici kitlesini de yaratmıştır. Tanzimat döneminde gazetelerin yayımlanmaya başlamasıyla birlikte ozanlık geleneği için önemli bir yazılı kültür ortamı daha doğmuştur. Bir yandan âşıklık geleneğiyle ilgili yayınların artması, Cumhuriyet döneminde basımevlerinin Anadolu’da çoğalması, bir yandan da demiryolu ağının gelişmesi yazılı kültür ortamını da yaygınlaştırmıştır. Basılı ürünlerin çerçiler aracılığıyla en uzak yerlere değin ulaştırılması geleneğin daha geniş alanlarda varlığını sürdürmesini sağlamıştır. Çoğunlukla âşık kahvelerinde uygulanan sanat, daha değişik ortamlara taşınmıştır. Böylece kadınlar da okunan metinler üzerinden ozanları dinleme, âşık programlarına katılma, dahası âşıklık geleneğini öğrenme olanğı bulmuşlardır. Yeniçeri Ocağı’nın kapatılmasından, Bektaşî tekkelelerinin kaldırılmasından olumsuz etkilenen âşıklık geleneği yazılı kültür ortamıyla varlığını sürdüreceği yeni bir olanak yakalamıştır (Çığlık 2014: 35-36).

Çorumlu kadın ozanlardan Ayşe Çoban, “Çiğ Taneleri” (1999); Fatma Büke, “Fadime” (2013) adlarıyla şiirlerini kitap bütünlüğünde yayımlamıştır. Okuma yazma bilmemesine karşın GÜLKIZ ASLANER üç şiir kitabı çıkarmıştır. Sonuncusunun adı “Karanlıkta Açan Gül” (2019) adını taşımaktadır. Şiirleri çeşitli seçkilerde yayımlanan Âşık Sürmelican, şiirlerini bir defterde toplamaktadır. Şiirlerinin bir bölümü Türk Dili ve Edebiyatı Derneği Çorum Şubesi’nce “Âşık Sürmelican Şiirleri” (2013) adıyla kitaplaştırılmıştır.

Çeşitli gazete, dergi, seçki sayfalarında şiirlerine yer verilen Ezgili Kevser, şiirlerinin bir bölümünü “Işık Damlası” (2016) adlı kitabıyla okuyucunun beğenisine sunmuştur.

Kamer Metin’in şiirleri ise ölümünden sonra yakınlarınca “Kamer Bacı Şiirleri” (2018) adlı bir kitapta toplanmıştır.

Leyla Yıldırım (Leylican), şiir birikiminin bir bölümünü değişik seçkilerde yayımlamış, bir bölümünü ise “Anadolu Kadını” (2019) adlı bir kitapta yayımlamıştır.

Menekşe Yenigezer’in şiirleri, yakını olan Âşık Eleminli Sadık (Satılmış Basan) tarafından “Şah Menevşe Şiirleri ve Nasihatleri” (2021) adı altında derlenmiş; ancak bu derleme çalışması henüz yayımlanmamıştır.

Dergilerde şiirler yazılar yayımlayan Müslüme Ünver, şiirlerinin bir bölümünü “İrem Bahçesinden Dizeler” (2008) kitabıyla okuyucuya sunmuştur.

Nazik Coşkun ile Kıymet Çağın’ın şiirleri, Hasan İpek tarafından “Geçmişle Dünüyle Hele de Külâh (II) Kadir Kıymet Nazik’çe” (2022) adlı bir kitapta yayımlanmıştır.

Nevin Şaziye Ekmekçioğlu, özgür dizeli şiirlerini Sende Kalarak (2017), âşık tarzı şiirlerini ise “Umudun Ozanım” (2021) adlı kitaplarda toplamıştır.

Naciye Asabi’nin “Kül Özü” (2014), Yeter Bektaş’ın “Damla Damla Aşk” (2010) adlı kitapları bulunmaktadır.

Şiirlerini yazıya aktarmadan önce kafasında tasarlayan Satı Tunç (Küçük Satı), yazıya geçirdiği şiirlerini bir dosyada toplamıştır. Sonra da Bunları olanakları ölçüsünde kitaba dönüştürmüştür. Ozanın ilk kitabı olan “Ata’nın İzinde” (2005), üyesi olduğu Tüm Halk Ozanları Kültür ve Dayanışma Topluluğu Derneği’nce yayımlanmıştır. İkinci kitabı olan “Sevgi-Barış” (2007) kendi olanaklarıyla bastırmıştır. Önceki kitaptaki şiirler çoğunlukla bu kitapta da yer almıştır. Ozanın son kitabı olan “Özgürlük” (2017), Çorum Hitit Dernekleri Federasyonu’nca bastırılmıştır.

Ayrıca ozanlarımızın şiirleri çok sayıda dergi, kitap, seçki sayfalarında aktarılmıştır.

3. Elektronik Kültür Ortamı

Günümüzde kimi araştırmacılar, yazılı kültür ortamının yerini yavaş yavaş elektronik kültür ortamına bıraktığını ileri sürmeye başlamışlardır.

Gelenek açısından elektronik kültür ortamı, âşık tarzı ürünlerin plak, kaset (ses bandı), CD, DVD gibi elektronik aygıtlara aktarılmak yoluyla ya da radyo, televizyon, genel ağ (internet) gibi elektronik kanallarla geniş kitlelere ulaştırıldığı ortamdır.

Ülkemizde elektronik kültür ortamına geçiş 1900'lü yılların başında gramofonun (sesyazarın) kullanımıyla başlamıştır. İlk Türkçe plaklar 1900 yılında Almanya'da yayınlanmıştır. Ancak 1932 yılına dek çıkarılan 78'lik taş plaklarda Türk sanat müziğine, halk müziğine ilişkin ürünlere yer verilmekle birlikte âşık tarzı ürünlere yer verilmemiştir. Bu tür ürünlerin paklara aktarılması, 1932 yılında yerli plak sanayinin kurulmasıyla gerçekleşmiştir (Çobanoğlu 2007: 72-73).

Gramofondan sonra âşık tarzı ürünlerin aktarıldığı en önemli yenilik radyo olmuştur. 1940'lı yıllardan başlayarak özellikle Muzaffer Sarısözen ile arkadaşlarının gerek derleme çalışmaları, gerekse çoğu âşık olan yöresel sanatçılara "Yurttan Sesler" gibi programlarda yer vermeleri dolayısıyla kimi ozanlar radyo yoluyla yurt çapında tanınma olanağı bulmuştur. Âşık Veysel, Âşık Daimi, Âşık Hüseyin Çırakman gibi ozanların tanınması bu yolla olmuştur (Çobanoğlu 2007: 73).

Radyo yayınlarının yanı sıra 1960'lı yıllarda plakların, pikapların; 1970'li yıllarda ise kasetçaların, kasetlerin yaygınlaştığı görülmektedir. 1970'li yılların başında ayrıca televizyon yayınları başlamıştır. Bu dönemde elektronik kültür ortamının yurdumuzda yaygınlaşmasında etkili olan bir gelişme de başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa ülkelerine yönelen işçi göçüdür. Bu ülkelere işçi olarak giden yurttaşlarımız orada Türkiye'dekinden daha iyi ekonomik olanaklara kavuşmuşlar, daha gelişmiş bir elektronik kültür ortamı ile karşılaşmışlardır. Âşıklık geleneği içinde yer alan kimi gurbetçiler, bu gelişmiş elektronik kültür ortamından yararlanarak plaklar, kasetler doldurmuştur. Bir yandan da yoğunlaşan "özlem" duygusunun yanı sıra gidilen ülkelerin kadınlarıyla yapılan evlilikler, bu süreçte yaşanan sorunlar, dağılan yuvalar konu olarak âşık şiirine yansımış, dolayısıyla halk şiirinin konularında da bir genişleme yaşanmıştır. Daha da önemlisi gurbetçilerimizin Türkiye'ye dönüşlerinde yasal ya da kaçak yollardan getirdikleri çok sayıda radyo, pikap, kasetçalar yoluyla ülkemizde elektronik kültür ortamı yaygınlaşmış, âşıkların bu ortamlardan yararlanma olanakları artmıştır. Özellikle İstanbul'daki

Unkapanı elektronik kültür ortamının merkezi olmuştur (Çobanoğlu 2007: 75-76).

Ozanların yazdığı, çalıp söylediği destanların plaklara, kasetlere aktarılması gezgin destan satıcılığını sona erdirmiştir. Tek sayfalık kâğıtlara bastırılıp sokaklarda, trenlerde, garlarda, otobüs terminallerinde, pazar yerlerinde satılan destanlar ortadan kalkmıştır. Halk artık bunları satın aldığı plaklardan, kasetlerden dinlemeye başlamıştır. Böylece elektronik kültür ortamı teknolojisi yaygınlaşınca bunlardan âşık tarzı ürünleri dinleyenlerin sayısı da artmıştır. Bunun sonucu olarak daha önce değindiğimiz gibi, adına “gizli çıraklık” diyebileceğimiz bir süreç ortaya çıkmıştır. Dinlediklerinden etkilenen yetenekli kişiler arasında ozanlığa yönelen kişilerin sayısı artmıştır. Konumuz açısından daha da önemlisi, bu yolla erkek egemen yapının ürünü olan âşıklık geleneğine uzak kalan kadınlar arasından da git-tikçe artan sayıda başarılı âşıklar yetiştirmeye başlamıştır (Çobanoğlu 2007: 79).

Özellikle televizyon kanallarının artması, yerel radyoların yaygınlaşması, kimi kanalların ozanlara yönelik programlar yayınlaması kadın ozanların seslerini duyurmaları açısından da olumlu sonuçlar doğurmuştur. Kevser Ezgili, Sibel Kıpır gibi ozanlar buralarda düzenlenen programlara katılarak hem seslerini duyurmuşlar hem de Çorum ilinin tanıtımına önemli katkılarda bulunmuşlardır. 1990’lı yıllara geldiğinde sazını da geliştiren Ezgili Kevser, kaset çalışmaları yapmaya başlamıştır. “Gel Heri Heri” adını taşıyan ilk kaseti 1995 yılında Özmüziksan firmasınca piyasaya sürülmüştür. Ezgili’nin “Al Başına Çal Dünyayı” adlı ikinci kaseti 2003 yılında Ercan Kasetçilik’ten çıkmıştır. 2010 ’da Kalan Müzik tarafından çıkarılan “Kadın Âşıklar” albümünde iki eseri ile yer alan Ezgili, 2017 yılında Bamy Müzik firmasından “Cana Sayıldım” adlı bir albüm çıkarmıştır.

Âşık Sürmelican GAP Televizyonu’nda programa katılmış, ayrıca dört adet kaset çalışması yapmıştır. İlk kaseti olan “Felek”, 1980’li yıllarda piyasaya çıkmıştır. “Sen Neye Geldin?” adlı ikinci kasetinin yayın yılı 1989’dur. “Niçin İnanmazsın Ey İnsanoğlu?” adlı kaseti 1990’lı yıllarda, son kaseti olan “Vefasız Dost” ise 2001 yılında dinleyiciye ulaşmıştır (Çınar 2008: 95). İstanbul’da yaşayan Naile Esen Uslu (Âşık Zeyno Bacı), kimi yapıtlarını plaklar aracılığıyla dinleyiciye sunmuştur. Âşık Fevziye Bacı’nın yapıtlarının bir bölümünü oğlu Mızrap müziklendirek “Bir Zaman” adlı bir CD ile yayınlamıştır.

Ankara’da yaşamakta olan Gülsüm Kahraman, “Aslım” adını verdiği ilk kasetini 1994 yılında çıkarmıştır. Daha Sonra “Gözlerine Mahkûm Ettin” (2014), “Hasretliğim Var” (2014), “Niye Bana Sevdim Dedin?” (2020) adlı CD’leri yayınlanmıştır. Halen radyo, televizyon programlarında, dernek etkinliklerinde çalıp söylemektedir.

Türkan Örten Şahadoğru (Garip Türkan), TRT programlarına katılarak sesini duyurma olanağı bulmuş, 1987 yılında çıkardığı bir kasete babası Şekip Şahadoğru'nun deyişlerini okumuştur.

Genel ağın (İnternet) yaygınlaşması da elektronik kültür ortamlarının kullanımında kadın ozanlara önemli kolaylıklar sağlamıştır. Pek çok kadın ozan genel ağdaki sosyal medya ortamlarında şiirlerini, müzikli yapıtlarını seslendirdiği videolarını yayınlama olanağına kavuşmuştur. Bu tür ortamlarda şiir yayınlayan ozanlarımıza, Nevin Satır (Sunai), Leyla Yıldırım (Leylican), Kevser Ezgili, Melek Odabaşı (Serbade), Naciye Asabi (Külözü), Yeter Bektaş (Damla) adlı ozanlarımızı örnek verebiliriz.

OZANLARIN EĞİTİM DURUMU

Örgün eğitimi zorunlu kılma çabalarının tarihi İkinci Mahmut dönemine değin uzansa da bu girişim daha çok İstanbul ile sınırlı kalmış, eğitim ışığının Anadolu'yu aydınlatması gecikmiştir. Dolayısıyla ülkemizde okuma yazma oranı istenen düzeye çıkarılamamıştır. Cumhuriyet'e geçerken okuryazarlık oranı erkeklerde yüzde 8, kadınlarda binde 4 düzeyinde kalmıştır. Cumhuriyet döneminde de kırk bin dolayındaki köye okul yapma, öğretmen gönderme çabası dönemin ekonomik koşulları ile eğitilmiş genç bireylerinin savaşlarda yitirilmesi nedeniyle kısa sürede başarısız olmuştur. Köy koşullarına uyum sağlayacak öğretmen yetiştirerek süreci hızlandırmak için başlatılan, özgün bir atılım olan Köy Enstitülerinin 1954 yılında kapatılmasıyla Anadolu'nun birçok köyü okuldan, öğretmenden bir süre daha yoksun kalmıştır. Anadolu'nun çoğu köyü okula ancak 1960'lı yıllarda kavuşmuştur.

Pek çok köyde okulun 1960'lı yıllarda açıldığını göz önüne alırsak, özellikle 1950 yılından önce doğan kadın ozanların eğitim düzeylerinin düşük olacağı da kendiliğinden anlaşılacaktır. Ancak ozan olsun olmasın, kadınların eğitimden yoksun kalmasının tek nedeni okulun geç açılması değildir. Okul açıldıktan sonra da erkek egemen toplumun kadının okuması konusundaki olumsuz bakış açısı yüzünden eğitimden yoksun bırakılan çok sayıda kadın vardır. Kırsal kesim insanının yoksulluk içinde yaşaması, ücretsiz aile işçisi olarak kadın emeğine gereksinim duyulması, okul çağında iken evlendirilmeleri dolayısıyla pek çok kadının eğitim görmesi engellenmiştir.

Kitaba aldığımız ozanlar içinde sekizinin okula gidemediği için okuma yazma bilmediği, ikisinin sonradan kendi çabalarıyla bu olanağa kavuştuğu belirlenmiştir. 1880 yılında Mecitözü ilçesinin Yukarı Körücek köyünde doğan Fatma (Mırık) köyünde okul olmadığı için

öğrenim görememiştir. 1915 doğumlu Akkız Ana, Sarimbey köyünde ilkokul 1923 yılında açılmış olmasına karşın öğrenim görme, okuma yazma öğrenme olanağı olmamış, 14 yaşında iken Serban köyünden Âşık Hilali Baba (1908-1975) ile evlendirilmiştir. 1916 yılında Mecitözü'nün Konaç köyünde doğan Reyhan Bacı, beş yaşında geçirdiği çiçek hastalığı nedeniyle iki gözünü de yitirmiş, bu yüzden okul öğrenimi görememiştir. 1926 yılında Alaca'nın Külâh köyünde doğan Nazik Coşkun, 12 yaşında anasını yitirerek öksüz kalmış, köyünde okul olmadığı için eğitim görememiş, okuma yazma öğrenememiştir. 1931 yılında merkez Kuşsaray köyünde doğan Lalizar Hardal köylerinde okul olmaması, ailelerinin yoksulluk içinde yaşamaları nedeniyle eğitim görememiş, okuma yazma öğrenememiştir. 1941 yılında Sungurlu'nun Karakaya köyünde İkinci Dünya Savaşı'nın sıkıntılı günlerinde doğan Satı Tunç, Anadolu'daki çoğu çocuk gibi yoksulluğun kucağına doğmuş, okuyup yazmayı 41 yaşında öğrenmiştir. Sungurlu'nun Gökçam köyünden Hacer Sıcacık'ın eğitim görmemesinin nedeni çocukluğunda okula gönderilmemesidir. 1943 yılında Sungurlu'nun Gökçam köyünde doğan Kıymet Çağın okumayı yazmayı sonradan kendi çabasıyla öğrenmiştir. Aynı yıl Alaca'nın Koçhisar köyünde doğan Gülkız Aslaner, beş aylıkken annesini yitirip öksüz kalmış, beş yaşından itibaren teyzesi ile eniştesinin yanında onların yoksulluğunu paylaşarak büyümüştür. On iki yaşında da babasını yitirmiştir. Hem köyde okul olmayışı yüzünden hem de teyzesinin yoksul oluşu nedeniyle okula gidememiş, ileriki dönemlerde de düşündüklerini kâğıda dökecek kadar okumayı yazmayı öğrenememiştir. 1951 yılında Osmancık'ın Kuzhayat köyünde doğan Zeliha Arslaner de benzer nedenlerle eğitim olanağından yoksun kalmıştır. O da küçük yaşta anasını yitirince iki kardeşiyle birlikte öksüzlükle tanışmış, babasının ikinci kez evlenmesi dolayısıyla üvey ana yanında büyümüş, okul yüzü görmemiştir. Bu ozanlarımızın hepsi de geleneksel sözlü kültür kaynağından beslenerek şiirlerini üretmişler, yakınlarının yardımıyla yazıya aktarmışlardır. Kimilerinin şiirleri de kayıt altına alınamadan yitip gitmiştir.

İlkokul öğrenimi gören ozanların çoğunluğu 1950'li yıllarda doğmuştur. Daha önceki yıllarda doğup da okula gitme olanağı bulanlar, bunu köylerinde okulun başka köylere göre daha erken açılmasına borçludur. Okulun önemini erken kavrayan köylerden biri Çorum'un Sarimbey köyüdür. Bu köyde ilkokul 1923 yılında açılmıştır. Aynı köyde 1926 yılında bir Sanat Okulu açıldı da bilinmektedir.

Sarimbey köyünde 1918 yılında doğan Fatma Kayı, üç yıllık ilkokulu bitirmiş; ancak kız çocuklarının okumasına gerek olmadığı düşüncesiyle başka okullara gönderilmemiştir. İleriki yıllarda babasının, okutmadığı için ondan özür dilediği söylenmektedir. Aynı köy-

den 1939 doğumlu Fatma Büke, ilkokulu bitirmiş, on üç yaşında evlendirildiği için eğitimini sürdürememiştir.

1920 yılında Osmancık'ta doğan Kadriye Bilginer, sekiz yaşında iken babasını yitirmesi yüzünden güç koşullar içinde yaşamış, başka sorumlulukların ağır basması nedeniyle ilkokuldan sonra okula gidememiştir.

Çorum'un Altınbaş (Elemin) köyünde 1944 yılında doğan Meneşe Yenigezer (Şah Menevşe), iki yaşında annesini yitirmiş, bir süre ablalarının baktığı ozan, bir süre sonra da analık yanında büyümüştür. Bu koşullarda üç yıllık ilkokulu bitirebilmiş, daha sonra ilkokul beş yıla çıkmasına karşın babası göndermediği için bir daha okul yüzü görememiştir.

1947 yılında Mecitözü'ne bağlı Sorkoğlan köyünde doğan Kamer Metin (Kamer Bacı), neredeyse yokluktan, yoksulluktan, salgın hastalıklardan her iki çocuktan birinin yaşama tutunamadığı o yıllarda hayatta kalmayı başarabilen şanslı çocuklardan birisidir. Kız olduğundan, "Kız çocuğu okuyup da ne yapacak, evin işlerine kim bakacak?" düşüncesiyle yaşı büyütülerek okula gitmesi engellenmeye çalışılmış; ancak onun okula gitme, okuma yazma öğrenme isteği Mecitözü ilçesinde eğitim sevdalı bir nüfus memurunun büyüklerine telkinleri sonunda gerçekleşmiştir. Aynı ilçenin Konaç köyünden 1949 doğumlu Rukiye Şahin (Badegül), köyünde okul yapılmadığı için sonradan okula dönüştürülen bir evde dördüncü sınıfa değin öğrenim görebilmiş, beşinci sınıfa geçince okuldan alınıp nişanlanmıştır. Sonraki yıllarda dışarıdan bitirme sınavlarına girip ilkokul diploması almıştır.

Mecitözü'nün Alancık köyünde 1959 yılında doğan Âşık Sürmeliçan, ilkokulu köyünde okumuş, bundan başka eğitim görme olanağı olmamıştır. "Ben evlendiğimde ilkokul çocuğuydum." diyen Sürmeliçan, kırsal kesimde varsıl ailelerin bir hizmetçi eksik tutarız düşüncesiyle gelin getirdiği, yoksul ailelerinse bir boğaz eksilir düşüncesiyle kızlarını evlendirdiği bir dönemde çocukluğunu yaşarken evlendirilmiştir.

Zakine Özdek (1950), Sevim Hardal (1950), Aslıhan Çetin (1951), Müslüme Ünver (1951), Zeynep Esen (1956), Reyhane Erden (1958), Sultan Çakmak (1959), Türkan Örtten Şahadoğru (1959), Döndü Doğan (1962), Melek Odabaşı (1962), İntisap Bacı (1964), Nevin Satır (1968), Gülsüm Kahraman (1969) adlı ozanlarımız da benzer nedenlerle ya da yaşadıkları dönemin elverişli olmayan koşulları nedeniyle ilkokuldan sonra öğrenimlerini sürdürme olanağı bulamamışlardır.

Özellikle 1950'li yıllarda kırsal kesimde yaşanan sorunlar, sanayileşme ile kentlerde artan iş olanakları; eğitim, sağlık gibi temel

hizmetlere ulaşma gereksinimi köyden kente göçü hızlandırmıştır. Böylece kente gelen ailelerin çocukları ilkokul üstü eğitim alma olanağına da kavuşmuştur. İlkokulu köyünde bitiren kimi ozanlar kentte ortaokula, liseye gitme olanağı bulmuştur. Örneğin, 1952 yılında Salur köyünde doğan Emine Özcan, ilkokulu köyünde, ortaokulu Ankara'da okumuş, babasının öğretmen olması dolayısıyla aydın bir düşünceyle yetişmiştir. 1963 yılında Uğurludağ'da doğan Leyla Yıldırım (Leylican), İlk, orta öğrenimini burada tamamlamıştır. 1954 doğumlu Yaşar Kaplan orta düzeyde öğrenim görme olanağı bulabilmiş ozanlarımızdandır. 1974 doğumlu Zöhre Eylem Yıldırım, ilkokulu köyünde bitirmiş, okuyup bir uğraş sahibi olmak istemesine karşın babası izin vermediği için öğrenimini sürdürememiştir. Evlendikten sonra ortaokulu dışarıdan bitirmiş, Açık Öğretim Lisesi'ndeki öğrenimini kimi sağlık sorunları nedeniyle yarım bırakmak zorunda kalmıştır.

1953 yılında Ovakarapınar köyünde doğan Ayşe Çoban, ilkokulu köyünde okuduktan sonra ortaokulu dışarıdan sınavlara girerek bitirmiş, öğrenimini Açık Öğretim Lisesi'nde sürdürmüştür.

1970'li yıllarda doğan ozanlarımızdan bazıları lise ya da üniversite düzeyinde eğitim görme olanağına kavuşmuşlar, kimi zaman bu olanağı kendi çabalarıyla yaratmışlardır. Örneğin 1975 doğumlu Nazan Doğan, ilkokulu Çorum'da bitirdikten sonra ortaokulu, liseyi İzmir'de bitirmiştir. Onun gibi, büyük kentte yaşamının sağladığı eğitim olanaklarından yararlanan ozanlardan biri de Yeter Bektaş'tır. 1970 yılında Alaca'nın Karatepe köyünde doğan ozan, Ankara'da ilkokulu, ortaokulu bitirince öğrenimine bir süre ara vermiştir. Daha sonra içindeki güçlü bir okuma isteği sayesinde kendi çabasıyla yazıldığı Aydınlikevler Ticaret Lisesi'nin Muhasebe bölümünü bitirmiştir. 1974 doğumlu Tülay Bilgin de lise bitiren ozanlarımızdandır.

Köyden kente göçün yarattığı olanaklardan biri kadın ozanların ortaya çıkışını kolaylaştırması, ikinci olanak ise kadınların iş yaşamına atılarak ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarıdır. Ancak nitelikli bir iş sahibi olmak için de belli düzeylerde eğitimin gerekmesi ekonomik bağımsızlığını kazanmak isteyen kadınları ilkokul eğitimiyle yetinmeyerek daha üst düzeyde eğitim görmeye yönlendirmiştir. Bu bilince erişen ozanlarımızdan biri 1955 yılında Gökcepınar köyünde doğan Fevziye Solmaz Temuroğlu'dur. Fevziye Bacı ozanlık adını kullanan ozanımız ilkokulu bitirdikten sonra "Kız değil mi? Okuyup da ne yapacak, kız çocuğu okur mu? Dizini kırıp otursun." diyerek okumasına karşı çıkmalarına karşın ortaokul öğrenimi görebilmek için ailesiyle Çorum'a taşınmış, burada Eti Ortaokulu'nda, Çorum Lisesi'nde öğrenim görmüştür. 1974 yılında Arapkir'in Ulaşlı köyünde doğan, Âşık Yoksuli ozanlık adını kullanan Tevabil Temu-

roğlu (1944-1985) ile evlendikten sonra da Okul Öncesi Eğitim Çocuk Gelişimi Bölümü'nü bitirmiştir.

1969 yılında Çorum'un Bektaşoğlu köyünde doğan Kevser Ezgili, ilkokulu köyünde bitirdikten sonra ailesinden ayrı kalmak pahasına ortaokul, lise öğrenimini Çorum'da yapmıştır. Daha sonra Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi'nin Halkla İlişkiler Bölümü'nü, ardından da İşletme Fakültesi'nin Muhasebe-Finansman Bölümü'nü bitirmiştir. Değişik illerde bulunan şeker fabrikalarının muhasebe birimlerinde çalışmıştır.

1973 doğumlu Nevin Şaziye Ekmekçioğlu; ilk, orta öğrenimini Çorum'da tamamladıktan sonra İstanbul'da memuriyete atılmıştır. 1998 yılında Pendik Adliyesi'nde çalışırken Anadolu Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Ön Lisans öğrenimini bitirip Yazı İşleri Müdürlüğü'ne yükselmiştir. 1974 doğumlu Leyla Yılmaz; ilk, orta, lise öğrenimini Çorum'da tamamladı. Daha sonra Samsun 19 Mayıs Üniversitesi Ebelik Yüksekokulu'nu bitirip iş yaşamına atılmıştır.

1978 yılında Eşençay köyünün Hacivat Mahallesi'nde doğan Sibel Kıpır Şengül ise Çorum Atatürk Lisesi'nin ardından Nahçıvan Devlet Üniversitesi Müzik Öğretmenliği Bölümü'nü bitirdikten sonra müzik öğretmeni olarak Ankara'da göreve başlamıştır.

Sonuç olarak kadın ozanların çoğunun yeterli eğitim alamadıkları ortadadır. Lise ya da lise üstü eğitim alanların şiirlerinde aldıkları eğitimin yansımasını görmek olanaklıdır. Yaptığımız kişisel görüşmelerde istisnaları bir yana bırakırsak, ozanların önemli bir bölümünün âşık şiirinin biçimsel özellikleri üzerine ya da şiire güç katacak içerik öğeleri üzerine okumalar yapmadıkları, bu konuda kendilerini yetiştirmeye çalışmadıkları görülmüştür. Özellikle büyük kentlerde âşık meclislerine girme olanağı bulabilen kadın ozanların başka ozanların birikimlerinden yararlanma yoluna gittikleri, böylece kalıcı yapıtlar ortaya koydukları anlaşılmaktadır.

MESLEKİ AÇIDAN KADIN HALK OZANLIĞI

Geleneğin tarihsel sürecini incelediğimizde ozanların birçok mesleği/görevi birlikte yürüttüklerini görürüz. Bir ozan karşımıza okuyucu, çalgıcı, yorumcu, söz yazarı, besteci, sunucu, yönetici, programcı, sahne yönetmeni, sanat temsilcisi, eğitimci, haberci (gazeteci) toplum sözcüsü, önder olarak çıkabilir.

Ozan, gırtlığını bir çalgı gibi kullanarak bir besteyi seslendirmesi yönüyle okuyucudur. Bu mesleğini tarihinin başlangıcından beri sürdürmektedir. Bir müzik yapıtını çalgısı ile yinelediği için ozan, çalgıcıdır. Düşünce süzgecinden geçirerek oluşturduğu bir yapıtı; topluma, içinde bulunduğu ruhsal yapıya, seslendiği topluluğun düzeyine göre yorumladığı için yorumcudur. Ozan, yapıtını sunarken önce bir giriş yapar. Yapıtın içeriğine, anlamına, ozanına, bestecisine ilişkin bilgi verir. Yapıtın gizli anlamlarını çözümleyerek bilgeliğini sergiler. Yapıtı tanıtarak sunuculuk yapar. Tarikat, tekke, zaviye gibi yerlerde törenleri yöneterek yöneticilik görevini de yerine getirir (Kaplan 1999: 162-165).

Çok eski dönemlerde ozanlar büyücülük, sihirbazlık, hekimlik, din adamlığı görevlerini de üstlenmişlerdir. Ancak toplumsal gelişmelere koşut olarak bu görevlerini başka kişilere, kurumlara kaptırmışlardır. Örneğin, eskiden Attila'nın ordusunda olduğu gibi, ordu içinde asker ozanlar bulunurdu. Bunlar sazlarıyla, söyledikleri kahramanlık destanlarıyla orduyu coşturur, askeri yüreklendirirdi. Ancak savaş yöntemlerindeki değişimler, silah sanayisindeki gelişmeler meydan savaşlarını ortadan kaldırdınca ozanlar bu alanda işlevsiz kalmış, onların bu görevi subaylara aktarılmıştır.

Ozanların eskiden yaptıkları mesleklerden biri de haberciliktir. Bir yerde yapılan savaş, yaşanan kıtlığı, salgın hastalığı, doğal yıkımları, öldürüm olaylarını destanlaştırarak gittikleri yerlerde söylemişler, böylece haber taşıyıcılığı yapmışlardır. Başka bir deyişle günümüzdeki gazetecilerin yaptığı haber toplama, yayma işini üstlenmişlerdir. Ancak gelişen görsel, yazılı basın yayın kuruluşları, profesyonelleşen gazetecilik uğraşı ozanların bu alanlardaki mesleklerini de elinden almıştır.

Ozanlar, yaşadıkları çağdaki olumsuzluklara, adaletsizliklere karşı çıkmış, bunların düzeltilmesi için yöneticilere yönelik eleştirilerde bulunmuş, çözüm önerileri sunmuştur. Bu yönüyle halk ozanları, sorunlar yumağı içinde yaşayan halkın sözcülüğünü yaparak hak arama konusunda halka öncülük yapmışlardır. Bu durum, onları halkı sorunları konusunda bilgilendirme işlevleri nedeniyle bir halk eğitimcisi, öğretmen konumuna yükseltmiştir. Hüseyin Çırakman'ın

deyimiyle ozanlar haklın gören gözü, işiten kulağı, söyleyen dili olmuştur. Onların bu işlevi, kimi sorunların çözümünde etkili olmakla birlikte ozanı düzenle karşı karşıya getirmiş, böylece ozan muhalif bir kimlik kazanmıştır. Ancak yaşanan siyasal, toplumsal gelişmeler ozanın bu alandaki işlevini büyük ölçüde köreltmıştır.

Ozanları meslek açısından işlevsizleştiren bir gelişme de tekke-lerin, zaviyelerin kapatılması olmuştur. Buralarda tören düzenleyiciliği, zakirlik mesleğini sürdüren ozanlar, özellikle de Alevi-Bektaşî ozanları, bu mesleklerini gizli olarak yapılan cem törenlerinde sürdürmek zorunda kalmışlardır.

Günümüzde bilim, kültür, teknoloji alanında ortaya çıkan gelişmeler, yaptıkları birtakım işlerin uzmanlık alanına dönüşmesi, ozanların elindeki pek çok mesleği silip süpürmüştür. Kala kala ozanların elinde oldukça daralmış biçimiyle sanat alanı kalmıştır. Bu alan içinde ozanın bir halk sanatçısı olarak sürdürebildiği dört meslek; şairlik, bestecilik, okuyuculuk, çalgıcılıktır. Her ozan bu meslek alanlarında aynı düzeyde başarılı olmayabilir. Kimisi şairlik, kimisi bestecilik, kimisi okuyuculuk, kimisi de çalgıcılık alanında başarılı olabilir. Öte yandan bu dört sanat alanında da ozanı geriletken gelişmeler yaşanmıştır. Konservatuvarların kurulması, müzikte çoksesliliğe geçiş, etkinliklerin topluluklarca yürütülmesi, ozanı büyük ölçüde dışlamıştır (Kaplan 1999: 168).

Zamanla ozanların meslek alanlarının ellerinden alınıp başka kişilere, kurumlara, kuruluşlara aktarılması ozanların işsiz, işlevsiz kalması gibi bir sonuç doğurmuştur (Kaplan 1999: 165). Bu gelişmeler ozanların yaptıkları mesleklerle geçimlerini sağlayamamaları gibi bir sorun yaratmıştır.

İncelediğimiz ozanlar içinde ozanlılığı meslek olarak yapıp yaşamını bundan kazananların sayısı çok azdır. 2013 yılında yitirdiğimiz Hüseyin Çırakman ile 2022 yılında yitirdiğimiz Rüştü Şeker dışında yaşayan Çorumlu ozanlarımızdan Gülsüm Kahraman gibi birkaç ozan geçimini saziyla, sözüyle sağlamaktadır.

Bilgisine ulaştığımız ozanlar çoğunlukla köy kökenlidir. Köy kültürü ile yetişmiştir. Erkek ozanların tamamına yakını askere ginceye değin köyünde yaşamıştır. Dolayısıyla ekicilik, hayvancılık, çobanlık dışında bir işi geçimlerini sürdürmek için yapma olanakları olmamıştır. Onlarla aynı ortamı paylaşan kadın ozanların da yaşamı, belki çobanlık dışında aynı işleri yaparak geçmiştir. Onların da erkek ozanlar gibi sosyal güvenceleri olmamıştır. Köy yaşamının gerektirdiği hayvanların bakımını yapmışlar, bağda bahçede ekim dikim işlerinde, çapada, tarlada harmanda ömür çürütmüşlerdir. Bunların dışında evin öteki işleri ile çocukların bakımını da üstlendikleri düşünüldüğünde kadın ozanların yaşamının daha çileli olduğu kabul edilmeli-

dir. Bu yüzden, kimi kaynaklarda meslekleri “ev kadını” olarak belirtilen kadın ozanları “ücretsiz aile işçisi” saymak daha doğru olacaktır. Fatma (Mırık), Akkız Ana, İntisap Bacı, Döndü Doğan, Fatma Büke, Fatma Kayı, Âşık Gülkız, Hacer Sıcacık, Kıymet Çağın, Lalizar Hardal, Nazik Coşkun, Reyhane Erden, Rukiye Şahin, Zeliha Arslaner bu kapsamda değerlendirilmesi gereken kadın ozanlarımızdır. Bunların bir bölümü sonradan eşleriyle ilçe merkezlerine ya da kentlere göç etmişlerdir. Köyde yaşamını sürdüren Reyhan Erşahin, beş yaşında iken çiçek hastalığı nedeniyle gözlerini yitirmiş, cemlerde zakirlik yapmış, dolaştığı köylerdeki duyarlı insanların yardımı ile geçimini sağlamıştır.

Askerliğini yapmak için köylerinden çıkan erkekler büyük kentleri tanımış, köy dışında daha canlı bir yaşamın olduğunu görmüşlerdir. Bu nedenle askerliğini bitirince başta Ankara olmak üzere büyük kentlerin yolunu tutmuşlardır. Büyük kentlerin bilinmezliğini göze alamayanlar, en azından köylülerinin yaşadığı ilçenin, il merkezinin geçim olanaklarını sınımışlardır. Buralarda kavuşabildikleri iş olanakları ise çoğunlukla odacılık, inşaatlarda amelelik ya da kamu kurumlarında küçük memurluklar olmuştur. Köyündeki malını mülkünü satıp az çok sermaye tutabilenler ise bakkallık, berberlik, marangozluk yaparak esnaf olmuşlardır. Daha üst düzeyde iş olanaklarına kavuşanlar istisna sayılacak düzeydedir. Az çok eğitimlerini sürdürecektir ekonomik güçleri olup da kentlerin eğitim olanaklarını iyi değerlendirenler arasında öğretmenlik, mühendislik, avukatlık, eczacılık gibi meslekleri seçenler vardır.

Köyden kente göç olgusu doğal olarak kadın ozanları da etkilemiştir. Kimilerinin yaşamı kentlerde de köydekenden pek parlak olmamıştır. Örneğin Satı Tunç (Küçük Satı), Ankara’da geçimini evlere temizlik işlerine giderek sağlamıştır. Sosyal güvencesi olmadığı için emekli de olamamıştır.

Kentlerde iş bulup fabrikada ya da başka işlerde çalışan, esnaflık yapan kadın ozanlar bir elin beş parmağını geçmez. Örneğin, Emine Özcan uzun süre Ankara’da esnaflık yapmıştır. 1992 yılında babasını yitirince ailesinin geçimini üzerine alan Kevser Ezgili, önce avukat bürolarında çalışmıştır. Daha sonra Çorum Şeker Fabrikası’nda, Çorum’dan sonra Kırklareli (Alpullu), Uşak şeker fabrikalarında muhasebeci olarak görev yapmış, 2016 yılında emekli olmuştur. Geçimini muhasebecilik yaparak sağlayan ozanlarımızdan biri de Yeter Bektaş’tır. Ticaret Lisesi çıkışlı olan ozan, evlendikten sonra asıl mesleği olan muhasebecilik işine başlamış, bir şirkette muhasebeci olarak çalışmıştır.

1985 yılında işi nedeniyle Ankara’ya taşınan Leyla Yıldırım (Leylican), yirmi iki yıl özel sektörde çalışmış, tıbbi cihaz dış alımı

yapan bir şirketten emekli olmuştur. Daha sonra aynı sektörde kendi işini sürdürmüştür. Yaşar Kaplan ise Dodurga Alpagut Linyit İşletmeleri'nden emeklidir. Zeynep Esen, Ankara'da önce bir süre bir poliklinikte çalışmış, daha sonra başka iş yerlerinde çalışarak emekli olmuştur.

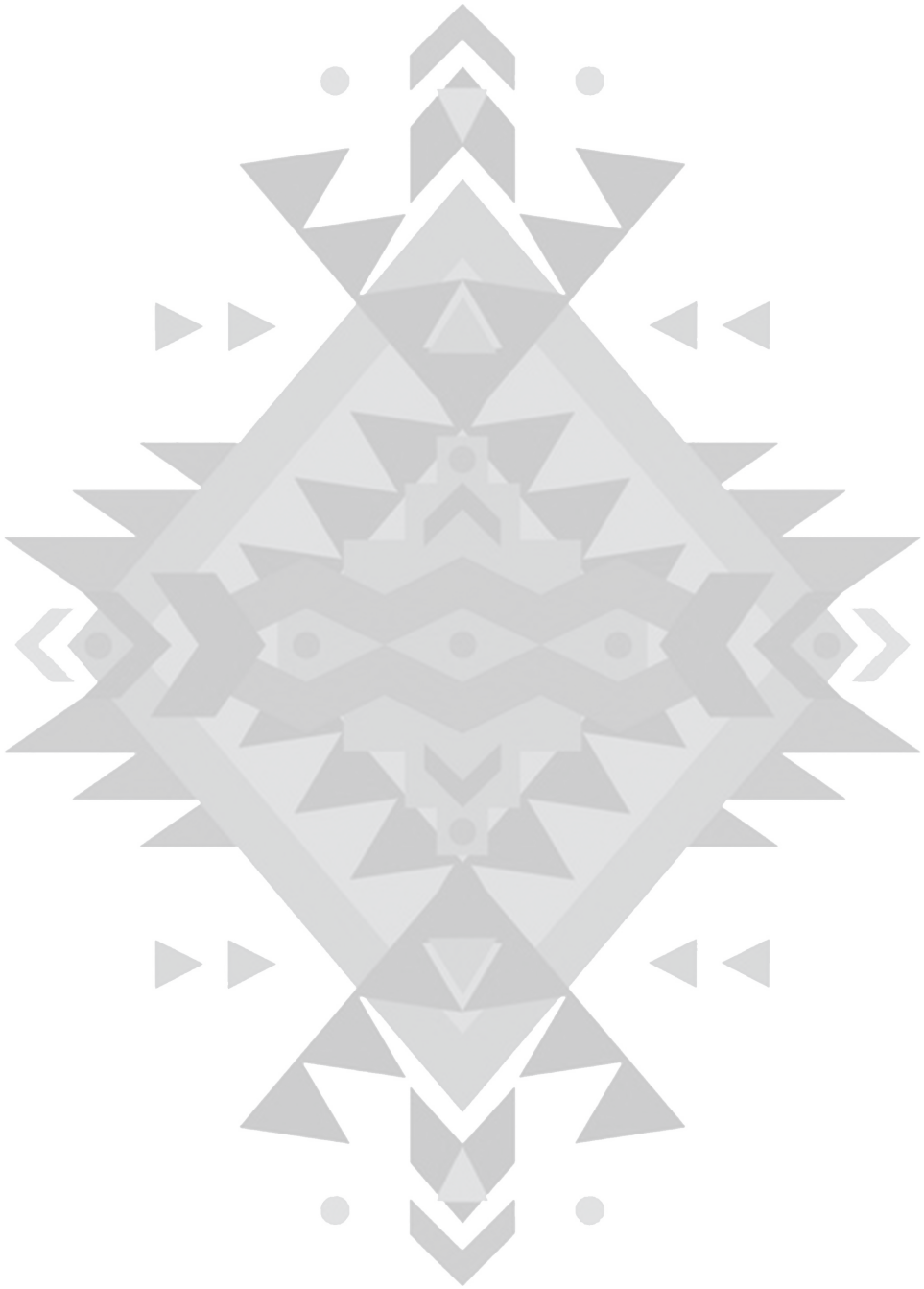
Kadın ozanlarımızdan bazıları da kısmetlerini başka ülkelerde aramıştır. Kamer Bacı Danimarka'da, Müslüme Ünver Almanya'da, Nevin Satır (Sunai) Fransa'da işçi olarak çalışmıştır.

Sultan Çakmak yaşamını terzilik yaparak, Nazan Doğan dış teknisyenliği yaparak kazanmıştır. Leyla Yılmaz, Samsun'da ebe hemşire olarak görev yapmaktadır.

Kentte yaşamının sağladığı eğitim olanaklarından yararlanabilen ozanlarımızdan Fevziye Bacı, Okul Öncesi Eğitim Çocuk Gelişimi Bölümü'nü bitirip birkaç okulda çalışmıştır. Eşinin (Âşık Yoksulı) düşüncelerinden dolayı sık sık cezaevine girip çıkması nedeniyle görevini sürdürememiştir. Sibel Kıpır Şengül, Ankara'nın Mamak ilçesindeki bir okulda müzik öğretmeni olarak yaşamını sürdürmektedir.

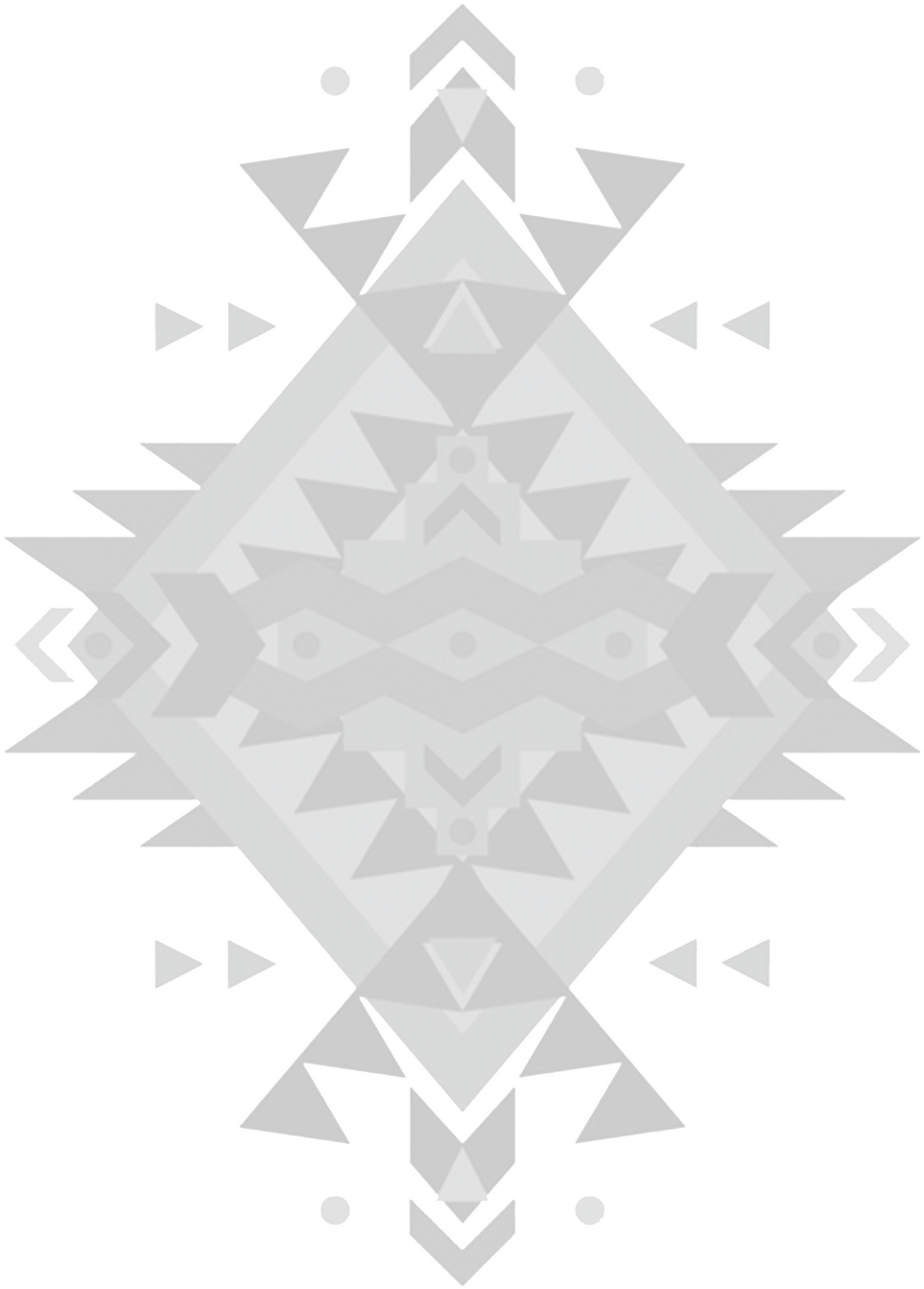
Liseyi bitirdikten sonra Adalet Bakanlığı Ümraniye E Tipi Kapalı Ceza ve İnfaz Kurumu'nda çalışmaya başlayan Nevin Şaziye Ekmekçioğlu, bir süre sonra Pendik Adliyesi'ne geçmiş, burada çalışırken Anadolu Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Ön Lisans öğrenimini bitirmiştir. Görevde yükselme sınavında başarılı olarak Yazı İşleri Müdürlüğü'ne atanmıştır. Halen Balıkesir'in bir ilçesinde Yazı İşleri Müdürü olarak çalışmaktadır.

Verdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı üzere, erkek ozanlarda olduğu gibi, kadın ozanlarımızın da çoğunun gelir düzeyi orta ya da ortanın altındadır. Sosyal güvenceleri olmadığı için çoğu emeklilik hakkı kazanamamıştır. Bunun temel nedeni, ozanların ezici çoğunluğunun sosyal olarak dezavantajlı gruplardan ya da orta sınıftan çıkmış olmalarıdır.



İKİNCİ BÖLÜM
ÇORUMLU KADIN HALK OZANLARI





AKKIZ KOÇAK **(Akkız Ana)**

1 Temmuz 1915 tarihinde merkez Sarimbey köyünde doğdu. Bugün Bakbak soyadını taşıyan, köyde Ağalar Milleti olarak bilinen sülaleden Yakup Bakbak'ın kızı idi. Sarimbey köyünde ilkokul 1923 yılında açılmış olmasına karşın Akkız Ana'nın öğrenim görme, okuma yazma öğrenme olanağı olmadı.¹ 1929 yılında, çocuk yaşta iken Serban köyünden Âşık Hilali Baba (1908-1975) ile evlendirildi. Kırk altı yıl onunla bir yastığa baş koydu. Bu evlilikten beşi erkek, ikisi kız yedi çocuk anası oldu.

Şiirlerinde Akkız Ana ozanlık adını kullanan ozan, şiire eşi Hilali Baba'dan etkilenecek yöneldi. Babası Yakup Ağa da şiir yazardı. On dört şiirini oğlu Yunus Koçak, "Hasan Dede Hayatı ve Öğretisi" (1998) adlı kitabında yayımladı.

Zaman zaman çocuklarının ekmek peşinde başka yerlere gitmesi nedeniyle yaşadığı ayrılıkları, onlara duyduğu özlemi şiirlerine konu etse de Akkız Ana'yı derinden etkileyen en önemli olay, eşi Hilali Baba'nın ölümü oldu. En çok onun ölümü üzerine şiir yazdı. Yarım yüzyıla yakın süren birlikteliğin bellekte kalan anılarından yola çıkarak içine düştüğü yalnızlık duygusunu, eşine duyduğu özlemi dile getirdi:

Penceresi kara perde
Bizi sen uğrattın derde
Bizi burda atıp gittin
Nasıl yatan kara yerde?

Sınık gönlüm aşka büryan olunca
Saçlarım ağardı garip kalınca
Dul kalıp da eşim Hilal ölünce
Saydım tükenmedik senelerimi

Yaşamına ilişkin bilgilerimizin yetersizliği, elimizdeki şiirlerinin azlığı, ozanın şiirleri üzerine geniş açılımlı yorumlar yapmayı güçleştirmektedir. Toplumsal, kişisel bozukluklar her dönemde ozanların yakındığı konuların başında gelmektedir. Akkız Ana da çevresindeki insanların olumsuzluklarını, kişisel bozukluklarını eleştirmekten geri kalmadı:

¹ Kaynak kişi: Ali Bakbak, 1945 Sarimbey köyü doğumlu, Akkız Ana'nın yakını.

Kalem şuarası yalandır işin
Cahilsin müfsitsin murdardır leşin
Kötü yolda senin dostun yoldaşın
Has bahçede açan gül oldum sanma

Yaşamın acı tatlı olaylarından edindiği deneyimleri öğütlemeye biçiminde çevresindeki insanlara yansıtmaya çalıştı. Onları kimi olumsuz davranışlardan uzak durmaya çağırdı:

Cem diyerek riya meclisi kurman
Sahte seccadeyi meydana sermen
Fakir fukaranın günahın sorman
Affedip cehennem boş eylemeyin

Dar diyerek şu iskata oturman
Komşunuzdan laf getirip götürmen
Edep erkân düzgün yolu batırman
Musahibi kokutup leş eylemeyin

Yalnızlık duyguları depreştikçe, başı darda kaldıkça büyük bir tutkuyla bağlandığı Hazreti Ali, Hacı Bektaş Veli, Balım Sultan, Pir Sultan Abdal, Abdal Musa, Hasan Dede gibi inanç önderlerinin manevi koruyuculuğuna sığındı. Yazdığı medetnamelerle onları imdada çağırdı:

Abdal Musa Sultan sen bilin derdim
Her zaman senden yardım umardım
Sığınağım oldun gel eyle yardım
Yetiş Abdal Musa carıma yetiş

Var ise noksanım affeyle suçum
Tek başıma dirlik düzenim geçim
Yüzüm sana tuttum yanıyor içim
Pir Sultan'ım, Hasan Dede'm gel yetiş

Akkız Koçak, 15 Mart 1988 tarihinde Hakk'a yürüdü. Serban köyünde, Hilali Baba'nın mezarının bitişiğine gömüldü.

Kul Oldum Sanma

Sen bu gidişinen meydan alaman
Dar günde tutulan el oldum sanma
Sahtekâr hâlini serip meydana
Hakk'ın irfanına yol oldum sanma

Kalem şuarası yalandır işin
Cahilsin müfsitsin murdardır leşin
Kötü yolda senin dostun yoldaşın
Has bahçede açan gül oldum sanma

Yalan ve uyduruk bütün sözlerin
Gerçeğe kapalı kördür gözlerin
Şeytanın yolundan gider izlerin
Kendin bu ümmete vel'oldum sanma

Ciddiyetin yoktur sırrın açarsın
Vefasızsın mürüvvetten kaçarsın
Anlamaz binamaz neyi seçersin
Ey geveze ehli dil oldum sanma

Bir zaman boğulun küçük sulara
Bend eyleyip de bağlarlar yulara
İyiliği unutma düşün bir hele
Kimseye muhtaçsız kul oldum sanma

Akkız Ana der ki nerden gelirsin?
Yetemez menzile yolda kalırsın
Dinsiz imansızsın fasık olursun
Muhabbet arkına sel oldum sanma

Hilali

Göçtü gitti gönlümüzün sultanı
Bütün âşıkların kutbul devranı
Ateşe bürüdü külli cihanı
Haram oldu dünya bana Hilali

Hasiretin her gün biraz artıyor
Tırnak atıp kalbimizi yırtıyor
Süngü gibi şu sineme batıyor
Yanarız ağlarız sana Hilali

Fanıdır fani dünyanın varı
Ecel şerbet içti gönüller yârı
Şimdi mesken etti o kara yeri
Zehir içirdin bu cana Hilali

Ağacı kuru bir orman yangını
Tutuşunca kimse söndürmez onu
Yanarız ağlarız biz dün ü günü
Gözyaşım karışır kana Hilali

Günlerimiz gece her gün karalık
Unutulmaz ol yirmi beş aralık
Bin dokuz yüz yetmiş beş idi tarık
Gözün yumdu bu cihana Hilali

Allah dostu muhabbetin âşığı
Gayrı söndü gönlümüzün ışığı
Akkız Ana der beklerim keşiği
Firkatine yana yana Hilali

Baş Eylemeyin

Ulu Allah birdir iman eyleyin
Şirk koşup kuluna eş eylemeyin
Muhammed peygamber salavat verin
İşte ikrar budur boş eylemeyin

Cem diye riya meclisi kurman
Sahte seccadeyi meydana sermen
Fakir fukaranın günahın sorman
Affedip cehennem boş eylemeyin

Garipler bir içim suda boğulur
Fakir düşkün olup cemden kovulur
Cürüm işleyenler baş tacı olur
Sahte çapkınları baş eylemeyin

Dar diyerek şu iskata oturman
Komşunuzdan laf getirip götürmen
Edep erkân düzgün yolu batırman
Musahibi kokutup leş eylemeyin

Yalandan haramdan geri durunuz
Kovudan kıybetten uzak olunuz
Hak rızası için haddin biliniz
O şeytanlar göz kaş eylemeyin

İslam dinimizdir, Kur'an da rehber
Allah'a ibadet ettik beraber
Akkız Ana der ki görülmez keder
Aman haram lokma nuş eylemeyin

Beğenme Kendini

Beğenme kendini boşu boşuna
Yaşın ilerler de yıl alır gider
Övüp durma seviyeni kendini
Büyük söz mağruru dil alır gider

Görünür ki yükün kin ve kibirlik
Yiğitlik güzellik bir de zenginlik
Bunlar sana misafirdir on günlük
Bir kasırğa çıkar yel alır gider

Kasırğa gibidir benliğin sonu
Ukala inadın bırakmaz seni
Veren Allah yine alacak teni
Mal firavun gibi sel alır gider

Zengin yiğit olup hiç çekme başı
Allah'la ortak mı yarattın arşı?
Sonu salacanı taşır dört kişi
Teneşir tahtada el alır gider

Akkız Ana der ki bu dünya fani
Nefsine hâkim ol kov git şeytanı
Ölüm ayırt etmez kulu sultanı
Karınca ağzında fil alır gider

Acayip İnsan Töredi

Acayip kurayip insan töredi
Karga mı, bülbül mü nedir bilinmez
Övünmektir maksadı ve muradı
Sohbetinde bir saatçik durulmaz

Din ve diyanette bilginim diyor
Dil ve edebiyatta olgunum diyor
İrfanda ilimle dolgunum diyor
Pek de cahil bilgisizdir dolunmaz

Hakk'ı temsil eder halife olur
Zahir batın gizli her şeyi bilir
Soyu sopu Resulullah'tan gelir
Aslı hu, nesli nedir bilinmez

Adem peygamberle yaşıttım diyor
Büyük evliyalara eşitim diyor
Elverir irşadı mürşidim diyor
Nakıstır, cahildir eli alınmaz

Yatsı namazını kılar Miraç'ta
Bakarsın yum gözün bulunur hacda
Bütün kâinatı tutar avuçta
Yüzüne bakana hayır gelinmez

Ekmeldir efdaldır sıfatım diyor
Her zaman naciye necatım diyor
Kerametle dolu hayatım diyor
Övünende hiç iyilik bulunmaz

Ali'yül âlânın kendisi olur
Gerçek İslam aşkın bendesi olur
Mümin olur Hakk'ın aynası olur
Nefsi ejderhadır yanna varılmaz

Ayırt etmez yanlış doğru manayı
Hor ve hakir görür *Akkız Ana'yı*
Dost bilip tanımaz arif dâîyâ
Gerçek yok sözünde güven olunmaz

Kaynakça: Ali Bakbak, 1945 Sarimbey köylü doğumlu emekli öğretmen, Akkız Ana'nın yakını. / İbrahim Gösterir - Hasan Korkmaz, "Çorum İlinin Kadın Halk Ozanı Varlığı Üzerine", Şehir Defteri, Yıl: 3, Sayı: 8 (Ocak 2022), s. 80-83. / Yunus Koçak, Hasan Dede Hayatı ve Öğretisi, Ankara 1998, 518 s.

ASLIHAN ÇETİN (Aslıhan Bacı)

30 Nisan 1951’de Alaca ilçesinin Kılavuz köyünde doğdu. İlkokulu köyünde okudu. Çileli bir yaşamı olan ozan, köy yaşamının gerektirdiği bütün işleri yaptı. 16-17 yaşlarına geldiğinde duygularını şiirle dile getirmeye başladı. 1970 yılında halk ozanı Ali Çetin (Naçari Baba) ile evlendi. İlk şiirini annesinin felç geçirmesi üzerine yazdı. İki çocuk anası olan Aslıhan Çetin şiirlerinde din, dil, ırk ayrımı gözetmeyen bir dünya görüşünü savundu. Toplumsal aksaklıkları eleştiren kınama, taşlama şiirlerinin yanı sıra güzellemeler de yazdı (Doğanay 2007: 52; Nidayi Dede 2000: 157).

Ailesinde eşinden başka, ağabeyi Bekir Şahin ile Can Çetin şiir yazmaktadır. Ozan, kendi seçtiği Aslıhan Bacı ozanlık adını kullandı. Mahzuni ile Muhlis Akarsu’yu usta olarak kabul etti. Kütahya Şairler Şöleni (2005), Tunçbilek Şairler Şöleni (2006), Ceyhan Âşık Dertli Kazım Şöleni (2011) gibi pek çok şölene, festivale katılıp şiir okudu (Turan vd. 2014: 50).

Eserleri “Kadın Halk Ozanları Antolojisi”, “Anadolu’nun Dertli Ozanları Antolojisi”, “Sevgi Yolu Antolojisi”, “Şairler Antolojisi” ile “Aydın” gibi birçok dergi, gazete, seçki sayfalarında aktarıldı.

Aslıhan Çetin, eşi Naçari Baba ile çeşitli panellere, söyleşilere katıldı, konserlerde yer aldı.

Ankara’da yaşayan ozanın şiirleri kitaplaştırılmadı.

Annem

Dokuz aydır bedeninde besledin
Unutamam annem ben seni seni
Kundağa beledin, ninni seslendin
Unutamam annem ben seni seni

Geceleri hep uykusuz kalırdın
Beşiğimden kundağımı alırdın
Her türlü derdime derman olurdun
Unutamam annem ben seni seni

Gülümseyerek sen beni severdin
Ağlayınca bana deva verirdin
Bin an görmeseydin çıkıp arardın
Unutamam annem ben seni seni

*Aslıhan'*ım annelere seslendim
En onların sevgisiyle beslendim
Yaş kemale erdi artık uslandım
Unutamam annem ben seni seni

Sevdim Ali'yi

Ali gerçekleri yaydı
Zalimlere karşı koydu
Müminlere sevgi duydu
Sevdim Ali'yi Ali'yi

Hakikat sırrını tattı
Allah'ın yoluna gitti
Çağırınca cara yetti
Sevdim Ali'yi Ali'yi

Aslanın donuna girdi
Muhammed hatemi verdi
Gerçek kerameti gördü
Sevdim Ali'yi Ali'yi

Ali'dir cümlelerin başı
Fadime'dir onun eşi
*Aslıhan'*ım döker yaşı
Sevdim Ali'yi Ali'yi

Zorda Kaldım

İçim sızlar yüzüm gülmez
Bu halimi kimse bilmez
Beden hasta uyku gelmez
Zorda kaldım zorda kaldım

Eser durur aşkın yeli
Eylemişsin beni deli
Paslanmıştı sazın teli
Zorda kaldım zorda kaldım

Bir ateş düştü özüme
Kanlar karışır gözüme
Şöyle bir bakın yüzüme
Zorda kaldım zorda kaldım

Neler geldi bu başıma
Kimse acımaz yaşıma
Zehir kattılar aşıma
Arda kaldım arda kaldım

Aslıhan der ne ağlarsın?
Irmaklar gibi çağlarsın
Durmaz ciğerin dağlarsın
Darda kaldım darda kaldım

Haksız İnsanlar

İnsanlık payından hisse almayan
Duygusuz duyarsız haksız insanlar
İnsan haklarına saygı duymayan
Duygusuz duyarsız haksız insanlar

Nasihat dinlemez cahil olanlar
İnsanı kâminden ayrı kalanlar
Canlıya acımaz vurup kıranlar
Duygusuz duyarsız haksız insanlar

Gaflet uykusuna dalıp yatanlar
Günah batağına girip batanlar
Üstüne her türlü pislik atanlar
Duygusuz duyarsız haksız insanlar

Demokrat düzen var nerede hele
Gereği ne ise alalım ele
Sahtekâr nursuzla gidilmez yola
Duygusuz duyarsız haksız insanlar

Aslıhan da der ki gerçekler ölmez
Kör cahil olanlar gerçeği bilmez
Sahtekâr insandan hiç fayda gelmez
Duygusuz duyarsız haksız insanlar²

Akan Sele Dönüşür

Bizim elin güzelleri nazlıdır
Kimi acı kimi şirin sözlüdür
Herkesin içinde dertler gizlidir
Çağlayıp da akan sele dönüşür

Vadilerde sular coş eder çağlar
Yeşile bezenmiş bahçeler bağlar
Yaz gelince çiçek açıyor dağlar
Bülbülün çilesi güle dönüşür

Tepelerde gelir çobanın sesi
Hey heylerle gelir köyün sürüsü
Dertlere bürünmüş gelir birisi
Aşığın çilesi tele dönüşür

Bülbüller terk etmiş bahçeyi bağı
Ters lodos soldurmuş gülü yaprağı
Bir hüznün içinde kalmış otağı
Feleğin çilesi yele dönüşür

Verimli topraklar otlar bürümüş
Yeşil dağlarına sürü yürümüş
Her bir yanını da seller sürümüş
Yazı yabanı da çöle dönüşür

Aslıhan der köyüm sana vurgunum
Hasretiyle yanar her gün durgunum
Yaşım geçti benim artık yorgunum
Dertler damla damla göle dönüşür

Kaynakça: Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi. / Atiye Nazlı, Sözden Dizeye Çorum Şiiri (Çorum Şiir Antolojisi), Çorum 2014, s. 227-232. / Ezeli Doğanay, Kadın Halk Ozanları Antolojisi, Berlin 2007, s. 52-53. / Ezeli Doğanay, Kızılbaş Kadın Şairler, Ankara 2003, s. 29-34. /

² Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi.

Fatma Ahsen Turan vd., Geçmişten Günümüze Sazda ve Sözde Usta Kadınlar, Editör: Nezahat Özcan, Ankara 2014, 50-51. / Halk Ozanı Nidayi Dede, Anadolu'nun Dertli Ozanları, Ankara 2000, s. 157-162. / M. Mete Taşlıova, "Kadın Temsilcileriyle Birlikte Çorum'da Halk Şiiri ve Âşık Tarzı Üzerinde Tespit ve Öneriler", Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2 (Haziran 2009), s. 83-99.

AYŞE ÇOBAN (Sevgican)

1 Ocak 1953 tarihinde Çorum'un Ovakarapınar köyünde doğdu. Babasının adı Hüseyin, anasının adı Şakire'dir. Babası Eskiekin köyünden, anası Ovakarapınar köyündendi. Çocukluk yılları yoksulluk içinde geçti. İlkokulu köyünde okudu. Dışarıdan sınavlara girerek Çorum Bahçelievler Ortaokulu'nu bitirdikten sonra öğrenimini Açıköğretim Lisesi'nde sürdürdü.

On altı yaşında Eskiekin köyünden evlendi. Evleninceye kadar köyünde yaşadı. Evlenince eşinin köyüne gitti. Eşinin askerden dönmelerinden sonra da şehir merkezine taşındı.

Ayşe Çoban, çocuklarını belli bir yaşa getirdikten sonra, 1993 yılından başlayarak çeşitli kurumlarda gönüllü olarak sorumluluklar üstlendi. Çorum Fatih Lisesi Koruma Derneği başkanlığını yürüttü. Halk Eğitim Merkezi'nde açılan çeşitli kurslara katılarak kendisini geliştirdi. Bir yandan amatör olarak kuaförlük yaparken bir yandan da resim sanatıyla ilgilendi.

Özgür dizeli şiirler de yazan Ayşe Çoban, şiire küçük yaşlarda ilgi duydu. Ancak şiir yazmaya evlendikten sonra başladı. Ölçülü uyaklı şiirlerinde hecenin 7'li, 8'li, 11'li kalıplarını kullandı.

Çoban'ın şiire yönelmesinde duyarlı kişiliğinin (Ercan 1998: 656) yanı sıra Anadolu'da halk ozanlarının yoğunluklu olarak yetiştiği bir beldenin insanı olması da (Doğanay 2007: 54) etkili oldu. Ayrıca annesi Şakire Hanım'ın maniler söylediği, kardeşleri Hasan Kaya ile Mustafa Kaya'nın şiir yazdığı göz önüne alınırsa Ayşe Çoban'ın şiirle ilgilenenlerin bulunduğu bir ortamda yetiştiği söylenebilir.

Ayşe Çoban, karşılaştığı kimi olayları da konu edinmekle birlikte; yalın bir dille yazdığı şiirlerinde çoğunlukla ayrılık, insan sevgisi, barış konularını işledi. Toplumu ayırıştırmaya çalışanlara karşı ulusal birliği, savaşa karşı barışı savundu. Kimi şiirlerinde ailenin önemini dile getirdi. Her köylü çocuğu gibi yokluk, yoksulluk içinde büyümesi (Doğanay 2007: 54) nedeniyle şiirlerinde yer yer toplumsal sorunları da işledi. "Düşün Kardeşim" adlı şiirindeki şu dörtlükler ozanın içinden çıktığı toplumun sorunlarına duyarsız kalmadığını, halkın sözcüsü olma görevini layıkıyla yerine getirdiğini göstermektedir:

Bu çökmüş avurtlar, bu zayıf bünye
Bu açlık sefillik, bu yıkık dünya
Sana yazgı mıdır acep bu künye?
Düşün bunu, iyi düşün kardeşim

Mobilyan olsa da çul ile hasır
Mübarektir elindeki şu nasır
Ayşe Çoban der ki sende yok kusur
Allah rast getirsin işin kardeşim

Çevre sorunlarına karşı da duyarlı olan ozanın şiirleri 1995 yılından başlayarak yerel basında yayımlanmaya başladı. Çorumlu 2000, Hâle, Her Yerde Heri, Sarıçığdem Şiir Defteri gibi dergiler ile Çorum Haber, Çorum Hakimiyet gazeteleri bunlardan birkaçıdır. Ayrıca şiirleri çeşitli seçkilerde, araştırmalarda aktarıldı. Abdullah Ercan, 14. Yüzyıldan Günümüze Çorumlu Şairler adlı kitabında dört; Mahmut Selim Gürsel, Çorum 1987 adlı kitabında iki; Ezeli Doğanay, Kadın Halk Ozanları Antolojisi adlı kitabında iki şiirine yer verdi. Doğanay'ın yayımladığı şiirler, Fatma Ahsen Turan, Reyhan Gökben Saluk, Özlem Ünal Ünalın adlı yazarların Geçmişten Günümüze Sazda ve Sözde Usta Kadınlar adlı yapıtlarında da yer aldı.

Çorum'da 1995 yılından başlayarak ayda bir kez düzenlenen Sanat Dostları toplantılarına da katılan Ayşe Çoban, saz çalmadığı için şiirlerini bu toplantılarda okuyarak sanatseverlerin beğenisine sundu. Burada Müslüm Koygun (Cefai), Kemal Özgür (Zorani), Rıfat Kurtoglu, Cuma Türkmen (Türkmenoğlu), Abdullah Ercan (Ercani), Bekir Sağır gibi ozanlarla tanıştı. Onların birikiminden yararlandı. Özellikle şiir tekniğini geliştirmesi konusunda ana tarafından akrabası olan Abdullah Ercan'ın büyük katkıları oldu. En çok da ondan etkilendi. Ayrıca katıldığı toplantılar, sivil toplum kuruluşlarında yüklendiği sorumluluklar yoluyla geniş bir alanda tanınma olanağı buldu.

1995'in Sevgi ve Hoşgörü Yılı olması nedeniyle Çorum Belediyesi'nin Hitit Fuar ve Festivali'nde düzenlediği yarışmada Bir Dünya İsterim adlı şiiriyle üçüncülük kazandı. Cumhuriyetin 75. yılı etkinlikleri çerçevesinde Açıköğretim Lisesi'nin açtığı resim yarışmasında Türkiye üçüncüsü oldu (Çoban 1999: Arka kapak).

Kimi şiirlerinde adını, kimi şiirlerinde kendi belirlediği Sevgi-can ozanlık adını kullanan Ayşe Çoban, şiirlerinin bir bölümünü Çiğ Taneleri (1999) adlı bir kitapta topladı.

Tuna Sedef, Ali, Tamer adlarında biri kız, ikisi erkek üç çocuk anası olan Çoban, yaşamının sonralarına doğru yaşadığı kalp rahatsızlığı nedeniyle tedavi için bir süre Ankara'ya gidip geldi. Özel arabasıyla İstanbul'a giderken Bolu'nun Gerede ilçesi dolaylarında bir kamyonu çarparak kaza geçirdi. On bir yaşındaki torunu kazada ölürlen kendisi ağır yaralandı. Kaldırıldığı Bolu Köroğlu Devlet Hastanesi'nde 5 Ağustos 2006 tarihinde elli üç yaşında iken yaşamını yitirdi. Çorum'un Eskiekin köyünde toprağa verildi.

Gel

Eğer ki bir tanem görmek istersen
Şu benim hatırım kırma çabuk gel
Yüzünü yüzüme sürmek istersen
Yad eller yanında durma çabuk gel

Biliyorum sen de candan seversin
İsterim yanına gelemem dersin
Dilerim sevenler murada ersin
Yolunu bekletip yorma çabuk gel

Günlerim geçiyor hep senden ayrı
Hüzünlü şu gönlüm gülemem gayrı
Vefasızın bana olur mu hayrı?
Uzaktan hatırım sorma çabuk gel

Ey *Ayşe Çoban*’ım yazar yorulmaz
Sevenin gönlüne zincir vurulmaz
Yunus Emre der ki gönül kırılmaz
Kusurum yüzüme vurma çabuk gel

Çiğdemim

Şubat ayı ılık geçti bu sene
Eridi dağların karı çiğdemim
Canlandı topraklar kabardı yine
Açtı yıldız yıldız sarıçiğdemim

Bu yılın baharı yağmurlu oldu
Kuruyan göletler sularla doldu
Topraklar yeşerdi, can hayat buldu
Ezelden Yunus’un yâri çiğdemim

Kandil’den esiyor Çorum’un yeli
Çağlayıp akıyor derenin seli
Renk renk çiçeklenmiş bayırı beli
Uçuşur üstünde arı çiğdemim

Çiğdemle süslenmiş ellerde çalı
Çocuklar sevinçle tutmuşlar yolu
Hağbelerde bulgur, helke yağ dolu
Katarlar çiğdeme duru çiğdemim

Ey *Ayşe Çoban*’ım Çorum ilinde
Severek yazarsın kalem elinde
Çiğdem şiir olur gönül dilinde
Vatan toprağının nuru çiğdemim

Dağlar

İşte geldim gidiyorum
Ciğerim köz oldu dağlar
Kavuşmuşken nazlı yâre
Akşamım tez oldu dağlar

Dağlar sizi adım adım
Dolaşıp sevgi aradım
Daha almadan muradım
Baharım güz oldu dağlar

Kovanda çırpınır arı
Gençlik gitti, ömür yarı
Bekliyorken ilkbaharı
Dallarım buz oldu dağlar

Siyah saça beyazlar sim
Ölmeyen odur ki, isim
Anılarda kalan resim
Gönlümde giz oldu dağlar

Sevgican’ım candan geçer
Kişi ektiğini biçer
Dünya handır konan göçer
Yollarım toz oldu dağlar

Var mıdır?

Yüce dağ başına çöken bulutlar
Duman mıdır, yağmur mudur, kar mıdır?
Dağların ardında kaldı umutlar
O diyara giden bir yol var mıdır?
Yüce dağ başında uçuşur kuşlar
Yücelerde yayla enginde kışlar
Acep gözlerimden süzülen yaşlar
Gibi şu dünyada bir sel var mıdır?

Yüce dağ başına çıkıp otursam
Ellerimi soğuk suya batırsam
Dokunup sazımı dile getirsem
Derdimi diyecek bir tel var mıdır?

Ey *Ayşe Çoban*'ım yaram derinden
Âşığın yel eser garip serinden
Senin için şu güz bahçelerinden
Bilmem solmamış bir gül var mıdır?

Ne Olur

Düşmüşüm derdine bağrım yanıyor
Koyup yad ellere kaçma ne olur
İçimde zaten bir yara kanıyor
Bir yara da sen açma ne olur

Çırpınıyor gönlüm yavru kuş gibi
İki kanadından vurulmuş gibi
Bana öyle bakma darılmış gibi
Gölgemi çiğneyip geçme ne olur

Bu *Ayşe Çoban*'ım döndü şaşkına
Teselli kâr etmez derdi taşkına
Seni beni yaratanın aşkına
Ayrılık yolunu seçme ne olur

Kaynakça: Abdullah Ercan, 14. Yüzyıldan Günümüze Çorumlu Şairler, İstanbul 1998, s. 656-659. / Ayşe Çoban, Çiğ Taneleri, Çorum 1999, 91 s. / Ayşe Çoban, "Ağrı ve Iğdır", Çorumlu 2000, Sayı 17, Haziran 2000, s. 35. / Ayşe Çoban, "Bilenlerden Sorun Beni", Çorumlu 2000, Sayı: 46,

Ocak 2003, s. 34. / Ayşe Çoban, “Cana Kıyanlar”, Çorum Haber, Sayı: 4159, 26 Ekim 1999, s. 2. / Ayşe Çoban, “İbret Al”, Hâle, Sayı: 23, Eylül 2006, s. 10. / Ayşe Çoban, “Ne Olur”, Çorumlu 2000, Sayı: 13, Çorum 2000, s. 40. / Ayşe Çoban, “Var mıdır?”, Çorum Haber, Sayı: 5361, 11 Ekim 2003, s. 2. / Ezeli Doğanay, Kadın Halk Ozanları Antolojisi, Berlin 2007, s. 54-55. / Fatma Ahsen Turan vd., Geçmişten Günümüze Sazda ve Sözde Usta Kadınlar, Editör: Nezahat Özcan, Ankara 2014, s. 70-71. / Serin Ahmet, “Ayşe Çoban’ın Çiğ Taneleri Şiir Kitabı Hakkında”, Çorumlu 2000, Sayı: 13 (2000), s. 18-19. / M. Mete Taşlıova, Sözlü ve Yazılı Kaynaklarda Çorum Halk Şiiri Antolojisi Âşıklar, Ozanlar, Şairler, Çorum 2008, s. 480.

DÖNDÜ DOĞAN (Döndü Bacı)

1962 yılında Çorum'un Çanakçı köyünde doğdu. İlkokulu köyünde okudu. Eşençay köyüne gelin oldu. 1979 yılında Eşençay köyünden şair Hüseyin Doğan'la evlenip Çorum'a yerleşti. Geçimini eşiyle birlikte ekicilik yaparak sağladı.

Halk şiirine küçüklüğünden beri ilgi duymasına karşın düzenli şiir yazmaya 1991 yılında, yirmi dokuz yaşında başladı. Şiire şair olan eşi ile musahibi Erdal Doğan'dan etkilenerek yöneldi. Saz çalamayan ozan, İleriki yıllarda geçirdiği rahatsızlık dolayısıyla şiir yazmayı bıraktı.³

Halk ozanı olmanın yolunun halk kültürünü kavramaktan geçtiğini düşünen ozan, bu kültürün temelini Alevi kültürünün oluşturduğu kanısındadır. Bu nedenle şiirlerinde daha çok On İki İmam, ehlibeyt konuları öne çıkmaktadır (Doğanay 2007: 95).

Genellikle gizemcilikle bağlantılı konuları işlediği şiirleri çeşitli gazete, dergi ya da araştırmalarda yayımlandı. Bir kısım şiiri de Erdal Doğan'ın bir kitabında aktarıldı. Ancak kitaplaştırılmadı.

Şiirlerini çoğunlukla eşiyle ortaklaşa yazan Döndü Doğan, üç çocuk anasıdır.⁴

Görebilseydi

Bir dikkatle ne sırları çözerdi
Can evine girip görebilseydi
Deryalarda balık olur yüzerdi
Can evine girip görebilseydi

Geri kalmaz ileride gezerdi
Yalan ile gerçeğini sezerdi
Sırtındaki ağır yükten bezerdi
Can evine girip görebilseydi

İyisi dururken kötü olmazdı
İleri fark eden geri kalmazdı
Ömür bahçesinde gazel olmazdı
Can evine girip görebilseydi

³ 4 Mayıs 2022 tarihinde yapılan görüşmede kendisinden alınan bilgiler.

⁴ 4 Mayıs 2022 tarihinde yapılan görüşmede kendisinden alınan bilgiler.

Döndü ile Hüseyin verdiler yanıt
Bunun için bize gerekmez kanıt
Sevgiyle dolanlar olmuştur anıt
Can evine girip görebilseydi

Seni

Sevgi pınarından doldur testini
Aşılmaz engelden aşırır seni
Fark edersin yakın ile uzağı
Sığdırmaz kabına taşırır seni

Sevgidir kişinin gönlüne dolan
Sevgidir kişiden kişiye gelen
Sevgiden başkası inan hep yalan
Gönül bağına gün aşırır seni

Sevi kalıcıdır bütün cihanda
Sevgi Yaradan'da sevgi Rahman'da
Sevgi öz varlıkta sevgi insanda
Köprüsüz nehirden geçirir seni

Döndü Hüseyin'le nasibin alsa
Sevenler sevginin bağında kalsa
Sevgili pirinden dolusu dolsa
Kırık kadehlerden içirir seni

Yeter

Hak benadan rabbenadan fayda yok
Sen kendinde kendin ara bul yeter
Kendi çıkarına fetva veren çok
Bir gövdeye zaten iki kol yeter

Kimisi yalana olmuştur alet
Her yanını sarmış kara cehalet
Kendi çıkmazını içinde hallet
Kalp evine giden ulu yol yeter

Kurt sürüye girmiş kuzuyu ezer
Tilki kümesteki horozu süzer
Süslü giysilerde gör neler gezer
Örtünmek içinse sade şal yeter

Menfaat uğruna sevgiyi satan
Temiz bedenine hile şer katan
Yüzüne gülüp de arkadan atan
Verme fazlasını ona yal yeter

Döndü Bacı bundan ibret alsana
Bu düzende adaletin bulsana
Şah-ı vilayete haber salsana
Bakma başkasına orda kal yeter

Gelir

Cananı canında taşıyan insan
Hak'tan yaratılmış nur gibi gelir
Arifi kâmilidir kâmil de insan
Bundan ötürüdür sır gibi gelir

Sen her şeyden evvel kendini yokla
İnsan olmayandan sırrını sakla
Kirli koyma özün iyice pakla
O kişi gözüne pir gibi gelir

Hakikaten helal lokma yutmayan
İnsanı kâmilin sözün tutmayan
Kendi kantarında kendin tartmayan
O sebepten bana şer gibi gelir

Bütün insanlara verilmiş bu hak
Hakk'ı bilmek için hak olana bak
Yolunu görmeye meşaleni yak
Görmeyen gözlere fer gibi gelir

Rahman yaratansa rahim de dişi
Kendini kendinde bulmalı kişi
Cennete girmenin ne idi işi
Bunun da cevabı zor gibi gelir

Döndü Bacı Hüseyin'dir eleği
Olgunu var iken kim sever keleş
Cennetteki huri ile meleş
Bunun da hesabı var gibi gelir

Ne İmiş?

İnsanın sırrını çözeyim dersin
Bak bakalım evreleri ne imiş
Hakk'ın nimetini içip de yersen
Babanın belinde bir meni imiş

Rahmanından rahimine ulaşır
Haznesinde kalıbına bulaşır
Orda bile eşi ile uğraşır
Doğumdan dünyaya bir yeni imiş

Girmiş bedenine almış ruhunu
Görmedin mi on ikinin ucunu?
Hakk'a ödeyecek elbet borcunu
Rabbimin kudreti bir fani imiş

Kalp evine Tanrı'm girmiş oturmuş
Beş organa yedek bile getirmiş
Midesinde gıdasını yitirmiş
Çözemeyen bilmez bir fani imiş

Damarda dolaşır kırmızı kanı
Beyninde düşünde kendini tanı
Dalağa sahip ol hak bil kendini
Ağızdan vücuda bir huni imiş

Burnunun görevi koku almaktır
Önemi daima temiz kalmaktır
El ayakla hepsi yirmi parmaştır
Bu da Hak tealanın bir yanı imiş

Döndü Bacı kırkı bire bağladın
Nefsi öldürünce sevgi çağladın
Bazı çocuk oldun bazı ağladın
Bu da insanlığa bir tanı imiş

Kaynakça: Bekir Karadeniz, 1900'den 2000'e Halk Şiiri, Ankara 2007, s. 186-188. / Ezeli Doğanay, Kadın Halk Ozanları Antolojisi, Berlin 2007, s. 95-97. / Ezeli Doğanay, Kızılbaş Kadın Şairler, Ankara 2003, s. 85-91. / Fatma Ahsen Turan vd., Geçmişten Günümüze Sazda ve Sözde Usta Kadınlar, Ankara 2014, s. 115-116. / M. Mete Taşhova, "Kadın Temsilcileriyle Birlikte Çorum'da Halk Şiiri ve Âşık Tarzı Üzerinde Tespit ve Öneriler", Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2 (Haziran 2009), s. 83-99.

EMİNE ARSLAN ÖRGEL

1973 yılında Çorum'da doğdu. İlk, orta, lise öğrenimini Çorum'da yaptı. Reklam ve Halkla İlişkiler Bölümü'nü okudu. 1991 yılında basın hayatına atıldı. 1992 yılında özel bir radyoda radyo yayıncılığına başladı. 1994 yılında Şahin Örgel ile kurdukları Dost Radyo'nun yönetim kurulunda yer aldı. Basın sektöründe mesleğini sürdüren ozan, evli olup bir çocuk annesidir

1-2 Eylül 2008 tarihinde, Mersin Yenice Belediyesi'nin Barış ve Kültür Festivali kapsamında düzenlenen 4. Ulusal Şiir Yarışması'nda "Özgürlük" adlı şiiriyle hece dalında birincilik ödülü kazandı. Aynı zamanda öykü yazarı olan ozan bu alanda Mahmut Tunaboşlu Öykü Yarışması'nda birincilik ödülünü aldı. İLESAM Öykü Yarışması'nda mansiyonla ödüllendirildi.

Özgürlük

Bana sorma kimlerdenim kimdenim
Toprağım özgürlük, taşım özgürlük
İnsanlığı bir sayacak dindenim
Gençliğim özgürlük, yaşıım özgürlük

Elim varmaz cana zarar vermeye
Yürüyorum bir menzile varmaya
Geleceğin dünyasını kurmaya
Demirim özgürlük, taşım özgürlük

İnsan görür, insan sever yüreğim
Akar durmaz bilim denen süreğim
Yufka ekmek olmuş yağlı böreğim
Zemherim özgürlük, kışım özgürlük

Göge bakar yıldızları düşlerim
İlmek ilmek sevgi dokur işlerim
Yoksulluktan taşa geçse dişlerim
Ekmeğim özgürlük, aşım özgürlük

Bir harman yeridir hayat dediğin
Ne sırlar saklıdır hiç bilmediğin
Senin dudak büküp beğenmediğin
Dişlerim özgürlük, kaşıım özgürlük

Türkü benim, şarkı benim, söz benim
Cümbüş benim, tambur benim, saz benim
Yanıp tutuşturana canda köz benim
Benliğim özgürlük, eşim özgürlük

Yan yana, kol kola birlik olmaya
Çalış insan olup insan kalmaya
Emeğimin bedelini almaya
Tırnağım özgürlük, dişim özgürlük

Hayat Kervanı

Siler sayfasını bir el ömrünün
Gölgedir varlığın, düştür gördüğün
Sen gidersin varmak için menzile
Yol başıdır ancak sona erdiğin

Nedir çektiği dert insanoğlunun?
Çözemez bağını elin kolunun
Yağmurun yerine düşen dolunun
Döşeği bağrına harman serdiğin

Yar yaradır döşte kabuğun bağlar
Yüz perdedir güler içerin ağlar
Yurt dediğin meyvesi ballı dağlar
Hayaldir ne yazık düşte gördüğün

Hızlanıp gidiyor hayat kervanı
Bitmiyor durmuyor zalim devranı
Gün dediğin bir acılar kirmanı
Dönüp durmasına gönül verdiği

Kaynakça: Emine, Arslan “Özgürlük”, Mersin-Yenice 5. Barış ve Kültür Festivali, Yenice Belediyesi 4. Ulusal Şiir Yarışması, Mersin 2008, s. 8. / Kişisel Görüşme, 7 Aralık 2023.

EMİNE ÖZCAN (Özcan)

1952 yılında Çorum'un Salur köyünde doğdu. Babası Hasan Bey, anası Su Ada Hanım'dır. Çocukluğu köyünde geçti. İlkokulu köyünde, ortaokulu Ankara'da okudu. Babasının öğretmen olması dolayısıyla aydın bir düşünceyle yetişti. Genç yaşta evlendi. Sivil toplum kuruluşlarında etkinliklerde bulundu. Uzun süre Ankara'da esnafılık yaptı.

Daha çok taşlama, güzelleme türünde yazdığı şiirler kimi seçkilerde yayımlandı. Özcan, ozanlık adı olarak soyadını kullandı. Anadolu Halk Ozanları Derneği üyesidir (Bindebir 2016: 263)

Özüm

Yanar dağlar gibi yanıyor özüm
Ulan felek neler ettin sen bana
Şu zalim feleğe geçmiyor sözüm
Ulan felek neler ettin sen bana

Kimseye diyemem perişan halim
Kırıldı bedenim kalmadı dalım
Eğildi vücudum büküldü belim
Ulan felek neler ettin sen bana

Ta ezelden gizli kanar bu yara
Eşim dostum yok ki bulamaz çare
Özcan'ım ağlıyor talihi kara
Ulan felek neler ettin sen bana

Keklik

Keklik seni kim ağlattı?
Dertli dertli ötmek keklik
Ayağına kement attı
Dertli dertli ötmek keklik

Keklik sana çare bulsam
Şifalı otlardan yolsam
Kurda kuşa haber salsam
Dertli dertli ötmek keklik

Keklik acıyorum sana
Kimler kıydı anlatsana
Seher vakti doğan tana
Dertli dertli ötme keklik

Keklik seni burda gördüm
Özcan'ı da zorda gördüm
Avcı vurmuş yerde gördüm
Dertli dertli ötme keklik

Gelen Olmaz Neyleyim

Kuşlar yuva yapar yüksek dallara
Bakarım yollara kurban olduğum
Söylesem derdimi esen yellere
Bakarım yollara kurban olduğum

Köşelerde kaldım bak bana yazık
Sorarsan hatırım yüreğim ezik
Bu kader elinden bu candan bezik
Bakarım yollara kurban olduğum

Gidenlerle haber saldım yetmedi
Kurumuş ağaçlar bülbül ötmedi
Virane yurdumda ocak tütmedi
Bakarım yollara kurban olduğum

Ah çekerim ahım fayda vermiyor
Kuru çölde kaldım yolum ermiyor
Geldim son durağa felek görmüyor
Bakarım yollara kurban olduğum

Zalim felek sana sitem edeyim
Gelen olmaz giden yok ki gideyim
Özcan gözüm yaşlı kime ne deyim
Bakarım yollara kurban olduğum

Seni Beklerim

Hayaline daldım seni beklerim
Seni benden ayıranlar utansın
Ayrılalı günüme gün eklerim
Seni benden ayıranlar utansın

Yıllarım geçse de ararım seni
Haberini aldım inan ki yeni
Gezip tozduğumuz o güzel günü
Seni benden ayıranlar utansın

Arıyor gözlerim seni arıyor
Aradıkça yaralarım kanıyor
Bu bedenim kor ateşte yanıyor
Seni benden ayıranlar utansın

Özlüyorum sevdasına yandığım
Selvi boya ela göze kandığım
Acı bana yollarında durduğum
Seni benden ayıranlar utansın

Ayrılalı mevsimleri unuttum
Topladığım çiçekleri kuruttum
Çok beklettin yollarında soruttum
Seni benden ayıranlar utansın

Bu dünya fanidir ölümdür sonu
Yakıyor Özcan'ı gözlerim dolu
Sevmekten geçermiş bu aşkın yolu
Seni benden ayıranlar utansın

Selvi Boylum

Zaman sensiz geçmiyor ki
Selvi boylum sen nerdesin?
Kimse kapım açmıyor ki
Selvi boylum sen nerdesin?

Sabah erken uyanıyom
Seni yanımda sanıyom
Sen olmazsan usanıyom
Selvi boylum sen nerdesin?

Hayallerim gerçek olsa
Şu aşkımız baki kalsa
Gönlüm biraz neşe bulsa
Selvi boylum sen nerdesin?

Gönlünden çıkarma beni
Arayıp da bulsam seni
Tenine sarsam bu teni
Selvi boylum sen nerdesin?

Sesin çıkmaz hasta mısın?
Kara sevda yasta mısın?
Gönüllere posta mısın?
Selvi boylum sen nerdesin?

Sonbahar ilkbahar geçti
Hasretin bağrımı deşti
Özcan'ın da seni seçti
Selvi boylum sen nerdesin?

Kaynakça: AN-DER 2016 Şiir Antolojisi, Hazırlayan: Ozan Bindebir, Ankara, s. 263-269.

FATMA (Mırık/Fadime)

Mırık, 1880-1946 yılları arasında yaşamıştır. O zaman Mecitözü ilçesine bağlı olan Yukarı Körücek köyünde doğmuştur. Oradan Kırklar Dağı'nın öte yüzündeki Üçköy'e gelin olmuştur.

Tarihin hızlandığı bir dönemde yaşamıştır ozan. Osmanlının çöküşünü, Cumhuriyet'in küllerinden bir Anka gibi doğuşunu görmüştür. Çorum toprağında doğumu ondan önceye tarihlenen bir kadın ozan tanımıyoruz.

Fatma, şiirlerinde "Mırık" adını kullanmıştır. Kimi şiirlerinde ise "Fadime" adını taşımıştır. Mırık, ozanın bağlı olduğu soyun adıdır. Kayseri - Sivas arasında bulunan Karaözü'nden gelerek Çorum'un Kuşsaray, Mecitözü'nün Yukarı Körücek, Sungurlu'nun Gökçam köyüne yerleşenlere Mırık denilmektedir.

Mırık, okuma yazma bilmemekle birlikte oldukça akıcı, halk şiirinin kuralları açısından kusursuz şiirler söylemiştir. Söylerken de Anadolu insanının doğal, yapmacıksız, duru Türkçesini kullanmıştır. Şiirleri daha çok 7'li ya da 8'li hece ölçüsüdür. Elimizde 11'li hece ölçüsü ile yazılmış iki şiiri vardır.

Ozanın, şiirlerini yazdığını bir defteri var mıydı bilinmez. Halil Rifat Arıncı, okuması yazması olmadığını için bir divanının da olmadığını yazıyor (Arıncı 1992: 281).

Pek çok şiiri yazıya geçirilmediği için yitip gitmiştir. Halkın belleğinde kalan şiirlerinden, onun gözünü budaktan, sözünü dudaktan sakınmayan yiğit, yiğitliği ölçüsünde usta bir ozan olduğunu anlıyoruz. Daha gençlik yıllarında doğaçlama şiir söyleyecek denli güçlü bir yeteneği olan ozan, 66 yıllık yaşamına pek çok şiir sığdırmış olmalıdır. Kim bilir, savaşa gidip dönmeyenlere ağıtlar yakmış; yol gözleyen anaların, sevgililerin umutlarını dillendirmiştir. Yayılmacı ordulara karşı dövüşen yurtseverlere yiğitlemeler söylemiştir. Bu eli nasırlı Anadolu anası, kır emekçilerini şiirlerine konuk etmiş, onların ürettiğine el koyan düzcülere, gözü doymazlara taşlamalar söylemiştir.

Okuma yazma bilmeyişi bir söz ozanı olduğunu düşündürüyor. Yaşamına değgin yeterli bilgiye ulaşamadığımız Mırık'ın saz çaldığına ilişkin bilgi yoktur. Belki de bu yüzden söz söylemedeki ustalığı çok gelişmiştir. Öyle ki her durum karşısında doğaçtan bir dörtlük söyleyivermiştir.

Mırık'ın kimi şiirleri, dörtlükleri halkın belleğinde öyküleriyle birlikte unutulmadan bugüne ulaşabilmiştir. İşte onlardan birkaçı:

Ali adında birisi, Mırık'a gönül düşürür. Dünürücü göndererek onu istetir. Ancak, Mırık gelenlere şu şiiri söyleyerek olmazlanır:

Bülbül konmaz çalıya
Hele bakın deliye
Bin köylü şahit olsun
Ölsem varmam Ali'ye

Böyle dese de nazdır onunki. Belki de, Ali'nin sevgisinin gerçekliliğini sınamaktadır. Ali ise peşini bırakmaz bir türlü. "Kaçırırım" diye haberler gönderir. Bu arada, Ali'nin yiğitliğini, başka olumlu niteliklerini anlatanlar, onunla evlenmesi için Mırık'a öğüt verenler vardır. O da daha çok diretmez. Dünürçülere şöyle cevap verir:

Denesi yok üğüde
Bağlamalı söğüde
Fadime kurban olsun
Ali gibi yiğide⁵

Fadime, Ali'nin bu sözlerden incineceğini düşünerek ertesi gün ikinci bir mani yazdırıp göndererek çevrede Ali Çavuş olarak tanınacak olan Ali'nin gönlünü alır. Daha sonra evlenirler.

At bağladım söğüde
Kulak verdim öğüde
Fadime kurban olsun
Ali gibi yiğide

Mırık'ın doğaçlama yapmadaki gücünü, yeteneğini gösteren başka bir anlatı şöyledir: Savaş yıllarında asker kaçaklarının kol gezdiği, eşkıyanın yol kestiği bir dönemden geçilmektedir. Bir gün, Mırık'ın kocası Ali ile birkaç arkadaşı, başka bir köye giderken eşkıya pususuna düşmüşler. Eşkıyalar, Ali'nin arkadaşlarını soyarken, Ali'yi yüz üstü yere yatırmışlar. Sağını solunu görmesin, kıpırdamasın ya da kaçmasın diye üzerine ağır taşlar yığmışlar.

Ali Çavuş eve dönünce bu olayı yana yakıla Mırık'a anlatmış. Kocasının zaaf göstererek eşkıyaya soyulmasını onuruna yakıştıramayan Mırık, kocasının dolağını, çarığının çıkarırken şu dörtlüğü söyleyerek onunla alay etmiş:

Yolları gözetmişler
Tüfeği uzatmışlar
Ali'nin kamburunu
Taş koyup düzeltmişler

⁵ Emine Dalkıran, görüşme tarihi: 8 Ocak 2022.

Derler ki buna sinirlenen Ali Çavuş, eşkiyadan alamadığı hıncını bir meşe sopası ile Mırık'tan alarak sinirini yatıştırmış (Arıncı 1992: 282).

Hasan Töremiş'in köyde bir bakkal dükkânı varmış. Mırık, onun dükkânından o zamanın parasıyla, borçlanarak üç kuruş on paraya bir örtü (tülbent) satın almış. Ancak günü geldiğinde parayı denkleştirip borcunu ödeyememiş.

Bakkal Hasan parasını almak için kadının evine gidip:

“Şu üç kuruş on para borcunu ver.” demiş.

Mırık parası olmadığı için yine Hasan'a borcunu ödeyememiş. Ne zaman ödeyebileceğini belirtmek için de bir dörtlük söylemiş:

Üç kuruş on para takındı Mırık
Mırık'ın dalları kolundan kırık
Ne zaman cevize dönerse sırık
O zaman istesin Hasan parayı

Mırık'ın bu dörtlüğü Bakkal Hasan'ın çok hoşuna gitmiş. Alacağından vazgeçtiği gibi, ona bir örtü daha vermiş.

Başka bir anlatıya göre de, bir gün Mırık'ın çapası kaybolmuş. Aramış taramış, gelene geçene sormuş; bulamamış çapayı. Sonunda çalındığını düşünmüş. Köyün bir mahallesini oluşturan Başköylülerden kuşkulanmış. Onlar için şu dörtlüğü söylemiş:

Şu Başköy'ün açları
Ekmek bulmaz sacları
Allah'tan isteyip almazlar
Hırsızlığa yeter güçleri

Her olaya, göze batan davranışları olan herkese şiir yakıştıran Mırık, tembel olan bir komşu kadına da şu dörtlüğü söylemiş:

Başını üpletmiş⁶ gölgeye yatmış
Seni karı diye acep kim satmış?
El âlem diyor ki sende bin kuruş
Arap Hüseyin'in parası batmış.⁷

Yine Ramazan ayında bir sahur vakti davulcu Ali Çavuş, köylüyü uyandırmak için dolaşırken düşüp davulun derisini delmiş. Bu olay Mırık'ın kulağına değer de şiirsiz kalır mı?

⁶ Üpletmek: Kabartmak.

⁷ Emine Dalkıran, görüşme tarihi: 8 Ocak 2022.

Gece Ramazan yarısı
Delindi davulun derisi
Ali Çavuş düşünce
Gördü m'ola birisi?

Köyde, Hasan adlı muhtarla⁸ bir azanın dövüşmesi üzerine de
şu dörtlüğü söylemiş:

Muhtar aza gezdiler
Sokakları bozdular
Hasan'ın parmağını
Külüngünen ezdiler⁹

Ozanın bunlara benzer, köyün ileri gelenlerine, eşkıyasına, berduş takımına söylediği başka dörtlükleri de vardır. Belki bunlar değişik olaylar üzerine söylenmiş tek dörtlükten oluşan şiirlerdir, belki de halkın belleğinde kalmış, bütünü unutulmuş şiir parçalarıdır. İşte bu tür dörtlüklerden iki örnek daha:

Debdebeyi kurdular
Horoz tavuk sordular
Horoz tavuk bulamayınca
Cıllığın eşiği vurdular

Şu Allah'ın türlü türlü kulu var
Eğer gider isen doğru yolu var
Sünnetçilerde bir çobanlık deli var
Önüne alıp da gütmeli bazı

Yaşadığı dönemde halkın üzerine uğursuz bir karabasan gibi çöken savaş, açlık, kıtlık, yoksulluk, yolsuzluk ortamı onu alaycı, sivri dilli bir halk ozanı yapmıştır.

Onun şiirinde, bir Anadolu köyünün çevresiyle sınırlı da olsa yaşadığı dönemin bütün düzensizliklerini, düzensizliklerini buluruz. Onun şiiri Üçköy'den ülke geneline tutulan bir ayna gibidir. İşte, I. Dünya Savaşı yıllarıdır. Savaş, olanca acımasızlığıyla kanlı gözlerini Mırık'ın köyü üzerinde de gezdirmiş, eli silah tutanları üretimden koparıp savaş makinesinin insan öğüten dişlileri arasına sürmüştür. Geride kadınlar, çocuklar, yaşlı erkekler kalmıştır. Bir de köyün imamı.

⁸ Köyde 1938-1942 yılları arasında Hasan Sezgin adlı bir kişi muhtarlık yapmıştır.

⁹ Emine Dalkıran, görüşme tarihi: 8 Ocak 2022.

Asker kaçaklarının, eşkıyanın köyleri haraca kesmesi bir yana, hükümet de askeri doyurup giydirmek için köylüden yardım beklemektedir. Her köyde olduğu gibi Mırık'ın köyünde de muhtar, imam, yaşlılar kurulu üyeleri orduya yardım için köylüden bulgur ile çamaşır toplar. Ancak toplanan yardım yerine düzenlice ulaşmaz.

Mırık, yardım toplayanların yolsuzluklarını her biri birer tarih belgesi sayılması gereken iki güzel şiirle dile getirir. Yaşadığı çağa, tarihe tanıklık eder. Şiirin ilki toplanan bulgur, askere yardım için.

Askere Yardım 1

Bulgur koyduk camiye
Yük olurdu gemiye
Muhtar, hoca bölüştü
Beyliğinki hani ya?

Topladılar kirayı
Azdırdılar yarayı
Bunlar yaman biliyor
Köy yiyecek sırayı

Ho derim öküz gitmez
Bu işe aklım yatmaz
Bunların ettiğini
Köyün sıçanı etmez

Ağdağ'ın başı duman
Komşular bu iş yaman
Beylik malı yiyende
Ne din olur ne iman

Bunların işi çürük
Bana kalırsa *Mırık*
Hepisine vurmali
Eysisinden bir sırık

Askere Yardım 2

Asker için köylüden
Çamaşır topladılar
Köylünün verdiği
Eşeğe yüklediler

Muhtar yürüdü önden
Hoca ırmadı ondan
Azalar dört bir yandan
İşi yedeklediler

Az verene bağıırıp
Hısımları kayırıp
Eyileri ayırıp
Sandığa sakladılar

Mırık duyanlar şaşsın
Başlarına taş düşsün
Hepsinin karnı şişsin
Hayırı bokladılar

Üçköy’de Mırık’ın da küçük bir bostanı (bahçesi) vardır. Bir gün köyün döl çobanı ozanın bahçesini hayvanlara otlatır. Yokluğun ağır yükünü omuzlarında taşıyan ozan, bahçesinin talan edilmesine, “Ali’nin kılıcından geç!” diye ilenecek denli üzülür.

Çorum yöresinde topluca güdülen koyun, keçi yavrularına döl denir. Bunları genellikle 10-12 yaşlarındaki kız ya da erkek çocuklar otlatır. Mırık’ın bu olay üzerine yazdığı şiir Çorum ağzının özelliklerini yansıtmaları bakımından da önemlidir. Şiirde geçen eze, bostan, dalamak, hıyar, kısır, şişek, zavzu gibi sözcükler Çorum ağzında kullanılan sözcüklerdir, şiirde ustalıkla kullanılmıştır.

Döl Çobanı

Ey Üçköy’ün döl çobanı
Bostana döl sokulur mu?
Ezen¹⁰ dolsun kan çıbanı
Bostana döl sokulur mu?

Oğlak kuzu şişek kısır
Zavzuyu¹¹ ısır ha ısır
Ne bakla kalmış ne mısır
Bostana döl sokulur mu?

¹⁰ Eze: Vücut, beden.

¹¹ Zavzu: Sebze.

Bütün tarlayı gezmişler
Olgun bostanı sezmışler
Tomatisleri ezmişler
Bostana döl sokulur mu?

Dişlerini bilemişler
Sapı köke ulamışlar
Arı gibi dalamışlar
Bostana döl sokulur mu?

Hıyarları kanırmışlar
Kabakları kemirmişler
Yeyip yeyip semirmişler
Bostana döl sokulur mu?

Mırık der ki bu nasıl suç?
Bu kış evde bebekler aç
Ali'nin kılıcından geç
Bostana döl sokulur mu?

Yokluk yokluğa, acı acıya ulanır Anadolu bozkırında. En çok kadınları etkiler bu durum. Salt bu yüzden Anadolu kadını yaşamaya fırsat bulamadan yaşlanır. Bir yıl kıtlık olur. Yetmezmiş gibi o yıl dal gibi yavrusunu verir toprağa Mırık. Ozan, kendi acısını anlatırken bile aslında halkın çektiklerini anlatır. Acıyı şiir eyler.

Kıtlık

Ekin ektik kuruya
Tohum çıkmaz yarıya
Öküzlere saman yok
Yem kalmadı kürüğe

Tepeleri gezmeli
Çevreleri kazmalı
Bu sene çekileni
Tarihlere yazmalı

Fadime'yim çileli
Gün görmedim olalı
Helal ekmek yemedim
Yiğit yavrum öleli

Bir gün, köye Musa Efendi adında bir tahsildar gelir. Söylentiye göre köylünün yol vergisinden kaynaklanan borçlarını toplayacaktır. Komşu köyden olması nedeniyle Mırık'ı da tanımaktadır. Yanında da sert mi sert bir koruması vardır. Onun sertliği karşısında Mırık, vergisini ödemekten başka yol bulamaz. Ancak köylüye iyi davranmayan, Türkçeyi de doğru dürüst konuşamayan korumayı, Muhtar'ın odasında şöyle yererek hıncını alır:

Koruma

Bilmem Acem, bilmem Tatar¹²
Çüş demeden çimdik atar
Durmuş efendilik satar
Elif be'yi bilemiyor

Mus'efendi bunu bağla
Götür başka yerde eğle
Hâlini hâkime söyle
Bu açlıktan üremiyor

Avulduyor dillenecek
Bunun gönlü küllenecek
Sıkınıyor, yellenecek
Doğru cevap veremiyor

Parasız varanı sorar
Vurur bir yerini kırar
Kudurmuş, insanı dalar
Kims'üstüne varamıyor

Gömleğin cebi sökülmüş
Harçlığı ordan dökülmüş
Dili damağı tutulmuş
Doğru cevap veremiyor

Fadime çektiğim çile¹³
Kendisi bir büyük bela
Allah'ım hakkından gele
Daha bir şey bilemiyor

¹² Çeşitlemesinde: Bilmem Acem, bilmem Tatar / Bey deyince çalım satar / Oturup efendilik yapar / A harfini bilemiyor.

¹³ Çeşitlemesinde: Fatma Mırık çektim çile / Hak'tan bulsun büyük bela / Hiçbir şey demem ona / Allah'ım hakkından gele.

Mırık'ın başından üç evlilik geçtiği söyleniyor. Kırklar Dağı'nın öte yüzündeki Üçköy'e gelin gitmiş. Orada Garipgilin İsmail (İsmail Çeliksoy) ile evlenmiş. İsmail ölünce aynı köyden Dönmezler olarak bilinen bir aileden Höddüm Ali'ye (Ali Dönmez) vardığı söylense¹⁴ de bu bilgi onun soyundan gelenlerce doğrulanmamıştır. Üçüncü kocası ise Çeliksoylardan Ali Çavuş (Ali Şengül) imiş.¹⁵ Bir şiirinde;

Fadime'yim çileli
Gün görmedim olalı
Helal ekmek yemedim
Yiğit yavrum öleli

dediğine bakılırsa bu evliliklerinden olan bir oğlu genç yaşında ölmüş.

Son kocası öldükten sonra kardeşleri onu Yukarı Körücek'e götürmüş. Orada üç yıl kaldıktan sonra çok özlediği Üçköy'e dönmek istemiş. Ancak yoksulluk nedeniyle bir daha Üçköy'e dönememiş. Yaşlanmış. 1946 yılında orada kardeşlerinin yanında Üçköy'ün özle- miyle ölmüş.

Ölümünden bir süre önce, oğlu gibi sevdiği torunu Garipgilin Veli'ye vasiyet niteliğinde bir şiirle seslenmiş. Şiirdeki anlatıma göre Üçköy'e dönmeyi, orada ölmeyi, oğlunun yanına gömülmeyi istemek- tedir. Umutsuz bir bekleyiş içinde ünlü ozan Sefil Ali'den yardım bek- lemektedir. Ne var ki, bu vasiyet yerine getirilmemiştir. Ozan, Yukarı Körücek'te toprağa verilmiştir.

Perde

Üç yıl oldu Kırklar girdi araya
Melhem olmaz onulmadık yaraya
Üçköylüden biri gelse buraya
Büyüğü küçüğü sor deli gönül

Üçköylüyüm bana Mırık desinler
Garipoğlu geliniyim bilsinler¹⁶
Aza, muhtar hep yanıma gelsinler
Onların yüzünü gör deli gönül

Veli'm gelse beni burdan götürse
İyi insanlarla kalksa otursa
Oğlumun yanına beni yatarsa
O zaman murada er deli gönül

¹⁴ Emine Dalkıran, görüşme tarihi: 8 Ocak 2022.

¹⁵ Arıncı ise ozanın, Üçköy'den Fettahoğlu Arif Çavuş'un eşi olduğunu belirtmektedir.

¹⁶ Çeşitlemesinde: Garipoğlu Veli'm bunu bilsinler.

Sefil Ali Fadime'nin dayısı
Çoğu gitti bize kaldı kıyısı
Sabretmesi hepisinden iyisi
Sen de Körücek'te kal deli gönül

Fadime'yim ahım yerde kalmasın
Malımı yiyenin yüzü gülmesin
Hak'tan ölüm istesin de ölmesin
Eğer ömrün varsa gör deli gönül

Kaynakça: Abdulkadir Ozulu, "Âşık Veysel ve Ozanlar Haftasının Ardından (9)", Çorum Haber, Sayı: 2807, 15 Nisan 1995, s. 3. / Abdullah Ercan, 14. Yüzyıldan Günümüze Çorumlu Şairler, Çorum 1998, s. 317-322. / Ali Akkaya, Köylerimiz, Köy ve Soy Hikâyeleri, Ankara 2011, s. 338-342. / Âşık İhsani, Ozan Dolu Anadolu, İstanbul 2002, s. 138. / Emine Dalkıran, 1938 Mecitözü Sorkoğlan köyü doğumlu. / Halil Rifat Arıncı, Çorum ve Havalisi Şairleri, Ankara 1992, s. 281-283. / İsmail Pamuk, "Babalılar, Baraklılar ve Üçköy", Çorum Haber, Yıl: 9, Sayı: 2299, 8 Ekim 1993, s. 2-3. / M. Mete Taşlıova, Sözlü ve Yazılı Kaynaklarla Çorum Halk Şiiri Antolojisi, Çorum 2008, s. 502. / "Mırık Şiirleri", www.corumucukoy.com

FATMA BÜKE (Fadime)

1939 yılında Çorum'un Sarimbey köyünde altı çocuklu yoksul bir çiftçi ailesinin çocuğu olarak doğdu. Babası, Sarimbey'de Tokga Halil olarak tanınan Halil Büke'dir. Anası, köyde Yumak lakabıyla tanınan Ümmühan Hanım'dır. Bir şiirinde doğum tarihini 1941 olarak belirten Fatma Büke, 1956 yılında Hasan Bey ile evlendi. Babasını erken yitirmesi nedeniyle öteki üç kardeşiyle birlikte baba sevgisinden yoksun büyüdü. Nüfus kaydında Fatma olan adı köyde Fadime olarak bilinip söylendi.

Ancak ilkokul eğitimi alabilen Fatma Büke, 13 yaşında evlendirildiği için ilkokuldan sonra öğrenimini sürdüremedi.

Fatma Büke'nin şiire yönelmesinde içinde büyüdüğü kültürel ortamın yanı sıra babasının şair olması da etkili oldu. Babası Halil (1910-1952), köyünde yaşayan kişilere, yaşanan olaylara yazdığı destanlarla tanınıyordu. Ancak şiirleri toplanarak yayımlanmadı.

Fatma Büke, halk şiirinin ayak, uyak, ölçü gibi temel özelliklerini pek önemsemeden içinden gelen duyguları şiirle anlatmaya çalıştı. Bir bölümü serbest dizeyle yazılmış şiirlerini 2013 yılında "Fadime" adlı bir kitapta topladı. Yayımlanmasından sonra kitaptaki kimi şiirleri üzerinde düzeltmeler yaptı.

Kimi şiirlerinde siyasal taşlamalara da yönelen Büke, daha çok köyüne, sevdiklerine, çocuklarına özlemini konu alan şiirler yazdı:

Şu dağın ardı arpa, ben orakla biçeyim
Biri oğul, biri bal hangisinden geçeyim
Çeşme gür gür akıyor, ben suyunu içeyim
Biri can, biri canan ben nasıl vazgeçeyim?

Buranın kuşları dertli ötüyor
Hasiretlik cana başa yetiyor
Akrabalar burnumuzda tütüyor
O sebepten arzu ederim sılayı

Ara sıra çektiği sıkıntıları, yaşlılığın getirdiği sorunları dile getirdi:

Bedeni zor taşıyorum
Dokunsalar düşüyorum
Ağustosta üşüyorum
İhtiyarlık düştü başa

Büke'nin şiirlerinin önemli bir bölümü 7'li hece ölçüsüyle mani tarzında yazılmıştır. Bu özellik daha çok çocuklarına, torunlarına yazdığı şiirlerde göze çarpmaktadır. Örneğin, torunu Övgü'ye yazdığı şiir bu özelliktedir:

Sen ne kadar tatlısın
Rüzgârdan kanatlısın
Seni kimse bulamaz
Canevimde saklısın

Kızların en beyazı
Gel bize geçir yazı
Seni ne çok severim
Canım yavrumun kızı

Kitabında daha çok çocuklarına, ailesine öğüt verici şiirleri yer aldı.

Sevgi

Gönlüm takıldı birine
Bilemiyom ne hâl böyle
Kimse giremez yerine
Bilemiyom ne hâl böyle

Gözlerine daldım bir an
Fırıl fırıl geçer zaman
Âşık mıyım yoksa aman
Bilemiyom ne hâl böyle

Dudakları sanki kiraz
Sohbetinde gizlidir naz
Oturup konuşsam biraz
Bilemiyom ne hâl böyle

Sanki cennet ayağında
Bal toplanmış yanağında
Sevgi dolu çanağında
Bilemiyom ne hâl böyle

Bir Gün Gelse

Gözler zeytin, dudak güldür
Saçlar sarı, yanak aldır
Gel de bir gün beni güldür
Bir gün gelse, bir gün gelse

Uzun boylu hem heybetli
Tatlı dilli, hoşsohbetli
İnce dalan, balıketli
Bir gün gelse, bir gün gelse

Çekerdim her gün nazını
Severim bahar yazını
Eksik etmem niyazını
Bir gün gelse, bir gün gelse

Hep aradım gözlerini
Yazı kışı güzlerini
Sohbetini, sözlerini
Bir gün gelse, bir gün gelse

Benim Anam

Herkesin bir anası var
Benim anam bir başkaydı
Dertlerime yanası var
Benim anam bir başkaydı

Diyemezsin ona köylü
Düşüncesi Atatürkçü
Hep de ileri görüşlü
Benim anam bir başkaydı

Yüreği koca yürekli
Eli kazmalı kürekli
Kucağı körpe bebekli
Benim anam bir başkaydı

Okul nedir hiç gitmemiş
Acısı artmış bitmemiş
Kimselere kin gütmemiş
Benim anam bir başkaydı

Kazanmış karnı dolmamış
Evlenmiş yine olmamış
Aç kalmış ama çalmamış
Benim anam bir başkaydı

Dul kalmış gençlik yaşında
Dört yetim kalmış başında
Tuzu yağı yok aşında
Benim anam bir başkaydı

Çapa yaptı, tohum ekti
Anam yokluğu çok çekti
Zalim derdi erken yıktı
Benim anam bir başkaydı

Fadime böyle düşünür
Ömür geçer yol aşınır
Köyüne dönse şaşırır
Benim anam bir başkaydı

Gez Diye Yazdım

Mektup yazdım güzel yüzlü canıma
Sende cevabını yaz diye yazdım
Mevsim bahar oldu, çiçekler açtı
Gel bizim ellerde gez diye yazdım

Gelmek istiyorsan gurbet elinden
Çağırırım seni canı gönülden
Beni kurtar komşuların dilinden
Her zaman yollarım düz diye yazdım

Kocamışım

İnsan gibi yaşamadan
Bir şeyleri başarmadan
Zorlukları aşamadan
Bir de baktım kocamışım

El içinde gezemeden
Düşüncemi yazamadan
Kaderimi bozamadan
Bir de baktım kocamışım

Yârim ile buluşmadan
Mutluluğa erişmeden
Olgunlaşıp gelişmeden
Bir de baktım kocamışım

Şurada kaç günüm kaldı?
Eyvah ömrüm çok azaldı
Yapacağım çok iş vardı
Bir de baktım kocamışım

Kaynakça: Fatma Büke, Fadime, Dahi Yayıncılık, İstanbul 2013,
92 s.

FATMA KAYI

1918 yılında Çorum'un Sarimbey köyünde doğdu. Medrese çıkışlı olduğu için köyde Molla Mehmet olarak tanınan bir kişinin ikinci kızıdır. Anasının adı Hatun'dur. Üç sınıflı ilkokulu bitirdi. Kız çocuklarının okumasına gerek olmadığı düşüncesiyle başka okullara gönderilmedi. İleriki yıllarda babası, okutmadığı için ondan özür diledi.¹⁷

Fatma Kayı, 1938 yılı güzünde komşularının oğlu Hüseyin Kayı ile evlendi. Bu evlilikten bir erkek, dört kız çocuğu oldu. Kendisi okuyamamanın ezikliğini duyan Fatma Kayı, çocuklarının eğitimine özen gösterdi. Kızlarının ikisini ebe okulunda, birisini ev ekonomisi alanında okutarak köydeki kızların okumalarına öncülük etti. Onların eğitiminin kendi yaşamını da kurtaracağını düşünüyordu. Bu düşüncesini bir şiirinde şöyle açıkladı:

Hamit okur bir öğretmen olursa
Evimizden yoksulluğu kovarsa
Anası babası mesut olursa
Kurban bayram seyrân o zaman olur

Fatma Kayı, ekim dikim işleriyle ilgili kimi konularda da köylülerine öncülük etti. Köyde, su olmayan yerde bağ, bostan yetişmez diye bir görüş vardı. Kıra bostan ekerek bu görüşün yanlışlığını kanıtladı. Yine, devletten tel, çubuk desteği alarak sekiz on komşusuyla birlikte Altın-tepe denilen yere bağ dikerek kırdâ da bağ olabileceğini köylülerine gösterdi.

Köyde "Kara Fatma" olarak bilinirdi. Şiir yazmaya büyük olasılıkla halk şairi olan babası Molla Mehmet'ten etkilenecek başladı. Çevresinde yaşanan olaylara, köy sorunlarına ilişkin şiirler yazdı. Atatürk sevgisi şiirlerinde öne çıkan konulardan biri oldu.

Fatma Kayı, ilk şiirlerini oğlu Hamit'in Hasanoğlan Öğretmen Okulu'na başlama sürecinde yazdı. Hamit'le okulun sınavına katılmak üzere Hasanoğlan'a gelişlerini şöyle anlatıyor:

Gele gele geldik Hasanoğlan'a
Kara tren güneyine dolana
Allah yardım etsin Hamit Oğlan'a
...

¹⁷ Oğlu Hamit Kayı'dan 16 Ağustos 2022'de alınan bilgiler.

Hamit'in sınavı kazanmasından sonra Eğitim Şefi Necati Mutlu'ya bir dörtlükle şöyle seslendi:

Eğitim Şefi'nin karadır gözü
Kadın gibi güzel yanağı, yüzü
Güzel konuşması, o tatlı sözü
Hamit'ime nasip oldu çok şükür

Bu şekilde söylenmiş dörtlükler Hamit'in okul yıllarında da sürüp gitti. İşte onlardan birkaçı:

Baban biraz ekin sattı
Borçlarımıza dağıttı
Sana on beş lira attı
Yüreğime dert oluyor

Babayiğit mert oluyor
El yanında hurt oluyor
Okula harçlıksız gitti
Yüreğime dert oluyor

Yavrum gücendirdik seni
Ayıplama affet beni
Ayağındaki yemeni
Yırtık bana dert oluyor

Oğlunun okulu bitirmesine yakın (5-6. sınıflarda) konu yavaş yavaş evlenme üzerine dönmeye başlıyor:

Dörtte gelme beşte gel
Seller gibi coş da gel
Evlenmek istiyorsan
Sınıfını geç de gel

Çok bulurum az bulurum
Hem bahar hem yaz bulurum
Sana güzel kız bulurum
Murada erersin bir gün

Şu dörtlükleri de Hamit evlendikten sonra gelini Kadriye'ye söylemiş:

Tahtalı köprüden geçtim de buldum

Boyunu boyuma ölçtüm de buldum
Namazgâh Mahle'den seçtim de buldum
Allah mesut etsin sarı Hamit'im

Evin tavanına kurdum salıncak
Boyu selvi ayakları yalıncak
Hamit sana bakıp hayran oluncak
Kurban, bayram seyrân o zaman olur

1948 yılında kayınbabası ölünce, kendilerine köyün dışından bir ev yeri vermişler. Oraya yaptıkları ev için şöyle bir dörtlük söylemiş:

Buzlu cama benzer evimin camı
Her gün mü sıkılır insanın canı?
Namık Kemal gibi tenimden kanı
Akıtır kendime şiir yazarım

Ölünce, şiirlerini yazdığı defterin bunda yer kalmamış diyerek okuma yazması olmayan birisi tarafından yakıldığı kızı Pakize Kayı Akbay tarafından söylenmektedir.¹⁸ Elimizdeki birkaç şiirinde ozanlık adı yoktur.

1988 yılının ağustos ayında elli yıllık eşini yitiren Fatma Kayı, on yıl kadar çocuklarının yanında yaşadı. 9 Nisan 1998 tarihinde yaşamını yitirdi.¹⁹

Ağıt

Bir hadise oldu Seyfe köyünde
Tam çarşamba günü kasım ayında
Tatlı dilim çoktur Haydar dayımda
Hısım akrabayı yakar giderim

Dört gün önce görmüş idim düşünüy
Tıraş oldum sürmeledim kaşımı
Askere gönderdim öz kardeşimi
Bütün garipleri yakar giderim

Kardeşim olsaydı garip kalmazdım
Tekerin altında asla kalmazdım
On sekiz yaşımda şehit olmazdım
Bütün aşireti yakar giderim

¹⁸ Cafer Gürhan'dan 2020 yılında alınan bilgiler.

¹⁹ Oğlu Hamit Kayı'dan 16 Ağustos 2022, 27 Aralık 2022 tarihlerinde alınan bilgidir.

Rüya gördüm yılan soktu kolumu
Zalim kamyon tez çevirdi yolumu
Genç yaşımda layık gördü ölümü
Halam saçlarını yolup ağlasın

Halam Hüsne yakın değil yanıma
Tutsa ellerini akan kanıma
Hacca bacım tez yetişse carıma
Hacca bacımı da yakar giderim

Açtım baktım kardan beyaz döşleri
Ta kudretten kıvrışıktı saçları
İnci gibi parılıyor dişleri
Gören güzelleri yakar giderim

Bulamıyoruz

Şehirimiz Çorum, düzde köyümüz
Zaten bilirsiniz köylü soyumuz
Çeşmeler uzakta yoktur suyumuz
İçecek suyu da bulamıyoruz

Aziz beyler bu sözüme ne diyor?
Düşkün milletlere yardım ediyor
İçsek kuyu suyu hasta ediyor
Derdimize deva bulamıyoruz

Hastaneye taksi ile giderler
Muayneyi yüz liraya ederler
Bakarlar ki köylü, tenkit ederler
Derdimize tabip bulamıyoruz

Atatürk

Ankara güzelmiş geçemiyorum
Geceyi gündüzden seçemiyorum
Ben Atama kıymet biçemiyorum
Nasıl da düşünmüş bunu Atatürk

Su akmazdı vatanımın argında
Zalim padişahlar olmaz farkında
Gezeduraydım Gençlik Parkı'nda
Nasıl da düşünmüş bunu Atatürk

Sararlar çantayı düşerler yola
Çamırlı yollarda halları n'ola?
Nasıl varılacak Mısır'a, Van'a
Yolları düzene koydu Atatürk

Askerliği yirmi aya indirdi
Er olanı otobüse bindirdi
Şahin oldu düşmanları sindirdi
Vatanı düzene koydu Atatürk

Hocalara sardırmadı sarığı
Giydirmedi millete çarığı
Götürmez askere körü, çürüğü
Orduyu düzene koydu Atatürk

Hamit'e

Kara tren geldi m'ola?
Düdüğünü çaldı m'ola?
Yavruma para gönderdim
Acep yavrum aldı m'ola?

Oğlum çok çalış dersine
İşin gitmesin tersine
Kurban olam gür sesine
İkmal bana zor geliyor

Oğlun olur, kızın olur
Hem bahar hem yazın olur
Muhabbetin nazın olur
Murada erersin bir gün

Alırsın güzel parayı
Seyredersin Ankara'yı
Gözet fakir fukarayı
Bu kara gün geçer bir gün

Kaynakça: Cafer Gürhan, 1952 Sarimbey köyü doğumlu, emekli öğretmen, eğitim denetçisi. / Hamit Kayı, 1943 Sarimbey köyü doğumlu, emekli öğretmen, Fatma Kayı'nın oğlu.

FEVZİYE SOLMAZ TEMUROĞLU (Fevziye Bacı)

1955 yılında Çorum'un Gökçepınar köyünde üçü kız, biri erkek dört kardeşin en büyüğü olarak doğdu. Babasının adı Ahmet, anasının adı Cemile'dir.

Çocukluğu köyünde ekicilik yapan dayısıyla birlikte su değirmeni çalıştıran babasının yanında geçti. Geniş aile ortamında ortamının mutluluklarını, mutsuzluklarını tadararak büyüdü.

İlkokulu köyünde bitirdi. Aile büyüklerinin "Kız değil mi? Okuyup da ne yapacak, kız çocuğu okur mu? Dizini kırıp otursun." diyerek okumasına karşı çıkmalarına karşın ortaokul öğrenimi görebilmek için ailesiyle Çorum'a taşındı. Ortaokulu Eti Ortaokulu'nda, liseyi Çorum Lisesi'nde okudu.

1974 yılının 26 Haziranında Arapkir'in Ulaşlı köyünde doğan, Âşık Yoksuli ozanlık adını kullanan Tevabil Temuroğlu (1944-1985) ile evlendi. Sonra da Okul Öncesi Eğitim Çocuk Gelişimi Bölümü'nü bitirdi. Birkaç okulda çalıştı. Eşinin düşüncelerinden dolayı sık sık cezaevine girip çıkması nedeniyle görevini sürdüremedi. Yaşamının büyük bir bölümünü Çorum'da, ailesinin yanında geçirdi.

Şiire olan ilgisi, ailesinin tasavvufa olan aşinalığı, kendisinin kültür edebiyata yakınlığı, duygusal kişiliği, biraz da haksızlığa karşı çıkan tepkisel davranışlarıyla başladı. Bunların yanı sıra içinde bulunduğu yaşam koşulları, kız olmanın sırtına yüklediği yükler şiir yazmasında etkili oldu.

İlk şiir denemelerini ortaokul yıllarında yaptı. Önceleri sınırlı konularda yazdığı şiirleri zaman içinde çeşitlendirdi. Şiirlerinde her konuyu işlemeye başladı. Anadolu halkının sorunlarını ele alan toplumsal içerikli şiirler yazdı. Kısa sürede saziyle sözüyle kendini kabul ettirdi. Şiirlerini saz eşliğinde söyleyen, doğaçlama yeteneği gelişkin ozanlardandır.

Beğendiği ozanlar arasında Âşık Mahzuni, Feyzullah Çınar, akrabaları olan Âşık İsmail Daimi ile nikâh şahidi olan Âşık İhsani'yi belirten Fevziye Bacı, rüyada bade içerek ozan olma konusundaki düşüncelerini şöyle açıklamaktadır:

"Geçmişte olduğu gibi, bugün de bazı ozanlar ozanlığa rüyalarında pir elinde içmiş oldukları badeyle başladığını söylemektedir. Ben ne ayıkken ne de rüyamda bade içmedim. Badeli ozan değilim. Bade içme, rüya görme konusuna da inanmıyorum."

Oğlu Mızrap, şiirlerinden bazılarının müziğini yaparak halen söylemektedir. Şiirleri yurt genelinde bazı dergilerde, kitaplarda yayımlandı. "Fevziye Bacı" adını ozanlık adı olarak kullandı.

“Cehaletin Kurbanı”, “Ettin Buldun” adlı kısa öyküleri yerel basında yayımlandı.

Yaşamını İstanbul’da sürdüren Fevziye Bacı, emekli olup dört çocuk, dört torun sahibidir.

Bülbül

Neden feryat figan ötersin bülbül
İlkbahar mı kaldı, ilkyaz mı kaldı?
Şarkını demeye ararsın bir gül
Bir ağaç mı kaldı, bir saz mı kaldı?

Gömülmüşüz boy aşağı betona
Parsel parsel, karış karış satana
Lokmaları koca koca yutana
Diyecek mi kaldı, bir söz mü kaldı?

Mevsimler yaşanmaz sanki hepsi kış
Başlar ayak, ayaklarsa olmuş baş
Ayak çıplak, mide bomboş, gözüm yaş
Onca ay içinde bir güz mü kaldı?

Kahpe Dünya

Kahpe dünya senin yeşilin alın
Ben öldükten sonra neye yarar ki?
İşte senin olsun mülk ile malın
Ben öldükten sonra neye yarar ki?

Bir kere gönlümü hoş eylemedin
Zehir sundun tatlı aş eylemedin
El âlem içinde baş eylemedin
Ben öldükten sonra neye yarar ki?

Başıma yıkık bir han bulamadım
Sırtıma giyecek don bulamadım
Bent oldun gidecek yön bulamadım
Yolumu düz etsen neye yarar ki?

Eşimden ayırdın apansız koydun
Kırdın kollarımı kanatsız koydun
Çareleri kesip amansız koydun
Yeşermeyen umut neye yarar ki?

Öksüz koydun dört tek emlik kuzumu
Dindirmedin içimdeki sızımı
Kara yazdın anlımdaki yazımı
Ak eylesen gayrı neye yarar ki?

Yazlarımı dahi kışa çevirdin
Yakıp yakıp küllerimi savurdun
Viran ettin yuvam yıkıp devirdin
Kışımı yaz etsen neye yarar ki?

Gülüm

İnsanlığın oluşundan bu yana
Hak yolunda yürümesi zor gülüm
Bir zalimi bir mazlumu var ise
Kahpe dünya mazlumlara dar gülüm

Geldik yine iftiraya yalana
Milletin üstüne korku salana
Can dayanmaz oldu bunca talana
Gökten yağmur gibi yağar şer gülüm

İnançlar da alet oldu çıkara
Gerçekler örtülür her şey kapkara
Belli değil kimler neye yakara
Hepimizin tek Allah'ı var gülüm

Aklımıza dahi hükmediliyor
Yalana hak, hakka kem deniliyor
Kuruş kuruş birikimim eriyor
Gel bu sırra erer isen er gülüm

Doğru yanlış artık ayan beyandır
Bize hücre size saraydır handır
Kerbela olayı zülme kıyamdır
Her zamanın bir yezidi var gülüm

Utansın

Beni paramparça ufalayıp da
Diline dolayan dostlar utansın
Kahırla azapla mateme girip
Karalar giydiğim yaslar utansın

Bir zaman yeşerip çiçeğe binen
Bir zaman sevgiyle sevdıyla yanan
Şimdi son güzümde saklanıp sinen
Dökülen her kuru yaprak utansın

Gayrı boşlamışım terk ettim canı
Hanı çırpınıp da didinen hanı?
Bedenin mezarda kim neyler seni?
Göğsüme atılan toprak utansın

Özgürlük

Gel arkadaş hürüm deme
Özgürlüğün bu mu senin?
Etli, sütlü, tatlı yeme
Özgürlüğün bu mu senin?

Dillerin ben özgürüm der
İçten bir ses isyan eder
Kuşkun devam eder gider
Özgürlüğün bu mu senin?

Senin bunca derdin varken
Köpek aslanı boğarken
Binbir haksızlık doğarken
Özgürlüğün bu mu senin?

Amerika nabzın tutmuş
Emmiş kanını kurutmuş
Başkası seni unutmuş
Özgürlüğün bu mu senin?

Sen bir sürüden farksızsın
Doğru söylersen haksızsın
Boynu bükük bir öksüzsün
Özgürlüğün bu mu senin?

Kaynakça: Âşık İhsani, Ozan Dolu Anadolu, İstanbul 2002, s. 142-143. / Ezeli Doğanay, Kadın Halk Ozanları Antolojisi, Berlin 2007, s. 159. / Fatma Ahsen Turan vd., Geçmişten Günümüze Sazda ve Sözde Usta Kadınlar, Editör: Nezahat Özcan, Ankara 2014, 209. / M. Mete Taşlıova, “Kadın Temsilcileriyle Birlikte Çorum’da Halk Şiiri ve Âşık Tarzı Üzerinde Tespit ve Öneriler”, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2 (Haziran 2009), s. 83-99.

GÜLKIZ ASLANER (Gülkız)

1943 yılında Alaca ilçesinin Koçhisar köyünde doğdu. Babası Mehmet Ali Yıldız, anası Yeter Hanım'dır. Beş aylıkken annesini yitirip öksüz kaldı. Beş yaşından itibaren teyzesi ile eniştesinin yanında, onların yoksulluğunu paylaşarak büyüdü (Turan 2014: 231). On iki yaşında da babasını yitirdi.

Hem köyde okul olmayışı yüzünden hem de teyzesinin yoksul oluşu nedeniyle okula gidemedi. İleriki dönemlerde de düşündüklerini kâğıda dökecek kadar okumayı yazmayı öğrenmedi.

Tarla, bağ bahçe işlerinde çalışarak çileli bir çocukluk yaşamı geçirdi. 1958 yılında Yozgat'ın Deremumlu köyünden Hasan Aslaner ile evlendirildi. O sırada on dört yaşını bitirip on beşine yeni girmişti. Evlendirildiği kişi ise üç çocuklu, ailesi varlıklı bir kimseydi. Otuz beş yıl Deremumlu'da yaşayan Aslaner'in bu evlilikten biri erkek, dördü kız olmak üzere beş çocuğu oldu (Güven-Arslan 2019). Çocuklarının hepsini evlendirip gurbete gönderdi. Kendisi de 1992 yılında ekonomik nedenlerle Ankara'ya yerleşti. Birkaç yıl sonra eşini yitiren Aslaner yaşamını yalnız sürdürmeye başladı.

Âşık Gülkız, ilk şiirlerini öksüz, yetim büyümekte olduğu dönemde, on üç yaşında iken yazarak sevinçlerini, üzüntülerini şiirlerle dile getirmeye başladı. Anasız, babasız büyümenin yarattığı duygusalılık, ağır yoksulluk koşullarının yaşattığı sorunlar onu şiire yöneltti. Kolayca duygulanan, her şeyi sorun eden yapısıyla yaşadıklarını, gördüklerini şiire dökme çabası içine girdi. Ancak bu dönemde şiir yazdığını açığa vermedi.

İlk şiirini atı ölen köylüsüne yazan Âşık Gülkız, bu şiirinin öyküsünü şöyle anlatıyor:

“Köyümüzde atarabacılığı yapan biri vardı. Şehre gitmek isteyenler onu çağırırdı. Bir gün adamın atı öldü. Hasat dönemiydi. Adamın elinde avucunda bir şey yoktu. Ne yapacağını şaşırdı. Bir akrabama gelip, yeni bir at almak için biraz para istedi. O da o kadar param yok dedi. Ne yapacak bu adam diye çok üzüldüm. Bunun üzerine bir şiir yazdım:

Kendirdendir fakirlerin halısı
Öküzü ölmüş yürümüyor kağnısı
Ne hükümet duyar ne de valisi
Ne olacak hâli fakirin dedim”

Âşık Gülkız, evlendikten sonra şiir yazma konusunda en çok eşinin desteğini gördü. Okuma yazma bilmemenin güçlüklerini onun yardımıyla aştı. Kafasında tasarladığı, düzenleyip ete kemiğe büründürdüğü şiirlerini eşine söyledi, o da yazıya geçirdi. Başka bir deyişle eşi onun kalemi oldu. Böylece şiirlerinin kaybolması, unutulması önledi. Eşinin ölümünden sonra da komşularının yardımıyla şiirlerini yazıya aktaran âşık, şiirlerini nasıl oluşturduğunu şöyle açıklıyor:

“Çalışırken, düşünürken aniden bir duygu geliyor, söylüyorum, ama yazan olmazsa unutuyorum. Yazan olursa kalıyor. Okumuşluğum yok a derken b’yi unutuyorum.”

Gülkız’ın şiir sanatında ilerlemesinde yardımcı dokunacak, yanlışlarını, eksik yönlerini gösterecek bir ustası olmadı. Çevresinde örnek alacağı usta ozanlar da olmadığı için şiirin inceliklerini kavramada eksik kaldı. Bu yüzden, âşık ya da şair olmadığını, yalnızca içindekileri söylediğini açıklama gereği duydu. Bununla birlikte onun bilgi birikimini besleyen, âşıklık yolunda ilerlemesini sağlayan önemli bir kaynağı oldu. Bu, köylerine Sivas dolaylarından gelen bir Alevi dedesiydi. “Beni yönlendiren kimse olmadı. Şiir içimden gelen bir şeydi.” diyen Âşık Gülkız, dedenin anlatımlarından, deyişlerinden etkilenmesini şöyle anlatıyor:

“Bir gün Sivas’tan dedemiz geldi. Çok bilgili insandı. Her söylediği yerine oturuyordu. Beni büyüten ocaktan gelen dede oldu. Onun her şeyine imrenirdim. Dede söylerken deyişlerini kalbimde tutardım. Sonra da onları eşim sayesinde yazıya dökerdim. Eşim yanımda olmadığı zamanlarda aklımdakiler uçup gidiyordu. Çok üzülüyordum. Cepten bir para yitirmiş gibi oluyordum.” (Güven-Arslan 2019).

Daha önce sıklıkla sevgi, ayrılık konularını işleyen, yoksulun derdini kendi derdi sayıp şiirine konu edinen Âşık Gülkız, belki de bu etkilenmeden sonra tasavvuf, din konularında şiir yazmaya başladı.

Şiirlerinde “Gülkız” ya da “Sefil Gülkız” ozanlık adlarını kullanan âşık, dostlarının, yakınlarının yardımıyla üç şiir kitabı yayımladı. Son kitabı, Karanlıkta Açan Gül adını taşıyor.

Gönül Evim

Eser deli poyraz soğuk tipiler
Garip olan nerde olsa kötüler
Saray olmuş şimdi eski yapılar
Gönül evim viran olduktan sonra

Karlı buzlu aşar dağların yolu
Bulanık akıyor gurbetin seli
Duydum açıyormuş bağların gülü
Nidem gönül gülüm solduktan sonra

Bülbül yuva yapmış karaçalıya
Gamdan gasavetten Mevla'm koruya
Dünya benim olsa neye yarıya
Ölmeden dünyada öldükten sonra

*Gül*kız der ki biçareyim kendimle
Değirmen döner mi yıkık bendine?
Şahin dönmek ister kendi yurduna
Yurduna baykuşlar konduktan sonra

Felek Ne Gezersin

Bu dünyanın vefasına ermedim
Ana baba sevgi nedir görmedim
Arzeyledim kahrkahaıyla gülmedim
Felek ne gezersin benim peşimde?

Öksüzle büyüdüm yoksulla bittim
Sabrettim kederim üstünü örttüm
Sanki bülbül gibi bahçemde mi öttüm
Felek ne gezersin benim peşimde?

Almadım dünyanın tadıyla tuzu
Mevla'm vermesin kederle sızı
Başımdan dağıttım oğlanla kızı
Felek ne gezersin benim peşimde?

Sabreyle *Gül*kız çevrene iyi bak
Ağaçta kalmamış bir tane yaprak
Az yaşa çok yaşa ahiri toprak
Felek ne gezersin benim peşimde?

Gidelim

Âdemi atadan gelir neslimiz
Şah-ı Merdan gibi vardır dostumuz
Fadime Ana'dan kemerbestimiz
Gelin dostlar yolumuza gidelim

Muhammet Ali'yi söyler dilimiz
Ehlibeyte çıkar bizim yolumuz
Hünkâr Hacı Bektaş bizim pirimiz
Gelin dostlar yolumuza gidelim

Güruhu naciden seçildi bacı
Hasan Hüseyin'dir başımın tacı
İnşallah görmeyiz ağrıyla acı
Gelin dostlar yolumuza gidelim

Hakk'a doğdu döndürelim yönünü
Unutmayın erkânını yolunu
Görmek için tarikatin pirini
Gelin dostlar yolumuza gidelim

*Gül*kız gel ki beyan eyle sözünü
Söndürelim ateşini közünü
Bulmak için hakikatin özünü
Gelin dostlar yolumuza gidelim

Sormak İsterim

Bir hazine gördüm mücevher dolu
Oradan payımı almak isterim
Kimler kurdu tarikatın yolunu?
Ben onu pirimden sormak isterim

Güzeldir pirimin sözleri güzel
Muhabbet bağının düğümün çözer
Eline asayı kim aldı ezel?
Ben onu pirimden sormak isterim

Bal ile ezilmiş engür içildi
Münkir olan içimizden seçildi
Kâbe'nin kapısı kime açıldı?
Ben onu pirimden sormak isterim

Gökteki melekler ummana daldı
Kimin yâr eyleyip sevdaya saldı
Süleyman mühürü kimlere kaldı?
Ben onu pirimden sormak isterim

*Gül*kız der ki erilir mi bu sırra?
Hata etti isem kalma kusura
Yusuf da ne ile vardı Mısır'a?
Ben onu pirimden sormak isterim

Yol Ver Dağlar

Açmaz gayrı bizim bağın gülleri
Burcu burcu kokar gurbet yolları
Ben nasıl bekleyim ıssız yerleri?
Yol ver dağlar yol ver ben de gideyim

Kurumuş pınarlar akıyor sular
Dağılmış bülbüller açmıyor güller
Başım alıp gitsem delirmiş derler
Yol ver dağlar yol ver ben de gideyim

Gönül cehdediyor hüküm ermiyor
Hasta hâlim kimselere denmiyor
Gayrı buralarda akşam olmuyor
Yol ver dağlar yol ver ben de gideyim

*Gül*kız der ki benim halim sorulmaz
Yaralarım göz göz oldu sarılmaz
Bu evlerde saray olsa durulmaz
Yol ver dağlar yol ver ben de gideyim

Kaynakça: “Âşık Gülkız Aslaner”, <https://deremum.tr.gg/> Erişim: 15 Eylül 2022. / Fatma Ahsen Turan vd., Geçmişten Günümüze Sazda ve Sözde Usta Kadınlar, Editör: Nezahat Özcan, Ankara 2014, 231-232. / Eren Güven - Cebirail Arslan, “Okuma Yazması Yok Ama Üçüncü Şiir Kitabını Yayınladı”, <https://pirha.org/okuma-yazmasi-yok-ama-ucuncu-siir-kitabini-yayinladi-video-166052.html> / Ezeli Doğanay, Kadın Halk Ozanları Antolojisi, Berlin 2007, s. 173-175. / Gülkız Aslaner, Karanlıkta Açan Gül, Ankara, Basım yılı yok, 112 s. / İbrahim Gümüş, “Sefil Gülkız, Gülkız Aslaner”, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sefil-gulkiz-gulkiz-aslaner>, Erişim: 15 Eylül 2022. / Ozan Naçari, Anadolu Kültürü ve Ozanlarımız, Ankara 1995, s. 265-269.

GÜLSÜM KAHRAMAN **(Gülsüm / Sedayi)**

1969 yılında Alaca ilçesinin Karatepe köyünde doğdu. Babasının adı Ali, anasının adı Zehra'dır. Dördü kız, ikisi erkek altı çocuklu bir ailenin son çocuğudur.

Yedi yaşına dek köyde yaşadı. İlkokulun birinci sınıfını köyünde okudu. Ailesi Ankara'ya taşınınca öğrenimini orada sürdürdü. 1987 yılında evlendi.

Köyündeki cem geleneği onu saza, söze heveslendirdi. Saz çalma konusunda ailesinden etkilendi. Dedesi cem aşığı olan ozanın babası da şiir yazardı. On üç yaşında ağabeyinin de yardımıyla bağlama çalmaya başladı. Bu arada şiir de yazmaya başlayan ozan, bu şiirlerini türküleştirdi.

Üzerinde en çok etkili olan dedesi Âşık Rıza'dır. Pir Sultan'ın, Âşık Veysel'in, Karacaoğlu'nın şiirlerinden de etkilendi (Köksel 2012: 68).

Şiirlerinde kullandığı "Sedayi" ozanlık adını ustası Naçari Baba'dan (Ali Çetin) aldı. Kendisinin bir çırağı olmadı.

Düşte bade içip âşık olmaya inanan Kahraman, kendisinin de rüya gördüğünü belirtmekle birlikte bu rüyasını açıklamaktan kaçınmaktadır.

Evlendikten sonra altı yıl kadar sanatına ara vermek zorunda kaldı. Fakat hiç kopamayacağını anladığı için yeniden başladı. Önce bağlamasını ilerletti. Sonra derneklere üye oldu; bazılarının kurucuları arasında yer aldı. Derneklerin festivallerinde, gecelerinde, konserlerinde halk ozanı olarak yer aldı. Ayrıca çeşitli televizyon, radyo programlarına; ulusal, yöresel festivallere, gecelere katıldı. En uzun televizyon programı, Emine Düştü ile TRT'de yaptıkları "Bu Toprağın Sesi" adı altında halk ozanları üzerine yaptıkları çalışma oldu. Çoban Hüseyin Çemrek, Mustafa Sayılır, Ozan Sinemi, Haşimi Aslıhak, Mahzuni Şerif, Osman Dağlı, Ali Kızıltuğ, Ali Baştuğ, Adil Çiçek, Halil Çiçek, Âşık Gülabi, Âşık Nurşani, Neşet Ertaş gibi usta ozanlarla çeşitli konserlere, âşık şölenlerine katıldı. Kültür Bakanlığı'nın hazırladığı âşık- lar bayramında Gülsüm Kılıç adıyla yer aldı.

Gülsüm Kahraman, "Aslım" adını verdiği ilk kasetini 1994 yılında çıkardı. Daha Sonra "Gözlerine Mahkûm Ettin" (2014), "Hasretliğim Var" (2014), "Niye Bana Sevdim Dedin?" (2020) adlı CD'leri yayınlandı.

Halen radyo, televizyon programlarında, dernek etkinliklerinde çalıp söylemektedir.

Ankara'da oturan ozan, iki çocuk anasıdır.

Gel Benim Sevdiğim

Ah bu dedikodu bizi çok yordu
Geleceksen artık de gel sevdiğim
Ağabeydi bacıydı hepsi el oldu
Geleceksen artık de gel sevdiğim

Bu hasretlik erim erim eritti
Çaresizlik ömrümüzü çürüttü
Elin lafı bizi hepten tüketti
Geleceksen artık de gel sevdiğim

Gülsüm'üm yorulmuş sazım çalmıyor
Sevdiğine küsmüş şiir yazmıyor
Şu dünyadan muradını almıyor
Geleceksen artık de gel sevdiğim

Senin Sevgin

Senin sevgin beni coşa getirdi
Akan pınarların gözü gibiyim
Yağan yağmurların esen yellerin
Yaşanan ömürün yazı gibiyim

Seninle oturup şiirler yazdım
Gece gündüz senin sevdanla gezdim
Adına binlerce methiye dizdim
Âşğın sızlanan sazı gibiyim

Eksiğimi sevdan ile yetirdim
İlmin deryasında sayfa bitirdim
Seni tanıyalı kini yitirdim
Hemi koyun hem de kuzu gibiyim

Bu *Gülsüm*'üm güler oldu yüzlerim
Ben canımı can içinde gizlerim
Sesini duymazsam hemen özlerim
Hemi oğlu hem de kızı gibiyim

Unutmak İstiyom

Gündüz hayalimde gece düşümde
Unutmak istiyom unutamıyom
Bu sevda neyimiş öldürdü beni
Unutmak istiyom unutamıyom

Kar olsaydım yağsa idim taşına
Tel olsaydım dökülseydim başına
Kul olsaydım gözlerinin yaşına
Unutmak istiyom unutamıyom

Türkü olsam düşmeseydim dilinden
Şiir olsam dökülseydim elinden
Yârim olsan sarılsaydım belinden
Unutmak istiyom unutamıyom

Gülsüm'üm der böyle geçmez bu hayat
Düşman dost görünür hepsi bayat
Beni öldür yârim bildiğini yap
Unutmak istiyom unutamıyom

Sen misin?

Kapı çaldı yaşım geldi kırk dedim
Boşa geçen senelerim sen misin?
Her bir senem birbirinden dertliydi
Boşa geçen senelerim sen misin?

İki güzel yavrum yüzüm güldürür
Kalan ömrü yollarına serdirir
Allah'ımın emri ile öldürür
Boşa geçen senelerim sen misin?

Yirmi senem geri indi sıfıra
Başa gelenlerin Mevla'm gayıra
Seher vakti yollarımı ayıra
Boşa geçen senelerim sen misin?

Gâh ağlatıp gahi beni güldürdün
Zaman ile yarıştıp soldurdun
Senelerim birer birer öldürdün
Boşa geçen senelerim sen misin?

Her gün ağlıyorum gören olmadı
Yaralısın diye soran olmadı
Derdin nedir diye soran olmadı
Boşa geçen senelerim sen misin?

Ben derdimin hangisine yanayım
Babadan gardaştan kesildi payım
Bir sesim, bir sazım, bir de ben varım
Boşa geçen senelerim sen misin?

Gülsüm ile ağlayıp da gülenler
Beni sevip ardım sıra gelenler
Yavan ekmeğini bölüp verenler
Boşa geçen senelerim sen misin?

Yavrum Ali'm

Dölderesi köyü bana gelmedi
Yavrumu yitirdim acım dinmedi
Sızım içirimde kimse bilmedi
Kara toprak benden aldı yavrumu

Büyüseydi şimdi nasıl olurdu?
Annesi hep ona köle olurdu
Ağzından çıkanı hemen bulurdu
Kara toprak benden aldı yavrumu

Dünyaya böyle bir körpe getirdim
Suçu neydi benden aldın götürdün?
Doymadım Ali'me hemen yitirdim
Kara toprak benden aldı yavrumu

Gülsüm'üm yavruma böyle söyledim
Suç benim miydi ki kime neyledim?
Allah'ım birini aldın birini verdin
Kara toprak benden aldı yavrumu

Kaynakça: Atiye Nazlı, Sözden Dizeye Çorum Şiiri (Çorum Şiir Antolojisi), Çorum 2014, s. 481-488. / Behiye Köksel, 20. Yüzyıl Âşık Şiiri Geleneğinde Kadın Âşıklar, Ankara 2012, s. 68. / Ezeli Doğanay, Kadın Halk Ozanları Antolojisi, Berlin 2007, s. 395-396. / Ezeli Doğanay, Kızılbaş Kadın Şairler, Ankara 2003, s. 259-261. / Fatma Ahsen Turan vd., Geçmişten Günümüze Sazda ve Sözde Usta Kadınlar, Ankara 2014, 243-244. / Gülsüm Çakır, “Gülsüm Kahraman (Âşık Gülsüm-Gülsün)”, Sazın ve Sözün Sultanları Yaşayan Halk Şairleri V, Ankara 2011, s. 193-203. / Hayrettin İvgin - A. Esat Bozyiğit - Âşık Hüseyin Çemrek, Âşıklar Dünyasında AŞ-DER (Antoloji), Ankara 1998, s. 90-91. / İbrahim Gösterir, “Türkiye’de Bir İlk Çorum Kadın Âşıklar Şöleni”, Kültür Çağlayanı, Yıl: 2, Sayı: 9-10-11 (Temmuz-Aralık 2011), s. 21-22. / M. Mete Taşlıova, “Kadın Temsilcileriyle Birlikte Çorum’da Halk Şiiri ve Âşık Tarzı Üzerinde Tespit ve Öneriler”, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2 (Haziran 2009), s. 83-99. / Naçari Baba, Anadolu’yu Gezen Ozanlar, Ankara 1999, 384 s. / Yazgül Akat, Âşıklık Geleneği Çerçevesinde Türkü ve Ağıtlar [Çorum Örneği], Sinop Üniversitesi SBE, Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Sinop 2020, s. 19.

HACER SICACIK

Sungurlu'nun Gökçam köyünden Guguş Oğlan lakabıyla tanınan Hüseyin Sapaz'ın kızıdır. Çocukluğunda okula gönderilmediği için okuma yazma öğrenemedi. Seksen yıldan artık yaşadı.

Elimizde, eşinin Kore'ye asker olarak gönderilmesi üzerine yazdığı tek şiiri bulunuyor. Hacer Sıcacık'ın şiirleri kayıt altına alınmadığı için unutuldu.

Kore'nin Yolu

Eskişehir idi sizin yurdunuz
Çekiliyi alayınız, ordunuz
Ta kanlı Kore'ye kavil kurdunuz
Nereden aşığı Kore'nin yolu?

Kore'ye bahtım ki bi duman kahtı
Anamı babamı ateşe yahtı
Vapura çıkınca tavsuru çıhtı
Onuynan ben ağlerim günlerim

Kore teyyaresi yüksekten uçar
Kavgaya girmişler kanları saçar
Gelin yâri olan böyle mi geçer?
Nereden aşığı Kore'nin yolu?

Bayramın izini dee yatladın bizi
Figana oturtun gelini kızı
Anaan babaan görüşme günü
Nereden aşığı Kore'nin yolu?

Kore nişanımı takmış koluna
Üç tavsur almış gelin yârine
Söylemeden gittin Kore yoluna
Nereden aşığı Kore'nin yolu?

Tavsurunu ben dolaba çaharım
Gelip geçtikçe yar boyuna baharım
Kore dağlarına ateş yaharım
Nereden aşığı Kore'nin yolu?

Kaynakça: Ali İhsan Sağmen, Gökçam'dan Esintiler, Ankara 2009, s. 117.

HASGÜL YALÇIN (Hasgül)

18 Temmuz 1950 tarihinde, ikisi kız, ikisi erkek, dört kardeşin en büyüğü olarak Çorum'un Yenihayat köyünde doğdu. Babasının adı Hüseyin, anasının adı Naciye'dir. Çocukluğu köyünde geçti. 1972 yılında aynı köyden dayısının oğlu Ali Cafer Yalçın'la evlendi. Bir kız, bir erkek iki çocuk anasıdır.

Üç yıllık Sağlık Okulu'nu bitirerek ebe hemşire oldu. Sungurlu ilçesinin Arifegazili, Alembeyli köylerinde, Çorum il merkezine bağlı Hamdiköy'de çalıştı. Aile sağlığı alanında yirmi dört yıl çalıştıktan sonra emekli oldu. Yaz aylarında köyünde, kış aylarında Çorum'da yaşamaktadır.

İçinde yaşadığı geleneksel kültürden, yöre ozanlarından etkilenerek şiir yazmaya 1980'li yıllarda başladı. Şiirde kendisine yol gösterecek bir ustası olmadı. Daha çok Alevi-Bektaşî inancını, varlık birliği öğretisini, Hacı Bektaş Veli sevgisini, Hak Muhammed Ali birliğine dile getiren şiirler yazdı. Dolayısıyla tanrısal aşk onun şiirlerinde önemli bir yer tuttu.²⁰

Hasgül Yalçın'ın şiirleri hiçbir yerde yayımlanmadı.

Ne Fayda?

Gülmedim dünyada gülenler gülsün
Derdim içimdedir eller ne bilsin
İstemem dünyayı hep senin olsun
Bütün dünya senin olsa ne fayda

Göz görse de akıl ermez her işe
Yazılan gelirmiş sağ olan başa
Doyulmaz dünyaya bin yıl da yaşa
Yine sonun toprak olur ne fayda

Tamah etme *Hasgül* dünya malına
Allah'ım yardım et garip kuluna
Engel koyma sana giden yoluna
Ekilen biçilir bir gün ne fayda

²⁰ Yaşam öyküsü 5 Ekim 2023 tarihinde eşi Ali Cafer Yalçın'dan alınmıştır.

Can Kurban Ola

Yol dediğin gayetinden incedir
Her can bunu bilmez bilen yücedir
İnsanoğlu gonca gülden goncadır
Bunu bilenlere can kurban ola

İkrar veren ikrarından dönemez
Gerçek âşık olan burada gülemez
Ölmüş görünse de er kişi ölmez
Ölmeden ölene can kurban ola

İkrardan dönenler derman bulamaz
Her tabip görünen tabip olamaz
Kimde ne olduğun kimse bilemez
Bunu bilenlere can kurban ola

Gece gündüz çağırırım elaman
Hasgöl der ki benim derdim çok yaman
Hiçbir tabip bulamadı bir derman
Derman olanlara can kurban ola

Hak Sende

Özüne sözüne sadık olursan
Sen seni gör Hak sendedir Hak sende
Gözün açıp gerçekleri görürsen
Sen seni gör Hak sendedir Hak sende

Ara can içinde bulursun canı
Can sana emanet incitme teni
Sen seni bilirsən Hak sende tanı
Sen seni gör Hak sendedir Hak sende

Sıdk ile çağranı Hak koymaz darda
Nerde çağırırsan yetişir orda
Görene olur mu hicapla perde?
Sen seni gör Hak sendedir Hak sende

Gafil gezme aç gözünü iyi bak
Hak uğruna ciğerini oda yak
Arif kâmil isen vardır sende Hak
Sen seni gör Hak sendedir Hak sende

Şu fani dünyada kazancın hani
Gafil gezme *Hasgöl* kendini tanı
Bir gün musallaya koyarlar seni
Sen seni gör Hak sendedir Hak sende

Âşık Olmak Kolay Dile

Âşık olmak kolay dile
Dertli isen derman dile
Bölböl de çevrilir güle
Âşık olmak kolay değil

Bölböl güle âşık olmuş
Gören bundan ibret almış
Gerçek seven Hakk'ı bulmuş
Âşık olmak kolay değil

Gel Hakk'ı candan sevelim
Gerçek sevgiyi bulalım
Onda payımız alalım
Âşık olmak kolay değil

Âşıklara sitem çoktur
Sevenlere cefa haktır
Gerçekleri gören yoktur
Âşık olmak kolay değil

Gerçeği göremez körler
Gerçek âşık umman boylar
Hasgöl gerçekleri söyler
Âşık olmak kolay değil

Hacı Bektaş Veli

Gel dertlere derman eyle
Hünkâr Hacı Bektaş Veli
Gönüllere ferman eyle
Hünkâr Hacı Bektaş Veli

Güneş misali doğarsın
Nere baksam hep sen varsın
Gönüllerde gizli sırsın
Hünkâr Hacı Bektaş Veli

Gönül ister sana varmak
Eşiğine yüzler sürmek
Canı başı feda vermek
Hünkâr Hacı Bektaş Veli

Sevgin yetmez kölen olam
Çağır da kapına gelem
Hasgül der yolunda ölem
Hünkâr Hacı Bektaş Veli

Kaynakça: Ali Cafer Yalçın, 1952 Çorum doğumlu, emekli ziraat teknisyeni. / Hasgül Yalçın'ın şiir defteri.

İNTİSAP BACI

1964 yılında (nüfus kaydı 1961) Çorum'un merkez ilçesine bağlı Eskiköy'ün Karakaya Mahallesi'nde üç kardeşin ikincisi olarak doğdu. İlkokuldan sonra öğrenim görmedi. Üç çocuk anasıdır.

Şiir yazmaya 2017 yılında, Kul Erdal ozanlık adını kullanan Erdal Doğan'dan etkilenererek başladı. Ailesinde başka ozan bulunmayan ozan, İntisap Bacı ozanlık adını "Gördüm Pirimi" adını taşıyan ilk şiirini okuduğu Erdal Doğan'dan aldı. Saz çalmayı öğrenmedi. Şiir tekniği konusunda da kendisine yol gösterecek bir ustası olmadı. Başka ozanların deyişlerini dinleyerek kendisini geliştirmeye çalıştı.

Şiirlerinde daha çok, Alevilik, Ali ululaması, Hacı Bektaş Veli, pire bağlılık gibi inanç eksenli konuları işledi.

Gelenekle ilgili düş görmeyen İntisap Bacı, badeli âşık da değildir.²¹

Erdal Doğan'ın "Tanrı'nın Hikmetleri" (2021) adlı yapıtında aktarılan birkaç şiiri dışında şiirleri yayımlanmadı.

Gördüm Orada

Gönülden gönüle seyran ederken
Gül yüzlü pirimi gördüm orada
Dağlar taşlar secde hâlinde iken
Gül yüzlü pirimi gördüm orada

Varlık secdedeydi bir secde kıldım
Mana âlemine orada erdim
Âlem bir vücuttur pirimde gördüm
Gül yüzlü pirimi gördüm orada

Kışımız başkadır, yazımız başka
Yüz asır önceden görseydim keşke
Seni görenler de gelmiştir aşka
Gül yüzlü pirimi gördüm orada

Ta ezelden beri ikrarım vardı
Kâinata rahmet kendisi yârdı
Hızır Ali bilip görene kârdı
Gül yüzlü pirimi gördüm orada

²¹ İntisap Bacı ile Kişisel Görüşme: 24 Aralık 2022.

Aşk sevgi muhabbet hepsi de sensin
On iki mevsimde görünen fensin
Bilmeyenler seni fehmedip bilsin
Gül yüzlü pirimi gördüm orada

İntisap Bacı'yım meydana vardım
Varlığımdan geçtim hiçliğe erdim
Her nereye baksam şahımı gördüm
Gül yüzlü pirimi gördüm orada

Ali Diye

Aşk ile girdim bu yola
Ali diye Ali diye
Hiç bakmadım sağa sola
Ali diye Ali diye

Bahçede gülünü dersem
Candan can evine girsem
Her gece düşümde görsem
Ali diye Ali diye

Ali dolandı dilime
Kurbanım onun yoluna
Cemal cennettir bilene
Ali diye Ali diye

Pirin eteğinden tuttum
Kini kibiri unuttum
Sevgimize sevgi kattım
Ali diye Ali diye

Damla idik sel olduk biz
Hakk'a giden yol olduk biz
Tanrı'mıza kul olduk biz
Ali diye Ali diye

İntisap söyler sözünü
Hakk'a bağladı özünü
Aşkının çalar sazını
Ali diye Ali diye

Sandım Ali'ydi

Dün gece düşümde şahımı gördüm
Gözlerim kamaştı sandım Ali'ydi
Elinde Zülfikar altında Düldül
Rüzgâr gibi geçti sandım Ali'ydi

Uyusam uyansam hep hayalimde
İki söz söylesem hemen dilimde
Her nereye gitsem tuttu elimden
Rüzgâr gibi geçti sandım Ali'ydi

Bir kerecik gördüm bin daha görsem
Yünlü ipeklerden hırkalar örsem
Yaklaşsam yanına elini öpsem
Rüzgâr gibi geçti sandım Ali'ydi

Ali misin, Veli misin, sen kimsin?
Kükresen dünyaya duyulur sesin
İşte bilmeyenler hepsi de bilsin
Rüzgâr gibi geçti sandım Ali'ydi

Gözümün önünde durur hayalin
Dağları titretir rüzgârın yelin
Dünyayı verseler değişmem telin
İntisap'ım der ki sandım Ali'ydi

Bir Hikmet Sundu

Arayı arayı pirimi buldum
Eğildim eşiğne yüzümü sürdüm
Her nereye baksam cemalin gördüm
Hak nasip eyledi gördüm pirimi

Yediden yetmişe yolun bekleriz
Bir hafta gelmezse hemen özleriz
Gece gündüz bizler yolun gözleriz
Hakk'a şükrediyor gördüm pirimi

Pirim geldi dergâhına oturdu
Kuzuları geldi duaya durdu
Şifa isteyenler şifasın buldu
Hakk'a şükrediyor gördüm pirimi

Şifa isteyenler şifasın buldu
Hepimizin kalbi sevgiyle doldu
Sevgimizin sonu mutluluk oldu
İntisap Bacı'yım gördüm pirimi

Bir Işık Buldum

Köyümüze pirim geldi
Hep dünyalar bizim oldu
Hepimizin yüzü güldü
Gelen Ali'dir Ali'dir
Pirim Bektaş Veli'dir

Nehirler gibi akıyor
Şimşekler gibi çakıyor
Miski ambersi kokuyor
Gelen Ali'dir Ali'dir
Pirim Bektaş Veli'dir

Gökte güneşi döndüren
Hepimizi sevindiren
Şekilden şekile giren
Gelen Ali'dir Ali'dir
Pirim Bektaş Veli'dir

Güneş beyaza dönüştü
Pirimden sinyaller uçtu
Semah gibi döndü coştı
Gelen Ali'dir Ali'dir
Pirim Bektaş Veli'dir

İntisap'ım dile geldi
Kalemi elime aldı
Pirinden bir ışık buldu
Gelen Ali'dir Ali'dir
Pirim Bektaş Veli'dir

Kaynakça: Erdal Doğan (Kul Erdal), Tanrı'nın Hikmetleri, Dahi Yayıncılık, İstanbul 2021, s. 125-129. / Gülsüm Çakmak, 1956 Çorum-Eşençay köyü doğumlu.

KADRIYE BİLGİNER

1920 yılının Kadir Gecesi'nde Osmancık'ta doğdu. Babası Mustafa Salim Saraçer, anası Saadet Hanım'dır. Kadriye, anasının Mustafa Salim Bey'le yaptığı evlilikten üç, babasının ölümü üzerine yaptığı iki evlilikten de üç olmak üzere toplam altı kardeşin en büyüğüdür.

Kadriye'nin çocukluğunun bir bölümü konakta geçmiştir. Ancak sekiz yaşında iken babasının ölümüyle yaşamı güçleşmiş, bu nedenle sorumluluk kavramıyla erken tanışmış, ilkokuldan sonra da öğrenimini sürdürememiştir.

Evlenme çağı gelince teyzesinin oğlu Rasim Bilginer'le evlenmiştir. Terzilik yapan Rasim Bey'le evliliğinden altı çocuğu olmuştur. Bunlardan Ender iki aylıkken, ikinci çocuk Ferda yirmi altı yaşında, Feridun ise otuz sekiz yaşında ölmüştür. Diğer üç kızı yaşamaktadır.

Şiir yazmaya 1968 yılında başlamıştır. En çok yeni taşındıkları evin bulunduğu yerdeki adeta çiçek bahçesine benzeyen doğal ortamdan etkilenmiştir. Ayrıca evlerinin karşısında bulunan, bütün görkemiyle, güzelliğiyle görünen, her gördükçe hayran kaldığı, gözünü alamadığı Osmancık Kalesi (Kandiber Kalesi) başka bir etkilenme kaynağı olmuştur.

Bilginer, hem ölçülü uyaklı hem serbest dizeli şiirler yazmıştır. Şiirlerinde tutku derecesinde sevdiği Atatürk'ü, Osmancık'ın doğasını işlemiş, bunların yanı sıra dostları için şiirlerle portreler çizmiştir. Şiir konusunda seçim yapmamış, o an dilinde ne düşerse onu yazmıştır. Hemen her konuyu işleyen Bilginer, daha çok sevdiği, hayranlık duyduğu kişiler için şiir yazmış, doğayı betimlemiştir. Daha sonraları Allah, Peygamber sevgisi gibi dinsel konulara yönelmiştir. Dini konuları iki şiirini kızı Ferai bestelemiş olup ilahi biçiminde okumaktadır.

Doğaçlama şiir söyleme yeteneği olan ozanın şiir konusunda bir ustası olmamış, kimseden de yardım almamıştır. Bu konuda kendisini yetiştirmiştir. Mırıldanarak oluşturduğu şiirleri yazıya aktarmıştır. Eşi de şiir yazmasına olumlu bakmış, hatta yazması için onu özendirmiştir.

Âşık Mahzuni ile Âşık Veysel beğendiği, etkilendiği ozanlardır. Ozanların halkın sevgisini daha çok hak ettiğini düşünmüş, onlara yeteri kadar değer verilmedi konusunda çevresindekilere çoğu zaman yakınmıştır.

Bilginer, "Tarihsel Doku İçinde Unutulan Bir Kent: Osmancık" (2000) adlı kitabın yazarı olan Avukat Cevdet Saraçer'in ablasıdır. Bir iki şiiri bu kitapta aktarılmıştır.

Herhangi bir işte çalışmayan Kadriye Bilginer, yaşamının bütününü geçirdiği Osmancık'ta 2001 yılında ölmüştür. Sayısız ozanda

olduğu gibi onun yazdıkları da kayda geçirilmediği için yitip gitmiştir. Aşağıda yayımladıklarımız kızı Ferai'nin dilinde kalanlardır.

Bilginer, duyarsız yöneticileri taşlamaktan çekinmemiştir. Belediye Başkanı ile Belediye Meclisi üyelerinin halkın sıkıntıları ile ilgilenmemeleri, pazar yerlerini denetlememeleri, kentte kurulmak istenen hidroelektrik santralının eksiklerini tamamlanıp çalıştırmamaları üzerine söylediği dörtlük yıllarca dilden dile dolaşmıştır (Saraçer 2000: 232).

Belediyesi var narhı yok
Makineleri var çarkı yok
Oturmuş oraya dört dürzü
İnan birbirinden farkı yok

Atam

Nur içinde yat atam
Yüce hisle anarım
Alevlerden yaratmış
Kalbini ulu Tanrım

Tarihlere şan vermiş
Millete iman vermiş
Düşmana aslan gibi
Saldırarak ün vermiş

Kabri göğe değer gibi
Göktekiler över gibi
Ay güneş ve yıldızlar
Hep ona baş eğer gibi

Senin kabir taşlarında
Güneş doğduğuna memnun
Yalnız biz kederliyiz
Seni kaybettiğimize

Bırakma Beni

Sensin ey Allah'ım bizi yaratan
Senin o aşkıdır böyle ağlatan
Sanadır bu aşkım sanadır sevdam
Ne olur Allah'ım bırakma beni

Ezelden ebede sensin var olan
Seninle doluyum daima her an
Sanadır bu aşkım sanadır sevdam
Ne olur Allah'ım bırakma beni

Günahlarım çok sendedir derman
Affına muhtacım yüce yaradan
Bak kapındayım boynum bükülü
Ne olur Allah'ım bırakma beni

Osmancık

Güneş billur su gibi serpiliyor ovaya
Tanrı tüm güzelliğini sunmuş sanki buraya

Altında ışıklar yıkanıyor çehreler
Renginde saadet var ne bir hicran ne keder

Grayderin ilk sesi yamaçlara vuruyor
İnsanlara gündelik işini duyuruyor

Gölgeler ağır ağır çekilirken yerinden
Kamyonların gür sesi uğulduyor derinden

Kat ediyor Kızılırmak ilçeyi boydan boya
Seyredin Osmancık'ı bu sabah doya doya

Yükseliyor dağlardan ince bir sis perdesi
Bu güzelliğin seyrine çağırıyor herkesi

Seni Çok Seviyorum

Sana gelen yollarda önünü açsın rabbim
Ayak bastığın yerler bana da nasip olsun

Efendim seni ben çok ama çok seviyorum
Çok şükür rüya da olsa yanında duruyorum

Dilimde salâvatın kalbimde hep sevgin var
Ne olur yine gelsen rüyalarım kadar

Ahrette komşum ol şefaatt istiyorum
Ya Resulallah seni, seni çok seviyorum

Kaynakça: Cevdet Saraçer, Tarihsel Doku İçinde Unutulan Bir Kent: Osmancık, İstanbul 2000, s. 232. / Ferai Bilginer (Kadriye Bilginer'in kızı), 15.02.1953 Osmancık doğumlu, lise mezunu, Ankara'da yaşıyor.

KAMER METİN (Kamer Bacı)

1947 yılında Mecitözü'nün Sorkoğlan köyünde doğdu. Neredeyse yokluktan, yoksulluktan, salgın hastalıklardan her iki çocuktan birinin hayata tutunamadığı o yıllarda hayatta kalmayı başarabilen şanslı çocuklardan biriydi. Evin en büyük çocuğuydu. Kız olduğundan, "Kız çocuğu okuyup da ne yapacak, evin işlerine kim bakacak?" düşüncesiyle yaşı büyütülerek okula gitmesi engellenmeye çalışıldı. Ancak onun okula gidip okuma yazma isteği Mecitözü ilçesinde eğitim sevdalı bir nüfus memurunun büyüklerine telkinleri sonunda gerçekleşti. Sonraki yıllara temel olacak olan okuma yazma isteğini daha da geliştirdi. Doğduğu, yaşadığı ortama inat bu, ona çok şeyler kazandırdı.

Bir dörtlüğünde şöyle diyor;

Okuryazar olmasaydım niderdim?
Özlemimi şiirlerde giderdim
Kader yardım etse geri dönerdim
Zalim gurbet elde solana kadar

Yaşıtlarına göre boyu çabuk uzadı. Onu istemeye gelenler artınca halası kardeşine haber gönderdi. "Kameri kimseye vermeyin" diye. On dört yaşındaydı. Aynı köyden halasının oğlu Hasan Hüseyin Metin ile evlendi. Tez zamanda halasının gözdesi, gelin geldiği evin çekip çevireni oldu.

Bir süre Çorum Devlet Hastanesi Doğum Servisinde çalıştı.

1969 yılında eşi işçi olarak Danimarka'ya gitti. Üç yıl sonra, 1972 yılında da eşinin isteği üzerine işçi ailesi olarak Danimarka'ya geldi. Arhus'ta eşinin çalıştığı fabrikada çalışmaya başladı.

1974 yılında çok sevdiği halası ölünce temelli ülkesine dönmek istedi. Fakat eşini razı edemedi. Altmış yaşına kadar çalıştı. Beş çocuk yetiştirdi.

Kamer Bacı hayatın engebeli yollarında yürürken içindeki duygularını şiirlere döktü. Önceleri gurbette sılaya, geçmişine özlemini dile getiren şiirler yazdı.

İçindeki özlemini bir dörtlükte şöyle dile getirdi;

Şu ellerin yurdu bana yurt olmaz
Avcı tuzak kursa bile dönerim
O güzel yurdumun eşi bulunmaz
Yüreğimden vursa bile dönerim

Şiir teknik beceriden önce gönül işidir sözüne inanan Kamer Bacı, sonraki yıllarda şiir konularını çeşitlendirdi. Her konuda şiirler yazmaya başladı. Bu şiirleri genellikle 8'li, 11'li hece ölçüsünü kullanarak yazdı.

Onu şiire yönelten yaşam koşulları ile duygusal kişiliğiydi. Karşılaştığı olayların yanı sıra ayrılık, sıla özlemi, sevgi, barış, toplumsal olaylar, ehlibeyt sevgisi onun başlıca şiir konularıydı.

Gurbetçi olmayı; dilini, kültürünü bilmediği, kendi deyimiyle yad elde, vatanından uzakta yaşamayı hiç istemedi. Hep yurt özlemi çekti. Silaya dönme düşünden hiç vazgeçmedi.

Ülkesinde kalmak, ülkesine hizmet etmek, çocuklarını, torunlarını ülkesinde büyütmek, yetiştirmek en büyük arzusuuydu. Aşını, ekmeğini gurbet elde aramasına neden olan koşulları her ortamda eleştirdi. Şiirlerine konu etti.

Yıllardır gurbette oldum yabancı
Tükenmek bilmedi içimde acı
Yurdumun sevgisi başımın tacı
Bizi yad ellere atan utansın

Kamer Bacı gerçekten de çok dolu
Hayal oldu bana yurdumun yolu
Yürekten açmışım sılama kolu
Bizi yad ellere satan utansın

Yaşı ilerledikçe, belki de olgunluk denecek yaşa geldiğinde daha çok toplumsal sorunlara değindi. Sevgi, barış, ehlibeyt sevgisi, Ali sevgisi konulu şiirlere ağırlık verdi.

İnsan ne ister ki sevgiden başka
Kimler özlem duymaz böyle bir aşka
İkilik olmasa ta başta keşke
Bir olursak hür oluruz dostlarım

...
Tarikat yolunun sırrına ermiş
Hakikat bağının gülünü dermiş
İnancı uğruna başını vermiş
Sevgimizin sırrı İmam Hüseyin

...

Kamer Bacı hakikatten ırılmaz
Muhannetin derdi çetin varılmaz
Umarım ki Şah Hüseyin darılmaz
On iki imama sor diye geldim

Altmış altı yıllık yaşam yolculuğu kısa bir hastalık döneminin ardından 2013 yılında Danimarka’da sona erdi. Cenazesi hep özlem duyduğu vatanına getirildi. Dilinden düşürmediği köyü Sorkoğlan’da sırlandı.

En büyük arzularından biri yazmış olduğu beş yüze yakın şiiri-ni kitap haline getirmektir. Ne yazık ki ömrü buna vefa etmedi. Ama geride kalanları bu görev bize düştü diyerek şiirlerini “Kamer Bacı Şiirleri” (2018) adlı bir kitapta toplu olarak yayımlayarak bu arzusu-nu yerine getirmiş oldular.

Muhabbet Gecesinde

Özümüzle dara durduk
Öz muhabbet gecesinde
Muhabbette daim olduk
Göz muhabbet gecesinde

Şahı Merdan’dır Ali’miz
Pir Hacı Bektaş Veli’miz
Gerçeği söyler dilimiz
Söz muhabbet gecesinde

Özümüzü Hakk’a saldı
Hakikat abdesti aldık
Sevgi ummanına daldık
Saz muhabbet gecesinde

Dönüşümüz yok bu yoldan
Bize ne paradan puldan
Sevgi tatlı doğal baldan
Süz muhabbet gecesinde

Kamer Bacı Hak ulumuz
Dünya ahret bu yolumuz
İnsana açık kolumuz
Yaz muhabbet gecesinde

Postacı

Eğlen bir haber ver, acele gitme
Türkiye’mden mektup var mı postacı?
Yok deyip de beni perişan etme
Türkiye’mden mektup var mı postacı?

Mektup attım geçen ayın üçüne
Bir cevap yok korku düştü içime
Karıştır çantayı bir bak içine
Türkiye’mden mektup var mı postacı?

Hiç haber çıkmadı geçti on pazar
Yad elde saatler yıl kadar uzar
Zarfının üstünde Çorum’um yazar
Türkiye’mden mektup var mı postacı?

Yıl yirmiyi geçti mektup bekledim
Firkatime binbir firkat ekledim
Nice anıları yazıp sakladım
Türkiye’mden mektup var mı postacı?

Kamer Bacı bir gün firkatin diner
Sılanın sevgisi her şeyi yener
Yıllardır bekledim hayırlı haber
Türkiye’mden mektup var mı postacı?

Ali Diyerek

Gelin canlar bir ikrarda duralım
Allah bir Muhammed Ali diyerek
Gönülden gönüle köprü kuralım
Allah bir Muhammed Ali diyerek

Bacı kardeş bir araya gelemim
Erenler ceminde semah dönelim
Lokmamızı bir kararda bölelim
Allah bir Muhammed Ali diyerek

Güzel şahtan geldi gerçek dolumuz
Koca Hünkâr Hacı Bektaş Veli’miz
Ta mahşere kadar gider yolumuz
Allah bir Muhammed Ali diyerek

Şah yolunda sevgi dolu yürekler
Bu yola bağlayan bizi gerçekler
Affolur günahlar, kabul dilekler
Allah bir Muhammed Ali diyerek

Kamer Bacı dönmem bu ikrarımdan
Kime derman olmuş dünya varından
Bugün gelir geçer fayda yarından
Allah bir Muhammed Ali diyerek

Unu Bile

Yaşam benim doğal hakkım
Bulamadım bunu bile
Eti balığı bırakın
Bulamadım unu bile

Yokluğu çocukken tattım
Kendir yataklarda yattım
Çoban oldum koyun güttüm
Bulamadım yünü bile

Nice artık yemek yedim
Ona da çok şükür dedim
Nere gidim, nasıl edim?
Bulamadım yönü bile

Çektiğim hayat tepkisi
Giydiğim elin eskisi
Daha üstümde etkisi
Bulamadım yeni bile

Kamer Bacı yokluk zordu
Düzünde dizimi yordu
Kolumu omzumdan kırdı
Bulamadım beni bile

Yol Bana Yeter

Neyleyim ellerin gonca gülünü
Gönül bahçemdeki gül bana yeter
Doldurursam doğal suyla gölümü
Yıl kurak gitse de göl bana yeter

Gönül sarayında beslemem kuşku
Özümde eksilmez insana coşku
İstemem sarayı, neyleyim köşkü
Sohbet sofrasında kul bana yeter

İnsan sevgisidir var olan gerçek
Herkes ne ekerse onu biçecek
Bu dünyaya gelen bir gün göçecek
Sevgiyle açılan kol bana yeter

Bir gün elbet canı veren alacak
Amma bugün amma yarın olacak
Malım mülküm bu dünyada kalacak
Yüreğimde kalan mal bana yeter

Kamer Bacı efkârını yenemez
Sevgi dolu yürek insan ezemez
Hiçbir mevsim ilkbahara benzemez
Gerçeklere giden yol bana yeter

Kaynakça: Kamer Metin, *Kamer Bacı Şiirleri*, 2018, 481 s. /
Kazım Kesgin, Çorum 1955 doğumlu, emekli öğretmen.

KEVSER EZGİLİ **(Ezgili Kevser)**

Ezgili Kevser, 1969 yılında Çorum'un eski adı Belkaraağaç olan Bektaşoğlu köyünde doğmuştur. Annesinin adı Kiraz, babasının adı Hasan'dır. Yedi kız, bir erkek kardeşi olan Kevser, çok çocuklu, yoksul bir köylü ailesinin çocuğu olarak başladığı yaşam yolculuğunda yetiştiği dönemin olumlu olumsuz gelişmelerinden etkilenerek büyümüş-tür.

On iki yaşına kadar köyünde yaşamış, ilkokulu köyünde okuduktan sonra ortaokulu, lise öğrenimini Çorum'da yapmıştır. Daha sonra Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi'nin Halkla İlişkiler Bölümü'nü, ardından da İşletme Fakültesi'nin Muhasebe-Finansman Bölümü'nü bitirmiştir (Çınar 2008: 101).

1992 yılında babasını yitirince ailesinin geçimini üzerine alan Ezgili, önce avukat bürolarında çalışmıştır. Daha sonra Çorum Şeker Fabrikası'nda, Çorum'dan sonra Kırklareli (Alpullu), Uşak şeker fabrikalarında muhasebeci olarak görev yapmıştır. 2016 yılında emekli olmuştur (Gösterir 2016: 7).

Ezgili'nin gerçek adı Kevser Dikmen'dir. Ona "Ezgili" ozanlık adını, 1990 yılında saz dersleri aldığı halk ozanı, saz ustası Selami Saydam vermiştir. Selami Saydam, Ezgili'ye bu ozanlık adını şiirleri çok içten, eze eze okuması, sesinin yanık olması dolayısıyla vermiştir. Bunun üzerine, Dikmen olan soyadını 1995 yılında mahkeme kararı ile Ezgili olarak değiştirmiştir. Şiirlerinde ozanlık adını "Ezgili", "Ezgili Kevser" biçimlerinde kullanmaktadır (Ünalın 2016: 298).

Ezgili, Selami Saydam'dan sonra kısa süreli de olsa Seyfi Alkan ile Ali Küçükdemirci'den bağlama çalma konusunda yardım almıştır (Ünalın 2016: 298).

Ezgili Kevser, ozanlık geleneğine yönelmesi konusunda müzikle, şiirle ilgisinin ailesinden geldiğini belirtmektedir. Ezgilinin ozanlık geleneğine yönelmesindeki en önemli etken, bir süre ayrı kaldığı ailesine duyduğu özlemdir. Ortaokul, lise öğrenimi için köyünden ayrılıp Çorum'a gelen Ezgili'ye köyünden, ailesinden ayrılmak ağır gelmiştir. Ailesine duyduğu özlemi, ayrılık duygusunu şiire dökerek avunmaya çalışmıştır (Köksel 2012: 69). Ayrıca ailesinde saz çalanların olması geleneğe ilgi duymasını sağlamıştır. Saz çalamayan ancak günlük olaylar karşısında doğaçlama olarak destan, taşlama biçiminde şiirler söyleyen babası da onun ozanlığa yönelmesinde etkili olmuştur. Babasının söylediği şiirler ne yazık ki kayıt altına alınmadığından unutulup gitmiştir. Köylerine gelip giden âşıkların söylediği türküler, katıldığı cem törenlerinde zakirlerin okuduğu deyişler de Ezgili'yi

derinden etkilemiştir. Her ozanda olduğu gibi, Ezgili'nin yaşadığı, etkilendiği olaylar, içinde bulunduğu sazlı sözlü ortamlar, okuduğu kitaplar sanatını uygularken kullandığı malzemeyi oluşturmuştur (Ünalın 2016: 298).

Dokuz yaşındayken kırk kadar deyiş bilen âşık; Alevi-Bektaşî kültürüyle yetişmiş, çocukken babasıyla birlikte köy köy gezip dedelerle cem törenlerine katılmıştır. Öyle ki bir süre sonra kendisi köylerde “Hasan'ın cem yürüten kızı” olarak tanınmaya başlamıştır. Bu ortamlarda fazlasıyla bulunarak geleneği öğrenen Ezgili, Çorum'da kurulan Anadolu Halk Ozanları Kültür Derneği'ne üye olmuş, buradaki ozanlarla beş yıl kadar turnelere katılarak âşıklık yolunda ilk adımlarını atmıştır. Çorum'un bütün ilçeleri dışında Ankara, Amasya, Samsun, Sivas, Tokat gibi illeri gezerek bu turnelerde ses sanatçılığı yapmış, usta ozanların eserlerini seslendirmiştir. Bu ortamlarda almış olduğu sorumlulukla erken yaşlarda olgunluk kazanmaya başlamıştır (Çınar 2008: 103).

Şiir yazmaya 1985 yılında başlayan Ezgili Kevser, âşıklık sanatında ilerlemeye çalışırken Çorumlu âşıkların bilgi birikimlerinden, önerilerinden de yararlanmış. Bu durum, onun bir başka etkilenme alanını oluşturmuştur. Ezgili Kevser'in etkilendiği, şiir sanatlarını yakından izlediği, önerilerini dikkate aldığı Çorumlu ozanlar içinde Hayrettin Hayri Ucar (Hayrâbi), Müslüm Koygun (Cefai), Kemal Özgür (Zorani), Ali Rıza Öztürk (Âşık Sorsavuş), Hamdi Gardaş (Hamdi Şahin), Selami Saydam, Salim Örgel adlarını özellikle belirtmek gerekir. Çünkü Ezgili, şiir yazma tekniğini Hayri Ucar'dan, halk ozanlığı geleneğinin inceliklerini ise Kemal Özgür ile Müslüm Koygun'dan öğrenmiştir. Özellikle toplumsal içerikli şiire yönelmesinde Âşık Cefai'nin etkisi olmuştur. Bu konuda Hüseyin Çırakman'ın bilgisinden de yararlanmış. Ustası olmayan Ezgili'nin anılan ozanlarla doğrudan olmasa bile örtülü bir usta-çırak ilişkisi söz konusudur.²² Derviş Kemal (Kemal Özcan), Âşık Hüdai (Sabri Orak), Mahzuni Şerif gibi ozanlar da onun beğendiği, sanatlarını yakından izlediği ozanlardır.

Ezgili Kevser, ozanlık geleneği üzerine bilgisini artırmak için geçmişte yaşamış önemli ozanlar üzerine yazılmış kitapları da okumuştur. Bunlar arasında Pir Sultan Abdal, Şah Hatayi, Kul Himmet, Karacaoğlan, Âşık Veysel, Davut Sulari sayılabilir.

Kimi ozanlar gördükleri bir düste dolu içerek ozanlığa başladıklarını ileri sürerler. Ezgili Kevser dolu (bade) içerek ozan olmaya inanmamakta, dolu içmediğini belirtmektedir (Köksel 2012: 71).

1990'lı yıllara gelindiğinde sazını da geliştiren Ezgili Kevser, kaset çalışmaları yapmaya başlamıştır. “Gel Heri Heri” adını taşıyan

²² <https://edebiyol.com/kevser-ezgili/> [Erişim: 25 Mayıs 2022].

ilk kaseti 1995 yılında Özmüziksan firmasınca piyasaya sürülmüştür. Ezgili, bu kasetini, ‘Sorsavuş’ ozanlık adını kullanan Çorumlu ozan Ali Rıza Öztürk’ün kasete aldığı aynı adı taşıyan türküsüyle adlandırmıştır. Ezgili’nin “Al Başına Çal Dünyayı” adlı ikinci kaseti 2003 yılında Ercan Kasetçilik’ten çıkmıştır. Bu kaset de adını Âşık Cefai’nin aynı adlı şiirinden almıştır. 2010 ‘da Kalan Müzik tarafından çıkarılan “Kadın Âşıklar” albümünde iki eseri ile yer alan Ezgili, 2017 yılında Bamy Müzik firmasından “Cana Sayıldım” adlı bir albüm çıkarmıştır.

Ezgili, Türkiye Musiki Eseri Sahipleri Meslek Birliği (MESAM) üyesidir. Ayrıca 2001 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü’nün (HAGEM) Halk Ozanlığı Değerlendirme Kurulu’nun yaptığı değerlendirmede halk ozanlığı geleneğini sürdürdüğü belirlenerek tanıtım kartı verilmiş, HAGEM Halk Kültürü Bilgi ve Belge Arşivi’ne kaydedilmiştir.

Çeşitli gazete, dergi, seçki sayfalarında şiirlerine yer verilen Ezgili Kevser, şiirlerinin bir bölümünü 2016 yılında yayımlanan “Işık Damlası” adlı kitabıyla okuyucunun beğenisine sunmuştur. Kitapta ozanın ölçülü uyaklı altmış şiiri ile Miskini (Sait Küçük), Telli Suna (Telli Gölpek), Ozan Meryalı (Fatma Biber), Ozan Çiçek (Çiçek Ayyıldız) adlı ozanlarla yaptığı dört deyişme (söyleşme) de yer almıştır. Ozanın kitapta yer alan şiirlerinden yedi tanesi Hikmet Tamaç tarafından notaya alınmıştır (Ezgili Kevser 2016: 108-110).

Ezgili Kevser’in “Işık Damlası” adı kitabı üzerine İbrahim Gösterir’in hazırladığı “Ezgili Kevser Şiiri Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışma yayımlanmamıştır.

Ezgili Kevser, değişik Üniversitelerde hazırlanan tez çalışmalarına alınmıştır. Ahmet Mortaş, kendisiyle bir söyleşi yaparak yayımlamıştır.

Ezgili sanatını değişik yerlerde düzenlenen festivallere, şenliklere, özel gecelere katılarak sürdürmektedir. Eğitim ya da yardımlaşma amacıyla düzenlenen etkinliklere de katkı sunmaktadır (Ünal 2016: 299).

Şiirlerinde hece ölçüsünü kullanan; güzelleme koşma, güzelleme türkü türlerinde eserler sunan ozanın ifadelerine, yaşadığı çevrenin dili, üslubu az da olsa yansımıştır. Yöresindeki köy düğünlerini konserlere benzeten Ezgili Kevser, öğrendiklerini bu düğünlerde uygulamaya başlamıştır. Katıldığı etkinliklerde, kendi eserlerinin yanı sıra usta malı eserleri de seslendirmiştir (Çınar 2008: 103-104). Doğaçlama da şiir söyleyebilen ozan, hazırlıklı okumayı yeğlemektedir.

“Asıl anlatmak istediğim dünya barışıdır.” (Çınar 2008: 101) diyen Ezgili, şiirlerinde çoğunlukla sevgiyi (doğa sevgisi, insan sevgisi), aşkı, barışı, hoşgörüyü işlemiştir. Ayrılık, gurbet duygularını dil-

lendirmiş; sık sık da bilimin, eğitimin önemini vurgulamıştır. Yer yer siyasi/toplumsal düzenin bozulmasından, yozlaşmasından yakınmaktadır. Her dönemde gördüğümüz haksızlıklar, yolsuzluklar öteki ozanlar gibi onun da konularının başında gelmektedir. Sorulan bir soru üzerine mesleğini halk ozanı olarak belirten Ezgili, ozanın görevinin daha çok sosyal içerikli sorunlara değinmek olduğunu belirtmiştir (Köksel 2012: 53, 61).

Çile çekmek gibi, gurbet de âşıkların gıdasıdır. Gurbete çıkmadan gurbeti içinde yaşayan, böylelikle gurbete ilişkin duygularını dile getiren ozanlar bile vardır. Ezgili, sıladan uzakta, Kırklareli'nde, Uşak'ta yaşamış bir ozan olarak gurbet denen alıcı kuşun pençesine düşmüş bir ozandır. Bir dörtlüğünde gurbet duygularını şöyle dile getiriyor:

Ezgili Kevser'im sinem yaralı
Kat kat oldu dertler yine sıralı
Uçmaz gönül kuşum, bahtım karalı
Hazan vurdu gülüm soldu gurbette

Yol gurbete düşünce özlem yüreğe düşer. Gurbete gidenin de sılada kalanın da temel duygusu olur özlem. Zaman takvim yapraklarını bir bir düşürdükçe sılanın karaçalısı gül, kargası bülbül olur gurbette kalan için. Sıladaki, esen yelden, uçan kuştan selam salar gel diye gurbettekine. Ezgili de öyle yapıyor:

Gönülden gönüle bir selam saldım
Gül yüzlüm al gayrı özledim seni
Elleri koynunda biçare kaldım
Gül yüzlüm gel gayrı özledim seni

İnsanın gönül telini titreten aşk, ozanların yüzyıllar boyunca bitip tüketemedikleri bir konudur. Nice ozan aşk yolunda tükenmiştir de aşk tükenmemiştir. Çünkü aşk, çok yönlü, çok güçlü bir duygudur. Kimi zaman insana yönelir, kimi zaman doğaya. Kimi zaman Tanrı sevgisi olarak çıkar karşımıza. Ezgili'nin aşkı da kimi zaman insana, kimi zaman doğaya dönüktür. İnsana dönük sevgisini şöyle dillendiriyor Ezgili bir şiirinde:

Ezgili Kevser'im insan türedim
İnsan kalıp insan ölmek muradım
Çok sevdim sevildim aşkı aradım
Çünkü insanım ben insanım insan

Yüreğinde insan sevgisi olan ozanların sıklıkla işledikleri konulardan biri de barıştır. İnsanı sevince, ona dokunacak her türlü dokuncanın da karşısında olmak gerekir. Bu yüzden insanı sevmeye erdemine ulaşan ozanlar savaşı değil, barışı savunurlar. Kandan, kinden, düşmanlıktan arınık bir dünya isterler. Ezgili de kan dökülmeyen, dolayısıyla yas tutulmayan bir dünyanın özlemi içindedir. Böyle bir dünyanın yolu da barışı sağlamaktan geçmektedir ona göre:

Aydın aydınlatır kalbi pas tutmaz
Barış olur ise dünya yas tutmaz
Hakça paylaşımında kimse küs tutmaz
Sevelim bu yanı yok etmeyelim

Zamandan yakınma, zamanın getirdiği bozuklukları, her devirde örneklerini bolca gördüğümüz yolsuzlukları, haksızlıkları dile getirme pek çok ozanın ana konuları arasında yer alır. Sık sık dile getirildiği gibi ozanın tarihe tanıklık etmesi de bunların dile getirilmesi ile olmaktadır.

Ozan, Sitem adlı şiirinde bu konuda şunları söylüyor:

Şu hayatın yükü çekilmez oldu
Zalimin bileği bükülmez oldu
İnsanlık heykeli dikilmez oldu
İnsanlığa mezar kazan mı geldi?

Etkilendiği bilgi kaynaklarından biri de Bektaşilik olan Ezgili, bu yolun kurucusu olan Hacı Bektaş Veli'nin, "İlimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır." sözüne göndermelerde bulunuyor. Çağdaş ulusların aya gitmesine karşılık bizim yaya kalışımıza yazıklanıyor. Aşağıdaki dörtlükte olduğu gibi şiirlerinde yer yer aklın, bilimin önemini vurguluyor.

İlmi reddedenler kalırlar yaya
Yoktur mürşitleri düşerler zaya
İlimle gidenler çıkarlar aya
Erişir menzile kalmaz dediler

Bul Beni

İnsan isen eğer yüreğin varsa
Arada bir olsun ara bul beni
Bu gidişle narın böyle yakarsa
Edersin kapına köle kul beni

Okunu sineme vururken zaman
Sevdanın çilesi gerçekten yaman
Gözlerimde yağmur başımda duman
Durmaz çağlar aşkın eder sel beni

Ezgili savrulur aşkın yeliyle
Dile gelir coşar sazın teliyle
Muhabbetin eyler gönül diliyle
Daim eyler deli esen yel beni

Aşkın Elinden

Bülbül-ü şeydaya döndüm
Dost senin aşkın elinden
Pervaneler gibi yandım
Dost senin aşkın elinden

Aşk elinden yâr elinden
Kurtulamam zar elinden
Âşıkların çilesi bu
Yanar aşk-ı nar elinden

Düştüm aşkın küresine
Tuz bastım her yarasına
Girdim mecnun sırasına
Dost senin aşkın elinden

Aşk elinden yâr elinden
Kurtulamam zar elinden
Âşıkların çilesi bu
Yanar aşk-ı nar elinden

Ezgili aşkla yoğrulдум
Renkten renge girdim soldum
Kerem misali kül oldum
Dost senin aşkın elinden

Aşk elinden yâr elinden
Kurtulamam zar elinden
Âşıkların çilesi bu
Yanar aşk-ı nar elinden

Yalan Dünya

Aha geldim gidiyorum
Yalan dünya senin olsun
Ruhum teslim ediyorum
Yalan dünya senin olsun

Gelen mutlu olmuş mu hiç?
Acı acı çekersin iç
Bir kefenle edersin göç
Yalan dünya senin olsun

Tapulu malın mı sandın?
Renkli âlemlere kandın
Sonra atasına yandın
Yalan dünya senin olsun

Ezgili şan şöhret yalan
Baki mi elinde kalan?
Bir bakmışsın hepsi talan
Yalan dünya senin olsun

Dediler

Dün gece rüyamda bir derya gördüm
Damladaki sırrı bilmez dediler
Hak için çalışan kulları sordum
Yaşar ebediyen ölmez dediler

Hakikat ilminin şehri Aliler
Balım Sultan hem de Kızıl Deliler
Horasan ilinden gelen Veliler
İlimsiz irfansız olmaz dediler

İlmi reddedenler kalırlar yaya
Yoktur mürşitleri düşerler zaya
İlimle gidenler çıkarlar aya
Erişir menzile kalmaz dediler

İlimi esas bil uzay çağında
Sevgi hoşgörünün kavrul yağında
Sevgiyle yeşeren gönül bağında
Ezgili güllerin solmaz dediler

Güzel Dost

Gönül sarayına mihman olmaya
Aç kolların sana geldim güzel dost
Muhabbette bade olup dolmaya
Aç kolların sana geldim güzel dost

Dostum cananımdır cananım da can
İstemem dünyada ne saray ne han
Şu gönlüm gönlüne ebedi mekân
Aç kolların sana geldim güzel dost

Derinden ruhuma sızan bakışlar
Suskun dillerimi çözen bakışlar
Perişan hâlimi sezen bakışlar
Aç kolların sana geldim güzel dost

Gözlerin gönlüme rehber olunca
Tarifsiz bir sevgi kalbe dolunca
Ezgili cananı canda bulunca
Aç kolların sana geldim güzel dost

Kaynakça: Atiye Nazlı, Sözden Dizeye Çorum Şiiri (Çorum Şiir Antolojisi), Çorum 2014, s. 483-488. / Behiye Köksel, 20. Yüzyıl Âşık Şiiri Geleneğinde Kadın Âşıklar, Ankara 2012, 208 s. / Bekir Karadeniz, 1900'den 2000'e Kadar Halk Şiiri, Ankara 2007, s. 217-219. / Ezeli Doğanay, Kadın Halk Ozanları Antolojisi, Berlin 2007, s. 127-128. / Fatma Ahsen Turan vd. (2014), Geçmişten Günümüze Sazda ve Sözde Usta Kadınlar, Ankara, 327-328. / Hatice Tuncer, "Kadınız, Ozanız, Sevgi Doluyuz", Cumhuriyet, 12 Eylül 2010, s. 15. / Hatice Tuncer, "Sazıyla, Sözüyle Kadın Âşıklar", Cumhuriyet, 7 Mart 2010, s. 17. / Hayrettin İvgin- Ali Esat Bozyiğit - Âşık Hüseyin Çemrek, Âşıklar Dünyasında Aş-Der, Ankara 1998, s. 88-89. / Kubilay Olcan, "Ezgili Kevser", Merhaba, Yıl: 2, Sayı: 334, 6 Ekim 1993, s. 2. / M. Mete Taşlıova, "Kadın Temsilcileriyle Birlikte Çorum'da Halk Şiiri ve Âşık Tarzı Üzerinde Tespit ve Öneriler", Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2 (Haziran 2009), s. 83-99. / Ozanlar Vakfı Şiir Antolojisi 2002, Ankara 2002, s. 583-592. / Özlem Ünal, "Kevser Ezgili (Ezgili Kevser)", Sazın ve Sözün Sultanları Yaşayan Halk Şairleri XI, Ankara 2016, s. 298-307. / Sait Küçük, "Halk Şiirimizin Çorum'daki Kadın Sesi Ezgili Kevser", Folklor/Edebiyat, Cilt: 12, Sayı: 46 (2006/2), s. 489-492. / Sevilay Çınar, 20. Yüzyılın ikinci Yarısında Türkiye'de Kadın Âşıklar, (Yayımlanmamış doktora tezi), İstanbul

Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008. / Sevilay Çınar - Songül Karahasanoğlu - Süleyman Şenel, “Kadın Âşıkların Âşık Sanatı İçerisinde Toplumsal Rollerle Konumlanma Problemleri”, İTÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 2 (Aralık 2008), s. 45-56. / Yazgül Akat, Âşıklık Geleneği Çerçevesinde Türkü ve Ağıtlar [Çorum Örneği], Sinop Üniversitesi SBE, Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Sinop 2020, s. 20-23. / <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kevser-ezgili> [25 Mayıs 2022]. / [https://tr.linkedin.com /in/ezgili-kevser-24213158](https://tr.linkedin.com/in/ezgili-kevser-24213158) [25 Mayıs 2022]. / <https://edebiyol.com/kevser-ezgili/> [25 Mayıs 2022].

KIYMET ÇAĞIN (Kıymet)

1943 yılında Sungurlu ilçesinin Gökçam köyünde doğdu. Dört kardeşin üçüncüsüdür. Babası Ali Osman Sağdıç, annesi Fatma Sağdıç'tır. Okumayı yazmayı kendi çabasıyla öğrendi.

Alaca'nın Külâh köyünde evli olan halasının önerisi üzerine on yedi yaşındayken bu köyde Satılmış Çağın ile görücü usulüyle evlendi. Bu evlilikten altı çocuğu oldu. Boyu, kilosu ortalamanın üzerinde güçlü bir kadındı. Yaşamın güçlükleriyle baş etmesini bildi.

Kızını, eşini, annesini arka akaya yitirmesi üzerine şiire yöneldi. Duygularını yazdığı şiirlere dökerek acısını dindirmeye çalıştı.

Çağın, ilk şiirini nasıl yazdığını şöyle anlatıyor: "Okumaya, yazmaya çok hevesliydim. Gündüz işten kalan zamanlar uyur, geceleri kitap okurdum. Bir gece yine uyku tutmadı. Kalktım, balkona çıktım. Vakit sabaha karşıydı. Hava çok güzeldi. Ilık ılık seher yeli esiyordu. Bu ara ezan okunmaya başladı. Ezan sesine kuşlar da uyandı cıvıldaşmaya başladılar. Bu manzara karşısında duygulandım dilimden bazı sözcükler döküldü. Hemen bir kalem, kâğıt alıp yazdım. O günden beri yazmaya devam ediyorum".

Babasının amcası Âşık Hasan Sağdıç keman çalar, güzel şiir yazar, deyişler söylerdi. Sesi de çok güzeldi. Türkülerini kemanisiyle birlikte seslendirirdi. Yine akrabalarından Âşık Mahmut, cem âşığı (zakir) idi. O da güzel saz çalar, bildiği deyişleri söylerdi. Ozan, yakını olan bu âşıklardan etkilendi. En çok da Pir Sultan Abdal, Karacaoğlu, Âşık Veysel gibi ozanların etkisinde kaldı. Ancak şiir yazma konusunda ona yol gösterecek, yardımcı olacak bir ustası olmadı. Okuduğu kitapların da etkisiyle zamanla şiir tekniklerini kendi kendine geliştirdi.

Kıymet Çağın; gördüğü, duyduğu, yaşadığı olaylara doğaçlama şiirler söyleme yeteneği olan bir kişidir. Bir gün ekmek yapmak için eşinin küçük amcası Güdük Mehmet'in evine ekmek sacı almaya gider. Mehmet, oğlu Sadık ile küçük bir odanın yapımında uzun zamandır çalışmaktadır. Onlara "kolay gelsin" der.

Güdük, "Buyur Kıymet, bir şey mi diyecektin?" deyince, Kıymet doğaçlama olarak şu ikiliği söyler:

Sadık usta, Mehmet ise amele
Zahmeride başladılar temele

Kıymet Çağın'ın doğaçlama bir şiiri de Avustralya'da yaşayan kardeşi üzerinedir. Bir trafik kazası sonucunda yatağa bağlı olarak

yirmi dört yıl yaşadıktan sonra ölen Galip Sağdıç, aynı zamanda Kıymet'in dünürüdür. Onu görmek için Avustralya'ya gider. Hastanede yatan kardeşinin odasına girdiğinde kardeşi yüzünü öte yana çevirir. Kıymet, şaşkınlığını gizleyemez.

Odada bulunan oğlu Hüseyin Çağın, "Anne ziyarete geç geldin diye dayım sana küstü." deyince hastane odasında şu şiiri söyler:

Gül dalına konmuş çehresi solmuş
Ağlamış gözleri kan ile dolmuş
Hâli gayet zayıf perişan olmuş
Bugün gamlı gördüm garip bülbülü

Bülbül gam içinde seker dallarda
Kulağım ses dinler gözüm yollarda
Gönül efkâr çalar bütün dillerde
Bugün gamlı gördüm garip bülbülü

Bülbül neden efkâr eder gezersin
Yoksa kâtip misin derdim yazarsın
Derdim arapsacı olsa çözersin
Bugün gamlı gördüm garip bülbülü

Kıymet neden daldın böyle efkâra?
Yaktın bu gönlünü yaptın haraba
Sefil baykuş gibi kalmış arada
Bugün gamlı gördüm garip bülbülü

Şiirlerinde daha çok yakınlarına duyduğu özlemi dile getirdi. Çocuklarının yuvadan uçup başka yerlerde geçimlerinin derdine düşmesi onu en çok duygulandıran konu oldu. Bu nedenle pek çok şiirinde gurbet konusuna değinerek kendini teselli etmeye çalıştı.

Barışmadım baharınan yazınan
Eğledim gönlümü kırık sazınan
Yavru yetiştirdim binbir nazınan
Onlar da gurbeti mesken eylemiş

Kimi şiirlerinde sıkıntılar içinde geçen günlerini, güzel bir gün görmeden yaşadığı geçmişini boşa geçmiş sayarak sitemli bir dille şiirleştirdi.

Mezarımı koyun boş bir alana
Uğrattılar genç ömrümü talana
Geldi geçti günler döndü yalana
Ben yanarım gelip geçen günlere

Kimi zaman bir türlü yakasını bırakmayan olumsuzluklardan, sonu gelmeyen sıkıntılardan feleği sorumlu tuttu, kimi zaman içini dağlara döktü. Artık çektiklerinin son bulması için feleğe sitem etti.

Bu dünyada benim ile yarıştın
Kıskandın da her işime karıştın
Sen beni üzmeye kötü alıştın
Bıraksan yakamı ne olur felek

İçinde yetiştiği kültürün etkisiyle dinsel konulara yöneldiği de oldu. Alevi-Bektaşî inancında önemli yer tutan Muhammed'i, Ali'yi, İmam Hüseyin'i taşıdı dizelerine. Yine de işlediği konular hep sınırlı kaldı. Bu yüzden adını geniş çevrelere duyuramadı.

Çağın, şiirlerinde ozanlık adı olarak kimi zaman adını, kimi zamanda adını soyadını birlikte kullandı.

Şiirlerinin bir bölümü Külâh köyünün internet sitesinde yayınlandı. Ayrıca Hasan İpek' in "Geçmişiyile Dünüyle Hele de Külâh (II) Kadir Kıymet Nazik'çe" (2022) adlı kitabında kırk yedi şiiri aktarıldı.

Oğlu Harun şiirlerini yazıya geçirerek bir dosyada topladı. Bu dosyada 70 kadar şiir bulunmaktadır.

Eşinden dolayı emekli olan Kıymet Çağın, Karayolları Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak Antalya'da çalışan oğluyla birlikte yaşamaktadır.

Sılana Dön Benim Kuşum Sılana

Gitme gitme yavrum gönlüm üzülür
Lokmalarım boğazıma dizilir
Gurbetin kuşu yavrum almış süzülür
Sılana dön benim kuşum sılana

Gurbetin kuşları havalı uçar
Konar soğuk suya tüyünü saçar
Adam sılasından böyle mi geçer?
Sılana dön benim kuşum sılana

Kıymet kuşlarını uçurmuş elden
Hakk'ın kelamını bırakmaz dilden
Yavrumun lezzeti tatlıdır baldan
Sılana dön benim kuşum sılana
Yanarım Gelip Geçen Günlere

Mezarımı koyun boş bir alana
Uğrattılar genç ömrümü talana
Geldi geçti günler döndü yalana
Ben yanarım gelip geçen günlere

Bu ömrümü sitem ile bitirdim
Yorulduğum da bir kenarda oturdum
Yalan dünya beni benden götürdün
Ben yanarım gelip geçen günlere

Kıymet hep kalbinde hüznün taşımış
Sitem ocağında pişen aş imiş
Benden uzak değil hep kardeş imiş
Ben yanarım gelip geçen günlere²³

Ben Yavruma Kavuşam

Aşka geldim hazin hazin ağlarım
Viran oldu gazel döktü bağlarım
Hiç vicdanı yok mu zalim dağların?
Yol vermiyor ben yavruma kavuşam

Dağlar sıra sıra engel kurmuşlar
Oturmuşlar bir menzile varmışlar
Yavru acısını kime sormuşlar
Yol vermiyor ben yavruma kavuşam

Gamla hüznün birbirine ulanır
Gönül abdal olmuş gezer dolanır
Efkâr bastı yine gözler sulanır
Yol vermiyor ben yavruma kavuşam

Kıymet'im nedir bu kederin gamın
Izdırap çekiyor hep tatlı canın
Kilitlenir kapısı hamamın hanın
Yol vermiyor ben yavruma kavuşam

²³ Bu şiiri ozanın yeğeni Murat Çağın müziklendirmiştir.

Sinem Yaralandı Bugün Ötmeyin

Her sabah her akşam ötüşen kuşlar
Sinem yaralandı bugün ötmeyin
Tolu gibi düştü bağrıma taşlar
Sinem yaralandı bugün ötmeyin

O yavru kuşlarım uçup gittiler
Zalim gurbet eli mesken tuttular
Baykuşu yuvaya bekçi ettiler
Sinem yaralandı bugün ötmeyin

Kıymet kuşlarının pazar mı tutmuş?
Yavrular sılayı nasıl unutmuş?
Ne dertler yaşamış ne gamlar yutmuş
Sinem yaralandı bugün ötmeyin²⁴

Derdimi Kimlere Diyeyim Dağlar?

Dağlar kaftan giymiş beyaz karınan
Devran süremedim ben de yârınan
Ömrümü geçirdim ah u zarınan
Derdimi kimlere diyeyim dağlar?

Gündüzüm karanlık, gecemse zindan
Felek alacağın neyidi benden?
Hem hayattan geçtim hemi de candan
Derdimi kimlere diyeyim dağlar?

Kıymet dağlar dayanmıyor derdine
Uçurdum kuşlarım dönmez yurduna
Esir olmuş karlı dağlar ardına
Derdimi kimlere diyeyim dağlar?

Kaynakça: Hasan İpek, Geçmişle Dünyüyle Hele de Külâh (II) Ka-
dir Kıymet Nazik'çe, İstanbul 2022, s. 13-66. / <https://www.kulahko-yu.com/> (Erişim: 24 Mayıs 2022).

²⁴ Bu şiiri ozanın yeğeni Murat Çağın müziklendirmiştir.

LALİZAR HARDAL (Nalizer)

Lalezar Hardal, 1931 yılında Çorum'un Kuşsaray köyünde doğdu. Ali Hardal ile Mercan Hardal'ın ikinci kızıdır. Köyde Nalizer olarak tanınan Lalezar Hardal, amcasının oğlu Satılmış Hardal ile evlendi. Bu evlilikten üç kızı (Sultan, Selvi, Satı) bir oğlu (Hüseyin Ali) oldu. En küçük kızı Satı, 1969 yılında üç yaşında iken, eşi Satılmış 2009 yılında 74 yaşında iken, oğlu Hüseyin Ali 2021 yılında 61 yaşında Hakk'a yürüdü.

Lalezar Hardal hiç okula gitmedi. Okuma yazma da bilmiyordu. Alevi halk kültürü ile yetişti. Bu kültürün şiirlerini, deyişlerini dinleyerek öğrendi. Annesi Mercan da doğaçlama şiir / deme söyleme konusunda çok yetenekli idi. Köyde yaşanan ilginç olayları, yaşanan çelişkileri anında şiirleştirebiliyordu. Annesinin bu özelliğinden etkilendi. Kendisi de yaşadığı, etkilendiği olayları şiirleştirmeye başladı. Şiirlerinin çoğu okuma yazma bilmemesi dolayısıyla kayıt altına alınamadı. Dinleyenlerin anımsayabildiği kadarıyla ölçüsü, uyağı bozulmuş birkaç şiiri kayıt altına alınabildi.²⁵

Dertlerime Ağlarım

Bir yavrum varıdı askere gitti
Bizi de Allah'a emanet etti
Ekinler kurudu, oraklar yetti
Orakçımız yoktur ona ağlarım

Sulu'ya geldim ki arpamız yetmiş
Büyük tarla ise kelleyi bükmüş
Yazıda Hakkoğlu fiğimiz gütmüş
Orakçımız yoktur ona ağlarım

Harmanınan şu samanlık arası
İftiraya uğradık yoktur çaresi
Kitli kaldı muhtarların odası
Onun için gamlı gezer köyümüz

Yeter *Nalizer*'im bu kadar yeter
Mahpusun dertleri gayet de beter
Hüseyin'im geliyor o bize yeter
Geldiğinde düzenimiz var bizim²⁶

²⁵ Biyografisi İsmail Hardal tarafından derlenmiştir.

²⁶ Çorum olaylarından ötürü eşi Satılmış Hardal'ın cezaevine girmesi ile ilgili söylediği bir şiir/deme. (Kaynak kişi Özgünay Birdal, 2021).

İzmir Elleri

Pazara gittim de pazarım yoktur
Evimin eksiği gayet de çoktur
Dolaşıyom şu İzmir'i ev yoktur
Şaştım Allah bu İzmir'in elinden

İzmir'in yolları boranlı kışlı
Evimden ayrıldım gözlerim yaşlı
Bahçem yarım kaldı işlerim başlı
Şaştım Allah bu gurbetin elinden

Sabah olmuş tan yelleri esiyor
Bülbül gelmiş evimizde ötüyor
Yüreğimde ayrı yara yanıyor
Kuşsaray'dan ayrıldım bana yetiyor

Yeter *Nalizer*'im bu kadar yeter
Çifte bahçende de kargalar öter
Hiç derdim olmazsa Hüseyin'im yeter
Yeter *Nalizer*'im bu kadar yeter

Kaynakça: Ali Tükengün - Deniz Karamiş, Kuşsaraylı Ozanlardan Yaşam Öyküsüyle Ağıtlar ve Destanlar, Ankara 2022, s. 321. / Ali Tükengün - Deniz Karamiş, Kuşsaraylı Ozanlardan Şiir Antolojisi II, Ankara 2022, s. 341.

LEYLA YILDIRIM (Leylican)

1963 yılında Çorum'un Uğurludağ ilçesinde doğdu. İlk, orta öğrenimini Uğurludağ'da tamamladı. 1985 yılında işi nedeniyle Ankara'ya taşındı. Yirmi iki yıl özel sektörde çalıştı. Tıbbi cihaz dış alımı yapan bir şirketten emekli oldu. Daha sonra aynı sektörde kendi işini sürdürdü. 2022 yılında Açık Öğretim Lisesi'ni bitiren Yıldırım, evli olup dört çocuk annesidir (Âlim vd. 2014: 322).

Leyla Yıldırım'ın şiire, edebiyata ilgisi çocuk yaşlarda uyandı. O yıllarda radyodan dinlediği Âşık Veysel'in Kara Toprak şiirinden etkilendi. Ancak ilerleyen süreçte işlerinin yoğunluğu nedeniyle birkaç şiir çalışması dışında şiire ağırlık veremedi. 2013 yılından başlayarak şiir üzerine çalışmalarını yoğunlaştırdı. Yazdıklarını Edebiyat Defteri adlı bir sitede paylaşan ozan (Âlim vd. 2014: 322), şiirlerinin bir bölümünü de Anadolu Kadını (2019) adıyla kitaplaştırdı.

İLESAM üyesi olan ozan, 2019 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nda katıldığı bir değerlendirme sonucunda Bakanlığın Halk Kültürü Bilgi Belge Arşivi'ne halk şairi olarak kayıt oldu.

Kimi şiirlerinde ozanlık adı kullanmayan Yıldırım, kimi şiirlerinde ise "Leyla" ya da "Leylican" adlarını kullandı. Şiirleri kimi seçkilerde, edebiyat dergilerinde, yerel gazetelerde de yayımlandı. Aynı zamanda bir şiir yorumcusu olan Leylican, seslendirdiği şiirlerini sosyal medya ortamlarında paylaştı.

Ozanın birçok şiiri Erdoğan Tozoğlu, Nevzat Göl, Gürsel Uğurlu, Bekir Uygun, Halit Yıldırım, Abdullah Torun, Ozan Fedai gibi bestecilerce ilahi, türkü, şarkı biçiminde bestelenip notaya alındı.

Leylican, yurt genelinde birçok yarışmaya katılıp ödüller kazandı. 18. Hikmet Okuyar Şiir Yarışması'nda "Şebinkarahisar Güzellemesi", "Uğurludağ Özlemi", "Çorum", "Memleket Deyişleri" adlı şiirleriyle Türkiye Sevdası etkinliklerine gönüllü katkıları nedeniyle "Şiire Üstün Hizmet Ödülü" aldı. Bir başka yarışmada "Nevşehir Güzellemesi" adlı şiiri birincilik ödülüne değer görüldü. "Çanakkale Geçilmez" adlı şiiri, Radyo Mavi Eylül'ün şiir yarışmasında üçüncü oldu.

Leyla Yıldırım, ikiliklerden kurulu birkaç şiiri dışında şiirlerini dörtlüklerle yazmış, hece ölçüsünün yedili, sekizli, on birli, on dörtlü kalıplarını ustalıkla kullanmıştır. Genellikle halk şiirinin geleneksel konularını işlemiştir. Başka ozanların etkisinde kalmadan kendine özgü bir söyleyiş geliştirmeyi başarmıştır. Bir kadın ozan olarak daha çok kadın sorunu üzerinde durmayı ödev bilmiş, Anadolu kadınının sesi, savunucusu olmaya çalışmıştır. Bu duyarlılığı sayesinde birçok kadın ozanın düştüğü erkek ağzıyla şiir yazma hatasına düşmemiştir (Yıldırım 2019: 8-12).

Anadolu kadınının çileli yaşamını anlatmaya özel bir önem verdiği için ilk şiir kitabını da “Anadolu Kadını” adıyla yayımlamıştır. Anadolu kadınının yaşam savaşına şu dizeleriyle tanıklık etmiştir:

On dördünde başlar hayat savaşı
Bir ömür tükenmez derdi telaşı
Dert çekerek büyür mağrurlu başı
Yiğit olur Anadolu kadını
Anadolu ondan almış adını!

Kendi yaşamı da Anadolu kadınından farklı olmamalı ki taşla toprakla karılmış bir yaşamı olduğunu; şükrü kardeş, sabrı bacı bile- rek her güçlüğe dayandığını, dayanma gücünü Mevla’dan aldığını söylüyor:

Taş ile toprakla karıldı harcım
Şükür kardeş oldu, sabır da bacım
Mevla’ya sarılmak derde ilacım
Ondan başkasına bakmadım bir gün

Leylican, kimi şiirlerinde tasavvufa, tanrısal aşka kapı aralıyor. Bu nedenle, yer yer varlık birliği öğretisine vurgu yaptığı şiirlerinde dinsel söylemler ağır basıyor. Ona göre, bu dünya geçicidir; gelip göçülecek bir handır. Bu dünya bir sınav yeri olduğundan, doğduğun- da ölmeye başlayan kişioğlu, bunun ayırında olmalı, Allah’a kulluk görevini eksiksiz yerine getirip öteki dünyaya hazırlanmalıdır:

Kazanç sağlar, kâr katarsın kârına
Sır olup toprağı tutana kadar!
Azık topla ahret için yarına
Bir soluk nefesin bitene kadar!

Ozanın işlediği konulardan birisi de zamandan yakınma konu- sudur. Toplumu, aileyi bir arada tutan değerlerin çözülmesi; zulmün, haksızlığın, yalanın, talanın alıp yürümesi ozanın yakınmasının başlı- ca nedenleridir. Leylican, bu konudaki yakınmalarının bir bölümünü “Belli Değil” adlı şiirinde şöyle dile getiriyor:

Öyle bir zamanın içine düştük
Düşman belli değil, dost belli değil
Zaman mı değişti, biz mi değiştik?
Dergâh belli değil, post belli değil

Ne örf âdet kaldı ne yöre, töre
Yalanla kaynıyor şimdi yerküre
Yorulдум, usandım iz süre süre
Rütbe belli değil, üst belli değil

Doğrular azaldı, yanlış çoğaldı
Eskiden insanlar ne de doğaldı
Bütün güzellikler mazide kaldı
Niyet belli değil, kast belli değil

Fesatlık hat safta, bozuldu düzen
Oyunlar aş oldu kaynıyor kazan
Ne kadar çoğaldı başıboş gezen
Mutsuz belli değil, mest belli değil

Dost meclislerinde de olsa atışma yapabilme, muamma sorup
çözebilme yeteneğiyle Leyla Yıldırım, geleneği geleceğe taşıyacak
güçte, yetenekte ozanlarımızdan biridir.

Aşk-ı Muamma

Açıldı asırlar kapandı çağlar
Ey eden olmadı yâr yarasını
Bu derde düşenler içinden ağlar
Derindir bulaman gir yarasını

Aşkın yarasını keser mi neşter?
Ne tabibe götür ne çaba göster
Ne bir kul dokunur ne sebep ister
Değme! Elllerine ver yarasını

Sevda ikliminde olan kubaşır
Derde düşen hâl ehline yanaşır
Âşıklar daima gönlünde taşır
Özlem'in hasretin zor yarasını

Bu mecrada yâr yârini üzer mi?
Gönül birken ayrı yerde gezer mi?
Allah'tan başkası sırrı çözer mi?
Gel sorma çözenen sır yarasını

Bir sınavdan geçer tabi olanlar
Duçar oldu nice şahlar sultanlar
Yaşamayan ne fark eder ne anlar
Var da çekenlere sor yarasını

Ölüm gelir durur kaş arasına
Tek bir kul giremez hoş! arasına
Yâr yârini bekler döş arasına
Bir sarılsın sonra gör yarasını

Kavli karar alan tanır mı firak?
Biri usta olur, diğeri çırak
Sevenleri kendi hâline bırak
Leylican elleme dur yarasını

Benim Ben!

Anam yok, babam yok bir tek ben varım
Hiç olmadık yerde biten benim ben!
Destursuzum yerli yersiz azarım
Ortalıkta sükse atan benim ben!

Ayaksız yürürüm başsız gezerim
Kudretim çok, kuvvetim çok ezerim
Binbir türlü oyun olsa bozarım
Meydanlarda halay tutan benim ben!

Adımdan tanıyor beni her beşer
Karşıma dikilen önümden koşar
Canlı cansız gelir kuyuma düşer
Silahsız pusuda yatan benim ben!

Benim dağ başında gelip diz çöken
Benim çölde ateşlerle rest çeken
Benim yaprak döken benim dal büken
Ansızın kaybolup yiten benim ben!

Sanmayın

Ben derde bacıyım, dert bana kardeş
Gülüyorum amma mutlu sanmayın
Acılar muamma, mutluluk kalles
Gülüyorum amma mutlu sanmayın

Şu gönöl kervanım dağları aşar
Beni tanıyanlar hâlîme şaşar
Gözlerimden akan içime düşer
Gülüyorum amma mutlu sanmayın

Leylican bu hâlde nasıl yürüyüm?
Ateşle küllenen yangın yeriym
Derde gebe kalmış mağdur biriyim
Gülüyorum amma mutlu sanmayın

Kaynanadan Gelin'e (nasihat)

Oğlum işe gitti ne iş tutarsın?
Yumuşak mı yatak yastık yer gelin?
Yaşlanınca doya doya yatarsın!
Bu gençliğin yaşlı günü var gelin!

Sabah erken kalkıp çayını demle
Çocukları doyur tavuğu yemle
Sana diyeceğim bir iki cümle
Hoş yuvanı sıkı sıkı sar gelin

"Her daim yuvayı dişi kuş yapar"
Uzandığın dalı tutunca kopar!
Her akıllı kadın evine tapar
Vermeyesin hiç kimseye sır gelin

Bir tek kula ne dert söyle ne ağla
Yarmanın bulgurun ağzını bağla!
Her yaptığın işten tasarruf sağla
Yokluk çekmen kolay değil, zor gelin!

Varını yoğunu erken sezesin
Kurunu dirini ipe dizesin
"Elin ağzı torba değil büzesin"
Biz kez düş de sen zaman gör gelin!

Yemek pişirince eşine ayır
Sakın alma bana kızıp da tavır
Bunun gibi çok şey var da vesair
Mahalleyi atma sakın tur gelin

Kaynanandan bunlar nasihat sana
Her şeyi laf diye atma meydana
El adamı acır sanma adama!
Olmayasın sağır ya da kör gelin

Yaradan'a Bak

Akıl ermez bir sırrına
Yaradan neler yaratmış?
Benzemez biri birine
Yaradan neler yaratmış?

Kurmuş inanılmaz düzen
Var mı gücü yeten, bozan?
Dünya içi kaynar kazan
Yaradan neler yaratmış?

Çiçekteki nakışa bak
Mevsimlerde akışa bak
Gökten şimşek çakışa bak
Yaradan neler yaratmış?

İnsanlardan almış akit
Zamanı durdurmaz nakit
Gelen göçer vakit vakit
Yaradan neler yaratmış?

Leyla'yım aklım ermiyor
Sırrından ödün vermiyor
Akşam sabahı görmüyor
Yaradan neler yaratmış?

Hüsamet'e Mektup Var

Sen susunca hiç kimsenin çıtı yok
Uğraşma kimseyle dinle Hüsamet
Çatı uçtu ev üstünde çatı yok
Üstün açık kalsın inle Hüsamet

Almanın satmanın yükü kesildi
Çok şükür gıybetin kökü kesildi
Kanalda, boruda koku kesildi
Mektup yazdım oku anla Hüsamet

Önün açık, yolun da düz, koş ha koş
Belini kırarsın boş işlerin boş
Sana zemheri de olsa hava hoş
Geziyorsun kısa donla Hüsamet

Kimine kör dedin, kimine sağır
Kimi eşek oldu, kimi de sığır
Vebal kalkmaz, günah büyük, suç ağır
Günah işliyorsun tonla Hüsamet

İşine gelince kıgarsın vakit
Beklemen vadedir, konuşman nakit
Ben bilirim dersin bilmezsin akit
Yârenlik edersin cinle Hüsamet

Leylican da boş söylemez sözünü
Hoş! Toprak doyurmaz senin gözünü
Tövbe et de Hakk'a çevir yüzünü
Son demde uğraşma canla Hüsamet!

Kaynakça: Bekir Alim vd., Şairler Seçkisi Şiir Antolojisi 5, Cilt 1, Sivas 2014, s. 322-327. / Leyla Yıldırım, Anadolu Kadını, Yayına Hazırlayan: İneyet Millidere, Ankara 2019, 160 s.

LEYLA YILMAZ (Leyla)

1974 yılında Çorum'da doğdu. Babasının adı Ali'dir. Gazipaşa İlkokulu'nu, Eti Ortaokulu'nu bitirdi. Liseyi Sağlık Meslek Lisesi'nde okudu. Samsun 19 Mayıs Üniversitesi Ebelik Yüksekokulu'nu bitirip değişik yerlerde çalıştı.

Leyla Yılmaz; saza, türkülere çocukluk yıllarında gönül verdi. İlkokul üçüncü sınıfta, dokuz yaşında iken süpürgeyi saz gibi kullanarak türküler söylemeye başladı. Bunda ailesinin halk müziği tutkunu bireylerden oluşması, babası Ali ile dayısı Hüseyin Özdemir'in bağlama çalması etkili oldu. Daha önemlisi, babaannesi Naciye Yılmaz, yıllar önce torunundan saz çalmasını istedi. Dayısı Hüseyin Özdemir ile bağlama ustası, ozan Selami Saydam'dan bağlama dersleri aldı. Ancak daha çok Arif Sağ'dan etkilendi. Yakınlarının yardımıyla birçok dinletiyeye katılma olanağı buldu. Çorum ile ilçeleri dışında İzmir, Kayseri, Ankara, Hacıbektaş gibi yerlerde çalıp söyledi. Türküleriyle, deyişleriyle, semahlarıyla, halaylarıyla adını duyurdu. Ayrıca halk oyunları ile de ilgilendi.

1984 yılında Anadolu Plak ve Kasetçilik'in Ankara'da düzenlediği bir ses yarışmasında, sözleri Sorsavuş ozanlık adını kullanan Ali Rıza Öztürk'e, müziği Selami Saydam'a ait bir Çorum türküsü olan "Heri"yi ilk kez seslendirerek âşıklama dalında ikincilik ödülü aldı. Yarışmanın ödülü olarak çıkarılacak kasetin bir yüzü doldurulmasına karşın öteki yüzü çeşitli olanaksızlıklar yüzünden tamamlanamadı. Yılmaz, 1989 yılında da Çorum Haber gazetesinin düzenlediği bir ses yarışmasında üçüncülük ödülünü kazandı.

Yılmaz, sonraki süreçlerde sanatını daha çok aile arasında, yakın çevresinde, özel günlerde saz çalıp türkü söyleyerek uyguladı.

Halk Ozanlarını Koruma ve Yaşatma Derneği üyesi idi. Ozanın bir şiiri elde edilebildi.

Hıdırellez

Bugün hıdırellezi kutlamak için
Aynı kardeş gibi duralım burda
Bu kültür gününde kalpleri açın
Bütün doğruluğu görelim burda

Bahar bayramına edelim akın
Hızır günleridir unutman sakın
Kaynayıp coşalım olalım yakın
El sıkışıp hatır soralım burda

Bu vatan bu toprak bizim özümüz
Yalana yönelmez gerçek sözümüz
Söylesin ozanlar çalsın sazımız
Adilane sınav verelim burda

Örf ve ananeye bağlı kalalım
Çalışalım son safhaya geelim
Gelecek nesile örnek olalım
Bütün yaraları saralım burda

El ele vererek başlansın işe
Cennete benzesin bütün her köşe
Tükensin kederler bitmesin neşe
Nizam intizama girelim burda

Yurda göz dikenler kahrolsun batsın
O hain elleri yanına yatsın
Bir bütün olalım işleri bitsin
Huzurla sevinçle duralım burda

Her an uygarlığa doğru gidilsin
Cihan Türk'ü gayet kültürlü bilsin
Halkımızın yüzü parlasın gülsün
Bu mutlu günlere erelim burda

Çağdaş ülkelerle edelim yarış
Bizim sembolümüz her zaman barış
Atamızdan miras kaldı bu görüş
Çirkin emelleri kiralım burda

Kıvançla överiz Çorum ilimiz
İnsan yetiştiren nazlı gülümüz
Doğruyu haykırır susmaz dilimiz
Kötü hedeflere vuralım burda

Leyla cümlesini söyler bitirir
Saygı sevgi hanesinde oturur
İkilik her zaman kemlik getirir
Gerçeği meydana serelim burda

Kaynakça: Kubilay Olcan, “Leyla Yılmaz”, Merhaba Çorum, Sayı: 321 (21 Eylül 1993), s. 2. / Leyla Yılmaz, “Hıdırellez”, Çorum Haber, Sayı: 1552, 6 Mayıs 1991, s. 2.

MELEK ODABAŞI (Âşık Serbade)

1962 yılında Uğurludağ ilçesinde doğdu. Babasının adı Ali, anasının adı Güllü'dür. Babasına çevresinde Zurnacının Ali derlerdi. İlkokulu Uğurludağ'da okudu. O günün koşullarında daha ilerisini okuma olanağı bulamadı. Çocukluğu güç koşullarda geçti.

Melek Odabaşı, Atatürk hayranı bir çocuktı. Onu o kadar çok seviyordu ki ilkokul yıllarında gazetelerde çıkan Atatürk'le ilgili ne kadar yazı varsa hepsini ilgiyle okudu. Bulduğu fotoğraflarını kesip biriktirdi. Bakkaldan aldığı şeylere sarılan gazetelerdeki yazıları okumadan geçmedi.

Şiire annesinin söylediği manilerden etkilenerken küçük yaşlarda başladı. İlkokulda okurken yazdığı, Atatürk'e sevgisini anlatan bir şiirini 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı kutlamasında okudu. Uğurludağlı Âşık Hasan Hüseyin Güday'ın (Âşık Figani) sazi eşliğinde türkü söyledi.

Serbade, 1980 yılında evlendi. 1984 yılında Ankara'ya yerleşti. İçine kapanık bir yaşam sürerken ağır bir depresyon geçirdi. Uzun süre tedavi gördü. Bir gece, rüyasında gördüğü ulu bir kişinin sunduğu badeyi içti. O günden sonra bütün dünyası değişti. Kendisini büsbütün şiire verdi. O zor günlerinde daha çok okuyarak, araştırarak, usta ozanları dinleyerek bilgisini artırıp kendisini geliştirdi.

Ustası saydığı Ozan Sinemi'den (Ali Cavit Coşkun) bağlama kursu aldı. Onun yardımlarıyla şiir tekniğini geliştirdi. Birlikte çeşitli etkinliklere katıldı. Zaman zaman gittikleri okullarda günün anlamına, önemine ilişkin önceden hazırlanmış olan dörtlüklerle karşılıklı atışmalar, deyişmeler yaptı.

Kendini Âşık Veysel aşığı olarak tanımlayan ozanı en çok etkileyen ozanlar Karacaoğlan, Âşık Daimi ile Âşık Mahzuni oldu.

Ankara'da Anadolu Halk Ozanları Kültür ve Dayanışma Derneği'ne (AN-DER) üye oldu. Derneğin koro çalışmalarına, bağlama kurslarına katıldı. Ozan Sinemi'nin önerisiyle şiirlerinde Serbade ozanlık adını kullanmaya başladı. Ankara'da Anadolu Halk Müziği Topluluğu korosunda görev aldı. Ayrıca bu koroda bağlama çaldı.

Şiirlerinde hemen her konuyu işleyen Serbade, daha çok sevgiyi, özlemi, doğa sevgisini, yurt özlemini dile getiren şiirler yazdı.

"İzi Kaldı", "Bizim Köye Bahar Geldiği Zaman", "Dağlar Gibi Yaslandığım", "Ben Onunla Dertleşirim", "Sitemim Var", "Kaderim", "Bekler Dururum", "Yürüyorum" adlı şiirleri İmran Koç, Niyazi Güday, Battal Macar gibi bestecilerce bestelendi. Şiirlerinin bir bölümü çeşitli seçkilerde, sosyal medya ortamlarında yayımlandı.

2012 yılında emekli olan Serbade, Kültür ve Turizm Bakanlığının Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi'ne halk âşığı olarak kayıtlıdır. Şiirlerini kitaplaştırma hazırlığı içindedir.

Ankara'da yaşayan Serbade, emekli olup ikisi erkek, biri kız üç çocuk anasıdır.

Sözüm Kalmadı

Sabır dedim emek verip dil döktüm
Sana söyleyecek sözüm kalmadı
Her türlü cefana boynumu büktüm
Daha dayanacak özüm kalmadı

Konuştum yetmedi, sustum yetmedi
Feryadım bitmedi, çilem bitmedi
Bir dediğin ötekini tutmadı
Buna bulunacak çözüm kalmadı

Kor düştü gönlüme yaktı kavurdu
Poyraz vurdu yerden göğsü savurdu
Gün ayları ay yılları devirdi
Ne baharım ne de yazım kalmadı

Çaresi olmayan dertlere saldın
Zalim zulmederken seyrine daldın
Kaşıkla verip de kepçeyle aldın
Umudum, hevesim, hazzım kalmadı

Ektiklerin ekmek olsun aş olsun
Varsa hakkım helal olsun hoş olsun
Allah *Serbade*'ye tek yoldaş olsun
Dünya senin olsa gözüm kalmadı

Anladım ki

Doğuştan karadır sandığım yazım
Yıllar geçip gittiğinde anladım
İçimde dinmeyen ince bir sızım
Sol yanıma battığında anladım

Dost diye kapımı açtığım günler
Dertlerine derman olduğum anlar
El uzatıp değer verdiğim canlar
Üç kuruşa sattığında anladım

Yaz beklerken dolu geldi kar geldi
Sığmadım cihana bana zor geldi
Gönlüm kendi kafesine dar geldi
Umutlarım bittiğinde anladım

Sahte yüze kuru söze kanmışım
Boşuna ağlayıp boşa yanmışım
Derdim derman imiş ben dert sanmışım
Canıma tak ettiğinde anladım

Bu dünyanın yalan yüzü hoş imiş
Başlar ayak ayaklar da baş imiş
Anladım ki hepisi de boş imiş
O gün gelip çatığında anladım

*Serbade'*yim hakka giden bu yolda
Muhabbet gizlidir her ehli dilde
Semaya uzanan dualı elde
Bir'ime bin kattığında anladım

Kul Bulamadım

Hayat denen ikiyüzlü dünyada
Özü sözü sadık kul bulamadım
Çile deryasının düştüm dibine
Sarılıp tutacak dal bulamadım

El için kendimi boş yere yordum
Ne bir lezzet aldım ne de gün gördüm
Gönül kervanını çıkmaza sürdüm
Menzile varacak yol bulamadım

Özümü yıkayıp paklayım dedim
Cihanı canımda saklayım dedim
Şöyle doya doya koklayım dedim
Dikenden arınmış gül bulamadım

Çeşit çeşit kullar yaratmış Allah
Güçlüler güçsüzü eziyor billah
Evliyayım dese inanmam vallah
Hak kelamı eden dil bulamadım

Serbade'yim yaralıyım, yandım ben
Riyakâr kullara nasıl kandım ben?
Her yüze gülteni dostum sandım ben
Dar günde uzanan el bulamadım

Bekler Dururum

Yıllar yılı dağa taşta seslendim
Geleceksin diye bekler dururum
Umut ettim yüreğime yaslandım
Adını duamda saklar dururum

Yokluğunda bir köz düştü bağrıma
Hiçbir merhem kâr etmedi ağrıma
Ses vermedin feryadıma çağrıma
Yorgun düştü kalbim tekler dururum

Sordum nerelisin, kimin yurdundan?
Öğrendim ki yedi dağın ardından
Yandı yürek hasretinden, derdinden
Günleri aylara ekler dururum

Uzatsam elimi tutamıyorum
Ne yapsam aklımdan atamıyorum
Sensiz ben kendime yetemiyorum
Dert üstüne derdi yükler dururum

Serbade'yim buldum yâr yapısını
Neyleyim dünyanın ben tapusunu
Gönlümde açtığım dost kapısını
Günde kırk bir kere yoklar dururum

Gidiyorum

Derdimi sırtıma aldım
Gidiyorum buralardan
Tükendim çaresiz kaldım
Gidiyorum buralardan

Kimse duymaz avazımı
Dostlarım çekmez nazımı
Bağrıma bastım sazımı
Gidiyorum buralardan

Ne yapsam çilem bitmiyor
Teselli de kâr etmiyor
Kendime gücüm yetmiyor
Gidiyorum buralardan

Kırılısın feleğin çarkı
Fehmettim bendeki farkı
Terk eyledim evi barkı
Gidiyorum buralardan

Serbade'yim gönlüm darda
Gece gündüz ah u zarda
Sormayın aklım firarda
Gidiyorum buralardan

Bulacak Bir Gün

Yetimin hakkını yiyenler gülmez
Çalanlar da pişman olacak bir gün
Hiç kimsenin ahı kimsede kalmaz
Adalet yerini bulacak bir gün

Kalmadı kimseye şöhret ile şan
Kesilince nefes çekilecek kan
Azrail'den kurtulamaz hiçbir can
Sıra döne döne gelecek bir gün

Yarın ulu divan kurulduğunda
Kulun hakkı kuldan sorulduğunda
Zalimlerin çarkı kırıldığında
Elbet mazlumlarda gelecek bir gün

Serbade'yim ömür bittiği zaman
Geçersin sıratı toz ile duman
Hesap defterini dürerler hemen
Adını tarihten silecek bir gün

Kaynakça: AN-DER 2012 Şiir Antolojisi, Hazırlayan: Ozan Bindebir, Anadolu Halk Ozanları Kültür ve Dayanışma Derneği Yayını, Ankara 2012, s. 725-728.

MEMNUNE KAYRETİLİ (Melek)

18 Eylül 1974 tarihinde altı kardeşin ikincisi olarak Sungurlu'nun İkizli köyünde doğdu. Anasının adı Nefise, babasının adı Mahmut'tur. Geçimini köyde ekicilik yapan babasının Ankara'ya taşınması nedeniyle ilkokulu, ortaokulu Ankara'da okudu. Ortaokuldan sonra maddi olanakları yetersiz olduğu için Ankara Atatürk Anadolu Kız Meslek Lisesi'ni dışarıdan bitirdi. Bir süre bir hastanede çalıştıktan sonra 2009 yılında Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak çalışmaya başladı. Ankara'da yaşayan ozan evli olup iki çocuk anasıdır.

Dikiş nakış, takı tasarımı, güzellik uzmanlığı, tiyatro alanlarındaki çalışmaları nedeniyle sanata ilgi duyan ozanın şiire yönelmesinde Âşık Veysel, Neşet Ertaş, Ali Nurşani, Gülabi gibi ozanların eserlerini dinlemesi etkili oldu. Ozanı şiire yönelten nedenlerden biri de çektiği sıkıntılardan kaynaklanan duygusal kişiliğidir.

Şiir yazmaya 1988 yılında başlayan, ilk şiirini eşine yazan Kayretli, şiirlerinde kullandığı Melek ozanlık adını şair Kemal Berk ile Mesut Yaman'dan aldı. Şiir tekniğini geliştirmesinde İbrahim Bekler, Kemal Berk gibi ozanların yanı sıra dayısı İzzet Gayretli'nin katkıları oldu.

Kimi şiirlerinde hüznü, kederi konu edinirken kimi şiirlerinde toplumsal sıkıntıları dile getirdi. "Hayatımı, yaşadıklarımı dile getirdim." diyen ozanın işlediği konular arasında acı, ölüm, aşk konuları da önemli bir yer tutar.

Şiirlerini yaygınlaştırmak için kimi edebiyat derneklerine katılan Kayretli'nin şiirleri kitap bütünlüğünde yayımlanmadı. Ancak ozanın şiirlerinin bir bölümü Ateşte Demlenen Şiirler 1 (2023), 100. Yılda Şiirin Yüzleri (2003) adlı seçkilerde aktarıldı.

Yıllarım

Gece gökyüzüne dalgın bakarken
Beni benden aldı gitti yıllarım
Yüreğim kanat çırpıp oynarken
Mutluluğu çaldı gitti yıllarım

Özgürce koştursam kırdı bayırda
Rüzgârda savrulup kalsam çayırda
Çılgılıklarımı of yâre duyur da
Saçlarımı yoldu gitti yıllarım

Uçsaydım kelebek misali kırdı
Uçup da gitseydim memleket yurda
Yem olmazdım kuzu postlu o kurda
Bunu fırsat bildi gitti yıllarım

Zemheride ruhum üşüyor anla
Mücadele verdim baş ile canla
Sırtımda taşırım dertleri tonla
Bu hâlime güldü gitti yıllarım

Bahar muştulasın umudu bana
Umut yıkılmasın solumdan yana
Kılıcım girmiyor heyhat bu kına
Hayal gibi geldi gitti yıllarım

İyi Olsun

Gönül yarası bu bilirsin ey yâr
Merhemi sendedir sür iyi olsun
Ağladım kör oldu gözlerim ey yâr
Mendilini bana ver iyi olsun

Dalından gazeli döken güz gibi
Yüreğim yanıyor sönmez köz gibi
Kan çiçeklerine benzer göz gibi
Mendili gözüme sar iyi olsun

Umutla beklersin gündüzle gece
Adın dudağımda her zaman hece
Gam kasavetim yok Yaradan yüce
İlahi aşkı pir gör iyi olsun

Elimle ayağım tutmuyor sensiz
Sineme yumruğu vuruyor densiz
Yaşamayasın bu dünyada bensiz
Sabrım şaşırma der iyi olsun

Hayat

Gülmedi talihim, karadır bahtım
Hâlim kalmadı ki yorgunum hayat
Tükendi umudum, yıkıldı tahtım
Çaresizim gayrı durgunum hayat

Yürü yalan dünya var git işine
Güvenim yıkıldı gitmem peşine
Pişmanlık doldursan eyvah düşüme
Ben kendi kendimden sürgünüm hayat

Yüreğim yanıyor ateşsiz közsüz
Yıktın yaktın beni kelamsız sözsüz
Hayallerim yetim, düşlerim öksüz
Kördüğüm gibiyim, örgünüm hayat

Bir kuru canım var emanet tende
Eylemem ki minnet dünyaya ben de
Yüzünü gösterdin nihayet sen de
Çile işkencedir her günüm hayat

Bahar gelip geçti, görmedim yazı
Yaşlı bedenimde dinmiyor sızı
Belki diye yola bakarken bazı
Yaşamdan ölüme vurgunum hayat

Gördün mü?

Şu yalan dünyanın hâline bakın
Kimi ağlar kimi güler gördün mü?
Gönülde hüznün var ağlama sakın
Sineye kasveti beler gördün mü?

Yaşamak bu kadar çetin zor mudur?
İnsan yüreğinde yanan kor mudur?
Doğduğunda acep gülen var mıdır?
Ağlayan gözünü siler gördün mü?

Yaşlı ihtiyarım isyanım yoktur
Dünya denen handa derdimiz çoktur
Sığındığımız tek yaradan Hak'tır
Ölen ölür doğan gelir gördün mü?

Bugünü yarına verdim ne diye
Umut olsun mutlu yaşam hediye
Felek zakkum verdi bana ye diye
Canı kara toprak alır gördün mü?

Kaynakça: 100. Yılda Şiirin Yüzleri, Ankara 2023, s. 134-135. / Kişisel Görüşme, 15 Kasım 2023.

MENEKŞE YENİGEZER (Şah Menevşe)

1944 yılında Çorum'un Altınbaş (Elemin) köyünde doğdu. İki yaşında annesini yitirdi. Ona ablaları baktı. Bir süre sonra da analık yanında büyüdü. Bu koşullarda üç yıllık ilkokulu bitirdi. Daha sonra ilkokul beş yıla çıkmasına rağmen babası göndermediği için bir daha okul yüzü göremedi.

Sevgi dolu bir aile ortamından uzak, sıkıntılı bir yaşamı olan ozan, 1960 yılında, on altı yaşında evlendi. Evlendikten sonra şehir merkezine taşındı. Çocukluğunda başlayan sıkıntılar şehirde de yakasını bırakmadı. Bu kez de anlayışsız bir eşin ona biçtiği yaşamı sürdürmek zorunda kaldı.

2021 yılı ekiminin sonunda eşini yitirince yalnız yaşamaya başladı. Ev kadını olan Şah Menevşe, üç çocuk anasıdır.²⁷

Şah Menevşe'nin babası, halk şiirine olan merakı dolayısıyla sokakta satılan destanları alıp eve getirirmiş. Bu destanların evde okunması onun ilk etkilenme alanıdır. Ayrıca babasının getirip okuduğu türkölü halk hikâyeleri de onun geleneğe yönelmesinde etkili oldu. Çocukluğunda ailesinde, köylerinde saz çalan kişilerin bulunması, bunların evlerine gelerek çalıp söylemeleri de bir başka etkilenme kaynağıdır. Bu erken etkilenmelere karşın Şah Menevşe, şiir yazmaya kırk beş yaşından sonra, 1990 yılında başladı.²⁸

Şah Menevşe, şiir yazmaya başlamasını yalnızlığına bağlıyor. Bunu şu sözleriyle açıklıyor:

“Ben doğalı yalnızım, kendime iyi bir arkadaş aradım durdum. Ne yazık ki kafama göre bir arkadaş, bir sırdaş bulamadım. Benim yaşantım acı ve sıkıntılarla geçti. Hâlâ da öyle devam ediyor. Peki, ne yapmalıyım? İşte sonunda buldum. Geç oldu ama, iyi oldu. Bir arkadaş buldum. Bütün acımı, sıkıntımı, dertlerimi ona anlatırım. Beni sadece o anladı; kitabım, defterim, kalemim... Meğer en güzel dost buymuş.” (Basan 2021: XXV).

Halk müziğini, sazı çok sevmesine, ailesinde de saz çalanlar olmasına karşın ekonomik durumu yetersiz olduğu için saz çalmayı öğrenememiştir. Gelenek üzerine ayrıntılı bilgisi yoktur. Bu alandaki bilgisi duyduklarından, dinlediklerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla ölçü, uyak gibi halk şiirinin temel öğelerine pek önem vermeden aklına geleni, kafasında olanı yazıya dökmektedir. O, duygularını içinden geldiği gibi şiirlerine yansıtan bir köylü kadınıdır (Basan 2016: 295).

²⁷ 10 Mart 2014 tarihinde Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne verdiği özgeçmiş.

²⁸ Bilgiler 4 Mayıs 2022 tarihinde ozanın kendisinden alınmıştır.

Şah Menevşe, şiir dilinin incelikleri konusundaki yetersizliğinin ayırdında olduğunu açıkça söylemeyi erdem bilen bir kişiliğe sahip. Şiiri kendisi için, içini dökerek rahatlamak için yazıyor. Hem bu konudaki düşüncelerini hem de eşinin engellemek istemesine karşın şiir yazmayı sürdürdüğünü şu sözleriyle açıklıyor:

“Şiirler de kaliteli, güzel bir şey değil. Ama yine de adı şiir. Ben bu kadar verebiliyorum. Bana göre değerli. Çünkü her şeyde bir emek vardır. Bir de ben yazar okursam bir daha rahat hissediyorum kendimi. Hiçbir işe yaramasa bile bana yarıyor. Sevgili hayat arkadaşım buna da çok kızıyor. Ama ben yine de yazıyorum. Beni yazdığım kitap için sürekli tehdit ediyor. ‘Yakacağım onları, sen kendini bir şey mi sanıyorsun? Ne işe yarayacak?’ diyor bana.”

Şah Menevşe, şiirlerinde daha çok gurbeti, aşkı, sevgiyi, acıları, sevinçleri, doğayı, şehitleri, kadın sorununu, toplumsal sorunları dile getirdi. Kurdu kuşu, yazı kışı, insanlığı anlattı. Bir yandan emeği, ekmeği, bir yandan da en değerli varlığın insan olduğunu savundu. Kendi deyimiyle halkın, doğanın, kişilerin, kuşların, ağaçların dili oldu.

Pek çok Anadolu kadını gibi, Şah Menevşe’nin yaşamı da acılarla örülüdür. Yaşadıklarından, yaşatılanlardan dolayı şiir dili oldukça sitemlidir. Kimi zaman sitem oklarını eşine yöneltir;

İkimiz bir yuva kurduk
Kuru yere yatak serdik
El ele bir savaş verdik
Şimdi bana git mi dersin?

Kimi zaman da yakınındaki, çevresindeki insanların yaptıklarını, söylediklerini sitemli bir söyleyişle dile getirir:

Baskılar altında bir ömür geçti
Dinlediğim sözler haddini aştı
İtile kakıla feleğim şaştı
Emeksiz yemeği yiyon dediler

Şiirlerini dost toplantılarında okuyan Şah Menevşe’ye bu ozanlık adını akrabası olan Eleminli Âşık Sadık (Satılmış Basan) verdi.

Şah Menevşe, kendi el yazısı ile bir defterde topladığı şiirlerini 2013 yılında yeniden düzenledi. Ozanın beş yüzün üzerindeki şiiri, Satılmış Basan tarafından “Şah Menevşe Şiirleri ve Nasihatleri” (2021) adlı bir çalışmada derlendi. Ancak bu kitap henüz yayımlanmadı.

Çilesi Bende

Ağlasam suç oldu, gülsem suç oldu
Ölüm, acı dertli başa taç oldu
Kimsesiz, çaresiz yaşam güç oldu
Nedir bu dünyanın çilesi bende?

Huzuru aradım bulamadım ya
Böyle yaşamayı dilemedim ya
Bu âlemde yerim alamadım ya
Nedir bu dünyanın çilesi bende?

Adım adım uçuruma getirdi
Canımın yarısını aldı götürdü
Yaşama gücümü burda bitirdi
Nedir bu dünyanın çilesi bende?

Sabır dedim can boğaza dayandı
Yandı atâşlara yüreğim yandı
Çeke çeke bende takât mı kaldı?
Nedir bu dünyanın çilesi bende?

Kimseyi üzmeye kıyamadım ben
Onlara bakmaya doyamadım ben
Çektiğim acıyı sayamadım ben
Nedir bu dünyanın çilesi bende?

Dertli *Şah Menevşe*'m ağlar gezerim
Yaşanan günlere şiir yazarım
Altınbaş köyünde kazın mezarım
Nedir bu dünyanın çilesi bende?

Niye Geldik?

Böyle ziyan olacaksak
Bu dünyaya niye geldik?
Günden güne solacaksak
Bu dünyaya niye geldik?

Beden huzur bulmuyorsa
İşin menzil almıyorsa
Günün güzel olmuyorsa
Bu dünyaya niye geldik?

Herkes senden kaçıyorsa
İnsan yalnız kalıyorsa
Günün zehir oluyorsa
Bu dünyaya niye geldik?

Doymak için zorda isen
Her an başın darda isen
Haysiyeti yerde isen
Bu dünyaya niye geldik?

Huzur yok, kalbin kırıkça
Kimsesiz bağrın yanıkça
İçtiğin su bulanıkça
Bu dünyaya niye geldik?

Kader sana gülmüyorsa
Yâr hâlinden bilmiyorsa
Evlat seni görmüyorsa
Bu dünyaya niye geldik?

O Günleri Ararım

Nasıl anlatayım eski günleri?
Şu günlerde o günleri ararım
Karlı dağda gezen kurdu ceylanı
Düşündükçe o günleri ararım

Helke kollarında suya gideni
Elleri hamurlu ekmek edeni
Tarlada, çayırda koyun güdeni
Düşündükçe o günleri ararım

Tahta beşikteki yatan bebeği
Soku dedikleri taştan dibegi
Anamın yaptığı yufka ekmeği
Düşündükçe o günleri ararım

Elinde bir yaba komşu gelirdi
Köyün çeşmesinde hayvan sulardı
Kadın erkek bacı kardeş olurdu
Düşündükçe o günleri ararım

Sokakta komşunun gülen sesleri
Elinde doldurmuş çorba tasları
Tarlada hışırda tırpan sesleri
Düşündükçe o günleri ararım

İnsanlar el ele yardımlaşır
Kış için evine odun taşır
İsli kazan ile yemek pişirir
Düşündükçe o günleri ararım

Eyvahı Yok Arsızın

Kendini tanımaz, ağzı laf yapar
Elinde gelir yok, mal alır satar
Akşam olur yatağına aç yatar
Dünya yansa eyvahı yok arsızın

Sabah kalkar uyuz gibi kaşınır
Nerde beleş bulsam diye düşünür
Alın teri dökenlere şaşırır
Dünya yansa eyvahı yok arsızın

Ağır laflar denir üstüne almaz
Yediği nimetin değerini bilmez
Çıkarı olmazsa yanına gelmez
Dünya yansa eyvahı yok arsızın

Ana baba komşu kardeş kandırır
Kârı için uçan kuşu indirir
Dokuz köyü bir eşeğe bindirir
Dünya yansa eyvahı yok arsızın

Kendisinden başkasını düşünmez
Kafası çalışmaz, beden aşınmaz
Yer içer çekilir, şükürü bilmez
Dünya yansa eyvahı yok arsızın

Üç yaşında çocuklardan su ister
Emeksiz, kazançsız kendini besler
Ayna yamacında giyinir süsler
Dünya yansa eyvahı yok arsızın

Onca Yıllar

Yağmursuz sele kapıldık
Dünya derdine takıldık
İmkânsız hayaller kurduk
Boşa gitti onca yıllar

Sonbaharın yeli gibi
Gözyaşımız dolu gibi
Kuru ağaç dalı gibi
Yandı bitti onca yıllar

Dünyada yer tutamadık
Tezgâh açtık satamadık
Keder baştan atamadık
Uçtu gitti onca yıllar

Uyanık rüyaya daldık
Çok çalıştık hava aldık
Sermayesiz kula kaldık
Nasıl bitti onca yıllar?

Gün tepeye çıktı aşar
Düz ovada yolun şaşar
Saçlarına aklar düşer
Seni harcar onca yıllar

Şah Menevşe'm dünya hâli
Gençlik uçtu gitti gari
Sen de isyan etme bari
Geldi geçti onca yıllar

Kaynakça: Atiye Nazlı, Sözen Dizeye Çorum Şiiri (Çorum Şiir Antolojisi), Çorum 2014, s. 129-134. / M. Mete Taşlıova, “Kadın Temsilcileriyle Birlikte Çorum’da Halk Şiiri ve Âşık Tarzı Üzerinde Tespit ve Öneriler”, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2 (Haziran 2009), s. 83-99. / M. Mete Taşlıova, Sözlü ve Yazılı Kaynaklarda Çorum Halk Şiiri Antolojisi Âşıklar, Ozanlar, Şairler, Çorum 2008, s. 273-278. / Satılmış Basan, “Çorum Kırsalı ve Elemin Köyü”, Uluçınarlarla Konak Sohbetleri, Derleyen: Abdulkadir Ozulu, Çorum 2016, s. 295-297. / Satılmış Basan, Şah Menevşe Şiirleri ve Nasihatleri, Yayımlanmamış Kitap Çalışması, Çorum 2021, 514 s.

MÜSLÜME ÜNVER (Müslüme)

1951 yılında, Alaca ilçesinin Kuyumcusaray köyünde, dördü kız, dördü erkek sekiz kardeşin beşincisi olarak doğmuştur. Annesi Dudu Hanım, babası Ali Özhan'dır. 1965 yılında köyündeki ilkokulu bitirmiş, bundan sonra eğitimini sürdürmemiştir. İki yıl sonra da görücü yöntemiyle Haydar Ünver ile evlenmiştir.

Türkiye'de Orhan ile Nurhan (Türkan) adlı çocuklarını dünyaya getiren Müslüme, 1972 yılında işçi olarak Almanya'ya gitmiş, Hamm kentinde bir çiçekçiye "gurbetçi işçi" olarak çalışmıştır. Çalıştığı yerde leylakların kokusunu ciğerlerine çekerek çocuklarının kokusu sayıp altı yıl süren sıla özlemine, çocuklarının özlemine dayanma savaşımı vermiştir. Almanya'da da Bünyamin, Sultan, Mesut adlı çocukları dünyaya gelmiştir (Ünver 2008: Arka kapak).

Ozan, beş çocuk sahibi oluşunu "Gözlerim Namedir" adlı şiirinde şöyle dile getirmiştir:

Acılar içinde yeniden doğdum
Uyanıp umuttan sevinçler sağdım
Beş kere bereket olup da yağdım
Hüda'yı seversen bıktırma canı

Müslüme Ünver, 2000 yılında Almanya'dan Türkiye'ye kesin dönüş yapmıştır. Genellikle yaz aylarını Türkiye'de, kış aylarını Almanya'nın Bochum kentindeki çocuklarının yanında geçirmektedir. Bu arada Alternatif Sanat dergisinin Bochum temsilciliğini yürütmektedir (Ünver 2008: Arka kapak).

Ailesinden kardeşleri, anası, babası da saz çalıp türkü söyleyen Müslüme Ünver, sazla sözle iç içe bir ailenin üyesidir. İki oğlu da saz çalmaktadır. Bu ortamın yanı sıra köyünde bulunan ozanlar da onun geleneğe yönelmesinde etkili olmuştur. Ekmek parası için verdiği savaşım, yaban ellerde çektiği çileler, içini yakan gurbet duygusu; sılasına, çocuklarına duyduğu özlem onu şiir yazmaya iten başlıca etkenlerdir. İlk şiirini ise 1996 yılında, Almanya gurbetinde oğluna duyduğu özlemi dile getirmek için yazmıştır (Aydemir 2013: 335).

Ozan, şiire yönelmesini şöyle açıklamaktadır:

"Pirlere, velilere olan saygım ve onların yazdıkları şiirleri okumam bana hız verdi. Memleket hasreti ve çocuklarımdan ayrı Almanya'da borçlarımı ödemek için geçirdiğim 6 yıl beni çok etkiledi. Gurbette olmak, hasrete katlanmak içimi yakıyordu. Şiirler yazarak içimdeki hasret ateşini söndürmeye, bağrımı ferahlatmaya çalıştım ve içimdeki bütün yangınları dizelere döktüm." (Aydemir 2013: 335).

Evrende en yüce varlık olarak insanı bilen Müslüme Ünver, sözlere yüreğinin mührünü basarak söz işçiliği bakımından sağlam şiirler ortaya koymuştur. Yunusça söyleyişlerin egemen olduğu şu dizeler onun sanat gücünü yansıtmaları bakımından anlamlıdır:

Nurun ile doldur bizi
Aşkın ile güldür bizi
Düşer isek kaldır bizi
Yüce Mevla'm sen büyüksün

Gönül yoluna varalım
Hep bir kararda duralım
Müslüme dostu soralım
Yaraya sevgi saralım

Yarına kalma çabasının ürünü olan şiirlerinde bir bakıma yaşadığı gerçekleri işlemiştir. Ekmek peşinde koşması, yaban ellerde yaşadığı yurt özlemi, çocuklarından ayrı kalışının yarattığı ayrılık acısı şiirlerinin başlıca konularını oluşturmıştır. Dizelerine vuran hüznün kaynağı da bu özlemler, bu acılar olmuştur.

Almanya'ya gittiğinde sılada kalan çocuklarını, yurda kesin dönüş yaptığında Almanya'da yaşayan çocuklarını özleyen ozan, çocuklarına kavuşturması için Tanrı'ya yakarmıştır:

Dağ başına çıksam seyran eylesem
İçimdeki derdi bir bir söylesem
Uçsam İrem bağlarını boylasam
Yavrular gurbette yüreğim üşür
Mevla'm yavruları yanıma düşür

Bunların yanı sıra insanı insan eden değerleri işlemiş; Tanrı aşkını, doğaya bağlılığını dile getirmiştir. Yaşadıklarını yüreğinden geçenlerle harmanlayıp geçici insan ömrünün güzelliklerini dizelere dökmüştür (Ünver 2008: 4). Alternatif Sanat dergisi yayın yönetmeni, ASEM başkanı Bayram Kaya, onun şiirini "yaşadığı kavurucu hasretin şiiri" olarak nitelemiştir (Ünver 2008: 37).

Sılasından, sevdiklerinden uzakta yaşamının sıkıntılarının ancak sılaya kavuşmakla sona ereceğini düşünen ozan, "Vatanımda Huzur Bulurum" şiirinde sıla özlemini dile getirmiştir:

Vatanım imgeli şiirimsin sen
Gönlümün baharı sihirimsin sen
Toprağım, durağım, şehirimsin sen
Vatanımda huzur bulurum ancak

“Müslüme” ozanlık adını kullanan ozan, ağırlıklı olarak hece ölçüsünün sekizli, on birli kalıplarını kullanmaktadır. Dörtlük sayıları ise iki ile on iki arasında değişmektedir. Ozan, şiirlerini zaman zaman yeniden düzenlediğini; uyaklarını, dizelerini gözden geçirerek şiirlerini güçlendirmeye çalıştığını belirtmektedir (Aydemir 2013: 335-336).

Hak yolundaki sarsılmaz inançları ile inandıkları yolda gösterdikleri çabalardan dolayı Pir Sultan Abdal, Hacı Bektaş Veli, Mahzuni Şerif, Maksudi gibi ozanlar başta olmak üzere yedi ulu ozanın şiirlerini beğenmektedir (Aydemir 2013: 335).

Müslüme Ünver, denemeleri ile kimi şiirlerini Alternatif Sanat, Gençlik Sanat gibi kültür edebiyat dergilerinde yayımlamıştır. Alternatif Sanat dergisinin hem yazarı hem çalışanıdır. Ayrıca şiirlerinin bir bölümünü 2008 yılında “İrem Şehrinden Dizeler” adıyla kitaplaştırmıştır. Kimi şiirleri de bestelenerek notaya alınmıştır. Ayrıca yaşamından kesitleri konu edindiği bir roman yazma çabası içindedir.

Müslüme Ünver; sanatını düğünlerde, çeşitli sanat, edebiyat ortamlarında, aile arasında (bayramlarda, akraba ziyaretlerinde) uygulamaktadır. Doğaçlama yeteneği güçlü olmadığı için âşık karşılaşmalarına (atışma, deyişme) katılmamaktadır. Âşık kahvehanelerine hiç gitmemiştir. Geleneğin sürdürülmesindeki yararına inanmakla birlikte, günümüzde bu kahvehanelerin tükenme noktasına geldiğini vurgulamaktadır (Aydemir 2013:336).

Ünver, Ankara’da her yıl düzenlenen Ankara Halk Âşıkları Bayramı’na düzenli olarak katılmaktadır. Katıldığı bir yarışmada “Mevlana’yı Dil İncitmez” adlı şiiriyle dördüncülük (mansiyon) ödülü almıştır. Ulusal Kanal (2007), Gimsa TV (2008) gibi televizyonlarda programlara katılmıştır (Aydemir 2013: 336).

Ozan; kültür, sanat, edebiyat derneklerinden kısa adı ASEM olan Alternatif Sanatsever, Edebiyatçı, Halk Ozanı ve Müzisyenler Derneği’nin üyesidir. Etkin olarak çalıştığı derneğin etkinliklerine de katılmaktadır.

Müslüme Ünver Ankara’da oturmaktadır.

Bir Hoşum Bu Günlerde

Bunca derdi ben mi seçtim?
Yudum yudum çile içtim
Tatlı canımdan da geçtim
Bir hoşum ben bu günlerde

Yine dertlerim başladı
Ömrüm çileyle kışladı
Gün geçmiyor yavaşladı
Bir hoşum ben bu günlerde

Sırrı içime gizledim
Elden habersiz sızladım
Acı ırmağı dizledim
Bir hoşum ben bu günlerde

Gün oldu kükredim coştum
Gün oldu eridim taştım
Umutla Mevla'ma koştum
Bir hoşum ben bu günlerde

Bensiz karara vardılar
Başıma çile sardılar
Kolum kanadım kırdılar
Bir hoşum ben bu günlerde

Bu bana kader mi böyle?
Söyle de gönlümü eyle
Ah çekerim günle ayla
Bir hoşum ben bu günlerde

Müslüme sele kattılar
Gurbet ellere attılar
Yüreğimi kanattılar
Bir hoşum ben bu günlerde

Sarılsın Halkın Yarası

Çocukları ağlamasın
Sarılsın halkın yarası
Yürekleri dağlamasın
Sarılsın halkın yarası

Sevinçler alsın yürüsün
İkilik bitsin çürüsün
Göğü türküler bürüsün
Sarılsın halkın yarası

Bitsin kahrı gurbet elin
Bal süzölsün tatlı dilin
Müslüme der kini silin
Sarılsın halkın yarası

Gözyaşlarım Döktürme

Bugün efkârlıyım küsülü diller
Yaram derin benim değmesin eller
Yalazlanır kalbimdeki alevler
Yanar gider Hakk'a doğru dumanım

Hara çevirdiler gönül bahçemi
Kara çevirdiler siyah perçemi
Dara çevirdiler binbir parçamı
Yanar gider Hakk'a doğru dumanım

Yüce Mevla'm artık çektirme yeter
Gurbette gözyaşım döktürme yeter
Müslüme emanet biktırma yeter
Yanar gider Hakk'a doğru dumanım

Sıkıntı

İçimde bir sıkıntı var
Ömrümü yer azar azar
Beynimde bir takıntı var
Ömrümü yer azar azar

Gözlerimde kanlı yaşlar
Gurbette akmaya başlar
Baharda kapımda kışlar
Ömrümü yer azar azar

Herkes Hak'tan bade içer
Müslüme bunlar da geçer
Hasretle dert beni seçer
Ömrümü yer azar azar
Sıra

Bakma dünya malına
Nefs elinde kalma dost
Git salına salına
Kem beddua alma dost

Açma ele sırrını
Satar nazlı arını
Tek hibe et varını
Avluya it salma dost

Yürü bakma geriye
Göz düşürme sürüye
El benzetsin huriye
Boş söz ile dolma dost

Bağban olma her bağa
Kulak ver ne der doğa
Bakma hepbenci çağa
Mor sümbülü yolma dost

Gerçek dost sarar yara
Müslüme gelir sıra
Kara günde dost ara
Ah vah ile solma dost

Kaynakça: Çoban Hüseyin Çemrek, Âşıklar Bayramından Bir Demet Şiir Antolojisi, Ankara 2007, s. 103-104. / Emrah Aydemir, “Müslüme Ünver”, Sazın ve Sözün Sultanları Yaşayan Halk Şairleri X, Ankara 2013, s. 335-342. / Fatma Ahsen Turan vd., Geçmişten Günümüze Sazda ve Sözde Usta Kadınlar, Ankara 2014, s. 364-365. / Müslüme Ünver, İrem Şehrinden Dizeler, Ankara 2008, 96 s.

NACİYE ASABİ (Külözü)

1956 yılında Çorum'un Altınbaş (Elemin) köyünde doğdu. Babasının adı Hüseyin, anasının adı Satı'dır. İlkokulu köyünde bitirdi. Çocukluğu köyde tarla tapan işlerinde ailesine yardım ederek geçti. On beş yaşında evlenip köyünden ayrılarak kente taşındı. İlerleyen yıllarda yaşamını İzmir'de sürdürdü. Bir güzellik merkezi ile turizm şirketinde çalıştı. 24 yıl çalıştıktan sonra emekli oldu.

Ozanlık geleneğine, şiire küçük yaşlarda ilgi duymasına karşın şiir yazmaya 2000'li yıllarda başladı. Geleneğe yönelmesinde dinlediği halk ozanlarının etkisi oldu.

Ozan Sevdai'yi ustası kabul eden Naciye Asabi, ondan özellikle şiir tekniğini geliştirme konusunda destek gördü. Kül Özü adlı yapının yayına hazırlanmasında da ustasından yardım aldı.

Hem ölçülü hem serbest biçimde şiir yazan ozan, ölçülü şiirlerinde "Külözü", "Naciye", "Naciye Sultan", "Asabi" ozanlık adlarını kullandı.

Şiirlerinde daha çok aşk, seveda, ayrılık konularını işledi. Erken yaşta evlenip köyünden ayrılmasından dolayı köyüne duyduğu özlemi dile getirdi.

Ozanlarla ilgili herhangi bir derneğe üye olmayan Naciye Asabi, çalıştığı dönemde bir süre konservatuvara devam etti, belediyenin korosunda sanatçı olarak görev aldı. Ayrıca değişik illerde düzenlenen şiir etkinliklerine, yerel televizyon programlarına katılıp şiirlerini okudu.

Ali Ünen, Mithat Bozdağ, Müslüm Bozkurt, Süleyman Bozkurt, Mustafa Çöplü, Kasım Çağlar, Sıtkı Çınar, Galip Ertekin gibi değişik sanatçılarca bestelenip seslendirilen şiirleri oldu. Şiirlerinin bir bölümünü "Kül Özü" (2014) adlı bir kitapta topladı. Ayrıca şiirleri kimi dergilerde, seçkilerde yayımlandı.

Halen İzmir'de yaşayan ozan, eşinin ölümünden sonra ikinci bir evlilik yaptı. Bu evliliklerinden ikisi kız, ikisi erkek dört çocuğu oldu.²⁹

Yakma Bir Daha

Sana olan heyecanım bitirdin
Ne olur karşıma çıkma bir daha
Aklımı başımdan alıp götürdün
Çıkıp da canımı yakma bir daha

²⁹ Ozanla ilgili bilgiler, 8 Kasım 2022, 17 Haziran 2023 tarihlerinde kendisiyle yapılan görüşmelerde elde edilmiştir.

Dilerim Allah'tan yüzün gülmesin
Yaşama hevesin gitsin gelmesin
Gözünden yaşların hiç eksilmesin
Yakıp da gönlüme akma bir daha

Tutunacak bana dal mı bıraktın?
Yitirdim benliğim hâl mi bıraktın?
Sevip koklayacak gül mü bıraktın?
Geriye dönüp de bakma bir daha

Naciye'yim senle yaşam bana ar
Hey vefasız sana diyeceğim var
Yağırdın başıma bunca sene kar
Kahır zincirini takma bir daha

Gülün Aşkına

Aşka giden yoldan serin dolaşır
Dolaşanlar hedefine ulaşır
Seven gönül sevdiğine bulaşır
Bülbül nağmelenir gülün aşkına

Muhabbet kurulur sevgi bağında
Halaylar çekilir gönül dağında
Güzeller bezenir gençlik çağında
Âşıklar coşarlar telin aşkına

Gökyüzünden duman dağlara ağız
Seher vakti gönle meltemler yağar
Gün doğmadan evvel bil ki ne doğar
Efil efil esen yelin aşkına

Bülbül gibi dalda ediyorum zar
Duymaz mı sesimi ela gözlü yâr?
Bana göre benim tek sevdiğim var
Karışmam ben asla elin aşkına

Naciye Sultan'ım neyleyip neyler
Nerde kaldı şimdi bizim o köyler?
İçli şarkımızı sevdiğim söyler
Özle bağlanmışım dilin aşkına

Götür Beni Uzaklara

Hadi canan tut elimden
Götür beni uzaklara
Sarılıp ince belimden
Götür beni uzaklara

Lal olan dilim şen eyle
Yüreğimi gülşen eyle
Tüm dünyamı ruşen eyle
Götür beni uzaklara

Geliver kalbimi yokla
Gülün niyetine kokla
Bir ömür koynunda sakla
Götür beni uzaklara

Yüreğimde sızın kaldı
Ciğerimde közün kaldı
Söylenecek sözün kaldı
Götür beni uzaklara

Naciye'yim gül atayım
Aç da sinende yatayım
Ömrüne ömür katayım
Götür beni uzaklara

Naciye'm

Sensizlik çok acı yakar sinemi
Hayalin gözümde kaldı Naciye'm
Alıp götürüyor bendeki beni
Hayalin gözümde kaldı Naciye'm

Burada kış boran geçemiyorum
Gönlüme başka yâr seçemiyorum
Soğuktur suları içemiyorum
Hayalin gözümde kaldı Naciye'm

Yıldızlara kucak açtım her gece
Hasretlik çok zormuş sanki bilmece
İsmin dudağımda hep hece hece
Hayalin gözümde kaldı Naciye'm

Çiçekler açmıyor kuşlar uçmuyor
Sabahıma güneş ışık saçmıyor
Gurbette geceler sensiz geçmiyor
Hayalin gözümde kaldı *Naciye*'m

Küllerin Senin

Cemalini gördüm dilim tutuldu
Bahçende kurusun güllerin senin
Delinin birinden gönlüm kurtuldu
Şekerden tatlıdır dillerin senin

Rüzgârın eserse yazın bozulur
Yüreğin eserse hazın bozulur
Nağmeler küserse sazın bozulur
Başka türkü çalar tellerin senin

Haftalar değişir aylar yerinde
Sevgiye susamış çaylar yerinde
Endamlı gezersin toylar yerinde
Narindir güzeldir ellerin senin

Yazdığım sözlerden davacı olma
Sevmiyorsan eğer vaktimi çalma
Naciye dimdiktir zavallı bulma
Yanarsan savrulur küllerin senin

Kaynakça: Naciye Asabi, Kül Özü, Ankara 2014, 176 s.

NAİLE ESEN USLU (Zeyno Bacı)

Odun kırıp davul çalan bir babanın dört çocuğundan ilki olarak 1952 yılında Çorum'a bağlı Üçköy'de doğdu. Saz çalıp türkü söylemeye yedi yaşında başladı. Geçimi dar ailesi onu on üç yaşına değince bir ekicinin oğluyla evlendirdi. Yaşamı yoklukla, yoksullukla boğuşarak geçti (Âşık İhsani 2002: 138-139).

Zeyno Bacı, "Fakirin Çilesi", "Gel dostum Yanıma / Nergis", adlarında iki plak ile "Âşık Zeyno" adlı bir kaset yayımladı.

Zeyno Bacı'nın kardeşi de "Mağduri" ozanlık adıyla çalıp söylemektedir.

İstanbul'da yaşayan ozan evli, iki çocuk anasıdır.

Ben Âşığım

Ayıplaman beni dostlar
Ben âşığım insanlığa
Hak diyene zararım yok
Ben âşığım insanlığa

Neden beni dövsün ağa
Vahşi gibi sürsün dağa
Girmek istiyorum bağa
Ben âşığım insanlığa

Herkes önce insan doğar
Fikirlenir işe yarar
Menfaatçi buna kızar
Ben âşığım insanlığa

Ben *Zeyno*'ysam ayıp mıdır?
Benim aklım kayıp mıdır?
Bana zulüm layık mıdır?
Ben âşığım insanlığa

Ben

Mutlu azınlığı övmek neyime
Dertli çoğunluktan birisiyim ben
Hükmedip beynime sordum kendime
İnsanca yaşamın delisiyim ben

Yol isterim su isterim köyüme
Sayılmaz ki derdi döksem sayıma
Mücadele düştü benim payıma
Gönlümdeki köyün valisiyim ben

Kimi ölmüş gitmiş istememişler
Kimi istemiş hiç vermemişler
Dertli yaşamışlar gün görmemişler
Dertli çoğunluğun velisiyim ben

Zeyno oldum artık dilim dönüyor
Dert elinden öz varımız yanıyor
Şimdi halkım hedefini biliyor
O gidilen yolun yolcusuyum ben

Bilmiyor

Bakın insanlığın garip haline
Yolda mıdır, bataкта mı bilmiyor
Bir değnek vermişler körün eline
Yolda mıdır, bataкта mı bilmiyor

Beyler kırdırıyor kardeş kardeşi
Böyle insanların doğmaz güneşi
Binlerce ananın akar gözyaşı
Yolda mıdır, bataкта mı bilmiyor

Zeyno düşmanların kapmışlar payın
Yürüyor işleri var ise dayın
Sayın şu dertleri sayın ha sayın
Yolda mıdır, bataкта mı bilmiyor

Dinle Sözümü

Soyguncu elinde bir büyük kazma
Bu fakir halkıma kuyu kazıyor
Gel kardaşım dinle sözüme kızma
İçimizde işbirlikçi geziyor

Menfaatperesti hiç kimse sevmez
Karnı tok olanlar açlığı bilmez
Peynirden yapılan gemi yürümez
Zaten halk da boşa candan beziyor

Zeyno Bacı halkı için konuştu
Koca ömür insanlığa çalıştı
Doğu batı şu âlemi dolaştı
Haksızlar hep haklıları eziyor

Gardaş

Şu senin başında dönen dolabın
Kalk iki gözünle gör gardaş gardaş
Bir zaman elinde olan malını
Ne etmişler bir kez sor gardaş gardaş

Bağımsızsın diye kesmiş sesini
Yıllar var ki soymuş senin keseni
Duvar diplerinde koydular seni
Üzerine yağdı kar gardaş gardaş

Konuşmak istedin sen sus dediler
Senin derdin nedir hiç bilmediler
Bin yara aldın da bir görmediler
Artık yaraların sar gardaş gardaş

Haydi durmayalım zaman gidiyor
Hâlâ sana senden büyüksün diyor
İşte Zeyno Bacı ispat ediyor
Sosyal düzen sana yâr gardaş gardaş

Kaynakça: Âşık İhsani, Ozan Dolu Anadolu, İstanbul 2002, s. 138-139. / Ezeli Doğanay, Kadın Halk Ozanları Antolojisi, Berlin 2007, s. 480-483.

NAZAN DOĞAN (Nazan)

1975 yılında Eşençay köyünün Hacivat Mahallesi'nde doğdu. İlkokulu Çorum'da okudu. Ortaokulu, liseyi İzmir'de bitirdi. Bir kamu kuruluşunda dış teknisyeni olarak çalıştı (Doğanay 2007: 319).

Gönüle

Ben de düştüm yollarına
Bu yol uzanır gönüle
Dost gönül muhabbetinde
Dilsizi getirir dile

Gel de kulak ver bu sese
Al gönülden sen de hisse
Konunca altın kafese
Bülbül hasret kaldı güle

Nazan'ım dediğim buydu
Sözüm sağır sultan duydu
O ne güzel tatlı huydu
Yusuf-u Kenan'ım ile

Seni

Hem şu dilim hem de gönlüm
Çağırıyor pirim seni
Gül dalında bülbül gördüm
Çağırıyor pirim seni

Garip gönlüm seni düşler
Her sabah yeniden başlar
Didemdeki akan yaşlar
Çağırıyor pirim seni

Beni özden aldın pirim
Hak ile hak oldu yerim
Nazan Doğan himmet derim
Çağırıyor pirim seni

Olur

Güvenme dünya malına
Bir günde tarumar olur
Tutunacak dalın yoksa
Yaşamak sana zor olur

Olma sakın sen kula kul
Değerin olur paslı pul
Bir mürşidi kâmili bul
Ancak o sana yâr olur

Nazan vazgeçti serinden
Yarası kanar derinden
Himmet almazsan pirinden
Bu dünya sana dar olur

Olur

Hoş kokular saçıp sarhoş ediyor
Gül bahçeleri de ne güzel olur
Alır canı candan bir hoş ediyor
Gül bahçeleri de ne güzel olur

Çiğdemi lalesi sümbülü vardır
Nergizi nevruzu bak gülü vardır
Mor menekşe kokar hoş dili vardır
Gül bahçeleri de ne güzel olur

Kaynakça: Ezeli Doğanay, Kadın Halk Ozanları Antolojisi, Berlin 2007, s. 319-320. / Fatma Ahsen Turan vd., Geçmişten Günümüze Sazda ve Sözde Usta Kadınlar, Ankara 2014, 369.

NAZİK COŞKUN (Nazik Coşkun)

8 Mart 1926 tarihinde Alaca ilçesinin Külâh köyünde doğdu. Körmehmetoğullarından Hasan Görür'ün kızıdır. Annesi ise Alaca'nın Yeşilyurt (Çomar) köyünden Fatma (Fadik) Eskiköy'dür.

Köylerinde okul olmadığı için eğitim görme olanağı olmadı. 1938 yılında, on iki yaşında iken anasını yitirince dört kardeşiyle birlikte öksüz kaldı. Babası, Selver adlı bir kadınla evlendi.

Nazik Coşkun, şiir yazmaya küçük yaşlarda üvey anası Selver Görür'den etkilenecek başladı. Çevrede Âşık Nazik olarak tanındı.

Âşık Nazik, daha çok köyünde, çevresinde yaşanan, önemseydiği olaylar üzerine türküler, destanlar yaktı. Yakınları arasındaki dargınlıklar, hastalıklar, ölümler, özkıyımlar, bunlara benzer olumsuz olaylar onun şiirinin temel konularını oluşturdu. Dönemin siyasilerine yazdığı bir iki şiiri saymazsak bu konuların dışına çıkmadı.

Okuması yazması olmadığı için ezberinde tutmaya çalıştığı şiirleri genellikle çocukları tarafından yazıya geçirilerek unutulmaktan kurtarıldı.

Ölümüne değin türküyü yakmayı sürdüren Nazik Coşkun, 28 Mart 2007 tarihinde Ankara'da yaşamını yitirdi. Köyünde toprağa verildi.

Coşkun'un birkaç şiirini öyküleriyle birlikte veriyoruz.

Ortaklık

Nazik Coşkun'un ailesi, aynı apartmanda oturdukları Kuddusi adlı bir komşularıyla ortak bakkal dükkânı açarlar. Bir süre sonra bu kişi, ortaklıktan ayrılmak için bahaneler uydurup haksız suçlamalara başlar. Sonuçta ortaklık bozulur. Bu olay üzerine Nazik Coşkun, özellikle kendisine yöneltilen asılsız suçlamalar karşısında aşağıdaki ilenmeli şiiri yazar:

Komşuyuduk kardaş olduk
Senin ile sırdaş olduk
Bu hileyi kimde bulduk?
Suçum nedir bilemedim

Kardaş olan etmez hile
Hile eden bulsun bela
Cenabı Allah'tan ola
Suçum nedir bilemedim

Şu dünyada hiç gülmesin
Dini imanı olmasın
Ahrette gömlek bulmasın
Suçum nedir bilemedim

Dile gelmez hesabın var
Yavrum nasıl mesebin var?
Yemin etsem inanmazsın
Suçum nedir bilemedim

Tükan³⁰ şöhrete kavuştu
Müşteri yeni alıştı
Aramızdan neler geçti?
Suçum nedir bilemedim

Allah büyük hemen görür
İsteyene murat verir
Hakkın bende ise sorar
Suçum nedir bilemedim

Ben görmedim böyle plan
Yavrum her sözün mü yalan?
Üzerime kara çalan³¹
Suçum nedir bilemedim

Kuddusi de nedir derdin?
Her gün sana hesap verdim
Senle bir çuvala girdim
Suçum nedir bilemedim

Böyle ortaklık görmedim
Daha tükana varmadım
Yavrum aslını sormadım
Suçum nedir bilemedim

Nazik Coşkun söyler sözü
Kara olsun eli yüzü
Gine sen aldattın bizi
Suçum nedir bilemedim

³⁰ Tükan: Dükkân.

³¹ Çalan: Çalarsın anlamında.

Oktay'la Oğuz'un Destanı

Komşuları Osman Bey'in Oktay ile Oğuz adında iki oğlu vardır. Çocuklardan Oktay, karşı komşuları olan arkadaşının çağırması üzerine onlara gider. Çocuk, babasının silahını gösterirken silah ateş alır. Vurulan Oktay orada ölür. Tam bir yıl sonra, Oktay'ın ölüm yıldönümünde kardeşi Oğuz da elim bir trafik kazasına kurban gider. Nazik Coşkun, üst üste gelen bu acılar üzerine aşağıdaki destanı yazar:

Her bela, her kaza beni mi buldu?
Bilmem Allah'tan mı, kuldan mı oldu?
Küçük yavrularım gül gibi soldu
Sonu yavrum gibi olasıcalar!

Bilmem tecelli mi, bilmem kader mi?
Bu kara yazı da böyle gider mi?
İnsaflı olan bu acıyı eder mi?
Sonu yavrum gibi olasıcalar!

Felek benim hiç tutmuyor sözümü
Anadan da kara yazmış yazımı
Aldırdım elimden iki kuzumu
Sonu yavrum gibi olasıcalar!

Öğlen yemeğini yedirdim saldım
Gâvurun evinde çok emin bildim
Her zaman ağladım, ne zaman güldüm?
Sonu yavrum gibi olasıcalar!

Arkadaş olarak alıp götürdün
Pusu kurdun sol böğrüne batırdın
Benim ocağımı gine batırdın
Sonu yavrum gibi olasıcalar!

Osman Bey gelince acıyı duyar
Allah adama da böyle mi kıyar?
Bu acı çok feci herkese koyar
Sonu yavrum gibi olasıcalar!

Bilmem ki Allah'tan böyle mi emir?
Yanıyor yüreğim oluyor kömür
Yavrumun sebebi komşumuz Demir
Sonu yavrum gibi olasıcalar!

Yüncü Hasan'ın Destanı

Ankara'nın Çubuk ilçesinden olan Yüncü Hasan'ın asıl mesleği öğretmenliktir. Bir yandan da mahallede yapağıcılık yapmaktadır. Âşık Nazık, mahallenin esnafı olması dolayısıyla güvendiği bu kişiden kirli yün alır. Ancak yıkandıktan sonra beklenenden çok az yün kalır. Bunun üzerine Nazık Coşkun, bir destan da Yüncü Hasan'a yazar:

Hasan Hoca diye vardık yanına
Bozukluk mu karıştıydı kanına?
Lanet olsun imanına canına
Terazini doğru tutsan olmaz mı?

Dört yüz dedin yüz yirmi beş durdu
Bu yünün acısı kalbime vurdu
Allah'ım şahittir üstünde gördü
Terazini doğru tutsan olmaz mı?

Bilmem terazinde hile mi vardır?
Bu dünya genişse ötesi dardır
Dul yetimin hakkı içinde vardır
Terazini doğru tutsan olmaz mı?

Kör olur gözlerin belki göremen
Tutulur dillerin hesap veremen
Hakk'ın divanına borçlu varaman
Terazini doğru tutsan olmaz mı?

İlkbahar gelince önü yaz olur
Hoca sana ne söylesem az olur
İsmimi verirsem belki söz olur
Terazini doğru tutsan olmaz mı?

Arap Bey'in Düğünü

Külâh köyünden Halil Çavuş'un oğlu Mehmet (Delioğlan), oğlu Kazım'ı Eskiypar köyünden evlendirir. Ancak gelinin babası düğünde gereken olgunluğu göstermez, büyüklenir. Âşık Nazık, düğünde yaşananları bir destanla anlatır:

Mehmet Ağ'yı niçin küçük görüyon?
Köylüydü de niye kızın veriyon?
Zenginliğin ne met edip duruyon?
Evinde bir acı soğan bulunmaz

Eskiyapar derler ovanın yüzü
Yaz gelir yazıda gelini kızı
Hasan Dayı'nın da geçmiyor sözü
Evinde bir acı soğan bulunmaz

Düğüncü gelirken davul vurmuyor
Yemeği yok, acı kahve vermiyor
Misafirin hatırını sormuyor
Evinde bir acı soğan bulunmaz

Bizim oğlumuzsa senin damadın
Oturup da yemeğimiz yemedin
Misafire bir hoş geldin demedin
Evinde bir acı soğan bulunmaz

Devlet Su İşlerinden aşçı getirdik
Eksiğimiz Alaca'dan yetirdik
Herkesin içinde biz mert oturduk
Evinde bir acı soğan bulunmaz

İbrahim Çavuş da sağdıç babası
Onun güctür yumruğuyla sopası
Hiç yola gelmiyor düzrü babası
Evinde de acı soğan bulunmaz

Çakır gelin kızın yüzü gülmüyor
Düğününde davul bile çalmıyor
Davulsuz düğüne kimse gelmiyor
Evinde bir acı soğan bulunmaz

Bizim oğlumuzsa senin de kızın
Geleceğin köşeye olmalı yüzün
Milletin içinde geçersiz sözün
Evinde bir acı soğan bulunmaz

Kardeşin Mustafa, ona bey denir
Onların her zaman ekmeği yenir
Bu huy senin ile ebedi kalır
Evinde bir acı soğan bulunmaz

Kendisi İçin

Nazik Coşkun, bir gün hastalanıp SSK Dışkapı Hastanesi'ne gider. Hastalığının ciddiyeti nedeniyle yataklı tedaviye alınır. Hastalığının, hastane ortamının yarattığı duyguları şu dörtlüklerle dile getirir:

Gayet hasta idim acile gittim
Sigortalı iken paralı yattım
Gelmişti kardeşim evde bıraktım
Yaz doktor bey, yaz ver benim ilacı

Kardeşimin yüzünü bir görmedim
Gönül alıp hatırını sormadım
Önüne de bir kahvaltı sermedim
Yaz doktor bey, yaz ver benim ilacı

Acil idim yukarıya aldılar
Beş iğneyi sağ koluma vurdular
Sol koluma serum takıp verdiler
Yaz doktor bey, yaz ver benim ilacı

Sabahleyin doktor vizit geziyor
Her hastanın ilacını yazıyor
Küçük Cem'im ağlar beni üzüyor
Yaz doktor bey, yaz ver benim ilacı

Ağrıyor bu başım yastıktan kalkmaz
Hastayım yüzüme kimseler bakmaz
Antalya uzak mı, hiç mektup çıkmaz
Yaz doktor bey, yaz ver benim ilacı

Hastabakıcılar yatak düzlüyor
Hastalar da ziyaretçi gözlüyor
Benim gönlüm bacı kardeş özlüyor
Yaz doktor bey, yaz ver benim ilacı

Balkona çıkarım balkon soğumuş
Benim derdim hepisinden çoğumuş
Bacıdan kardeşten fayda yoğumuş
Yaz doktor bey, yaz ver benim ilacı

İnci'm çıktı yolda dolmuşa bakar
Ala gözlerinin yaşları akar
Erol hasta ise ona kim bakar
Yaz doktor bey, yaz ver benim ilacı

Ufacık tefecik bir yuva kurdum
İçinde çok değil, bir yıl oturdum
Zalim felek burda beni mi buldun?
Yaz doktor bey, yaz ver benim ilacı

Kaynakça: Hasan Korkmaz Arşivi. / Hasan İpek, Geçmişle Dü-
nüyle Hele de Külâh (II) Kadir Kıymet Nazik'çe, İstanbul 2022, s. 67-115.

NEVİN SATIR (Sunai)

1968 yılında Çorum'da doğu. Babasının adı Ali Satır, anasının Suna'dır. Parçalanmış bir ailenin dördü babadan, ikisi anadan olan altı kardeşten en büyüğüdür. İlkokulu babasının sıhhiye olması nedeniyle Dodurga ilçesinin Tutuş köyünde bitirdi. Koşullar el vermediği için daha ilerisini okuma olanağı bulamadı.

On altı yaşına geldiğinde o zamanki adıyla Çorum Kız Meslek Lisesi'nde biçki, dikiş kurslarına katıldı.

Bir çocuk annesi olan ozan şiir yazmaya, on yaşında iken babasının anasına yazdığı şiirleri okuyarak başladı. 1988 yılında Fransa'ya gitti. Halen Fransa'da yaşamakta bir restoranın mutfağında çalışmaktadır.

Kendi anlatımıyla, ilk yıllar hiç tanımadığı, dilini, kültürünü bilmediği, her şeye yabancı olduğu bu ülkede çok zor günler geçirdi. Dil bilmediği için kendini ifade etmekte zorlandı. Hep birilerinin yardımına, desteğine bağlı yaşadı. Böyle yaşamak ağına gitse de katlanmak zorunda kaldı. Zaman geçtikçe dilini geliştirdi. Bulunduğu yerin kültürüne, toplum yaşamına uyum sağladı. Ancak içindeki yurt özlemi, bir gün ailesine kavuşma isteği hiç bitmedi.

İçindeki özlemini şiirlerle gidermeye çalıştı. İlk yıllar özgür dizeli şiirler yazdı. Halk şiirine geçmesi, 2018 yılında sosyal medyada paylaştığı bir şiiri için sayfa arkadaşlarından biri tarafından bu şiir Karacaoğlan'dan aşırma demesiyle başladı.

O güne değin Karacaoğlan'ın kim olduğunu bile bilmeyen ozan, araştırmalara başladı. Yakın çevresinin desteğiyle kitaplar edindi. Karacaoğlan'ın şiirlerini, hakkında yazılmış yazıları, yayımlanmış araştırmaları okudu. Böylece Karacaoğlan'ı tanıdı. Onu tanımasıyla birlikte halk şiiriyle yöneldi.

En beğendiği ozanlar arasında Karacaoğlan ile Dadaloğlu ilk sırada gelmektedir.

Şiir yazma tekniğini Özücoş ozanlık adını kullanan Ali Aydın Sala'dan öğrendi. "Sunai" ozanlık adını anasının adından esinlenerek aldı.

Yaşamın her alanıyla ilgili şiirler yazan ozanın şiirleri değişik seçkilerde yayımlandı. Şiirlerinin bir bölümünü "Kardelen" (2023) adıyla kitaplaştırdı. Altmışa yakın şiiri bestelenip çeşitli sanatçılarca seslendirildi. Ersin Baran, Kubilay Kolukırık bunlardan bazılarıdır.³²

³² Yaşam öyküsü 13 Eylül 2022 tarihinde ozanın kendisinden alınmıştır.

Bülbül Olmuş

Beni benden alıp giden
Sevda yüklü gözler var ya
Aklım fikrim çalıp giden
Baldan tatlı sözler var ya

Geceleri gündüz eder
Ne dert kalır ne de keder
Kimi diyor buna kader
Senden derin izler var ya

Güller açar sağım solum
Huzur doldu elim kolum
Bülbül olmuş şakır dilim
Gamze gamze yüzler var ya

Sunai der coştı gönül
Yıktı bentler taşı gönül
Karlı dağlar aştı gönül
Seni çalan sazlar var ya

Avare

Ayrıldık dediğin o gün vardı ya
Cehennem ateşi yaktın içime
Hasretin sımsıkı o gün sardı ya
Damarda kan gibi aktın içime

Kaderim olmuşsun sensiz olmuyor
Ne yapsam bir türlü yerin dolmuyor
Zavallı yüreğim huzur bulmuyor
Kurduğum yuvayı yıktın içime

Avare diyorlar varsın desinler
Yitirmiş aklını dursun desinler
Görmüyor gözlerin körsün desinler
İy'leşmez yaralar diktin içime

Sunai der boynu bükük kalmışım
Hayattan dersimi öyle almışım
Kendimi boşluğa koyup salmışım
Kurumuş gülleri döktün içime

Aldın Alalı

Aldığım nefesim zehir dert oldu
Elini elimden aldın alalı
Gezdiğin sokaklar bana yurt oldu
Elini elimden aldın alalı

Yağmura karıştı gözde yaşlarım
Kâbusa dönüştü hayal düşlerim
Hasreti gönlüme bir bir işlerim
Elini elimden aldın alalı

Kurudu bağrımda gonca güllerim
Tutuldu şakıyan bülbül dillerim
Yitirdim bulamam gayrı yollarım
Elini elimden aldın alalı

Der *Sunai* hazan girdi bağıma
Eremeden daha gençlik çağıma
Ağustosta karlar yağdı dağıma
Elini elimden aldın alalı

Garip Gönül

Ateşe düşürdün beni dağladın
Küllere çevirdin garip gönlümü
Mecnun'a döndürdün beni bağladın
Çöllere çevirdin garip gönlümü

Ayrılık düşürdün zalim haneme
Korkular ekersin daim günüme
Hasretin yelleri esti sineme
Yollara çevirdin garip gönlümü

Aklımdan çıkmıyor tatlı gülüşün
Ömrüme bedeldir bana gelişin
Sevdayı katıyor gönle doluşun
Sellere çevirdin garip gönlümü

Kırdın kanadımı körpe kolumu
Yitirdim bulamam naçar yolumu
Mevla'm hayır eyle benim hâlimi
Yellere çevirdin garip gönlümü

Sarartıp soldurma taze fidanı
Kâmile ariftir sevgi ormanı
Nevin'im yaşıyor şimdi hazanı
Dallara çevirdin garip gönlümü

Kader Böyleymiş

Mezarın başına gelip oturmuş
Ayrılık ateşi yakmış özünü
Azrail yârini alıp götürmüş
Feleğin tokadı yıkmış özünü

Dünyası yıkılmış garip başına
Kâbuslar uğramış hayal düşünce
Acılar katılmış ekmek aşına
Kaderin böylesi sökmüş özünü

Tutuşmuş yüreğin kuru söner mi?
Toprağın aldığı geri döner mi?
Yaralar derinde sızı diner mi?
Belli ki gam keder ekmiş özünü

Derdini dedikçe dağlar yıkılır
Ağlayan gözlerden kanlar dökülür
Sunai bu acı nasıl çekilir?
Gariplik yoksulluk çekmiş özünü

Kaynakça: Kişisel görüşme, 13 Eylül 2022.

NEVİN ŞAZİYE EKMEKÇİOĞLU (Leb-i Derya)

1973 yılında Çorum'da beş çocuklu bir ailenin dördüncü çocuğu olarak doğdu. Babasının adı Memduh, anasının adı Sevim'dir. Babası kepçe işletmeni, anası ev kadını idi. İlk, ortaöğrenimini Çorum'da tamamladı.

1993 yılında evlenince Çorum'dan ayrıldı. Liseyi bitirdikten sonra Adalet Bakanlığı Ümraniye E Tipi Kapalı Ceza ve İnfaz Kurumu'nda çalışmaya başladı. 1998 yılında Pendik Adliyesi'nde çalışırken Anadolu Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Ön Lisans programını bitirdi. Görevde yükselme sınavında başarılı olarak Yazı İşleri Müdürlüğü'ne atandı. Halen Balıkesir ilinde Yazı İşleri Müdürü olarak çalışıyor.

Ekmekçioğlu; iki çocuk anasıdır.

Ailesinde ozan bulunmayan Ekmekçioğlu'nun şiire, edebiyata ilgisi ortaokul yıllarında küçük dörtlükler yazarak başladı. İstanbul'da, Edebiyat Derneği'nde çok sayıda ozanla tanıştı. Buradaki ortamın etkisiyle şiir üzerine yoğunlaştı. Mahzuni Şerif'ten etkilendi. Şekip Şahadoğru, Gülabi, Süleyman Kamışlı gibi Çorum yöresi ozanlarını tanıdı. Herhangi bir çalgı çalmayan ozanın sözde de bir ustası olmadı. Okuyarak, Azimet Işık gibi beğendiği ozanları izleyerek kendisini geliştirmeye çalıştı.

Serbest dizeli şiirler de yazan ozan, ölçülü şiirlerinde şair Samim İgde'den aldığı, deniz kıyısı anlamına gelen "Leb-i Derya" ozanlık adını kullandı. Daha çok aşk, özlem, ayrılık, umut konularında yaşadıklarını, gözlemlediklerini şiirleştirdi. Serbest şiirlerden oluşan ilk kitabını "Sende Kalarak" (2017) adıyla çıkardı. Oğulları Ozan ile Umut'un adlarından esinlenerek adlandırdığı ikinci kitabı "Umudun Ozanım" (2021) adıyla yayımlandı. Kimi şiirleri Şükrü Şık, Gülüş Meçhuli gibi sanatçılarca bestelendi. Yerel basında yayımlanan şiirleri oldu.

Aynı zamanda bir şiir yorumcusu olan Ekmekçioğlu, Anadolu Sanatseverler Topluluğu'nun kurucusu, yöneticisi olarak sanatsal etkinlikler düzenlemektedir.³³

Ağlarım Anam

Gönlünde duygular topyekûn hardır
Dilinde bir türkû, bir sitem vardır
Yorulmuş yüreğin kendine dardır
Andıkça adını ağlarım anam

³³ Ozanla ilgili bilgiler, 27 Kasım 2022'de kendisiyle yapılan görüşmede elde edildi.

Çektiğin dertlerden gülmedi yüzün
Namertlik bilmedin dosdoğru sözün
Yürekte ateşin, sönmedi közün
Yandıkça karalar bağlarım anam

Dostları yanında kıymeti çoktur
Geceler sancılı huzuru yoktur
Bir nice hâli var kirpikler oktur
Baktıkça gözüne çağlarım anam

Sofrada emeğin bizleri ezdi
Sır vermez yavrular acını sezdi
Teninde amansız yaralar gezdi
Sardıkça yaranı dağlarım anam

Bilirim yoruldu derdin selinde
Dualar düşmedi bir gün dilinde
Ben beni yitirdim gurbet elinde
Yürekte eridi yağlarım anam

İnsanım Yetmez mi?

Ne Sünni'yim ne Şii ne Alevi
İnsanım diyorum insan yetmez mi?
İnsanlık onuru sarsın âlemi
İnsanım diyorum insan yetmez mi?

Yalancı dünyada çoklukta biriz
Umulmadık anda yoklukta biriz
Kör olsun nefsimiz toklukta biriz
İnsanım diyorum insan yetmez mi?

Sevgiden ötesi inanın yalan
Bıraktığımız iz geride kalan
Bizdendir bizleri özünde bulan
İnsanım diyorum insan yetmez mi?

Adem'den bu yana barışa hasret
Kavganın olduğu her yerler gurbet
Güvercinle zeytin gelecek sabret
İnsanım diyorum insan yetmez mi?

Kinlerden arınsın insan yüreği
Sevgidir dünyanın tutan direği
İnsan ayırmanın var mı gereği?
İnsanım diyorum insan yetmez mi?

Leb-i Derya Nevin nifak istemez
Sevdalı gönlünde sırtlan beslemez
Umuda ozandır kavga seslemez
İnsanım diyorum insan yetmez mi?

Bıraktın

Mihmanı olduğun gönül bahçemde
Dalında tomurcuk gül mü bıraktın?
Ezberi olduğun yürek lehçemde
Maziye anacak dil mi bıraktın?

Attığın adımlar geldi peş peşe
Baktığın gözlerde kalmadı neşe
Güldüğüm günleri sarsam da düşe
Korkmadan saracak kol mu bıraktın?

Çekilirken kanım sancılar çektim
Gönül yaylama çok sabırlar ekdim
Yürürken yollarda ben neden tektim?
Yanına varacak yol mu bıraktın?

Hırçın dalga oldum ıssız denizde
Gamların eseri solgun benizde
Çektikçe sızladı yaktı genizde
Başımı koyacak sol mu bıraktın?

Sırtını döndün ya ömrüm söküldü
Hükümsüz sevdamin boynu büküldü
Dilimde sessizlik bir bir döküldü
Hâlimi tasvire hâl mi bıraktın?

Hâkim Bey

Yıllardır sabırla çalışıp durdum
Adalet mührünü adilce vurdum
Hak arayanlara ebedi yurdum
Mahkeme kadiya mülk mü hâkim bey?

Hakk'ın hizmetinde kendimi yordum
Adil olmayana geçilmez surdum
Affına sığınıp bir soru sordum
Mahkeme kadiya mülk mü hâkim bey?

Kalmadı tadımız ne de tuzumuz
Yitirdi inancı kızla oğlumuz
Çağa göre değil sağla solumuz
Mahkeme kadiya mülk mü hâkim bey?

Sabırla bezendik sanki taş olduk
Yürüdük bu yolda arkadaş olduk
Tecelli etmeyen hakta yaş olduk
Mahkeme kadiya mülk mü hâkim bey?

Leb-i Derya Nevin ırgat doğruya
Cevaplar arıyor haklı soruya
Vicdanı olanı Rabb'im koruya
Mahkeme kadiya mülk mü hâkim bey?

Vefasız

Kirpiğim ucunda tir tir titreyen
Bir damla yaş oldun sevin vefasız
Dün senle çarparken bugün bekleyen
Yürekte taş oldun sevin vefasız

Yaşanmış günleri dünlere astım
Duygusuz sarılan kollara kastım
Harlayan ateşin üstüne bastım
Yazıma kış oldun sevin vefasız

Gönül gözüm açık çekmedim perde
Bahaneler ömrü salsa da derde
Sinemde ateşin onulmaz yerde
Yanarken düş oldun sevin vefasız

Zamana direnen sevda sır açtı
Açığa çıktıkça gözyaşı saçtı
Buz keserken yürek elinden kaçtı
Gönlümde kuş oldun sevin vefasız

Ne yapsan vazgeçmem hiç soru sorma
Güç bela geldiğim yolumda durma
İsrara gerek yok kapımı vurma
Nevin'e boş oldun sevin vefasız

Kaynakça: Nevin Şaziye Ekmekçioğlu, Umudun Ozanımı, İstanbul 2021, 128 s.

NEZAKET KÖRPE (Nazende)

10 Temmuz 1971 tarihinde altı kardeşin ilki olarak Sungurlu'nun İkizli köyünde doğdu. Üç yaşında iken babasının işi nedeniyle ailesi Ankara'ya göç etti. İlkokulu bitirdi. Ekonomik nedenlerle ortaokul ikinci sınıftan ayrıldı. 1992 yılında evlenip üç çocuk anası oldu.

Şiire ortaokul yıllarında kısa dörtlükler yazarak başladı. İlk şiiri "Babam" şiiridir. Uzun bir aradan sonra şiir çalışmalarını kaldığı yerden sürdürdü. Tanınmak, şiirlerini geniş kitlelere ulaştırmak için kimi edebiyat gruplarına katıldı.

Girdiği yarışmalarda üç kez mansiyon ödülü alan ozanın şiirleri dergilerde, gazetelerde, seçkilerde, elektronik ortamlarda aktarıldı, radyolarda okundu.

Serbest dizeli şiirler de yazan ozan, ölçülü şiirlerinde Nazende ozanlık adını kullandı.

Bilesin

Anlamaz sevgiden yorgun yüreğim
Özümde yangını sönmez bilesin
Yollarına revan düştü yüreğim
Geriye umutsuz dönmez bilesin

Dinmez içimdeki sızısı neden
Gönlüm gam kederde, hasta mı beden?
Unutmuş aşkı mı gurbete giden
Aşk yüreğe gayri inmez bilesin

Bitirmiş geçmişi, güzel günleri
Unut yaşananı, anma dünleri
Ettiği yeminler buldu binleri
Adını bir daha anmaz bilesin

Sevgisi yalanmış, aşkı yalanmış
Hırsız gibi gelip kalbi çalanmış
Yâr diye bildiğim kobra yılanmış
Gözde akan yaşım dinmez bilesin

Kilitle kapını kimse girmesin
Nazende murada sensiz ermesin
Dilin düğümlensin vaat vermesin
Tatlı yalan söze kanmaz bilesin

Kaynakça: 100. *Yılda Şiirin Yüzleri*, Ankara 2023, s. 160-161.

RABİA İNAN

Çorum'da doğdu. Şiire ilgisi küçük yaşlarda başladı. Kimi şiirleri yerel basında yayımlandı. Hem serbest şiirler yazan hem hece ölçüsünü kullanan ozanın, Nuri Nalinci ile arkadaşlarının derlediği "Çorum'dan Sesler" (1958) adlı kitapta dört şiiri yayımlandı.

Yaşamına ilişkin ayrıntılı bilgi edinemediğimiz ozanın şiirleri derlenip yayımlanmadı.

Uçun Kuşlar

Uçun kuşlar uçun, mavi göklerde
Özgürlük içinde bahtiyarsınız
Ağaçlar, çiçekler sizi bekliyor
Bu cennet içinde perilersiniz

Uçun kuşlar uçun yüksek dağlarda
Yalçın kayalardan geçerken durun
Çağlıyor sular yamaçlarında
Yeşil tepelerde yuvalar kurun

Uçun kuşlar uçun bu gökler sizin
Güzel yurdumuza doyarak bakın
Çam ormanlarına, cennet bağlara
Mor dağlar üstünde süzülüp akın

Bahar

Safa geldin bahar bizim gülşene
Katıldı bülbüller senin neşene
Hatıranla geçti şu bütün sene
Cennet bahçelerde sular çağlıyor

Açtı bahçelerde bembeyaz güller
Kalmadı dağlarda dumandan tüller
Ağaçtan ağaca uçan bülbüller
Gönülden gönüle aşkı taşıyor

Kaynakça: M. Mete Taşlıova, Sözlü ve Yazılı Kaynaklarla Çorum Halk Şiiri Antolojisi Âşıklar, Ozanlar, Şairler, Çorum 2008, s. 601. / Nuri Nalinci vd., Çorumdan Sesler (38 Şair-139 Şiir), Çorum 1958, s. 126-130.

REYHAN ERŞAHİN (Reyhan Bacı)

1 Temmuz 1916 tarihinde Mecitözü'nün Konaç köyünde doğdu. Babasının adı Mehmet, anasının adı Melek'tir. Dördü kız, biri erkek beş kardeşi vardı. Beş yaşında geçirdiği çiçek hastalığı nedeniyle iki gözünü de yitirdi. Okul öğrenimi göremedi. Çevresinde daha çok Kör Reyhan olarak tanındı. O zaman çok güzel bir çocuk olmasından dolayı nazara geldiği söylendi.

Sesi çok güzel olduğu için gittiği her yerde türküler okudu. Doğaçlama şiirler söyledi. Cemlerde cem âşıkalarının yanında Virani, Hatayi, Pir Sultan gibi ozanların deyişlerini okuyarak zakirlik yaptı. Babası ölünceye kadar onun yanında yaşadı. Babası ölünce, ölünceye kadar ağabeyinin yanında kaldı. Gezgin bir ozandı. Köylere gider, çalıp söylerdi. Karşılığında kendisine nakdi, ayni yardımlar yapılırdı.

Reyhan Bacı'nın sık gittiği köylerden biri de Çorum'un Atçalı köyü idi. Bu köyde özellikle Cıldır Dede olarak bilinen Cuma Kural'ın evine uğradığı bilinen³⁴ Reyhan Bacı, 1 Mart 1985 tarihinde Atçalı'da öldü. Orada toprağa verildi.

Öldüğü gün Atçalı köyünde, Cıldır Dede'nin oğlu Âşık Cafer'in evinde imiş. Âşığın sazının üzerine uzanmış. Bugün burada öleceğim demiş. Evdekiler Reyhan Bacı'yı evde bırakıp bağa çalışmaya gitmişler. Geldiklerinde ozanı ölü olarak bulmuşlar.³⁵

Reyhan Bacı, kendi yöresinin ozanları dışında Merzifon yöresinden Yaylacıklı Âşık İsmail, Diphacılı Mehmet Toprak (Akbulut 2021: 163, 218), Küçükçaylı Ali Divani (Ali Kızıroğlu);³⁶ Gümüşhacıköy ilçesinin Akpınar köyünden Bektaş Bolat (Fakırbende) ile Satılmış Çevik (Mecnuni)³⁷ gibi ozanlarla dostluk kurup onlarla aynı meclislerde bulundu.

Reyhan Bacı, uzun süre ozan kimliğini gizledi. Deyişlerini başka adlarla söyledi. Eşençaylı Derviş Mehmet'in (Mehmet Topsakal), "Madem deyiş söylüyorsun, niçin kimliğini gizliyorsun? Artık bunu açık et." demesi üzerine Günahkâr Garip adıyla söylediği deyişlerini kendi adıyla söylemeye başladı.³⁸ Ancak ozanın şiirleri yazıya geçmediği için zamanla unutuldu.

³⁴ Ali Kızıroğlu, Görüşme tarihi: 1 Ekim 2022.

³⁵ Ahmet Madak, Görüşme tarihi: 22 Mayıs 2022.

³⁶ Ali Kızıroğlu, Görüşme tarihi: 1 Ekim 2022.

³⁷ Mehmet Çevik, Görüşme tarihi: 12 Kasım 2022.

³⁸ Ali Cem Akbulut, Görüşme tarihi: 6 Eylül 2022.

Bilirim

Beni zamaneler gibi zannetme
Kâinatı kurduğunu bilirim
Irakip çoğaldı söze aldanma
Kısmetimi verdiğini bilirim

Hışmedip Cibrili deryaya attın
Derya köpüğünden gökleri yaptın
Kandilin içinde çok vakit yattın
Gök kubbeye girdiğini bilirim

Bir meniden âdem yaptın cihana
Kaç bin kere geldin gittin bu hana?
Sebep ne ki Nuh'u verdin tufana
Cimcime'yi sorduğunu bilirim

Bir zaman da Şit'e çulha dokuttun
Münkir kahrı ile zehirler yuttun
Miraca giderken yoluna yattın
Hatemini aldığını bilirim

Süleyman'la kuş dilini söyledin
Yunus ile ummanları boyladın
Davut oldun körük icat eyledin
Teberleri saldığını bilirim

Halil oldun kendin yaptın Kâbe'yi
Nasıl oldun âdet koydun tö'beyi
İsmail'i Hakk'a ilayık deyi
Arştan kurban saldığını bilirim

Eyüp oldun nice derde uğradın
Yakup oldun yaşın yaşın ağladın
Kendini Mısır'da sultan eyledin
Zeliha'yı aldığını bilirim

Kerbela'da şehitlerin pirisin
Çağıranın muradını verirsin
Aslın belli Horasan'dan gelirsin
Cansız ata bindiğini bilirim

Verdim ikrarımı dönmem ezelden
İsmin tesbihimdir bırakmam dilden
Gönül ayrılır mı böyle güzelden?
Kalp evime dolduğunu bilirim

Günahkâr Garip'im karşıda yâri
Cemal bülbülüym kılarım zarı
Ayırma katardan didar-ı Bari
Güneş gibi doğduğunu bilirim

Çakmak

Gönlünü mü gırdım, neye darıldın?
Gücendin mi çakmak niye yanmıyon?
Sen de benim gibi yârden m'ayrıldın?
Söylesene çakmak niye yanmıyon?

Sevdiğin sözünden dönme mi dedi?
Gördüğün dallara konma mı dedi?
Ağlasın sızlasın yanma mı dedi?
Darıldın mı çakmak niye yanmıyon?

Yan da canım çakmak bile yanalım
Eğer yanmaz isen nic'olur halım?
Senin ile evine de varalım
Söylesene çakmak niye yanmıyon?

Çakmak ben de sevdiğimi bulurum
Eğer yanmazısan şimdi ölürüm
Seni veren ele kurban olurum
Darıldın mı çakmak niye yanmıyon?

İreyhan aşkından kara bağlarım
Aşk elinden ciğerimi dağlarım
Anamdan doğalı yeter ağlarım
Gücendin mi çakmak niye yanmıyon?

Ali Gibi

Ben yârimden ayrı düştüm
Geziyorum deli gibi
Yandım ateşine piştım
Arşalinin külü gibi

Kaşları var yaya benzer
Cemali bir aya benzer
Sözleri kimyaya benzer
Pir elinden dolu gibi

Gönlümün gamını almış
Tükenmez mehrana dalmış
Bizi arzylemiş gelmiş
Gelen Merdan Ali gibi

Hasiretlik düştü başa
Deryadan hep taştım coşa
Keyif almış İhsan Paşa
Gerçeklerin malı gibi

Geldi şen eyledi bizi
Hakk'ınan beraber özü
İstanbul'a getmiş kuzu
Hacı Hünkâr yolu gibi

Aşağıdan gelir gater
Bahçede bülbüller öter
Gör ki sesin beğenilmez
Reyhan tamam burda yeter

Kaynakça: Ahmet Madak, 1940 Çorum Atçalı köyü doğumlu, halk şairi. / Ali Cem Akbulut (2010), Gazilerovacığ İâşıkları, İstanbul 2010, s. 314. / Ayten Doğan, 1947 Konaç köyü doğumlu. / Ali Kiziroğlu (Âşık Ali Divanı), 1951 Merzifon Küçükçay köyü doğumlu. / Bekir Karadeniz - Ali Cem Akbulut, Alevi Bektaşî Şairleri, 9. Cilt, 5. Baskı, Bursa 2022, s. 492-493. / Mehmet Çevik, 1964 Gümüşhacıköy ilçesi Akpınar köyü doğumlu, araştırmacı. / Seriy Erşahin, 1949 doğumlu, Reyhan Bacı'nın yeğeni.

REYHANE ERDEN (Reyhane)

1 Ocak 1958 tarihinde Çorum'un merkez ilçesine bağlı Yukarı Hamdiköy'de geçimini ekicilikle sağlayan beş çocuklu bir ailenin üçüncü çocuğu olarak doğdu. Babasının adı Seydi Eroğlu, anasının adı Satı'dır.

Reyhane Erden, ilkokulu köyünde okudu. O dönemin elverişli olmayan koşulları nedeniyle eğitimini südüremedi. Yirmi yaşına dek köyünde yaşadı. 1978 yılında Ahmetoğlu köyünden Duran Erden ile evlenerek İstanbul'a göç etti. Orada otuz üç yıl yaşam savaşımı verdikten sonra aile Çorum'a yerleşti.

Soyunda kendisinden başka şiir yazan kimse bulunmayan Reyhane Hanım, ilk şiirini 2008 yılında, "Kerbela'da Yatanlara Sığındım" adıyla yazdı. Şiire başlamasında içinde yaşadığı Alevi-Bektaşî kültürünün etkisinin yanı sıra yaşadığı olayların, çektiği sıkıntıların etkisi oldu. Şiirde kendisine yol gösterecek bir ustası olmamakla birlikte Mahzuni Şerif, Neşet Ertaş gibi ozanların etkisinde kaldı. Ağırlıklı olarak Alevi inancını, toplumsal sorunları, sevgiyi, insanı konu alan şiirler yazdı. Şiirlerinde "Reyhane" adını ozanlık adı olarak kullandı.

Halk şiirinin ölçü, uyak gibi temel özelliklerine ilişkin bilgisi olmayan Reyhane Erden, düşüncelerini, duygularını içinden geldiği gibi dizelere aktardı. Ancak yazdıklarını sözlü, yazılı, elektronik kültür ortamlarında kimseyle paylaşmadı. Kendi kendini yetiştirmeye çalıştı. Bu içine kapanıklık durumu onun şiir sanatındaki gelişimini olumsuz etkiledi.

Kendisi saz çalmayan ozanın, eşi ile oğulları saz çalmaktadır.

Ücretsiz aile işçisi (ev kadını) olan Reyhane Erden'in emekliliği yoktur. Üçü kız, ikisi erkek olmak üzere beş çocuk anasıdır.

Ozanın şiirleri ilk kez bu çalışmada yer almaktadır.³⁹

Yetiş Ya Ali

Mansur'um darda
Yüreğim narda
Bekleme sırda
Yetiş ya Ali

Gülmez kaderim
Bitmez kederim
Figan ederim
Yetiş ya Ali

³⁹ Reyhane Erden'e ilişkin bilgiler ile şiirleri 30 Ocak 2023 tarihinde yapılan kişisel görüşme kendisinden alınmıştır.

Yüreğim yara
Yandırma nara
Sendedir çare
Yetiş ya Ali

Didarın görem
Meylimi verem
Huzura erem
Yetiş ya Ali

Zikreder dilim
Sendedir ilim
Solmadan gülüm
Yetiş ya Ali

Garip *Reyhane*
Yürek bin pare
Koyma biçare
Yetiş ya Ali

Mahzuni

Hapislerde ranzalara yaslandı
Oradan hak hukuk diye seslendi
Çektiği acıdan doydu beslendi
Davasına ömrün veren Mahzuni

Gezdi diyar diyar elinde sazı
Karaydı belli ki alnında yazı
Her yerde dinlenir olmuştu sözü
Gönüllere tahtın kuran Mahzuni

Doğuştan fakirdi, soğuktu yüzü
Bir ömür dinmedi yürekte sızı
Görmedi baharı, bilmedi yazı
Her belaya göğüs geren Mahzuni

El derin uykuda, o türkü yazdı
Yürekteki derdi acıyı sezdi
Çok acılar çekti canından bezdi
Acıyı bal diye gören Mahzuni

Dertleri ömrünü yedi bitirdi
Sevenleri deste güller getirdi
Gönüller tahtına çıkıp oturdu
Kara topraklara giren Mahzuni

Reyhane'nin yüreğinde yarası
Onun derdi insanlığın davası
Sevenlerin kalbi oldu yuvası
Gönülde ebedi duran Mahzuni

Dönmüyorum

Adının aşkına düştüm yanarım
Sönmüyorum işte söndüremezler
Hak bilip giderim senin yolundan
Dönmüyorum işte döndüremezler

Muhammed Ali'dir yolun rehberi
Sevip bağlanmışız ezelden beri
Serden geçeriz de dönmeyiz geri
Dönmüyorum işte döndüremezler

Tırtılı kelebek etmene yandım
Dört kitabın vardır, haktır inandım
Varlığına birliğine bağlandım
Dönmüyorum işte döndüremezler

Çamuru Adem'e döndürüşüne
Gökten koçu kurban indirişine
Yandım Hüseyin'in ser verişine
Dönmüyorum işte döndüremezler

Hüseyin'dir âşıkların ulusu
Ondan geldi bu sevdanın dolusu
Delisiyim ben bu yolun delisi
Dönmüyorum işte döndüremezler

Reyhane inandım kalubeladan
Dilim söyler Muhammed'den Ali'den
Himmet aldım Hacı Bektaş Veli'den
Dönmüyorum işte döndüremezler

Benim İçin

Her sabah seherde ötüşen kuşlar
Benim için Yaradan'a yalvarın
Bağışlasın bu günahkâr kulunu
Benim için Yaradan'a yalvarın

Varıp Hakk'ın huzuruna dayanın
Bu garip kulunun verin beyanın
Bir sabah da benim için uyanın
Benim için Yaradan'a yalvarın

Anlatın bu asi günahkâr kulu
Gerçekler elinden sunsun bir dolu
Sarpa uğratmasın sürdüğüm yolu
Benim için Yaradan'a yalvarın

Hâlimi arz edin o adil hana
Zaten o getirdi beni cihana
Hakk'ı zikredecek dil versin bana
Benim için Yaradan'a yalvarın

Niyaz ile varıp huzura durun
Hâli ahvâlîmden haberler verin
Hakk'ı severseniz bu işim görün
Benim için Yaradan'a yalvarın

Bu garip *Reyhane* sizlere köle
Çok günahım vardır gelmiyor dile
Şah-ı Merdan Ali, Muhammed ile
Benim için Yaradan'a yalvarın

Ali Okunur

Hakk'a doğru giden yolda
Bakın ya Ali okunur
Seher vakti açan gülde
Bakın ya Ali okunur

Gözlerimden akan yaşta
Rabb'imi zikreden kuşta
İzlediğim dağda taşta
Bakın ya Ali okunur

Çiçek açan hep dallarda
Yürüdüğüm tüm yollarda
Yeryüzündeki kullarda
Bakın ya Ali okunur

Göklerden yağan yağmurda
Yoğrulduğumuz çamurda
Kandildeki yanan nurda
Bakın ya Ali okunur

Kevn ü mekân kuruluşta
Mahşer günü dirilişte
Kula hesap soruluştta
Bakın ya Ali okunur

Reyhane'nin yapısında
Arşın kürşün hepisinde
Ahiretin kapısında
Bakın ya Ali okunur

Kaynakça: Reyhane Erden'in şiir defterleri.

RUKİYE ŞAHİN (Badegül)

1 Ocak 1949 tarihinde Mecitözü ilçesinin Konaç köyünde ekicilikle uğraşan sekiz çocuklu bir ailenin çocuğu olarak doğdu. Babasının adı Kazım Doğan, anasının adı Kamile'dir. Çocukluğu yirmi kişinin yaşadığı kalabalık bir aile içinde geçti.

Köyünde okul yapılmadığı için sonradan okula dönüştürülen bir evde dördüncü sınıfa değin öğrenim görebildi. Beşinci sınıfa geçince okuldan alınıp nişanlandı. Sonraki yıllarda dışarıdan bitirme sınavlarına girip ilkokul diploması aldı.

1966 yılında, on yedi yaşında iken akrabası olan bir kişi ile evlendirildi. Üç yıl daha köyde yaşadktan sonra eşinin işi nedeniyle 1969 yılında Mecitözü ilçe merkezine taşındı. Burada yedi yıl, aynı nedenle Mecitözü'nün Söğütyolu (Danın) köyünde de iki yıl yaşadı. 1978 yılında Çorum merkezine taşındılar. 2000 yılına kadar Çorum'da yaşayan Rukiye Hanım, eşinin ölümü üzerine Aydın'da yaşayan çocuklarının yanına gidip yaşamını orada sürdürdü.

Rukiye Şahin, şiir yazmaya 1990'lı yılların başında başladı. Şiire yönelmesinde çektiği acılar, tanık olduğu olaylar etkili oldu. İlk şiirini çok sevdiği, manevi babası sayarak saygı duyduğu eniştesi, halk ozanı Nesim Doğan'ın (Dertli Fakir) ölümü üzerine yazdı. Ailesinde başka ozan bulunmayan Rukiye Şahin'in şiir tekniği konusunda bir ustası olmadı. Okuyarak, dinleyerek kendisini geliştirmeye çalıştı. Saz çalmayı öğrenmedi.

Daha çok deyiş söyleyen Rukiye Şahin; sevi şiirlerinin yanı sıra kişisel, toplumsal bozuklukları da dile getirdi. Yüze yakın olduğunu belirttiği şiirlerini topladığı bir defteri vardır. Bunlardan "Hünkâra Doğru" adlı şiiri dışındakiler yayımlanmadı.

Şiirlerinde çok sevdiği arkadaşı Bade'nin adından esinlenerek "Badegül" ozanlık adını kullandı.

Yaşamını Aydın'da çocuklarının yanında sürdüren Rukiye Şahin; biri kız, üçü erkek dört çocuk anasıdır.⁴⁰

İmam Hüseyin

Mekân ettin Kerbela'nın çölünü
Yaraların bizde İmam Hüseyin
Derman eyle yaralarım eyolsun
Kusurluyum medet senden Hüseyin

⁴⁰ Ozanla ilgili bilgiler, 27 Kasım 2022'de yapılan kişisel görüşme ile elde edildi.

Yana yana yaralarım oyuldu
Fizah ettim sesim arşta duyuldu
Günahkârım viran gönlüm dağıldı
Kusur bizde mürvet senden Hüseyin

Sultan âşığını koyar mı yolda?
Seveni kavuştur bırakma darda
Yusuf'un misali gözlerim yolda
Baka baka görmez oldu Hüseyin

Hüsnü cemaline aşığım âşık
Aşkına yanana göster bir ışık
Yardım et bizlere işler karışık
Çaresizim medet mürvet Hüseyin

Şehitler serdarı âşıklar piri
Muhammed Ali'nin o gonca gülü
Döndüren devranı Mehdi'nin sırrı
Dertlerimiz sıralandı Hüseyin

*Badegül'*üm Hüseyin'in Hür'üsün
Yaralarım yağlığınla sarılsın
Dilerim zalimin kökü kurusun
Kollarımız kalem oldu Hüseyin

Düvaz İmam

Muhabbet şehrinin gülü
Koklayalım hep beraber
Muhammed Ali'nin sırrı
Saklayalım hep beraber

Hasan Hüseyin'den ümmet
Zeynal, Bakır, Cafer medet
Tagı, Nagı sizden gayret
Toplayalım hep beraber

Kazım Musa, Rıza yolda
Hasan'ül Askeri darda
Mehdi sahip zaman burda
Bekleyelim hep beraber

*Badegül'*üm yolu bekler
Zaman da ruhları paklar
Dünyayı aşk ile kurtar
Birleşelim hep beraber

Mektup

Canımı armağan eyledim dosta
Mektup yâre selamımı var anlat
Yüreğim yaralı ezelden hasta
Mektup yâre dertlerimi var anlat

Gül yüzüne hasret kaldım kalalı
Gülmez oldum aşk yolcusu olalı
Sevdiceğim can evimden vuralı
Mektup yâre hâllerimi var anlat

Gönül dertli olmuş divane gezer
Hastanın ilacın hekimler yazar
Lokman hekim olsa yarası azar
Mektup yâre dertlerimi var anlat

Derdin içindeki dermanı buldum
Yaramın merhemi sabırla sardım
Dostun hayalini gönlümde gördüm
Gördüğüm rüyayı hayra yor anlat

Canını canana veren ulaşır
Koyun kuzu birbirine meleşir
Ayrılanlar elbet bir gün kavuşur
Dileğimi o güzele var anlat

*Badegül'*üm güzel sarrafı mısın?
Gördüğün kusuru kapatır mısın?
Kul kusursuz olmaz onu tanırsın
Kusurumu bağışlar mı sor anlat

Hünkâra Doğru

Bin dokuz yüz doksan üçün başında
Göç etti sevdiğim hünkâra doğru
Kuşlar bile uçmaz kışın içinde
Gülleri karışmış bahara doğru

Gözünü kapatmış bakmaz yüzüme
Yoksa gücendin mi benim yazıma
Ağlamak isterim yatıp dizine
Sana muhabbetim sonsuza doğru

Gittiğin yer seyran olsun cananım
Muhabbet bahrinden içip dolanım
Bana inan sana yoktur yalanım
Bizi de al götür kendine doğru

Gayreti gönlümde yolun giderim
Ben dostumun devesini güderim
Yüzüm kara etme Hak cömert kerim
Nöbeti devretti sabaha doğru

Dertli olmayanlar derman aramaz
Derdini demeyen derman bulamaz
Tabip olmayanlar yara saramaz
Dertli göç eyledi dermana doğru

Fakir göçtü derdi bize kâr etti
Kendisine binbir muhip var etti
Sıratı kendine tozlu yol etti
Makamı kurulmuş miraca doğru

Burak atın eyerlemiş gidiyo(r)
Nasihati verdi bize hediye
Dönüp bakmaz gayri bundan geriye
Yüzünü çevirmiş hedefe doğru

Kışı yaz etmez mi gönlü güzeller?
Vardığın yer cennet olsun erenler
Bizden selam söyle dosta yarenler
Kollarını açmış dostluğa doğru

Dostuna kavuşan neylesin malı?
Gerçekten sevenler bulur kemali
Gafil gezmeyelim ey insanoğlu
Onun muhabbeti barışa doğru

Ona layık olmak benim muradım
Sevgiye dayanır her işi kadim
Hırsından, nefsinden olursan nadim
Yolumuz ulaşır sonsuza doğru

Bu yolu kuranlar böyle söylemiş
Mürşidi kâmile belin bağlamış
Rıza lokmasını helal eylemiş
Elimizi açtık rızaya doğru

Rıza lokmasından nasip alanlar
Bize yaramıyor yüze gülenler
Bir daha ölür mü önce ölenler?
Donun değiştirmiş dünyaya doğru

Donu eskiyince değişir insan
Yenisi güzeldir sevilir her can
Makamını göster varalım her an
Gülümse ne olur bizlere doğru

Bağışla kusurum büyük hünkârım
Dosta muhabbetim en büyük kârım
Gün geçtikçe artar ah ile zarım
İhsan et kendinden sabıra doğru

Sabrın kudretiyle salâvat edek
Gösterdiğin yolda birlikte gidek
Sevgi olmayınca dünyayı nidek?
Beraber gidelim sevgiye doğru

Seni övmek için kalem yetişmez
Gerçeğin sözüne yalan yakışmaz
Kurt ile kuzuyu gütsen barışmaz
Zaman yaklaşıyor seçime doğru

*Badegül'*üm sevdiğimiz Nesimi
Ah edip ağlarsam duyar sesimi
Yükünü taylorlamış göfer hasını
Yol almış gemisi ummana doğru

Ali Olmayınca

Bunu kim dediyse haltını yemiş
Ali olmayınca Alevi olmaz
Müminler gönlüne tahtını kurmuş
Ali olmayınca Alevi olmaz

Sanma ki cahiliz yoldan geriyiz
Arifler nezdinde gönül eriyiz
Ali aslanımız onun sırrıyız
Ali olmayınca Alevi olmaz

Fatıma Ana'nın yâridir Ali
On iki imamın atası Ali
Bütün âşıkların putası Ali
Ali olmayınca Alevi olmaz

Muhammed elini verdi Ali'ye
Himmetiyle müminleri koruya
Badegül'üm sen de karış sürüye
Ali olmayınca Alevi olmaz

Kaynakça: Ayten Doğan, 1947 Mecitözü Konaç köyü doğumlu. /
Mehmet Çevik, Çorumlu Hak Âşığı Dertli Fakir, Ankara 2010, s. 24-26.

SATI TUNÇ (Küçük Satı)

Âşık Küçük Satı'nın anası Yeter, babası Veli Kaya'dır. Üçü erkek olmak üzere dört kardeşirler.

Küçük Satı, İkinci Dünya Savaşı'nın sıkıntılı günlerinde Anadolu'daki çoğu çocuk gibi yoksulluğun kucağına doğmuştur. Bu nedenle, Sungurlu ilçesinin Karakaya köyünde 1941 yılında başlayan çocukluğu, gençliği köy ortamında payına düşen acılara, yoksunluklara katlanmakla geçmiştir. Onun da öteki köy çocukları gibi imrenilecek bir yaşamı olmamıştır. On altı yaşında, çocuk denecek bir çağda evlenerek yaşamın güçlükleriyle boğuşmuştur. Uzun yıllar köyde yaşamış; köyde çiftçilik yapmış, bahçe işleriyle uğraşmıştır (İvgin 2009: 217).

Ömrünün bir bölümü orak tarlalarında tükenen ozan, çektiği sıkıntıları yer yer şiirlerine de yansıtarak yaşamından kesitler sunmuştur. "Yol Vermezler" adlı şiiri, birkaç ailenin birlikte yaşadığı geniş aile düzeninin yaşandığı günlere işaret etmektedir. Şiirin bir dörtlülüğü şöyledir:

Mayaladım evde hamur taşıyor
Patoz geldi el ayağım şaşıyor
Dirgen, yaba biri bana düşüyor
Sanki emmim başımızda zaptiye

Onca sıkıntı yetmezmiş gibi, ozanın eşi de hastalanmış, çalışmaz duruma gelmiştir. Köylük yerde yapılması gereken bütün işlere kendisi koşturmuştur. O sırada tek çocuğu olan Haydar'ın askerlik pusulası gelmiştir. Bir yandan oğlunu büyütüp asker etmenin gurununu yaşayan ozan, bir yandan da ekin ekenek işlerini düşünmek durumunda kalmıştır. "Pusula" adlı şiirinde tek umudu olan oğluna şöyle seslenmiştir:

İki tarla ekinimiz ek de git
Şubenin önünde halay çek de git
İhtiyar dedenin elin öp de git
Yolun açık olsun desinler yavrum

Haydar, ekini ekip mi gitmiştir, ekemedi şubenin önünde halay çekip mi gitmiştir bilemeyiz. Bildiğimiz, harman zamanının geldiği, Haydar'ın askerde olduğu, Küçük Satı'nın yine çaresiz kaldığıdır. Ozanın tek çıkar yolu harman sonuna kadar askerdeki oğluna izin

almaktır. Bunun için ilçenin yolunu tutmuş, Askerlik Şubesi'nin başkanı olan yüzbaşıya derdini şöyle anlatmıştır:

İlçemize sefa geldin yüzbaşım
Her an boynum eğri, mühimdir işim
Hâlim size malum, hastadır eşim
Mahsulüm meydanda kaldı yüzbaşım

Şubeye vardım ki rapor alayım
Başkomutan kulun kölen olayım
Hiç olmazsa mercimeğim yolayım
Mahsulüm meydanda kaldı yüzbaşım

Eğer gönlün olsa çalan bir kalem
Şube başkanısın biliyor âlem
İşimi yapacak yok başka oğlan
Mahsulüm meydanda kaldı yüzbaşım

Yastadır da gamlı gönlüm yastadır
Komutan görelim eşim hastadır
Küçük Satı dilindeki bestedir
Mahsulüm meydanda kaldı yüzbaşım

Eşi, dört yıl süren hastalığının sonunda, 1988 yılının otuz bir ocağında yaşama gözlerini yummuştur. Oğlu Haydar hâlâ askerdir. Terhisine de dört ay kalmıştır. El uzatacak kimi kimsesi olmayan ozanın eşini yitirmesi onu çok güç bir durumda bırakmıştır. O günkü duyularını "Peşimden" şiirinde şöyle yansıtmıştır:

Sene seksen sekiz otuz bir ocak
Ne oldun da gafil terk ettin bucak
Tek yavrum askerde açıyor kucak
Bilemedim ecel gelmiş peşinden

Hükmederdi paşa gibi ağ gibi
Başımda dururdu karlı dağ gibi
Sabah baktım ölmemiş de sağ gibi
Bilemedim ecel gelmiş peşinden

Gafil öldün bana yalan geliyor
Öldü haberini alan geliyor
Mayısın başına oğlun geliyor
Bilemedim ecel gelmiş peşinden

O söylerdi ben görürdüm işimi
Âlem bilir dört yıl hasta eşimi
Dört ay daha sıksaydın dişini
Bilemedim ecel gelmiş peşinden

Garip bülbül gibi çekerim zari
Ölüsüne getirseydim Haydar'ı
Öldü mü dediler *Satı*'nın yâri
Bilemedim ecel gelmiş peşinden

Eşinin ölümüyle yalnız kalan, biricik oğlu için köyde bir gelecek göremeyen Küçük Satı, oğluyla birlikte 1989 yılında Ankara'ya taşınmıştır. Anadolu'nun bu onurlu anası, muhannete muhtaç olmamak için geçimini ev işlerinde çalışarak (İvgin 2009: 217), hasta bakıcılık yaparak (Ünal-Çelik 2010: 444, yaz kış, yağmur çamur demeden küçük bir mangal ile Mamak'ta mısır, kestane satarak (Tunç 2017: 4) sağlamıştır.

Küçük Satı, Ankara'ya gelişinin nedenlerini bir şiirinde “yavrusu için gurbetlere göçtüğü” biçiminde açıklamıştır. Başka bir şiirinde ise “toprağı olmadığı için” Ankara'ya geldiğini, bundan da pişman olmadığını belirtmiştir. (Tunç 2007: 60, 585). Ankara'da yaşamının güçlüklerini de belirtmesine karşın ozanın bu kenti sevdiğini, benimsediğini şu dörtlüğünden anlamak mümkündür:

Akşam olur güzelliğin bir başka
Gören âşıkları düşürür aşka
Hep ismin yazılı toprakta taşta
Şimdi oldun benim elim Ankara

Çocukluk döneminde köyünde okul olmadığı için Küçük Satı'nın eğitim görme olanağı olmamıştır. Karakaya köyünde ilkokul ancak 1957 yılında açılabilmiş, o zaman da ozan öğrenim çağı dışında kalmıştır. Dolayısıyla onun bilgi birikimi daha çok çevresinden aldığı halk irfanına dayanmaktadır.

Satı Tunç, okuma yazma olanağına Milli Eğitim Bakanlığı'nın 1981 yılında başlattığı okuma yazma seferberliği ile kavuşmuştur. Köyünde açılan kırk günlük okuma yazma kursunu birincilikle bitirerek kırk bir yaşında okuma yazma öğrenmiştir. Böylece şiirlerini yazıya aktarma olanağı elde etmiştir.

Satı Tunç, ilk şiirlerini otuz yaşında yazmıştır. Soyunda pek çok ozan yetiştiğini söyleyen ozan, bu ozanların yanı sıra yöre ozanlarından da etkilenmiştir. Etkilendiği ozanlar içinde Sungurlu'nun Kemallı

köyünden gerçek adı Gazi Sarısakal olan Âşık İrfani'nin⁴¹ (1939-1970) ayrı bir yeri vardır. İrfani, sık sık evlerine ziyarete gelir, uzun sohbetleri olurmuş. En çok ondan etkilenmiştir. Onu şiir yazmaya iten en önemli neden ise kuşkusuz çileli yaşamıdır.

Şiirlerinde kendi seçtiği Küçük Satı ozanlık adını kullanan ozan, cem törenlerinde deyiş söyleyip zakirlik yaparak, düğünlerde kendi türkülerini söyleyerek tanınmıştır. Sesinin güzelliği de tanınmasında etkili olmuştur (İvgin 2009: 217).

Köyünde iken, dost toplantılarında, daha çok da düğünlerde türkü söyleyen Küçük Satı, Ankara'ya taşındıktan sonra âşık meclislerine katılma olanağı bulmuş, çeşitli derneklerde etkinliklerde bulunmuştur. Sanatsal etkinliklerde, dernek toplantılarında şiirlerini okumuş, daha çok erkeklerin paylaştığı mekânlar olması bakımından âşık kahvehanelerine gitmeyi uygun görmemiştir. Ozanlar arasında yapılan karşılaşmalardan da (atışma, deyişme) uzak durmuştur. Ozanlar arasında ayırım yapmamakla birlikte, çağdaşlarından Gülhani'yi (1940-2014) beğenmiştir (Ünal-Çelik 2010: 445).

Küçük Satı, düşte dolu içerek âşık olmaya inanmaktadır. Ancak bu durumu eski ozanlarla ilişkilendirmektedir. Bu konudaki düşüncesini şöyle açıklamıştır: “Badeyi eski âşıklar içer, şimdiki âşıklardan bade içtiğini söyleyenlere inanmıyorum.” (Ünal-Çelik 2010: 444).

Uzun süre saz çalamayan Küçük Satı, kimi şiirlerinde bu duruma üzüldüğünü belirtmiştir. Şiir okuduğu bir etkinlikte tanıdığı ozanların kendisine sazla eşlik etmemesine içerlemiş, onlar gibi saz çalabileceği günlerin özlemi içinde yaşamıştır. Bu nedenle ilerlemiş yaşına karşın Kenan Şahbudak'ın sazevinde saz dersleri almıştır. Ancak yeterince zaman ayıramadığı için sazı öğrenememiştir.⁴²

Gerek soyunda, gerekse yöresinde birçok ozan olmasına karşın Küçük Satı'nın sazda da sözde de bir ustası olmamıştır. Bu yüzden, ozanın yazdığı şiirlerin biçimi, türü konusunda yeterli bilgisi olmadığı gibi, şiirlerini bir ezgiyle söylemesine karşılık âşık makamlarına ilişkin bilgisi de yoktur. Herhangi bir âşıklık koluna da bağlı değildir (Ünal-Çelik 2010: 444).

Hece ölçüsünün sekizli, on birli kalıplarını kullanan ozanın şiirlerinde yer yer ölçü uyak bakımından sorunlar vardır. Kimi şiirlerindeki yapısal sağlamlığa karşın, son dönemde yazdığı şiirlerde bile ölçü uyak sorunlarının olması, onun kimi şiirlerini düzeltme konusunda başka ozanlardan yardım aldığını düşündürmektedir.

Yaşadığı her olaya bir şiir yazan Küçük Satı'nın şiirlerinin en önemli konusu Atatürk sevgisidir. Bunun dışında ülke tarihinde önem

⁴¹ Âşık İrfani, yörede daha çok Urfani olarak bilinmektedir. Mezarı Samsun'da Garipler Mezarlığı'ndadır.

⁴² Kendisiyle 19 Haziran 2022 tarihinde yapılan görüşmede alınan bilgidir.

taşıyan olayların yıldönümleri (19 Mayıs, cumhuriyetin ilanı, 10 Kasım, Zafer Bayramı, Öğretmenler Günü) gibi konuları ele almıştır. Ayrıca gerek köyündeki, gerekse Ankara'daki yaşamının ağır koşullarını, çektiği sıkıntıları anlatmış; başından geçen, yaşamını etkileyen olayları konu edinmiştir.

Yaşamı acılarla yoğrulan Küçük Satı, şiirlerinde yalnız kişisel acılarını dile getirmemiştir. Çünkü o, Sivaslı ozan Abbas Turan'ın dediği gibi, "hâl ehline hâl, bal ehline bal satmaya çalışan" bir ozandır. "Dünyanın herkes için yaşanılır olmasını isteyen" ozanların başında gelmektedir (Tunç 2007: 3). Bu nedenledir ki "kardeş kavgası" olarak nitelediği çatışmalara karşı tavır almış; savaşa karşı barışı, ayrımcılığa karşı ulusal birliği, kardeşliği savunmuştur.

Küçük Satı ver şiire bir ara
Aradım derdime bulamam çare
Sevgi bilmeyenin içi kapkara
Sevgi barış bir arada ne güzel

Ozan, yaşamı boyunca ikiyüzlülükten, vefasızlıktan arınmış gerçek sevgiyi aramış, bu konudaki düşüncelerini "Sevmeyen Bilmez" adlı şiirinde şöyle dile getirmiştir:

Ben gerçek sevgiyi tellerde buldum
Güler yüzle tatlı dillerde buldum
Garip bülbülümü güllerde buldum
Sevdim amma sevilmedim ne çare

Severseniz gerçek sevin çocuklar
Düşman seni bir dost gibi kucaklar
Sezdirmeden canevinden bıçaklar
Sevdim amma sevilmedim ne çare

Toplumsal konuları ele almasının yanı sıra kimi şiirlerinde Alevi-Bektaşî inancının temel kişilikleri olan Hazreti Ali'ye, Hacı Bektaş Veli'ye, Hazreti Muhammed'e bağlılığını dile getirmiştir.

Gerçek olan Ali'den alır demini
Söylemez yalanı, etmez yemini
Hiç düşünmez kasaveti gamını
Ben severim Hacı Bektaş Veli'yi

Erkek egemen toplumda kadın olmanın bütün güçlüklerini yaşayan Küçük Satı, kadın haklarını savunma konusunda da bir ozan

olarak sorumluluklarını yerine getirmiştir. “Kadın Hakları” adlı şiirinde “Kadın yaratılmış yaratıcıdır” diyerek kadının horlanmasına, aşağılanmasına, kadına yönelik şiddete karşı çıkmıştır. Bir kadın ozan olarak, kadınların duygu, düşünce dünyasını aralayan şiirleriyle onların sözcüsü olmuştur.

Kadın yaratılmış yaratıcıdır
Büyükler anadır, küçük bacıdır
Köydeki hayatım içler acıdır
Hor görmek kadını Allah yarattı

Bazıları kıymet vermez kadına
Kara leke sürer temiz adına
Bazen çifte gittim, bazen oduna
Hor görmek kadını Allah yarattı

Hem kaynana döver hemi de koca
Yolunur saçların tütme baka
Sana pay da kalmaz çorba pişince
Hor görmek kadını Allah yarattı

Küçük Satı der ki artık yaşlandım
El içinde kötülendim, taşlandım
Tekmelendim, tokatlandım, haşlandım
Hor görmek kadını Allah yarattı

Ankara’da Tüm Halk Ozanları Kültür ve Dayanışma Topluluğu Derneği’ne üye olan Küçük Satı, şiirlerinin bir bölümünü bu derneğin sitesinde yayınlama olanağı bulmuştur. Bunun dışında şiirleri birçok kitap, dergi, seçki sayfalarında aktarılmıştır. Ozanlar Vakfı Şiir Antolojisi’nde (2002) yirmi beş, THT Ozanlar Antolojisi’nde (2002) sekiz şiiri yer almıştır. Araştırmacı, halk bilimci Hayrettin İvgin, Geçmişten Günümüze Sungurlulu Halk Şairleri (2009) adlı kitabının bir bölümünü ona ayırarak dört şiirine yer vermiştir. Özlem Ünal, Emine Çelik adlı yazarlar, ozanın yaşamına, sanatına ilişkin daha ayrıntılı bilgilerle birlikte beş şiirini, Sazın ve Sözün Sultanları Yaşayan Halk Şairleri (2010) adlı kitapta yayımlamışlardır. Fatma Ahsen Turan, Reyhan Gökben Saluk, Özlem Ünal Ünal adlı yazarların Geçmişten Günümüze Sazda ve Sözde Usta Kadınlar (2014) adlı yapıtında üç şiiri yayımlanmıştır.

Şiirlerini yazıya aktarmadan önce kafasında tasarlayan Küçük Satı, yazıya geçirdiği şiirlerini bir dosyada toplamıştır. Sonra da bunları olanakları ölçüsünde kitaba dönüştürmüştür. Ozanın ilk kitabı

olan Ata'nın İzinde (2005), üyesi olduğu Tüm Halk Ozanları Kültür ve Dayanışma Topluluğu Derneği'nce yayımlanmıştır. İkinci kitabı olan Sevgi-Barış'ı (2007) kendi olanaklarıyla bastırmıştır. Önceki kitaptaki şiirler çoğunlukla bu kitapta da yer almıştır. Ozan'ın son kitabı olan Özgürlük (2017), Çorum Hitit Dernekleri Federasyonu'nca bastırılmıştır.

Küçük Satı'nın oğlu Haydar da şiir yazıp okumaktadır. Küçük Satı'nın, oğlunun şiirlerini kendisinininkilerle birleştirip kitaplaştırma arzusu henüz gerçekleşmemiştir.

"Kurşun Atar mıydı Kardeş Kardeşe" şiiri başta olmak üzere Satı Tunç'un kimi şiirleri bazı sanatçılarca bestelenerek kasetlere okunmuştur.

Satı Tunç, genellikle Ankara'da düzenlenen şiir yarışmalarına katılmıştır. Mamak Belediyesi'nin "Cumhuriyet'in 75. Yılı" nedeniyle 1998 yılında düzenlediği şiir yarışmasında "75. Yıl Dönümü" adlı şiiri ile Jüri Özel Ödülü'ne değer bulunmuştur. Ayrıca katıldığı etkinlikler dolayısıyla birçok kuruluştan teşekkür belgesi almıştır. Üyesi bulunduğu derneğin Ankara Valiliği'nin katkılarıyla Atatürk'ün Ankara'ya gelişinin 82. yıldönümü anısına düzenlediği bir yarışmada "Ankara" adlı şiiri, yayımlanmaya değer bulunarak bir seçkide yayımlanmıştır.

Ozan, Hacı Bektaş Veli'yi anma etkinliklerine katılmış, Davut Sulari ile Neşet Ertaş'a yazdığı şiirlerle plaket almıştır.

Onca emeğine karşılık emekli olamayan Satı Tunç, halen Ankara'da oturmakta, yaşlılık aylığıyla geçinmektedir.

Seçemezler

Biz de Allan'ın kuluyuz
Bizi bizden seçemezler
Muhammed'in ümmetiyiz
Bizi bizden seçemezler

Türkiye'de çağdaşız biz
Aynı yolda yoldaşız biz
Hep bir bacı kardeşiz biz
Bizi bizden seçemezler

Körfezlerde savaşlarda
Anadolu yamaçlarda
Heyecanlı şu maçlarda
Bizi bizden seçemezler

Fabrikada okullarda
Yürüdüğün şu yollarda
Bacı kardeş oğullarda
Bizi bizden seçemezler

Küçük Satı Ata'm bizim
Şu beklenen vatan bizim
Yanıp yanıp tüten bizim
Bizi bizden seçemezler

Turnalar

Turnam gökyüzünde bozmuş düzeni
Sandım ki okuyor ikindi ezanı
Aşka getirirsin bazen ozanı
Turnam selam götür gittiğin yere

Turnam gökyüzünde kaynar karışır
Hava bozuk üzerimden sıvışır
Öter gider menziline kavuşur
Benim için yüz sür gül yüzlü pire

Çok yüksek uçmakta heveslerin var
Âşıklar dilinde nefeslerin var
Dost elinde altın kafeslerin var
Turnam selam götür gittiğin yere

Çok güzel uçarsın yollar düz müydü?
Sayamadım elli miydi yüz müydü?
Görüştüğümüz aylar orta güz müydü?
Benim için yüz sür gül yüzlü pire

Turnam seher vakti seslenmedi mi?
Yağmurda kanadın ıslanmadı mı?
Semayı turnalar süslemedi mi?
Turnam selam götür gül yüzlü pire

Kılavuzu gökyüzüne dalınca
Turnam katarında yerin alınca
Sağ selamet menziline varınca
Turnam selam götür gül yüzlü pire

Kaz doğuya gider turnam batıya
Türbe üzerinde okur Fatiha
Avazın dokundu *Küçük Satı*'ya
Turnam selam götür gül yüzlü pire

Elveda

Katil deyin şu Beşdamlı Şahine
Kader böyle imiş motor bahane
Deli Arap haber salmış cihana
Elvedadır haziranın dördüne

Karakuş yuvası bir usul bayır
Bayıra yatmış da bir yiğit uyur
Yürü garip çoban anama duyur
Elvedadır haziranın dördüne

Şu usul bayıra bir yiğit yatmış
Kaytan bıyıkları toprağa batmış
Suzan'ım diyerek kendini atmış
Elvedadır haziranın dördüne

Üzerinden geçmiş motor tekeri
Başında varıdı siyah foteri
Anadan doğalı yokmuş kaderi
Elvedadır haziranın dördüne

Zalim felek bizim ile yarıştı
Kaytan bıyıkları kana karıştı
Küçük Satı ile o gün barıştı
Elvedadır haziranın dördüne

Pusula

Kendisi gelmeden geldi pusula
Karakoldan alsam gelmez usula
Baban hasta yavrum bakma kusura
Yolun açık olsun desinler yavrum

Ben yavruya selam saldım telinen
Beklerim selamın esen yelinen
Gel de seni uğurlayım elinen
Yolun açık olsun desinler yavrum

İki tarla ekinimiz ek de git
Şubenin önünde halay çek de git
İhtiyar dedenin ilen öp de git
Yolun açık olsun desinler yavrum

Haydar asker altı kasım ayında
Kalem oynar kaşlarının yayında
Küçük Satı garip kendi köyünde
Yolun açık olsun desinler yavrum

Kaynakça: Fatma Ahsen Turan vd., Geçmişten Günümüze Sazda ve Sözde Usta Kadınlar, Ankara 2014, 419-421. / Hayrettin İvgin, Geçmişten Günümüze Sungurlulu Halk Şairleri, Ankara 2009, s. 217-220. / M. Mete Taşlıova, “Kadın Temsilcileriyle Birlikte Çorum’da Halk Şiiri ve Âşık Tarzı Üzerinde Tespit ve Öneriler”, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2 (Haziran 2009), s. 83-99. / Ozanlar Vakfı Şiir Antolojisi 2002, Ankara 2002, s. 139-148. / Özlem Ünal - Emine Çelik, “Satı Tunç (Küçük Satı)”, Sazın ve Sözü’nün Sultanları Yaşayan Halk Şairleri IV, Ankara 2010, s. 444-450. / Satı Tunç, “Ankara”, Ankara Halk Ozanları Şiir Yarışması Yayınlanabilir Eserler, Ankara 2001, s. 82-83. / Satı Tunç, Ata’nın İzinde, Ankara 2005, 96 s. / Satı Tunç, Sevgi-Bariş, Ankara 2007, 112 s. / Satı Tunç, Özgürlük, Ankara 2017, 108 s. / THT Ozanlar Antolojisi, Ankara 2002, s. 147-156.

SEVİM HARDAL (Sevim)

1950 yılında Mecitözü ilçesinin Sorkoğlan köyünde doğdu. Anası Dudu, babası Mustafa Atak'tır. İlkokulu kendi köyünde bitirdi. İlkokuldan sonra okumasına kız okumaz gerekçesiyle ailesi izin vermedi. Evlilik öncesi köyünde tarım işlerinde çalıştı.

1965 yılında evlenerek Kuşsaray köyüne geldi. Küçük yaşlardan beri müziğe tutkun olan Sevim Hardal, mani söylemede usta olan annesinin özendirmesiyle şiire ilgi duymaya başladı. Sesinin güzelliği ünlü THM sanatçısı Nezahat Bayram'ı andırıyordu. Şair olan eşi de şiir yazmasında yardımcı oldu. Şiirleri yerel gazetelerde, dergilerde, seçkilerde yayımlandı.

Çocuklarının görev yaptığı yerler olması dolayısıyla Bitlis, Diyarbakır, Edirne, İzmir, Bursa gibi yerlerde bulundu. Bu süreçte kimi zaman eşinden, öteki çocuklarından ayrı kalması, şiirlerinde ayrılık konusunun ağır basmasında etkili oldu. İlk şiirini 1999 yılında, damadının Malatyalı olması dolayısıyla Malatya'ya gittiğinde, öğretmen olan kızı Hatice'yi kayısı bahçesinde çalışırken görünce yazdı.

Çorum'da oturan ozan; ikisi kız, üçü erkek beş çocuk anasıdır. Kendisi okuyamasa da çocuklarına yükseköğrenim yaptırdı.⁴³

Turnam O Yâr Bana Ne Cevap Verdi?⁴⁴

Sılayı da deli gönül sılayı
O yâr ile biz de açtık arayı
Elçi gönderdim telli turnayı
Turnam o yâr bana ne cevap verdi?

Mektup yazdım kanadınla götürdün
Posta görevini yer'ne getirdin
Nazlı yâre mektubumu yetirdin
Turnam o yâr bana ne cevap verdi?

Alınca mektubu ne dedi sana?
Nazlı yârden name getirdin bana
Al içini oku sakla koynuna
Turnam o yâr bana ne cevap verdi?

⁴³ Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne 5/11/2007 tarihinde gönderdiği özgeçmiş.

⁴⁴ Sevim Hardal, Çorum'daki eşi şair Rıza Hardal'a Bitlis'ten mektup olarak gönderiyor.

Sıla dedin mektup dedin yâr dedin
Bir gececik sen Çorum'da kal dedin
Uyu uyan kollarını sar dedin
Turnam o yâr bana ne cevap verdi?

Uzun bir yolculuk geldi başına
Ağacına ormanına taşına
Sıcağına soğuğuna kışına
Turnam o yâr bana ne cevap verdi?

Sakın ha da deli gönül sakın ha
Bitlis'ten Çorum'a var da sakın ha
Cevabın alırsan kanat altına
Turnam o yâr bana ne cevap verdi?

Gün geçti ay geçti uzadı ara
Satın alam diye çıktım pazara
Rıza ne der benim gibi yazara
Turnam o yâr bana ne cevap verdi?

Allı turnadan da posta olur mu?
Ayrılan sevgiler geri gelir mi?
Bu hasretlik Sevim baki kalır mı?
Hardal'ım *Sevim*'e ne cevap verdi?

Bu Güzellik Bir Gün Solar

Bu güzellik bir gün solar
Demedim mi, demedim mi?
Gül cemalin misafirdir
Demedim mi, demedim mi?

Felek seni derde salar
Gözlerine toprak dolar
Azrail pençesin salar
Demedim mi, demedim mi?

Fidan olur gül açarsın
Bahçeden bağa kaçarsın
Bir gün dünyadan göçersin
Demedim mi, demedim mi?

Karlar yağar siyah saça
Rastık çeker göze kaşa
Bütün bu güzellik boşa
Demedim mi, demedim mi?

Nic'oldu gözlerin alı?
Hani yanakların beni?
Seni gidi güzel seni
Demedim mi, demedim mi?

Daha neler neler sayam
Atlı idim kaldım yayan
Sevim der gafletten uyan
Demedim mi, demedim mi?

Meleyerek Buldum Seni

Caniler almış azıyı
Kimler yazmış bu yazıyı
Koyun yitirmiş kuzuyu
Meleyerek buldum seni

Bitlis'in ortası dere
Sen açtın bağrıma yara
Düşmüşsün amansız yere
Meleyerek buldum seni

Tarlalarda kaysı sıra
Dağlar taşlar olmuş mera
Hatice'm olmuş pervane
Meleyerek buldum seni

Malatya bağı kayısı
Kızın oğlanın dayısı
Bilmem ne kadar sayısı
Meleyerek buldum seni

Kulağıma küpe oldu
Bilmem bize neler oldu
Kayısı dallarda kaldı
Meleyerek buldum seni

Emmim dayım kardeşlerim
Eşim dostum yoldaşlarım
Sevim der size şiirim
Meleyerek buldum sizi⁴⁵

Mektup Gider İsen

Mektup gider isen bizim ellere
Yıldırım ol vatanıma kay da gel
Çok yukarı çıkma sen aya bile
Beyaz kara bulutlara dal da gel

İn evime dolap köşe bak köşe
Sakın ha tutulma borana kışa
Ayrı ayrı yaranıma yoldaşa
Benden selam ona selam al da gel

Kapı kilitliyse pencereden gir
Şu benim halimi arz eyle bir bir
Zavallı Rıza'ya aziz misafir
Fazla kalma birkaç saat kal da gel

Mektup bana küsmüş ise o Hardal
Söyle benim için bir selamı var
Bu şiirim olsun ona yadigâr
İşlet çevresini zarfa sar da gel

Güzel anlat şu *Sevim*'in halini
Hangi bülbül terk eylemiş gülünü
Zülûf perçeminden birkaç telini
Aman mektup vermez ise çal da gel

Kesem Kesem Benim Kesem

Gezmek bizim neyimize
Kalk gidelim köyümüze
Herkes yerinde sağ olsun
Kesem kesem benim kesem
Girsem çıksam seni yesem

⁴⁵ Sevim Hardal'ın ilk şiiridir. Ozan, Malatya'da evlenen kızını görmeye gittiğinde onu kayısı bahçesinde çalışırken görmüş. O an gelen esinle hiç kıyamadığı kızına bu şiiri yazmış.

Zannetmeyin bir şey bilmez
Kalbim kırık yüzüm gülmez
Rıza, Sevim daha gelmez
Kesem kesem benim kesem
Girsem çıksam seni yesem

Ezelden belalı başım
Emeklidir benim eşim
Kırk elliye erdi yaşım
Kesem kesem benim kesem
Girsem çıksam seni yesem

Oğlum dedim kızım dedim
Herkesi kalbimce bildim
Hem ağladım hemi güldüm
Kesem kesem benim kesem
Girsem çıksam seni yesem

Sevim sözün bitirsene
Evde çöküp otursana
Az çok deme yetirsene
Kesem kesem benim kesem
Girsem çıksam seni yesem

Kaynakça: Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi. / Atiye Nazlı, Sözden Dizeye Çorum Şiiri (Çorum Şiir Antolojisi), Çorum 2014, s. 75-82. / M. Mete Taşlıova, “Kadın Temsilcileriyle Birlikte Çorum’da Halk Şiiri ve Âşık Tarzı Üzerinde Tespit ve Öneriler”, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2 (Haziran 2009), s. 83-99. / Sevim Hardal, “Özgürlük”, Mersin-Yenice 5. Barış ve Kültür Festivali, Yenice Belediyesi 4. Ulusal Şiir Yarışması, Mersin 2008, s. 116.

SİBEL KIPİR ŞENGÜL (Sibel)

1978 yılında Eşençay köyünün Hacıvat Mahallesi'nde ikisi kız, biri erkek üç çocuklu bir ailenin ortanca çocuğu olarak doğdu. Anasının adı Sultan, geçimini terziilik yaparak sağlayan babasının adı Hüseyin'dir. Çorum Atatürk Lisesi'ni bitirdi. Nahçıvan Devlet Üniversitesi Müzik Öğretmenliği Bölümü'nü bitirdikten sonra müzik öğretmeni olarak göreve başladı.

Sibel'de müzik sevgisi küçük yaşlarda uyandı. İlkokulda cura çalmaya başladı. Bu konuda ustası Fevzi Çördük'ten bir süre ders aldı. Daha sonra Arif Sağ, Musa Eroğlu gibi ustaları dinleyerek bağlama çalmaya başladı. Lise öğrenciliği yıllarında sesinin güzelliğiyle adını duyurmaya başladı. 1991 yılında düzenlenen bir ses yarışmasında ilk on arasına girmeyi başardı. Çorum'da ya da başka illerde düzenlenen dinletilere, cem törenlerine sesiyle, sazıyla katıldı (Olcan 1993: 2). Ayrıca Çorumlu ozanlarla birlikte Çorum ilinin tanıtıldığı televizyon programlarında yer aldı.

Ağabeyi Taner'in de güzel şiirler yazdığını belirten ozanın şiir tekniğini geliştirmesinde öne çıkan bir ustası olmadı. Ancak "Deli Gönlüm" adlı şiirinde geçen "Her ozandan feyiz almışlardanım" dizesi, değişik ozanlardan etkilendiğini göstermektedir. Ozanın, "Yıkılın Dağlar", "Deli Gönlüm" adlı iki şiiri kayıtlara geçmiştir. Bu şiirlerinde hüznün, karamsarlık, kavuşma arzusu, sevgi gibi duygulara yer vermiştir. "Yıkılın Dağlar" adlı şiirinde "Sibel'im boş yere kendini yorma / Sevda çekmeye ne bu derdi sorma" dizelerinden de anlaşılacağı üzere ozanı dert sahibi yapan kapıldığı sevda ile sevdiğine kavuşma isteğidir. Şiirlerinde yoğun olarak yansıyan duygulardan biri de yalnızlık duygusudur.

Serbest dizeli şiirler de yazan ozan, ölçülü şiirlerinde ozanlık adı olarak Sibel'i kullandı. Şiirlerinde daha çok sevi, doğa, özgürlük konularını işledi.

Uzun süredir müzik öğretmeni olarak görev yapan ozan, Ankara'da oturmaktadır. Evli olup bir çocuk annesidir.

Deli Gönlüm

Nice kışlar gördü şu deli gönlüm
Bahara ermeden solmuşlardanım
Vefasız elinden geçti şu ömrüm
Sazı dertli dertli çalmışlardanım

Olur mu hiç benim ozanım sazsız?
Yiğit sever gitmez ölüme yârsız
Hiç de gönül dağım kalsın dost karsız
Aşkın denizine dalmışlardanım

O yârin yolunda bitip giderken
Mutlu yarınları umut ederken
Muhabbet bağında gezeyim derken
Boynu bükük garip kalmışlardanım

Sibel der engindir bu benim gönlüm
Bir ummana daldı kayboldu gemim
Düşündüm durdum da anladım demin
Her ozandan bir feyz almışlardanım

İsterim

Bir dünyam olsun isterim
Sular gibi akıp gitsin
Bir çift ela göz isterim
Tatlı tatlı bakıp gitsin

Ser verip de sır vermesin
Yaban gülleri dermesin
Bensiz murada ermesin
Şu gönlümü yakıp gitsin

Uygarlığın dağlarına
Özgürlüğün çağlarına
Muhabbetin bağlarına
Sibel'imi ekip gitsin

Yıkılın Dağlar

Bak sustu bülbülüm kurudu bağlar
Dilde söz kalmadı yıkılın dağlar
Gönül yâri ister durmadan ağlar
Dilde söz kalmadı yıkılın dağlar

Engelin dağlarsa kar olur erir
Sevdiğin sadıksa elbette gelir
Seven sevdiğine canını verir
Dilde söz kalmadı yıkılın dağlar

Gönül söz dinlemez sevda yorgunu
Bir çareyse sanma yârin dargını
Paramparça olmuş yolun kırıgını
Dilde söz kalmadı yıkılın dağlar

Sibel'im boş yere kendini yorma
Sevda çekmeyene bu derdi sorma
Daha ne gördün ki söylenip durma
Dilde söz kalmadı yıkılın dağlar

Bu Güzel Dünyaya

Bu güzel dünyaya kardeşlik için
Ve de barış için gelmişlerdeniz
Gönül verip bütün güzelliklere
Sevgi denizine dalmışlardanız

Yiğittir bu yurdun oğlu kızı
Çağdaş uygarlığı aşmada gözü
Yüzyıllardan beri bu bilge sazi
Gerçekler deminde çalmışlardanız

Sibel itibar yok şiddete kine
Dolmalıdır sevgi ile her sine
Göklerin o sonsuz maviliğine
Özgürlük kuşunu salmışlardanız

Kaynakça: “Çorumlu Sanatçılar Bu Hafta Sonu TGRT’de”, Merhaba, 7 Şubat 1997. / “Çorum TGRT Ekranında”, Çorum Haber, 1 Mart 1997. / Ezeli Doğanay, Kadın Halk Ozanları Antolojisi, Berlin 2007, s. 367-368. / “Festival’de Çorumlulara Müzik Ziyafeti”, Çorum Hakimiyet, 12 Temmuz 1997. / “Halk Müziği Konseri”, Çorum Belediyesi, Yıl: 4, Sayı: 39, Temmuz 1997. / Kubilay Olcan, “Sibel Kıpır”, Merhaba Çorum, Yıl: 2, Sayı: 346, 20 Ekim 1993, s. 2. / Meryem Özdemir, “Sibel Köpür”, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sibel-sibel-kopur>, Erişim: 15 Eylül 2022. / “TGRT’de Çorum Rüzgârı Esecek”, Çorum Haber, 27 Şubat 1997.

SULTAN ÇAKMAK (Kul Sultan)

14 Temmuz 1959'da Çorum'un Teslim köyünde yedi kardeşin ikincisi olarak doğdu. Ekicilikle geçinen babasının adı Mehmet, anasının adı Emine'dir. İlkokulu köyünde okudu. Ondan sonra öğrenimini sürdüremedi.

On beş yaşına dek köyünde yaşadı. On beş yaşında iken, 1974 yılında kent merkezinde oturan amcasının oğlu Musa Çakmak'la evlenerek Çorum'da yaşamaya başladı. Bir süre tekstil işliklerinde çalıştıktan sonra terzilik mesleğini evinde sürdürdü. Çeşitli derneklerde, sivil toplum kuruluşlarında etkin görevler üstlendi. Özellikle Hacı Bektaş Veli Vakfı'nın Kadınlar Kolu üyesi olduğu dönemde on üç yıl boyunca, Çorum Halk Eğitim Merkezi ile görüşerek semah, bıçkı dikiş, okuma yazma kursu gibi kursların açılmasına öncülük etti.

Kul Sultan, üç çocuk annesidir (Taşlıova 2008: 405).

Teslim Abdal, Pir Sultan Abdal, Âşık Veysel, Karacaoğlan gibi usta ozanların şiirlerini okuması halk şiirine yönelmesinde etkili oldu. İlk şiirini oğlunun askere gitmesi üzerine yazdı. 1990'lı yıllarda Çorum Eğitim ve Kültür Vakfı'nda düzenlenen Sanat Dostları toplantılarına katıldı. Burada Abdullah Ercan (Ercani), Âşık Borani (Halil Çimen, Âşık Cefai (Müslüm Koygun), Kemal Özgür, Rıfat Kurtoglu, Cuma Türkmen, Âşık Fakir İsmet (İsmet Yılmaz), Halil Kaymak, Ayşe Çoban, Abdulkadir Ozulu gibi ozanlarla tanışıp meclislerinde bulundu.⁴⁶

Ailesinde ozan bulunmayan, şiir sanatında bir ustası olmayan Sultan çakmak, saz çalmayı kendi kendine öğrendi. Şiirlerinde sevgi, ayrılık, doğa, kadın sorunu konularının yanı sıra, Alevi-Bektaşî inancı ile ilgili konuları işledi. Kimi şiirlerinde toplum sorunlarını dile getirdi.⁴⁷

Atatürkçü Düşünce Derneği'nin Atatürk konulu şiir yarışmasında ikincilik ödülü aldı.

Alevi-Bektaşî geleneğinden geldiğini bir şiirinde "Fatma Ana evladınız / Biz Bektaşî kadınıyız", "Ali'ye bağlı özümüz / Yeşerir gelir közümüz" diye anlatır (Taşlıova 2008: 405).

Şiirlerini çoğunlukla hece ölçüsünün sekizli, on birli kalıplarıyla yazdı. "Kul Sultan", "Ozan Sultan" ozanlık adlarını kullandı. Anadolu Halk Ozanları Kültür ve Dayanışma Derneği (AN-DER) üyesidir. Şiirlerinin bir bölümü bu derneğin çıkardığı seçkiler başta olmak üzere değişik seçkilerde yayımlandı.

⁴⁶ 10 Kasım 2022 tarihli görüşmede kendisinden alınan bilgiler.

⁴⁷ 10 Kasım 2022 tarihli görüşmede kendisinden alınan bilgiler.

Şiirlerini bir defterde toplayan Kul Sultan'ın iki yüz dolayında şiiri vardır.

Koklarım Her Bahar

Kardelen çiçeğim menekşe gözlüm
Beklerim geceler aymasın diye
Nadide bakışım gülen ay yüzlüm
Yoklarım sabahlar olmasın diye

Etrafıma gonca güller ekerim
Lale sümbül sarıçiğdem dikerim
Ak göğsüne perçemimi dökerim
Saklarım kem gözler bulmasın diye

Renklerin birbirine karışır
Koklarken reyhanı dağlar sevişir
Polenleri bal revanı emişir
Okşarım hoyratlar yolmasın diye

Koparırlar demetlerin bozulur
Çiğ tanesi yaprağında yoz olur
Eller kıymet bilmez ömrün az olur
Koklarım her sabah solmasın diye

Kul Sultan gövdemi siper ederim
Aşkın ateşine yanar giderim
Benden uzaklarda kalmasın derim
Beklerim güzeller almasın diye

Gizem

Bas bağrına al sinenin üstüne
Giy gömleğin sarın eller görmesin
Kara sevda derler yakar aslı ne?
Tut dilini sus da kimse duymasın

Doğma güneş ben koynuna doğarım
Okyanusum ateşini alırım
Ben Leyla'yım çölde Mecnun bulurum
Yum gözlerin saklan sabah olmasın

Kapat pencereyi ört perdelerin
Deli poyraz esti göğsüme serin
Sultan'ım gönlümde saklıdır yerin
Aç perçemin dağıt ay görünmesin

Kutlu Olsun

Toprak ana uyandın mı?
Gel bayramın kutlu olsun
Ak kundağını sardın mı?
Sır bayramın kutlu olsun

Kazma kürek yırtıldın mı?
Tartılarda tartıldın mı?
Yâr diyene satıldın mı?
Ser bayramın kutlu olsun

Ganimetin dağıttın mı?
Değirmende öğüttün mü?
Fidanların büyüttün mü?
Dal bayramın kutlu olsun

Bulutları coşturdun mu?
Nehirleri taşırdın mı?
Ne çöllere düşürdün mü?
Çöl bayramın kutlu olsun

Arifleri getirdin mi?
Kul kâmili yitirdin mi?
Saf köşeye oturdun mu?
Hal bayramın kutlu olsun

Saçlarını ağarttın mı?
Sam yelleri dağıttın mı?
Kul Sultan'ı unuttun mu?
Al bayramın kutlu olsun

Hokkabaz

Bugün güzel yarın benim neyime
Sakın deme dağıtırlar hokkabaz
Su yolunu harman çece çevirme
Değirmende öğütürler hokkabaz

Karınca kararınca kaderden nazdın
Hükümdar mısın da bulutu kazdın?
Yıldıza dokundun bak düşeyazdın
Ham meyveyi çürütürler hokkabaz

Dinim İslam tüm dinlerin uludur
Allah katı Pir Ali'nin yoludur
Sevgi seli insanlığın koludur
Gül fidanı büyütürler hokkabaz

Mürekkep yalayan doğruyu yazar
Elleri titrerse gâhi de bozar
Terazini düzelt Zülfikar kızar
Hak yolunda eğitirler hokkabaz

*Kul Sultan'*ım niye doğdum şaşarım
Bazen pişer bazen köpük taşarım
Yalan dünya bir gün seni boşarım
Kefen cepsiz çağtırlar hokkabaz

Biz Bektaşî Kadınıyız

Bir adı gül biri lale
Biz Bektaşî kadınıyız
Başı eğik mor menekşe
Biz Bektaşî kadınıyız

Topraktandır hamurumuz
Bilektedir demirimiz
Yürektedir ayla yıldız
Biz Bektaşî kadınıyız

Turnaların kanadıyız
Bülbüllerin feryadıyız
Fatma Ana evladıyız
Biz Bektaşî kadınıyız

Ali'ye bağlı özümüz
Yeşerir gelir közümüz
Dost der de çalar sazımız
Biz Bektaşî kadınıyız

Eğriye gitmez izimiz
Kurtla yayılır kuzumuz
Halka ermek muradımız
Biz Bektaşî kadınıyız

Gökten yere bil kardeşim
Kin kibiri sil kardeşim
Her kimsen de gel kardeşim
Biz Bektaşî kadınıyız

*Kul Sultan'*lar doğar yaşar
Coşkun deryalara taşar
Ölümsüz eserle coşar
Biz Bektaşî kadınıyız

Kaynakça: AN-DER 2016 Şiir Antolojisi, Hazırlayan: Ozan Bindebir, Ankara 2016, s. 429-437. / Fatma Ahsen Turan vd., Geçmişten Günümüze Sazda ve Sözde Usta Kadınlar, Ankara 2014, s. 458. / M. Mete Taşlıova, Sözlü ve Yazılı Kaynaklarla Çorum Halk Şiiri Antolojisi Âşıklar, Ozanlar, Şairler, Çorum 2008, s. 405-410. / M. Mete Taşlıova, "Kadın Temsilcileriyle Birlikte Çorum'da Halk Şiiri ve Âşık Şiiri Üzerine Tespit ve Öneriler", Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 1 (2): 83-99. / Sultan Çakmak, "İnsanız", Çorum Haber, Yıl: 16, Sayı: 4585 (21 Mart 2001), s. 9.

SÜRMELİCAN KAYA (Âşık Sürmelican)

Âşık Sürmelican, 1959 yılında Mecitözü ilçesinin Alancık köyünde doğdu. Babasının adı Seyit Ali, anasının adı Gülizar'dır. Sürmelican, ilkokulu köyünde okudu. Bundan başka eğitim görme olanağı olmadı.

Çocukluk yaşamı köyünde, ailesinin işlerine yardımcı olarak geçti. Kırsal kesimde, varıl ailelerin bir hizmetçi eksik tutarız düşüncesiyle gelin getirdiği, yoksul ailelerinse bir boğaz eksilir düşüncesiyle kız çıkardığı bir dönemde çocukluğunu yaşarken evlendirildi. "Ben evlendiğimde ilkokul çocuğuydum" diyen Sürmelican, 1973 yılında on dört yaşında iken evlendirildiği Eşref Kaya ile Çorum kent merkezine yerleşti (Çınar 2008: 95).

Sürmelican, ozanlık geleneğini sürdüren bir ailenin üyesi olması dolayısıyla akli ermeye başladığında sazı da tanıdı. Altı kardeşten üçü küçüklükten beri saz çalıp türkü söylerdi. Ağabeyi Hüseyin Yener, sazlı sözlü bir ozandı. Böyle bir ailenin bireyi olan Sürmelican, saza söze ilkokul yıllarında ilgi duymaya başladı. Âşıklık geleneğiyle erken tanışmasını, "İlkokula giderken bile türkülerim vardı benim. Karton çay kutularının yazısız olan kapaklarına yazıyordum o zaman. Taşlı tarlalardan, burçak yolmadan eve döndüğümde elimin yarasıyla saz öğrenmeye çalışıyordum." sözleriyle dile getirmektedir.⁴⁸

Ağabeyi Hüseyin Yener'den doğrudan usta çırac ilişkisi içinde olmasalar da gelenek ortamını tanıma, bağlama çalma konularında büyük destek gördü (Çakır 2011b: 450-462). Bunun dışında bir ustası olmadı. Dolayısıyla saz çalmayı, şiir yazmayı daha çok kendi çabası ile öğrenip geliştirdi. İlk sazını evlendikten sonra edindi. Ustası olmadığı gibi çırağı da olmadı.

Şiir yazmaya gelin olduktan sonra, yirmi bir yaşında başlayan Sürmelican, içinden gelenleri dile getirdi. Evlendikten on beş gün sonra eşinin başka bir kadınla daha evlenmesi onu derinden etkiledi. "Sen Neye Geldin?" adlı şiirini bu olay üzerine yazdı. Evlendikten sonra iki aile arasında yaşanan sorunlar yüzünden ozanın ana babasını on yıl boyunca görememesinin verdiği üzüntü, yaşadığı yalnızlık, duygularını, düşüncelerini şiirlerle dışa vurmasını sağladı. Başka bir deyişle Sürmelican, yaşadıklarından etkilenererek şiire yöneldi.⁴⁹ Özellikle ailesine duyduğu özlemin şiirine etkisini, "Hasretlik içimdekileri saza şiire döktü." biçiminde dile getirdi (Çınar 2008: 96). Bu süreçte

⁴⁸ Sürmelican'la yapılan kişisel görüşme, 5 Mayıs 2022, Çorum.

⁴⁹ 4 Mayıs 2022 tarihli görüşmede kendisinden alınan bilgiler.

eşi onun sanatına karışmadı. Ancak maddi ya da manevi bir destekte de bulunmadı (Çınar 2008: 211).

Sürmelican, Çorum'un en tanınmış kadın ozanlarından. Sürmelican'ın ilk adı Yosma Yener'dir. Evlenince soyadı Kaya oldu. İlerleyen yıllarda ilk kasetini çıkaran plak şirketinin sahibi ozana "Sürmelican" ozanlık adını verdi. O da 1983 yılında mahkemeye başvurarak adını Sürmelican olarak değiştirdi. Sonraki kasetlerinde, şiirlerinde bu adı kullandı (Çınar 2008: 95). Ozanlık adını "Sürmeli, Can" biçimlerinde de kullanan ozan, zamanla gerçek adından çok ozanlık adıyla tanındı. Bu adın ortaya çıkışıyla ilgili olarak âşığın köyündeki Sürmen Dede'nin de adı geçmektedir.⁵⁰

Katıldığı etkinliklerde genellikle kendi şiirlerini sazı eşliğinde söyleyen Sürmelican, doğaçlama şiir söyleme yeteneği olan bir ozandır. Ancak kullanılan üslubu doğru bulmadığı için âşıklar arasında yapılan atışmalara katılmamaktadır (Çınar 2008: 106).

Rüya konusunda, gördüğü bir rüyada süpürgeci bir sazının olduğunu, sazın sesinin çok güzel çıktığını, ancak bade (dolu) içmediğini belirtmiştir. "Rüzgârın uğultusu bile bana dokunur." diyen Sürmelican, esinlenmenin bir anlık bir durum olduğunu, esin geldikçe yazdığını söylemektedir. Geleneği sürdürmek için kişilerden, kurumlardan destek görmediğini, bazen konserlere gittiğinde yol parası ile yemek parasının verildiğini belirtmektedir. Çok geçim sıkıntısı çektiğini söylemektedir.⁵¹

Sürmelican'ın şiirleri arasında ayrılık, gurbet konularını işleyenler ağırlıktadır. Özellikle gurbet, ozanın yüreğine oyulganmış umarsız bir yara gibidir. Bunda uzun süre ailesini göremeyişinin etkisi vardır. Dinsel konular, özellikle düvaz imamı da şiirinde önemli bir yer tutar. Toplumsal konuları da işlemekten geri durmayan Sürmelican, şiirlerinde pek çok halk ozanı gibi halkın sorunlarını dile getirmektedir.

Çok sayıda deyişi olan ozanın eserlerinde, içinde yetiştiği Alevi-Bektaşî kültürünün etkileri görülür. Şiirlerinde pir, Ali, Abdal Musa, Fatma Ana gibi inancına bağlı öğelerin sıklıkla geçmesi bu nedenledir. Özellikle, yetişmiş olduğu kültüre ürettikleriyle, yaşamıyla katkıda bulunan, 16. yüzyılın önemli halk ozanlarından Pir Sultan Abdal'ın ifadelerinin, Sürmelican'ın diline de yansıdığı görülmektedir (Çınar 2008: 126).

Sürmelican, gerek yurt içinde gerekse yurt dışında pek çok etkinliğe katılmıştır. Yakın çevresinde düzenlenen düğünlere, kına gecelerine çağırılmış, Çorum'da düzenlenen Âşıklar Gecesi, Âşıklar Şöleni, Âşıklar Bayramı, Uluslararası Hitit Fuar ve Festivali gibi yerel et-

⁵⁰ 4 Mayıs 2022 tarihli görüşmede kendisinden alınan bilgiler.

⁵¹ 4 Mayıs 2022 tarihli görüşmede kendisinden alınan bilgiler.

kinliklerde sürekli olarak görev almıştır. Bu tür etkinliklere katılmak üzere başka illere de gitmiştir. 1995 yılında Konya’da katıldığı Türkiye Âşıklar Bayramı’nda birinci olarak Karacaoğlan Ödülü’nü kazanmıştır. Aynı yıl ozanlık sanatıyla ilgili etkinliklere katılmak için Azerbaycan, Hollanda, Almanya, Amerika gibi ülkelere gitmiş, Anadolu müziğinin ezgilerini, yüreğinin sesini oralara değin taşımıştır (Doğanay 2007: 365). Bu tür etkinliklerde Anadolu kadınıni temsil ettiğini söyleyen (Çınar 2008: 96) Sürmelican, katıldığı etkinliklerde çok sayıda, teşekkür, katılım belgesi, plaket almıştır. Bunların sayısı 70’in üzerindedir.

Henüz yirmi bir yaşında iken yaşamı birden etkinleşen Sürmelican, ağabeyinin desteğiyle halk konserlerinde çalıp söylemiş, onun yardımıyla kaset çalışmaları yapmıştır. Böylece geçimini sağlamaya başlamıştır. Ancak katıldığı etkinliklere kardeşinden başka kimseyle gidemediğinden, yakın çevresi de bu duruma müdahale etmiştir. Bu müdahaleler sonucunda, kardeşine yük olduğunu düşünerek, çağrıldığı etkinliklere eskisi gibi katılamamıştır. Kısaca yeni ilerlemeye başladığı meslekî yaşamını bu engellemeler yüzünden sınırlandırmak zorunda kalmıştır (Çınar 2008: 96, 211).

Erkek egemen toplumun kadın ozanlara bakışını eleştiren Sürmelican, toplumun kadın ozanları ikinci palana itmesinden yakınmaktadır. Kadın saz çalmaz, türkü söylemez, evinde oturur anlayışının kadın ozanların sanatlarını uygulamalarının önünde engel oluşturduğunu söylemektedir. GAP Televizyonu’na çıktığımda, “gelin televizyona çıktı, kayınbabası utancından ölecek” diye söz edilmesini bu bakış açısına örnek olarak göstermektedir.⁵²

Sürmelican Kaya, dört adet kaset çalışması yaptı. İlk kaseti olan “Felek”, 1980’li yıllarda piyasaya çıktı. “Sen Neye Geldin” adlı ikinci kasetinin yayın yılı 1989’dur. “Niçin İnanmazsın Ey İnsanoğlu” adlı kaseti 1990’lı yıllarda, son kaseti olan “Vefasız Dost” ise 2001 yılında dinleyiciye ulaştı (Çınar 2008: 95). Şiirleri çeşitli seçkilerde yayınlanan ozan, şiirlerini bir defterde toplamaktadır. Şiirlerinin bir bölümü Türk Dili ve Edebiyatı Derneği Çorum Şubesi’nce “Âşık Sürmelican Şiirleri” (2013) adıyla kitaplaştırılmıştır.

1500 dolayında şiiri bulunan Sürmelican, bunların 350’sini müziklendirmiştir (Çınar 2008: 94).

Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın Halk kültürü Belge ve Bilgi Merkezi’ne Sürmelican Kaya adıyla halk ozanı olarak kayıtlıdır. Aynı zamanda MESAM üyesi olan ozan Çorum’da oturmaktadır. Uzun yıllardır eşinden ayrı yaşayan Sürmelican, iki çocuk anası olup ev kadınıdır.

⁵² 4 Mayıs 2022 tarihli görüşmede kendisinden alınan bilgiler.

Gurbet Ele Ağlayarak Alıştım

Gurbet ele ağlayarak alıştım
Hâlim hasbihâlim soran olmadı
Geceyi gündüze kattım çalıştım
Emeğime değer veren olmadı

Od bulup da ocağımı yakmadım
Darmaduman akıp bendin yıkmadım
Sevdiğimin çilesinden bıkmadım
Gerçeğin sırrına eren olmadı

Çatır çatır kırsalar da dalımı
Minnetim yok veren alır canımı
Şu dünyanın devranını demini
Şad olup başaca süren olmadı

Sürmelican der ki taylandım geldim
Sönmüş ocağıma çatıldım kaldım
Yandıkça kaynadım daldıkça daldım
Karıştım deryaya gören olmadı

Öldüm Ağlayı Ağlayı

Ne hayalim düşüm kaldı
Yandım ağlayı ağlayı
Ömür bana küstü gitti
Söndüm ağlayı ağlayı

Ne göreceğim işim kaldı
Ne pişecek aşım kaldı
Bir dumanlı başım kaldı
Döndüm ağlayı ağlayı

Hani derler evin barkın
Günler gider zaman yakın
Duyulmaz feryadım ahım
Öldüm ağlayı ağlayı

Derdimle dağlara çıkam
Sazımla bir ağıt yakam
Bir araya gelmez yakam
Kaldım ağlayı ağlayı

Sürmelican Hak yoldaşım
Kaldırdı bağrımdan taşım
Seher vakti geldi çoşum
Daldım ağlayı ağlayı

Asrın Felaketi

Asrın felaketi yıktı yuvamız
Kalmadı tutacak dal leyli leyli
Canlarımız gitti büyük yaramız
Kapandı gidecek yol leyli leyli

Şu kahpe feleğin çarkı kırılsın
Kaygıları dürüm dürüm dürülsün
O da bizim gibi boşa yorulsun
Derdi dermanından bol leyli leyli

Bu nasıl hışımdır, bu nasıl sırdır?
Başımızda duman dünyamız dardır
Elbet Yaradan'ın habarı vardır
Figan feryat eyler kul leyli leyli

Sürmeli ağlayıp yazdığım yazı
Kuşkulu bakışlar yürekte sızı
Enkazın altında koyunla kuzu
Bekler uzanacak el leyli leyli⁵³

İntizarım Var

Kaynadı kazanlar lokmanız alın
Azını bilmeze intizarım var
Cahil bir taş attı kırıldı dalım
Sözünü bilmeze intizarım var

Münkire uyup da haddini aşma
Kayna kazanında dışarı taşma
Boş sohbetin sözün peşine koşma
Özünü bilmeze intizarım var

⁵³ 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan deprem üzerine yazılmıştır.

Ağlama *Sürmeli* bugünler biter
Her kim ne ederse kendine eder
Bir çığır açılmış erenler gider
İzini bilmeze intizarım var

Kalktı Kervanımız

Kalktı kervanımız yola dizildi
Ne yaman karaymış bahtımız bizim
Sinemizde bacı gardaş yazıldı
Ağladı gülmüyor yüzümüz bizim

Kader bize türlü zulüm getirdi
Askerimi şehit edip götürdü
Anasını babasını yitirdi
Bundan meleşmiyor kuzumuz bizim

Sürmelican dertlerimi yazarım
Hazan değmiş yaprak gibi tozarım
Dertliler içine kazın mezarım
Ölene dek gülmez yüzümüz bizim⁵⁴

Kaynakça: Âşık Sürmelican Şiirleri, Türk Dili ve Edebiyatı Derneği Çorum Şubesi Yayını, Çorum 2013, 103 s. / Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi. / Atiye Nazlı, Sözden Dizeye Çorum Şiiri (Çorum Şiir Antolojisi), Çorum 2014, s. 379-384. / Behiye Köksel, 20. Yüzyıl Âşık Şiiri Geleneğinde Kadın Âşıklar, Ankara, 208 s. / Evrim Kuran, “Kadın ve Âşık: Âşık Sürmelican”, Âşıkça Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı: 3 (Şubat 2020), s. 8. / Ezeli Doğanay, Kadın Halk Ozanları Antolojisi, Berlin 2007, s. 365-366. / Gülsüm Çakır, “Sürmelican Kaya”, Sazın ve Sözü'nün Sultanları Yaşayan Halk Şairleri V, Ankara 2011, s. 450-462. / Hatice Tuncer, “Kadınız, Ozanınız, Sevgi Doluyuz”, Cumhuriyet, 12 Eylül 2010, s. 15. / Hatice Tuncer, “Sazıyla, Sözülle Kadın Âşıklar”, Cumhuriyet, 7 Mart 2010, s. 17. / Hüseyin Çırakman Çorumlu Halk Ozanları, İstanbul 1992, s. 247-254. / Hüseyin Çırakman, Halkın Dili Halk Ozanları, Çorum 2000, s. 221-224. / Kubilay Olcan, “Sürmeli Can”, Merhaba, Yıl: 2, Sayı: 318 (17 Eylül 1993), s. 2. / M. Mete Taşlıova, Sözlü ve Yazılı Kaynaklarla Çorum Halk Şiiri Antolojisi, Çorum 2008, s. 411-416. / M. Mete Taşlıova, “Kadın Temsilcileriyle Birlikte Çorum’da Halk Şiiri ve Âşık Tarzı Üzerinde Tespit ve Öneriler”, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2

⁵⁴ 06 Nisan 2017 tarihinde Sürmelican Kaya’dan derlendi.

(Haziran 2009), s. 83-99. / Mehmet Çelik - Bekir Sami Özsoy, I. Âşıklar Şenliği (Manisa, 7-9 Nisan 2000), Manisa 2001, s. 147-151. / M. Öcal Oğuz, 2006 Yılında Çorum'da Yaşayan Âşık Sanatı, Ankara 2007, s. 102-104. / Müslüm Koygun, "Gönül Bülbülleri Âşıklarımız (Ozanlarımız): Sürmeli Can", Çorum Haber, Sayı: 3203 (5 Eylül 1996), s. 2. / Sevilay Çınar, 20. Yüzyılın ikinci Yarısında Türkiye'de Kadın Âşıklar, (Yayımlanmamış doktora tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008.

TÜLAY BİLGİN

28 Eylül 1974 tarihinde öğretmen bir babanın dört çocuğundan biri olarak Çorum'da doğdu. İlkokulu Çorum'da okudu. On altı yaşında evlendi. İlerleyen yıllarda eşinin işi dolayısıyla on yıl Isparta'da yaşadı. Evlenince bir süre ara verdiği ortaokul, Lise öğrenimini Isparta'da açık öğretimden tamamladı. Çorum'a döndükten sonra üniversite sınavına girerek öğrenimini sürdürdü. Açık Öğretim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencisidir.

Bilgin, ikisi erkek, biri kız üç çocuk anasıdır.

Edebiyata ilgisi çocukluk yıllarında şiir yazarak başladı. İlk şiirlerini on altı yaşında yazdı. Sonraki yıllarda ilgi alanına öyküyü de katan ozan, çocuklar için öyküler kaleme aldı.

Rüyaya, rüyada bade içmeye inanan Bilgin, rüyasında pir elinden bade içtiğini söylemekte; ancak rüyasının içeriği konusunda bilgi vermemektedir. Etkilenme alanı olarak Bektaşî deyişlerinden etkilendiğini belirtmektedir. Buna karşın ağırlıklı olarak doğa konusunu işlemektedir.

Ozanlık adını şairlerle, ozanlarla birlikte belirlediklerini söyleyen ozanın elimizdeki şiirlerinde ozanlık adı kullanılmamıştır.

Hem ölçülü hem özgür dizeli şiirler yazan Bilgin'in şiirleri, yazıları Antoloji.Com, Edebiyat Defteri, Şiir Kolik gibi değişik edebiyat sitelerinin yanı sıra Çorum'da çıkan Çorum Hakimiyet gazetesinde, Şehir Defteri gibi dergilerde yayımlandı.

Öykü, deneme türlerinde de yazıları yayımlanan Tülay Bilgin'in konuları tarihe, mitolojiye dayanan Zamana Yolculuk (2021), Eski Zamanlardan Hikâyeler (2022) adlı öykü kitapları vardır.

Necip Fazıl'ın izinden gittiğini belirten Bilgin, Çorum'da oturmaktadır.

Yâr Hanesinde

Yüreğimiz pas tutarken
Yar hanesi yas tutarken
Çıkıp yola gelsen erken
Sarmış derdini yorganla

Kaşığım döner çorbadan
Bir şey beklemeden kuldan
Tabip derdim anlamadan
Rabbim ne olur sen anla!

Her derde var imiş şifa
Alıp şifa bulsan sefa
Ne olur son kez, bir defa
Götür huzura çıkanla

Selametle bulur huzur
Yastığı nur, yorganı nur
Bütün hayatında sürur
Gelecek doğacak tanla

Üsküdar

Mendilin üstüne derdimi saçtım
Yârim Üsküdar'dan ne olur gel
Kayığın üstüne gölgemi açtım
Şemsiyem elimde bul da gel

Mendilim elimden yerlere düştü
Ucunda oylar derdimden pişti
Bu ayrılık inan gönlümü deşti
Haydi gel babamdan gel beni dile

Vermezse yüreğim döner ateşe
Kalır mı yüzüm de sensiz bir neşe
Ben sana mahkûmum ay da güneşe
Sensiz geçen günüm çiledir çile

Nazlı Güzel

Gelincik dolar beline
Türkü tutturmuş diline
Gülücük takmış gülüne
Nazlı nazlı bakar güzel

Yanaklara düşmüş ala
Dili banmış anzer bala
Çiçekleri dolmuş dala
Nazlı nazlı bakar güzel

Gözler uykuya serilir
Başına bülbül derilir
Uğruna canlar verilir
Nazlı nazlı bakar güzel

İşleme yapmış mintana
Görsen benziyor sultana
Görün yürekte yatana
Nazlı nazlı bakar güzel

Askere yollamış Memet
Gözlerine düşmüş demet
Rabb'im cennetine cem et
Nazlı nazlı bakar güzel

İşve edası nazına
Hazlar katıyor hazına
İmrenirim hep tarzına
Nazlı nazlı bakar güzel

Tabip

El çek tabip yaremden
Derde deva dilemem
Yaram aldım yârimden
Başka bir şey bilemem

İçimde var bir sızı
Yandıkça artar hızı
Sanma ki söner közü
İstesem de gülemem

Mecnunun adı deli
Aşk odur yakar dili
Kim akıllı kim veli?
Alın yazım silemem

Dertler biçim biçimde
Derman aşkın içinde
Kul ne bulsun hiçinde
Başka bir şey söylemem

Dürüye

Kalaylanmış Dürüye'nin dilleri
Kement atar doğru durmaz elleri
Sarılınca açılmaz ki kolları
Altın dişli horon oynar Dürüyem

Meydan bulsa açar hemen bayrağı
Sallanırken döker dalda yaprağı
Onu gören geldi sanır uğrağı
Altın dişli horon oynar Dürüyem

Kaynakça: M. Mete Taşlıova, Sözlü ve Yazılı Kaynaklarla Çorum Halk Şiiri Antolojisi, Çorum 2008, s. 624. / <https://www.antoloji.com>

Türkan ÖRTEN ŞAHADOĞRU (Garip Türkan)

1959 yılında Çorum'un Evcirtakışla köyünde doğdu. Ünlü ozan Şekip Şahadoğru'nun büyük kızıdır. Köyünde ilkokul öğrenimi gördü. Ev kadını olan ozan, Çorum'da oturmaktadır. 1976 yılında eğitimci ozan İlhami Örtten ile evlendi. Tülay, Ali Kemal adlarında iki çocuk anasıdır.⁵⁵

Dedesi Savurdan Hasan'dan kızı Tülay'a değin müzikle uğraşan bir ailenin üyesidir. Çorum'un Çanakçı köyünde türbesi bulunan İsmail Ağa'nın, Türkan Örtten'in dedesi Savurdan Hasan'a himmet verdiği, "Dünya batana dek sülalenden ses seda eksik olmasın." dediği söylenmektedir.

Kardeşleri de ozan olan Türkan Hanım, geleneğin uygulandığı bir ortamda büyüdü. Bunun yanı sıra, babasından dolayı tanıdığı Hüddai, Kul Ahmet, Emimi, Meçhuli, Davut Sulari, Mahzuni gibi ozanlardan da esin aldı. Onlarla aynı söyleşi ortamlarında bulundu.

Türkan Örtten Şahadoğru, TRT programlarına katılarak sesini duyurma olanağı buldu. Ayrıca yerel düzeyde düzenlenen etkinliklerde, anma gecelerinde görev aldı. Eş dost meclislerinde çalıp söyledi. 1987 yılında babasının deyişlerini seslendirdiği "Gel Yetiş" adlı bir kaset çıkardı.⁵⁶

Duygu yoğunluğu yaşadığında şiir yazan ozan, aşağıda verdiği şiirlerden ilkinin babasının ölümü üzerine, ikincisini ise kızı Tülay'ın gelin olup aileden ayrılmasından sonra yazdı. Şiirlerinde kendi belirlediği Garip Türkan ozanlık adını kullandı.

Şahadoğru

Evcî dağ başları gayet kış imiş
Dışarda kalmış da babam üşümüş
Yalan dünya geçen günün boş imiş
Seni ölmeyince unutmam babam

İnsan sevgisiyle dolup taşardın
Gönlündeki dünya ile yaşardın
Muhabbetle bahar gibi coşardın
Ölmeyince seni unutmam babam

⁵⁵ Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne 2007 yılında verdiği biyografi.

⁵⁶ Türkan Örtten Şahadoğru ile kişisel görüşme, 5 Mayıs 2022.

Sen herkeslerin şah babası oldun
Daha vaktin vardı zamansız soldun
Karıştın deryaya ummanın buldun
Ölmeyince seni unutmam babam

Yürüdüm yürüdüm yolum bitmedi
Senin acın yüreğimden gitmedi
Yalvardım Allah'a gücüm yetmedi
Ölmeyince seni unutmam babam

Kelimeler ile anlatamadım
Bir nefesçik olsun unutamadım
Şu deli gönlümü avutamadım
Seni ölmeyince unutmam babam

Garip Türkan dertli dertli ağladı
Hançer girdi ciğerimi dağladı
Senden sonra karaları bağladı
Ölmeyince seni unutmam babam

Tülay'ım

Şah-ı Merdan sana himmetin etsin
Fatımana'm senin önünden gitsin
Dilerim Tanrı'dan dertlerin bitsin
Tülay'ım Tülay'ım güzel Tülay'ım
Yüreğimde yerin özel Tülay'ım

Kuzum sen gideli on bir yıl oldu
Sarardı cemalin gül gibi soldu
Ananın yüreği dert ile doldu
Tülay'ım Tülay'ım güzel Tülay'ım
Yüreğimde yerin özel Tülay'ım

Gam yükünü omuzuna yükledim
Dertlerini uç ucuna ekledim
Gelir diye yollarını bekledim
Tülay'ım Tülay'ım güzel Tülay'ım
Yüreğimde yerin özel Tülay'ım

Anan *Türkan* yüreğinden söyledi
Hüzünlendi gam deryasın boyladı
Vardı Hünkâr'ıma niyaz eyledi
Tülay'ım Tülay'ım güzel Tülay'ım
Yüreğimde yerin özel Tülay'ım

Tülay'ım Tülay'ım nazlı Tülay'ım
Dili tatlı, eli sazlı Tülay'ım⁵⁷

Kaynakça: Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi / M. Mete Taşlıova, Sözlü ve Yazılı Kaynaklarla Çorum Halk Şiiri Antolojisi, Çorum 2008, s. 625.

⁵⁷ 28 Aralık 2022 tarihinde ozanın kendisinden derlendi.

YAŞAR KAPLAN

1954'te doğdu. İlk, orta öğrenimini Amasya ile Çorum'da tamamladı. Evli, iki çocuk annesi şair, Dodurga Alpagut Linyit İşletmeleri'nden emekli oldu.

Okumayı, yazmayı seven Kaplan, katıldığı yarışmalarda ödüller kazandı. Şairin şiirleri yerel, ulusal gazetelerde, dergilerde yayımlandı (Nazlı 2014: 299).

Ölmek Korkutmaz İnsanı

Yaratan'ı sever isen
Aşkı ile erir isen
Gerçekleri görür isen
Ölmek korkutmaz insanı

Hep sevgiyi aradıysan
Hayat nedir anladıysan
Öğrenerek yaşadıysan
Ölmek korkutmaz insanı

Doğru yolda gider isen
Yanlış yoldan döner isen
Hep doğruyu diler isen
Ölmek korkutmaz insanı

Sen İslam'a inandıysan
Hatalarına yandıysan
Yaratan'a sığındıysan
Ölmek korkutma insanı

Yunus ile koşar isen
Mevlana'yla coşar isen
Akıllıca yaşar isen
Ölmek korkutmaz insanı

Sen sevgiyle erir isen
Kâbe'yi de görür isen
Hak yolunda yürür isen
Ölmek korkutmaz insanı

Ben Sevgiyle Yaşıyorum

Aşk ateşi taşıyorum
Hep sevgiye koşuyorum
Sevmeyene şaşıyorum
Ben sevgiyle yaşıyorum

Bazı anlar unutsam da
Unutunca yanılısam da
Sevmeyi bilmiyorsam da
Ben sevgiyle yaşıyorum

İnsan sevgiyle var olur
Nefret gönülde kaybolur
Kalbim sevgiyle doludur
Ben sevgiyle yaşıyorum

Sevgi benim aradığım
Güzelliklerde tattığım
Mısralarda anlattığım
Ben sevgiyle yaşıyorum

Hayatımda sevgi var da
Kâh kırılıp kâh kırsam da
Kusurlu bir kul olsam da
Ben sevgiyle yaşıyorum

Ben sevgiyi hep yaşarım
Seven insanlar dostlarım
Sevmek için çabalarım
Ben sevgiyle yaşıyorum

İnsana erdemler yarar
Sevgiyi gönülde arar
Dostlarımda sevgi hep var
Ben sevgiyle yaşıyorum

Veysel'in güzel sözünde
Mevlana'nın da izinde
Yunus Emre'nin özünde
Ben sevgiyle yaşıyorum

İnan Seni Buluyorum

Var olan güzelliklerde
Gökyüzü ile yerlerde
Yükseklerde derinlerde
İnan seni buluyorum

Bırakıp da gidenlerde
Doğan yeni bedenlerde
Yaşanan tüm ömürlerde
İnan seni buluyorum

Kara olmayan aklarda
Karlara yağmış şakaklarda
O aydınlık şafaklarda
İnan seni buluyorum

Gündüzlerde gecelerde
Cümlelerde hecelerde
Kırallarla ecelerde
İnan seni buluyorum

Bakmayı bilen gözlerde
Yüreklerdeki közlerde
İçimizdeki özlerde
İnan seni buluyorum

Bitmek bilmez umutlarda
Edilen tüm dualarda
Darda kaldığın zamanda
İnan seni buluyorum

Göğün her gürlemesinde
Yerin her titremesinde
Yüreklerin sevgisinde
İnan seni buluyorum

Eksiği olmayan tamda
Değişmeyen tek kavramda
Yaşadığım her ortamda
İnan seni buluyorum

Yüksekteki bulutlarda
Bereketli topraklarda
Yaşama gerekli suda
İnan seni buluyorum

Ay yıldızlı gecelerde
Ulaşılmaz yücelerde
Kazanılan erdemlerde
İnan seni buluyorum

Sakin esen rüzgârlarda
Ferahlatan yağmurlarda
Ana, baba, çocuk, yârda
İnan seni buluyorum

Duaya açılan elde
Selam verip alan dilde
Işığa yönelen yolda
İnan seni buluyorum

Güzel olan dostluklarda
Mazideki anılarda
Bilinmeyen yarınlarda
İnan seni buluyorum

Çiçeklerin kokusunda
Ağaçların coşkusunda
Sevdaların tutkusunda
İnan seni buluyorum

Rüzgâr, yağmur, dolu, karda
Korkutan yıldırımlarda
Volkanlarda olan narda
İnan seni buluyorum

Toprak, umman, asumanda
Var olduğum şu mekânda
Zamanda ki yolculukta
İnan seni buluyorum

Acı tatlı duygularda
Aşılmayan sorunlarda
Güzel olan yorumlarda
İnan seni buluyorum

Alıp verdiğim nefeste
Dinlediğim güzel seste
Aldığım her güzel derste
İnan seni buluyorum

Emanet ettiğim can da
Damarımda akan kanda
Bana lazım olanlarda
İnan seni buluyorum

O doksan dokuz isminde
Mükemmel olan isminde
Var ettiğin her cisminde
İnan seni buluyorum

Duyduğum özlemlerimde
Sakladığım gizlerimde
Ağlayan şu gözlerimde
İnan seni buluyorum

Kaynakça: Atiye Nazlı, Sözden Dizeye Çorum Şiiri, Çorum 2014, s. 299. / Yaşar Kaplan, “İnan Seni Arıyorum”, Çorum Haber, Yıl: 17, Sayı: 4809, 7 Aralık 2001, s. 9.

YETER BEKTAŞ (Damla)

Yeter Bektaş, 1 Eylül 1970 tarihinde Alaca ilçesine bağlı Yeşilyurt (Çomar) köyünde doğdu. Annesinin adı Melek, babasının adı Mustafa'dır. Ailenin beş çocuğundan dördüncüsüdür. Daha beş yaşındayken anasını yitirerek yaşamının en büyük acısını yaşadı. İki yıl sonra, 1977 yılında ailesi Ankara'ya göç etti. Hasköy / Yıldız'da bir gecekonduya yaşamaya başladılar (Bektaş 2010: 119).

Bektaş, Ankara'da ilkokul ile ortaokulu bitirince öğrenimine bir ara verdi. İçinde güçlü bir okuma isteği vardı. Kendi çabasıyla yazıldığı Aydınlikevler Ticaret Lisesi'nin Muhasebe bölümünü bitirdi (Bektaş 2010: 119).

Çocukluğu, gençliği güçlükler içinde geçti. Erken yaşlarda çalışma yaşamına atılarak çeşitli mağazalarda satış elemanlığı yaptı (Bektaş 2010: 119). 1991 yılında, yirmi üç yaşında iken evlendi. Bir erkek çocuk annesidir (Koca 2011: 479). Evlendikten sonra asıl mesleği olan muhasebecilik işine başladı. Bir şirkette muhasebeci olarak çalıştı (Yurdabak 2007: 18).

Bektaş, edebiyat dünyasına Ticaret Lisesi'nde okuduğu yıllarda serbest dizeli şiirler yazarak giriş yaptı. Şiirleri yakın çevresinin beğenisini kazandı. Seymenlerden Ömer Bey'in, onu Ankara Beypazarlı Hüseyin Yurdabak ile tanıştırması Yeter Bektaş'ın şiir sanatında önemli bir dönüm noktası oldu. Ölçülü uyaklı şiirin inceliklerini Hüseyin Yurdabak'tan öğrenerek halk şiirine yöneldi. Kısa sürede usta işi şiirleriyle dikkat çekti. Ancak tanışmalarından bir yıl sonra Yurdabak'ın ölümüyle onun deneyimlerinden, bilgi birikiminden yararlanma süreci sona erdi (Bektaş 2010: 119).

Yeter Bektaş'ın şiirlerindeki sağlamlığın ayırdına varanlardan biri de Mihmani ozanlık adını kullanan Sivaslı halk ozanı Hüseyin Soğuk oldu. Yeter Bektaş ondan da şiir sanatı, şiir eleştirisi konularında birlikte yaptıkları şiir, edebiyat etkinlikleri dolayısıyla etkilendi. Mihmani, daha önce ozanlık adı olarak kendi adını kullanan Bektaş'a "Damla" adını verdi. Bektaş, kendisine verilen adı hem tasavvuf açısından anlam taşıması, hem de "denizde bir su tanesi" gibi mütevazı bir anlamı olması dolayısıyla severek kullandı. Bektaş, hem Hüseyin Yurdabak'ı hem de Mihmani'yi ustası olarak kabul etti. Yeter Bektaş'ın İsmail Ölmez adında bir çırağı bulunmaktadır (Koca 2011: 481, 484).

Şiirlerini daha çok gurbet, sevdâ, ayrılık, memleket, bayrak sevgisi, Allah inancı gibi konularda yazsa da yaşadığı, ilgisini çeken

her olaya, duruma şiirlerinde yer verdi. Çoğunlukla hecenin 7'li, 8'li, 11'li kalıplarını kullandı.

İlk yayımlanan şiiri, Armada'nın Anne Şiirleri'nde yer alan "Anne"dir. Daha sonra çeşitli gazetelerde, dergilerde, seçkilerde şiirleri, tanıtım yazılarıyla çıkmaya başladı. Bodrum Ekspres, Zirve, Alternatif Sanat, Kültür Çağlayanı, Somuncu Baba şiirlerinin yayımlandığı dergilerden bazılarıdır. Şiirleri ayrıca Burdur, Kent, Anayurt, Zafer gazetelerinde de yayımlandı. Hüseyin Yurdabak'ın hazırladığı "Kalenin Bayrakları" (2007), M. Mete Taşlıova'nın hazırladığı "Sözlü ve Yazılı Kaynaklarla Çorum Halk Şiiri Antolojisi" (2008), Atiye Nazlı'nın hazırladığı "Sözden Dizeye Çorum Şiiri" (2014), Fatma Ahsen Turan ile arkadaşlarının hazırladığı "Geçmişten Günümüze Sazda ve Sözde Usta Kadınlar" (2014) adlı seçkilerde şiirlerine yer verildi. Ayrıca Dilan Koca tarafından yapılan bir derleme, "Sazın ve Sözü'nün Sultanları Yaşayan Halk Şairleri VII" (2011) adlı kitapta yayımlandı.

Yeter Bektaş, şiirlerinin bir bölümünü 2010 yılında "Damla Damla Aşk" kitabıyla okuyucuya sundu. Ozanın bu kitabına ilişkin Abdullah Çağrı Elgün, genel ağda bir değerlendirme yazısı yazdı. Ayrıca ozanın şiirlerine ilişkin Kırıkkale Üniversitesi'nde bir tez çalışması yapıldı. Bektaş'a, 2007 yılında Âşıklar Derneği'nce teşekkür belgesi ile katıldığı etkinliklerden plaketler verildi.

Bektaş, kalem şairi olması dolayısıyla âşık karşılaşmalarına katılmadı. Çok sayıda radyo, televizyon programına konuk olarak şiirlerini okudu. Şenliklerde ya da İLESAM, Kale Şiir Dinletileri, Abidinpaşa Şiir Etkinlikleri (Elgün 2016), Hacı Bektaş Kültür Derneği Şenlikleri, Yozgat Geleneksel Şenlikleri, Altındağ Belediyesi'nin Kabakçı Konağı'nda ayda bir kez düzenlediği şiir toplantılarında da şiirlerini seslendirdi.

Ozanın kimi şiirleri N. İlgün Soysev, Ahmet Özkök, Mustafa Coşkun, Mustafa Uyan, Mustafa Çalık, Udi Zahir, Tuncay Yalın, Tahsin Çolak, Ramazan Özyurt, Necdet Çalış, Hüsnüye Gökçe Dinçtosun, Hayal Küçük, Hakan Güder, Feyzullah Karakartal, Gülbin Döngel, Fehmi Altunay, Faruk Şahin, Erdoğan Tozoğlu, Çağdaş Suseven, Ahmet Şaner Erdal, Buket Özçelik, Nevzat Göl, Aydın Tekindor, Turgay Tekinarslan, Binali Bektaş, Aycan Çetinkaya Karlı, İsmail Arslan, İlhan Baygöl, Mustafa Kabak, Nevzat Kaya gibi bestecilerce Türk halk müziği, Türk sanat müziği formlarında bestelenerek notaya alındı. Örneğin, "Yabancı" adlı şiiri Hüseyin Atmacaoğlu, "Sırası Vardır" adlı şiiri ise Tekin Er Aksoy tarafından bestelendi (Koca 2011: 481, 483). Ozanın şiirlerini besteleyenlerden biri de Necip Alan'dır (Elgün 2016).

Bektaş, âşıklık geleneğinin motifleri arasında yer alan rüyaya inanmakta, ancak bade (dolu) içmeye inanmadığını belirtmektedir.

En büyük amacını ise şiirleriyle tüm insanlığa seslenmek olduğunu söylemektedir (Koca 2011: 481).

Yeter Bektaş, şiirlerinde hece ölçüsünün daha çok 7'li, 8'li, 11'li kalıplarını kullandı. Ara sıra 12'li kalıbı kullandığı da oldu. Konu bakımından sınırlama olmayan şiirlerinde işlediği genel konular aşk, sevdâ, gönül, ayrılık, gurbet, kadın konularıdır. Bunların yanı sıra yurt sevgisi konusunu işledi. Zaman zaman dinsel konulara yöneldi. Kısaca, insan yaşamını ilgilendiren her konu onun şiir alanına girdi. Dolayısıyla kimi şiirlerinde toplumsal sorunlara da değindi.

Tanıdığı ozanlar içinde Orhan Börçek, İlder Yeşilay, Nurettin Özdemir, Hüseyin Atmacaoğlu, Hüseyin Soğuk (Mihmani), Ayten Çınar, Vedat Fidanboy, Sevinç Atan gibi ozanları beğenip şiirlerini okuduğunu belirtmektedir. Yunus Emre, Âşık Veysel gibi ozanların izinden gittiğini (Koca 2011: 483-484) söyleyen Yeter Bektaş, Pakize Altan (Didari), Elif Kılıç (Elifçe) gibi kadın halk ozanlarından etkilendi. Onların şiirlerine benzetmeler (nazireler) yazdı (Elgün 2016).

Yeter Bektaş, MESAM üyesi olup Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi'ne halk şairi olarak kayıtlıdır. Ayrıca Uluslararası Ozanlar Ocağı'nın Ankara birimi başkanıdır.

Etmeli

Yâr yâra uzak durunca
Yârdan haberdar etmeli
Hayır şer sual olunca
Yârdan haberdar etmeli

Söyleşip sırrına erip
Hâllerini hakça verip
Ameline eksik görüp
Zordan haberdar etmeli

Kendi çemberinden taşıp
Pervanece aşka düşüp
Gönül denen harda pişip
Kordan haberdar etmeli

Allah için sevdim dese
Ola ki fikri vesvese
Yâr mecali sevmiş ise
Ardan haberdar etmeli

Hakkı gözet her yanında
Gidenler ibret önünde
Hem başında hem sonunda
Birden haberdar etmeli

Damla varsa ruhun eşi
Cana değsin aşk ateşi
Kabul edip şeşi beşi
Cardan haberdar etmeli

Adalet İstedim

Leyla gibi Mecnun diye yandım da
Bütün ümitlerim kırıldı gitti
Beni seven gerçek âşık sandım da
İki çift lafıma gerildi gitti

Seven ağlar giden yârin peşinden
İncecik bir sızı iner döşünden
Bir tas su dökülüp akar başından
Ateş yandı küle soruldu gitti

Benziyor kanadım kırık bir kuşa
Dönüştü baharım boranlı kışa
Çıkıyor hep yolum taşlı yokuşa
Fer kalmadı dizde yoruldu gitti

Gizledim bulutu kara gözümde
Armağandır her bir çizgi yüzümde
Bin sitem birikti tatlı sözümde
Bakmadı yüzüme darıldı gitti

Kâinat aynadır, baktım hep ona
Adalet istedim herkese, bana
Damla'm ölüm gelir doğan her cana
Beş metre bir beze sarıldı gitti

Bilmem

Cananın sunduğu aşk badesini
Bilmem içer miyim içemez miyim?
Kar ile bürünmüş yüce dağları
Bilmem geçer miyim geçemez miyim?

Hazanlı bahçemin küskün gülleri
Çare bekler durur müşkil halleri
Sevgim ile sarsam şu gönülleri
Bilmem biçer miyim biçemez miyim?

Gözyaşlarım nice otlar bitirdi
Her gün benden birer parça götürdü
Puslanan gözlerim duman getirdi
Bilmem seçer miyim seçemez miyim?

Yeşil libas giyen dallar uzanır
Tabiat canlanır renkler bezenir
Gönlüm konup kalkan kuşa özenir
Bilmem uçar mıyım uçamaz mıyım?

Şatafatlı yapmış kul yapısını
Hiç kimse almamış bak tapusunu
Şefkatle çaldığım dost kapısını
Bilmem açar mıyım açamaz mıyım?

Dünyanın yükünü sırtı yüklerken
Bir yudum mutluluk umut beklerken
Ecel Damla'yı da bin kez yoklarken
Bilmem göçer miyim göçemez miyim?

Döner mi Sandın?

Ha bugün ha yarın gelirim derken
Her an özletmeyi hüner mi sandın?
İçimde bin Leyla can çekişirken
Başlattığın yangın söner mi sandın?

Ben sende kayboldum sen bende bensin
İster günah densin ne derse densin
Ömrüm yollarında varsın tükensin
Gönül başka sevda dener mi sandın?

Tutuştı ilk defa aşkın çırası
Bana gelmiş ağlamanın sırası
Dikiş tutmaz iken yürek yarası
Acılar zamanla diner mi sandın?

Hasretliğin derdi derde ularken
Umudum gittikçe bir bir solarken
Gözlerim uykuya sensiz dalarken
Rüyalar özlemi yener mi sandın?

Damla hâl bilmezler demişler deli
Bence düşen anlar bendeki hâli
Cehennem olsa da aşkın vebali
Yönüm senden öte döner mi sandın?

İnsanlık Ölmüş

Çıkarı olmadan kimse koşmuyor
İnsanın içinde insanlık ölmüş
Hakikat aşkıyla kimse taşmıyor
İnsanın içinde insanlık ölmüş

Riyakâr yaklaşır uzanır dala
Kadir kıymet bilmez satarlar pula
Muhtaç eylesin Allah şer kula
İnsanın içinde insanlık ölmüş

Her türlü işlemiş hile kanına
Acımadan kıyar, canlı canına
Katil damgasını vuran şanına
İnsanın içinde insanlık ölmüş

Gören gözüm gördü sinsi süzeni
Emeksiz parayla bolca yüzeni
Zalimlere kalmış dünya düzeni
İnsanın içinde insanlık ölmüş

Ezilmeyen insan, çekmez cefayı
Rüşvet alır doymaz, sürer sefayı
Fitne fesat yolda yoran kafayı
İnsanın içinde insanlık ölmüş

Mazluma vermezler bekleme değer
Nerde sevgi, saygı, yok olmuş meğer
Damla'nın fikrini sorarsan eğer
İnsanın içinde insanlık ölmüş

Kaynakça: Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi. / Atiye Nazlı, Sözden Dizeye Çorum Şiiri, Çorum 2014, s. 495-500. / Abdullah Çağrı Elgün, “Yeter Bektaş’ın ‘Damla Damla Aşk’ Adlı Şiir Kitabı”, <http://cagrielgun-sairlerveyazarlar.blogspot.com/> Dilan Koca, “Yeter Bektaş (Damla)”, Sazın ve Sözün Sultanları Yaşayan Halk Şairleri VII, Ankara 2011, s. 479-488. / Fatma Ahsen Turan vd., Geçmişten Günümüze Sazda ve Sözde Usta Kadınlar, Ankara 2014, 506-507. / Hüseyin Yurdabak, Kalenin Bayrakları Şiir Antolojisi, Ankara 2007, s. 18-19. / Yeter Bektaş, Damla Damla Aşk, Ankara 2010, 120 s. / M. Mete Taşlıova, “Kadın Temsilcileriyle Birlikte Çorum’da Halk Şiiri ve Âşık Tarzı Üzerine Tespit ve Öneriler”, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2 (Haziran 2009), s. 83-99. / M. Mete Taşlıova, Sözlü ve Yazılı Kaynaklarla Çorum Halk Şiiri Antolojisi, Çorum 2008, s. 631. / Yazgül Akat, Âşıklık Geleneği Çerçevesinde Türkü ve Ağıtlar [Çorum Örneği], Sinop Üniversitesi SBE, Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Sinop 2020, s. 23-25.

ZAKİNE ÖZDEK (Özdeki)

1950 yılında Mecitözü ilçesinin Yeşilova (Badan) köyünde doğdu. Babasını adı Ali, anasının adı Suna'dır. Ailenin ilk çocuğu olan Zakine'nin Hamdullah, Hanım, Yıldız, Feyzullah adlarında iki kız, iki erkek kardeşi vardır.

İlkokulu komşu köyde okudu. O günün olumsuz koşulları nedeniyle öğrenimini sürdüremedi. Her köylü çocuğu gibi tarlada, bağda bahçede çalışarak büyüdü. 1968 yılında çalışmak amacıyla annesi Sultan Hanım'la dedesi Cafer'in yanına Ankara'ya geldi. 1972 yılında Mecitözü ilçesinin Hisarkavak köyünden olup çalışmak için Ankara'ya gelmiş bulunan Turan Özdek ile evlendi. Ev hanımı olarak sürdürdüğü evliliğinde Attila, Ali adında iki erkek çocuğu oldu. Kendisi düzenli bir eğitim olanağı bulamayan ozan, oğullarının iyi bir eğitim almasını sağladı. Çocukları üniversite yıllarında mesleki müzik eğitimi aldılar. Konya ile Kayseri'deki üniversitelerde akademisyen olarak görev yapmaktadırlar.

Zakine Özdek, eşini 2016 yılında amansız bir hastalık nedeniyle yitirdi.

Zakine Özdek'in ailesinde kendisinden önce şiir yazar ya da ozanlık geleneğiyle ilgilenen kimse yoktu. Saza söze tutkusu küçük yaşlarda başlamakla birlikte Özdeki; duygularını, düşüncelerini şiirle anlatmaya kırklı yaşlarda başladı. Şiir yazma sürecinde eşinden her zaman destek gördü.

Özdeki ozanlık adını, Ozan Naçari'nin (Ali Çetin) eşi Aslıhan Çetin ile bir konuşma sırasında onların önerisi üzerine kendi soyadından esinlenerek aldı.

Şiirlerini yazarak oluşturan Özdeki, etkilendiği olayları, durumları, kişileri, yerleri konu edindi. Genel olarak toplumsal sorunları, ezilmişliği, haksızlığı dile getiren şiirler yazdı.

Özdeki'nin şiirleri daha çok seçkilerde aktarıldı. Ozan Naçari'nin hazırladığı "Anadolu Kültürü ve Ozanlarımız" (1995), Duygu Rehberi (2002), Ezeli Doğanay'ın hazırladığı Kadın Halk Ozanları Antolojisi (2007); Fatma Ahsen Turan, Reyhan Gökben Saluk, Özlem Ünal Ünal adlı yazarların hazırladığı Geçmişten Günümüze Sazda ve Sözde Usta Kadınlar (2014) ozanın şiirlerine yer veren başlıca yapıtlardır.

Başta Pir Sultan Abdal Derneği olmak üzere çeşitli derneklerin üyesi olan Özdeki, yaşamını Ankara Batıkent'te sürdürmektedir.⁵⁸

⁵⁸ Özdeki'ye ilişkin bilgiler 6 Eylül 2022 tarihinde ozanın kendisinden alınmıştır.

Ana

Benden selam söylen garip anama
Bir melhem göndersin azan yarama
Başucumda yârim dostum var ama
Kimse senin gibi bakmıyor ana

Bütün dertlerime anam katlanır
Onun gibisine çok az rastlanır
Belki bir gün bu yaralar uslanır
Kimse senin gibi bakmıyor ana

Şu yalan dünyaya geldim geleli
Hiç gülmedi yüzüm kendim bileli
Neyleyim âlemi neyleyim eli
Kimse senin gibi bakmıyor ana

Özdeki der anam hiç ağlamasın
Uçan turnalardan haber yollasın
Elin kızı oğlu beni neylesin
Kimse senin gibi bakmıyor ana

Askerin Türküsü

Asker oldum size geldim
Kar üstünde ize geldim
Ben köyümden taze geldim
Bırakın gideyim dağlar

Dağlar eteğine durdum
Makineli tüfek kurdum
Çok üşüdüm çok yoruldum
Bırakın gideyim dağlar

Dağlar içinizde kaldım
Anacığım sanır öldüm
Döneceğim diye geldim
Bırakın gideyim dağlar

Komutanım izin versin
Anacığım yüzüm görsün
Benim yaşadığımı bilsin
Bırakın gideyim dağlar

Teskeremi alacağım
Kim demiş ki öleceğim
Özdeki'ye döneceğim
Bırakın gideyim dağlar

Türkülerim Bozulmasın

Türkü bizim özümüzdür
Şiir diye yazımızdır
Söylenecek sözümüzdür
Türkülerim bozulmasın

Hem güldürür hem ağlatır
Yeri ve göğü inletir
Ağaya beye dinletir
Türkülerim bozulmasın

Kimileri ağıt olmuş
Kimisi de bozlak olmuş
Herkes onda bir şey bulmuş
Türkülerim bozulmasın

Özdeki'yim türkü yaptım
Şu yalan dünyadan bıktım
Türkümü size bıraktım
Türkülerim bozulmasın

Yurdum

En nadide meyve sende yetişir
Benim güzel yurdum bitmiyor derdin
O dört güzel mevsim sende birleşir
Benim güzel yurdum bitmiyor derdin

Bu dünya fanidir kime kalıyor?
Veren elbet bir gün canı alıyor
Giden gider seni seven kalıyor
Benim güzel yurdum bitmiyor derdin

Kenetlensin eller kardeşlik olsun
Özdeki yürekler sevgiyle dolsun
Seni soyanların ömürü solsun
Benim güzel yurdum bitmiyor derdin

Yıllar

Burcu burcu kokan bir gül gibiydin
Geçen yıllar senden çok şey götürmüş
Şakırdı dillerin bülbül gibiydin
Geçen yıllar senden çok şey götürmüş

İki kat olmuşsun bükülmüş belin
Dermanın tükenmiş kalmamış hâlin
Titriyor bak artık ayağın elin
Geçen yıllar senden çok şey götürmüş

Ağarmış saçların neydi ki yaşın?
Özdeki ağzında kalmamış dişin
Sana yad el olmuş dost ile eşin
Geçen yıllar senden çok şey götürmüş

Kaynakça: Ezeli Doğanay, Kadın Halk Ozanları Antolojisi, Hitit Verlag, 3. Baskı, Berlin 2007, s. 345-346. / Fatma Ahsen Turan vd., Geçmişten Günümüze Sazda ve Sözde Usta Kadınlar, Ankara 2014, s. 415. / Naçari Baba, Duygu Rehberi Şairler ve Ozanlar Antolojisi, Ankara 2002, s. 182-184. / Ozan Naçari, Anadolu Kültürü ve Ozanlarımız, Ankara 1995, s. 312-316.

ZELİHA ARSLANER

1931 yılında Osmancık'ın Kuzhayat köyünde doğdu. Anası Sare, babası Şükrü Daşdanbek'tir. Küçük yaşta anasını yitirince iki kardeşiyle birlikte öksüzlükle tanıştı. Babasının ikinci kez evlenmesi dolayısıyla üvey anne yanında büyüdü.

Zeliha, 1950'li yılların başlarında Osmancık'ın Âşıkbüğü köyüne gelin gelerek daha önce iki evlilik yapmış olan Kara Ahmet'in Çakır'la evlendi. Bundan sonra gerçek adıyla değil, geldiği köyün adıyla Kuzhayatlı olarak anıldı. Yöresel söyleyişle kendisine Guzuyatlı denildi.

Daha önce iki kez evlenmiş biriyle evlendirilmek bir genç kız için pek yeğlenen bir durum olmasa gerek. Üstelik bu kişi, kendi köyünden bilip tanıdığı bir kişi de değildi.

Kara Ahmet'in Çakır'la olan evliliğinden Hayriye, Ahmet, Şükrü adlı çocukları oldu. Eşinin 1990 yılında ölümüyle Kuzhayatlı dul kaldı. Yaklaşık on dört yıl hayat arkadaşından ayrı yaşamının acısına da katlanan Kuzhayatlı, 30 Nisan 2004 tarihinde Osmancık'ta öldü. Mezarı Osmancık Asri Mezarlığı'ndadır.

Kuzhayatlı'nın yaşamına ilişkin ayrıntılı bilgi olmadığı gibi, evlenmeden önce şiir yazdığına ilişkin bir tanıklık da söz konusu değildir. Belki de şiire yönelmesini sağlayan ilk duyarlıklar küçük yaşta anasını yitirerek analık yanında büyüdüğü dönemde yeşermiştir. Daha önce iki kez evlenmiş tanımadığı bir kişiyle evlendirilmesi dolayısıyla çektiği sıkıntılar onun şiire yönelmesi için gereken ortamı olgunlaştırmıştır.

Kuzhayatlı'nın yaşamına, şiirlerine ilişkin bütün bilgilerimiz, Fethi Arslaner'in 1994-1995 yıllarında kendisiyle görüşerek yaptığı derlemelere dayanmaktadır. Arslaner, onun şiirlerinin unutulmaması yönünde bir çabası olmadığını, hatta kötü bir iş yapıyormuşçasına "Ben o işleri bıraktım." dediğini, şiir yazdığının bile bilinmesini istemediğini gözlemlediğini aktarmaktadır. Yazara göre bu tutum, Kuzhayatlı'nın mani tarzında söylediği şiirlerin eleştirel niteliğinden kaynaklanmaktadır. Tanığı olduğu olaylara, bu olayların içindeki kişilere yönelik söylediği maniler ona karşı bir tepkinin doğmasına yol açmış olmalıdır.

Arslaner'e göre, Kuzhayatlı'nın yeni yazıyla okuması yazması olmadığı gibi, eski yazıyla Kur'an'ı bile okuyamamaktadır. Onun beslendiği kaynak bütünüyle geleneksel sözlü kültürdür.

Arslaner'in ozandan derlediği 24 mani, Kuzhayatlı'nın düz maninin yapısal özelliklerini çok iyi uyguladığını göstermektedir. Bir iki

maninin üçüncü dizelerindeki uyumsuzluk dışında, maniler çoğunlukla yedili hece ölçüsüyle söylenmiştir.

Gerek Kuzhayatlı'nın, gerekse mani söylediği kişilerin söyleminden manilerin türkü olarak adlandırıldığı anlaşılmaktadır. Ancak bu manilerin türkü biçiminde ezgiyle söylendiğine ilişkin bir bilgi yoktur.

Fethi Arslaner, Kuzhayatlı'nın manilerini öyküleriyle birlikte derleyerek adeta bir yerel tarih çalışmasa yapmış, köyde yaşanan olaylara da ışık tutmuştur.

Kuzhayatlı'nın birkaç öykülü manisi şöyledir:

Mecit'in babası Hasan'ın Kâmil, eşi Hanifili Ziya'nın büyük kızı Sündüs'ün (yerel söyleyişle Sündüş) üstüne kuma getirmek istemektedir. Sündüs de ister istemez bu durumdan endişe etmekte, çıkacak söylentilerin halkın söyleyeceği türkülere malzeme olmasından kaygılanmaktadır. Bunları öğrenen Kuzhayatlı, olayı şu manilerle dile getirir:

Kundurası titirek
Sırtında yeşil ipek
Evlenemez korkma Sündüş
Puruşuk s..lü köpek

Evlerinin yaması
İnce belin kaması
Türkü'ye meraklıdır
Mecit Bey'in anası

İşlikte dokurlar bezi
Kabağa katmışlar tuzu
Türküye pek meraklıdır
Ziya'nın şu büyük kızı

Damda kır atın terki
Semere çeker kürkü
Batsan gitsen a Sündüş
Çalınacak bu türkü

Koca Nasıp'ın kızı Meliha, Kargı'nın Çaykışla köyüne gelin gider. Kaynanasının takma adı Meme'dir. Bu evlilik, pek beklenen bir evlilik değildir. Kuzhayatlı, Meliha'nın anası Fadik'e hitaben, garip karşılanan bu evlilikle ilgili duygularını şöyle dile getirir. Meliha çok geçmeden eşinden boşanıp gelir.

Köyünden ırmak akar
Köylü seyire bakar
Kayadaki çullara
Sağsaklar yuva yapar

Al bahçeden naneyi
Sal Meliha danayı
Nerde buldun kız Fadik
Çağışlalı Meme'yi

Kör İmam diye bilinen Aslan Hoca'nın Şehriban: "Kuzhayatlı, herkesi eleştirerek onlara türkü yakıyormuş. Bir de bana yaksın da görsün gününü." türünden birkaç söz etmiş. Bu sözler kulağına değince Kuzhayatlı şu dürtlüğü söylemiş:

İskilip'in tuzuna
Kar serper(ler) buzuna
Türkü yakmak yasak mı?
Kör İmam'ın kızına

Ağa Hüseyin'in karısı Fadime'nin kız kardeşi Enise, Âşıkbükkü köyüne gelin olmak üzereyken bilinmeyen bir nedenle düğün bozulur. Kuzhayatlı, bir manisinde düğünü geri koyanın Enise'nin babası Çıkı Mıstık, başka bir manisinde ise zamanın Âşıkbükkü muhtarı olduğunu söyler. Olay, Kuzhayatlı'nın dilinden şöyle dile getirilir:

Enise'nin saçları
Pırıl pırıl uçları
Düğünü geri koydu
Sakarların açları

Dere boyun deresi
Sorun köylük neresi
Avlağı'da yayılan
Çıkı Mıstık düğesi

Armudun dibi taşlı
Enise'nin gözü yaşlı
Kör olası Çıkı Mıstık
Düğünü koydu başlı

Yanı yandan aşağı
Emine dökmüş kuşağı
Âşıkbükü muhtarı
Eloğlundan aşağı

Güllü adlı bir genç kız, büyüklerinin evlendirmek istediği kişiyle değil de sevdiği Yoniz (Yunus) adlı gençle evlenmek istemektedir. Ancak büyükleri bu evliliğe razı olmazlar. Bunun üzerine Güllü ile Yoniz kaçarak evlenirler. Olay, karakola yansır. Bu olay, dönemin muhtarı Hamal Recep'in Yoniz'e yardımcı olmasıyla tatlıya bağlanır. Kuzhayatlı, olayı şöyle dile getirir:

Dut dibinde karınca
Kaşık batmaz pirince
Ne diyeceksin Güllü
Karakola varınca?

Evinin asmasına
Acente basmasına
Güllü (pek) meraklıdır
Avrupa basmasına

Babası Süleyman'ın (Sülek), "Ona ben üç düğün yaptım."⁵⁹ dediği oğlu Cemil için Kuzhayatlı şu maniyi söylemiş:

Cemil temel eşiyor
Köylü buna şaşıyor
İki karı almış da
Kıral gibi yaşıyor

Pek çok şiiri derlenmediği için unutulmuş ozan, belirli bir süre sonra eleştirel türde mani söylemeyi bırakıp dinsel içerikli şiirler yazmaya başlamıştır. Ancak genellikle ölüm olgusunu işlediği bu şiirlerinde manilerde gösterdiği başarının gerisinde kalmıştır. Manilerdeki sıcak, neşeli tavır, bu şiirlerde yerini ölüm duygusunun soğukluğuna bırakmıştır.

Kuzhayatlı'nın dinsel içerikli şiirleri:⁶⁰

⁵⁹ Biri sünnet, ikisi evlilik düğünü.

⁶⁰ Şiirlerin adları tarafımızdan verilmiştir.

Allah'a Yalvar

Altımızdan taşlar batar
Üstümüzden otlar biter
Yılan çayan mekân tutar
Yalvar yalvar kul Allah'a

Kabir bitleri aç olur
Başında ateş taç olur
Sual vermek (çok) güç olur
Yalvar yalvar kul Allah'a

Kapısı yok çıksam baksam
Bacası yok odlar yaksam
Kazmam yok duvarın yıksam
Yalvar yalvar kul Allah'a

Altımızda kara toprak
Üstümüzde yeşil yaprak
Gitti kelik, kaldık çıplak
Yalvar yalvar kul Allah'a

Girmişim kara yere
Oldu gündüzüm gece
Şimdi benim halim nice
Yalvar yalvar kul Allah'a

Ben Ne Cevap Vereyim?

Ezanlar okundu sen dinlemedin
Niçin secidiye yüzün sürmedin
Ben de seni cennetime komadım
Derse Allah, ben ne cevap vereyim?

Niçin kılmadın farzı sünneti
Duymadın mı cehennemi, cenneti?
Değil misin Muhammed'in ümmeti?
Derse Allah, ben ne cevap vereyim?

Niçin kılmadın sen beş vakit namaz?
Senin adın Hak katında binamaz
Seni huzurunda durdurmaz
Derse Allah, ben ne cevap vereyim?

Gafletten Uyan

Ömür bahçesinin gülü solmadan
Uyan hey gözlerim, gafletten uyan
Ecel gelip bir gün devran kılmadan
Uyan hey gözlerim, gafletten uyan

Niçin gaflet ile mahrum olursun
Geçer gider kervan, yolda kalırsın
Be vallahi sonra pişman olursun
Uyan hey gözlerim, gafletten uyan

Gaflet gömleğine bürünüp yatan
Allah'tan korkup Muhammed'den utan
Cennetten hakkını almayıp satan
Uyan hey gözlerim, gafletten uyan

Allah'a Armağan

Nice bir gezersin sağlık, seyirlik
Geçer bu yiğitlik, erişir birlik
Ne amel işledin Mevla ilayık
Yaradan Allah'a armağan nen var?

Yata yata azelerim söküldü
Gözlerimin cevahiri döküldü
Yiğitlik kalesi şimdi yıkıldı
Yaradan Allah'a armağan nen var?

Hakikatin budur, sözüm tutulmaz
Senin kumaşların burda satılmaz
Böyle yatmayınan Hakk'a yetilmez
Yaradan Allah'a armağan nen var?

Sana kara yerden bir yer kazarlar
Türlü türlü tebdilini bozarlar
İmansız ölürsün, kâfir yazarlar
Yaradan Allah'a armağan nen var?

Mezerin başında biten söğütler
Muhammed söylemiş güzel öğütler
Kara yerde yatar şahbaz yiğitler
Yaradan Allah'a armağan nen var?

Kaynakça: Fethi Arslaner, Orda Bir Köy Vardı Âşıkbüğü, İstanbul
2016, s. 276-283.

ZEYNEP ESEN (Zeynep)

1956 yılında İskilip'in Soğucak köyünde doğmuştur. Baba adı Müslüm, ana adı Elif'tir. Dört kardeşin en büyüğüdür. İlkokulu köyünde bitirmiş, bundan başka öğrenim görme olanağı olmamıştır. 1971 yılında aynı köyden Ali Esen'le evlenen ozan, yedi çocuk anasıdır.

Aile olarak köyde maddi durumları pek de kötü olmayan ozanın işleri yolunda gitmemiş, zaman içinde giderek varlıktan yokluğa düşmüşlerdir. Bu yüzden, çocuklarının geleceklerini de düşünerek daha iyi bir yaşam, daha güzel bir gelecek umuduyla Ankara'ya taşınmışlardır.

Zeynep Esen, Ankara'da önce bir süre bir poliklinikte çalışmış, başka iş yerlerinde çalışarak emekli olmuştur. Eşi de emekli olan ozan, Ankara'nın Çubuk ilçesinde yaşamaktadır.

Şiire ilgisi genç kızlık döneminde başlamıştır. O dönemde şiir yazmasa bile, içindeki duyguları sözlü olarak mırıldanıyordu. Şiir yazmaya evlendikten sonra başlayan ozanın bir oğlunun ölümü dolayısıyla yaşadığı üzüntü şiire yönelmesinde en önemli etkenlerden biri olmuştur. Duygusal kişiliği de onu şiire yönelten etkenlerden biridir. Başka bir etken ise büyükbabasından dinlediği türkülerdir. Ailesinde başka ozan olmayan Zeynep Esen, çok güzel türküler söyleyen büyük babasından etkilenmiştir.

Ayrıca Zeynep Esen, rüya sonucu âşık olmaya inanan ozanlardandır. Kendisi de rüya görerek âşık olmuştur.

Ozanlık geleneğinde görülen düşün ya da düşte içilen badenin yedi yıl gibi belirli bir süre kimseye anlatılmaması gerektiğine yönelik bir anlayış, inanç vardır. Bu gizin erken açığa vurulmasının olumsuz sonuçları olacağı düşüncesi yaygındır. Bu nedenle Zeynep Esen de gördüğü düşü uzun süre gizleme gereği duymuştur. Bir gece düşünde gördüğü ak saçlı, ak sakallı bir pir ısrarla ondan şiir yazmasını istemiştir. Böylece şiir yazmaya başlayan ozan, zamanla hem şiire ağırlık vermiş hem de işlediği konuları çeşitlendirmiştir. Başta yurt sevgisi, doğa sevgisi olmak üzere her konuyu şiirlerinde dile getirmiştir.

Zeynep Esen, şiirlerini okuduğu, türkülerini dinlediği çok sayıda ozandan etkilenmiştir. Ancak onu en çok etkileyen ozanlar Âşık Veysel, Ali Kızıltuğ, Âşık Mahzuni Şerif'tir.

"Aklıma bir şey geldiğinde bir karanlık odaya girer orada şiiri mi yazarım." diyen ozan, ilk zamanlar şiirlerini okula giden çocuklarının defterlerinden kopardığı yapraklara yazmıştır. Böylece çoğalan

şiiirlerinin bir bölümünü “Sabırdaki Işık” adlı bir kitapta toplamıştır. Yayınlananların dışında, elinde kitaplaştırmayı bekleyen, birkaç kitap olacak kadar şiiri vardır.⁶¹

Yârim

Ben bu deli gönlü sana sakladım
Unuttun mu beni vefasız yârim?
Senelerdir yana yana bekledim
Unuttun mu beni vefasız yârim?

Yağmurunan yağdım yelinen estim
Koşa koşa gittim yolunu kestim
Yakmışın kınayı ben sana küstüm
Unuttun mu beni vefasız yârim?

Deli poyrazlar mı girdi araya?
Derman bulamadı doktor yaraya
Zeynep'im de baksın başka çareye
Unuttun mu beni vefasız yârim?

Tel Garip

Ben bu derdi çeke çeke ölürüm
Ağzım garip sözüm garip dil garip
Düştüm gurbet ele nasıl gelirim
Sazım garip sözüm garip tel garip

Hasret ellerinden damarım inler
Bilemedim neden geçmiyor günler
Hani bizim elde öten bülbüller
Diken garip bülbül garip gül garip

Öyle güne geldik geri dönülmez
Ne yapsan neylesen kıymet bilinmez
Her gün ağlar gözüm yaşı silinmez
Gelin garip oğlan garip el garip

⁶¹ Ozanın yaşam öyküsüne ilişkin bütün bilgiler, 6 Ağustos 2022 tarihinde yapılan görüşmede kendisinden alınmıştır.

Anlatamam dertlerimi kimseye
Hep bize mi düşer bu çile niye?
Bir selam göndersem sana hediye
Mektup garip posta garip pul garip

Güven olmaz çiğ süt emmiş insana
Zeynep elin kaldır ulu divana
Neyleyim ki gönül kırıldı sana
Ölüm garip salım garip yol garip

Hani Soranım?

Turnam uçun bizim köyün başına
Biraz konun soğuk suyun taşına
Yol uğrattın Kıran Harman içine
Ordan bana bir yer sorun turnalar

Hani sevenlerim, hani soranım?
Hani eşim dostum, hani yarenim?
Nerde beni her gün her gün görenim?
Geçerken bir selam verin turnalar

Ordan öte gidin bizim yaylaya
Her dem boynum eğri ulu Mevla'ya
Yolunuz düşerse Çoban Kaya'ya
Eğlenin orada durun turnalar

Kuru Pınar derler yavaşça aşın
Aman musallaya değmesin döşün
Soğucak köyüne düşerse işin
Ozan Zeynep'imi görün turnalar

Yanar Yüreğim

Bırakıp gittiğinden beri bir tanem
Geceler küstü de sabah olmuyor
Bir o yana bir bu yana dönerim
Yalvardım Yaradan canım almıyor

Ceylan gözlerine hastayım hasta
Nasıl bağlanmışım gül yüzlü dosta
Ne resmin kâr eder ne mektup posta
Yüzlerime sürsem gene olmuyor

Esti bahar yeli gülün mü açtı?
Niye uğramazsın yolun mu şaştı
Zeynep senin için dillere düştü
Şu sineme vursam gene olmuyor

Haberin Yok mu?

Yataklara düştüm senin yüzünden
Yoluna hasretim haberin yok mu?
Senle doğdum senle ölmek isterim
Teline hasretim haberin yok mu?

Yolumuz bir ilimiz bir sevdiğim
Elimiz bir kolumuz bir sevdiğim
Lisanımız dilimiz bir sevdiğim
Gülüne hasretim haberin yok mu?

Ben de bu sevdaya düştüm düşeli
Gezer oldum elde kadeh şişeli
Deli gönlüm aşkın ile taşalı
Seline hasretim haberin yok mu?

Zeynep'i sorarsan gönlü hay hayda
Dilekleri tutmaz emeği zayda
Ben gurbet ellerde sen ise köyde
Geline hasretim haberin yok mu?

Kaynakça: Zeynep Esen, Sabırdaki Işık, Ankara (Basım tarihi yok), 178 s.

ZÖHRE EYLEM YILDIRIM (Firari)

15 Ocak 1974 tarihinde, annesinin gelin olduğu Çorum'un Alaca ilçesine bağlı Bozdoğan köyünde doğdu. Ailesinin yaşayan üç çocuğunun en büyüğüdür. İlkokulu 1985'te köyünde bitirdi. Okuyup bir uğraş sahibi olmak istemesine karşın babası izin vermediği için öğrenimini sürdüremedi. Annesinin doğum yeri olan Alaca'nın Dereyazıcı köyünden teyzesinin oğlu Haydar Yıldırım ile evlendi. Evlendikten sonra ortaokulu dışarıdan bitirdi. Açıköğretim Lisesi'ndeki öğrenimini kimi sağlık sorunları nedeniyle yarım bırakmak zorunda kaldı.

Rüyalara inandığını söyleyen ozan, on dört yaşında iken gördüğü bir düştten uyandıktan sonra kendi kendine mırıldandıklarını yazdığını, yazdıklarını babaannesine okuduğunu, böylece ozanlık geleneğine ilk adımını attığını belirtmektedir. Bir ustanan el almayan, şiir üzerine eğitim görmeyen Yıldırım'ın, halk şiirine yönelmesinde dinlediği halk ozanlarının da etkisi oldu. Babasının Mahzuni Şerif, Muhlis Akarsu, Ali Kızıltuğ gibi ozanlara hayran olması onu da etkiledi. Bu ozanların dışında Âşık Veysel, Pir Sultan Abdal, Şah Hatayi gibi büyük ozanların türkülerini, deyişlerini dinleyerek büyüdü. Kendine kılavuz edindiği, eserlerini hayranlıkla dinlediği bu ozanların izinden giderek kendisini yetiştirmeye çalıştı. Ozan olmasındaki en büyük payı onlara ayırdı. Ailesinde şiir yazan kimse olmayan Yıldırım, başka bir etkilenme alanı olarak babaannesi Fidan Kulak'ın çok güzel maniler söylediğine işaret etmektedir.

Şiir yazma sürecini, "1995 yılında evlenip köyümden ayrıldığım da çeyiz sandığımda üç defter dolusu şiirim vardı. Onları da alarak gelin oldum. Köyümden ayrılıp İzmir'e yerleştikten sonra da yazmaya devam ettim. Şiirle ilişkimi hiç kesmedim." diyerek özetleyen ozan, şiirlerini nasıl yazdığını, ağırlıklı olarak hangi konuları işlediğini şöyle anlatıyor:

"Şiirlerimi anlık yazıyorum. O an konuşulan bir konu, bazen dostlar arasında anlatılan acı tatlı olaylar, kimi zaman da bir yaşamışlık ya da duyduğum, okuduğum bir haber dizelere dökülüyor. Şiirlerimin çoğunu melodik olarak mırıldanarak yazıyorum. Herhangi bir çalgı çalmıyorum. Şiirlerimi yazıyorum yazmasına da bir türlü ezberimde tutamıyorum. Yazmak daha kolay geliyor sanırım.

Şiirlerimin türüne gelince, sınıflandırmadım. Serbest dizeli olan şiirlerim de var, deyiş tarzında olanlar da. Taşlamalarımın, siyasi içerikli şiirlerimin yanı sıra seveda, özlem kokanlar da var. Ben gönlün feryadını kaleminden kâğıda taşıyan biriyim. Dini konularda yazdıklarım da oluyor tabi ki. İnançtan etkilenmemek mümkün olmuyor.

Şiirlerim karşılığında bugüne kadar hiçbir maddi kazanç elde etmedim. Benim işim gönül işi. Manevi kazançlarıma gelince onlara değer biçmem. Gönül telimi titretecek her konuda, her durumda dünyanın neresinde olursa olsun yaşanan, beni etkileyen her olay karşısında şiir yazıyorum.”

Zöhre Eylem Yıldırım, şiirlerinde bir süre “Firari Deli Mavi” ozanlık adını kullandı. Sanatçı Ali Ekber Eren’le tanışması ozanlık adının netleşmesinde etkili oldu. Eren’in, şiirlerini okuduktan sonra ona hep “Ozan Firari” olarak seslenmesi üzerine “Firari” adını kullanmaya başladı.

Şiirlerini okuduğu bir tanıdığının önerisi üzerine şiir paylaşımı yapan bir internet sitesinde yazdıklarını paylaşan Yıldırım’ın şiir yazdığını eşi de böylelikle öğrendi. Ancak engellenen birçok kadın ozanın aksine, şiir yazması konusunda eşinin desteğini gördü.

Bir müzik aleti çalmadığı için âşık karşılaşmalarına da katılmayan Firari’nin, Sivaslı ozan Feyzi ile (Feyzullah Seçkin) internet üzerinden yaptığı bir deyişmesi vardır.

Ozan Firari, günümüzde bilinen kimi halk ozanlarının dışındaki ozanlara, şairlere pek fazla ilgi gösterilmediğinden, onların sorunlarıyla ilgilenilmediğinden yakınıyor. Bu ilgisizliği, popüler kültür denen yeni nesil kültür anlayışına bağlıyor. Geçim derdinin sanatsal etkinlikleri geri plana ittiğini düşünüyor.

Firari, şiirlerini genellikle şiir paylaşımı yapan internet sitelerinde yayımlamaktadır. “Bilemezsin” adlı şiiri, Mersin Yenice Belediyesi’nin 2008 yılında 5. Barış ve Kültür Festivali kapsamında düzenlediği “Özgürlük” konulu 4. Ulusal Şiir Yarışması’nda yayımlanmaya değer görülerek yayımlanmıştır (Yıldırım 2008: 197). Atiye Nazlı’nın hazırladığı Sözden Dizeye Çorum Şiiri (Çorum Şiir Antolojisi) adlı kitapta da beş şiirine yer verildi (Nazlı 2014: 541-546). Ozanın bu çalışmada aktarılan şiirleri ilk kez yayımlanmaktadır.

Müzik çalışmalarını Almanya’da sürdüren Erzincanlı ses sanatçısı Ali Arslan, sözü Firari’ye ait olan bir halay türküsünü “Ben Gurbette Sen Sılada” adlı albümünde seslendirmiştir.

Bir süre ara verdiği şiire kimi ozanların, sanatçıların özendirilmesiyle yeniden başlayan (Nazlı 2014: 541) Firari, halen İzmir’de yaşamakta, sanatsal etkinliklerini orada sürdürmektedir.

Cananım

Kem sözle kelamın tatlı cana mı?
Yıkıldı gönlümün köşkü cananım
El yanında hayra yorsan ne yazar
Yıkıldı hayali düşü cananım

Hak yanında zayı olmuş emekle
Ben kozumu bölüşemem felekle
Bir gün gelir diye yol beklemekle
Yıkıldı ömrümün düşü cananım

Firari'yim gönül darılmış dostu
Bağban su vermiyor güller de hasta
Bülbül de kederli gamdadır yasta
Yıkıldı ocağı düşü cananım

Yine Gözlerin

Kor ateş misali kavurur beni
Aklıma takılır yine gözlerin
Fırtına misali savurur beni
Aklıma takılır yine gözlerin

Nazın çekiliyor etse de deli
Hep sana çağıladı sevdamın seli
Esip savursa da bu aşkın yeli
Aklıma takılır yine gözlerin

Kendime ateşim kendime narım
Sessiz çılgılık olur gönülde zarım
Ben bir tam değilim sen de bir yarım
Aklıma takılır yine gözlerin

Bundan sonra sana yedi kat elim
Adını söylemez *Firari* dilim
İzini silerdi savurup yelim
Aklıma takılır yine gözlerin

Çağlar Durursun

Yine ne düşünür, neyi anarsın?
Elini koynuna bağlar durursun
Böyle feryat edip kime yanarsın?
Gizli gizli her dem ağlar durursun

Kes dedim feryadı etme boşuna
Neylersem eyleyim gitmez hoşuna
Sözüm geçmez oldu gönül kuşuna
Yüreği köz gibi dağlar durursun

İçine düşmüşüm bilinmez aşkın
Firari' yim kader elinden şaşkın
Özlemi gönülde selden de taşkın
Gözyaşım oldun da çağlar durursun

Vurunca Başıma Deli Efkârım

Vurunca başıma deli efkârım
Ben sarsam yarayı el kanatıyor
Ulaşır fezaya bıraksam ahım
Ben sarsam yarayı tel kanatıyor

Muradın dileğin var mı hududu?
Dilde olan kelim gönlümün udu
Gözümün yaşına gömdüm umudu
Ben sarsam yarayı el kanatıyor

Susturdun şakıyan bülbüllerimi
Soldurdun açmadan tüm güllerimi
Boş koydun açılan bu ellerimi
Ben sarsam yarayı tel kanatıyor

*Firari'*yim felek büktü belimi
Şakıyacak olsam kesti dilimi
Bent ile bağladı coşkun selimi
Ben sarsam yarayı el kanatıyor

Ömrümden Ömür

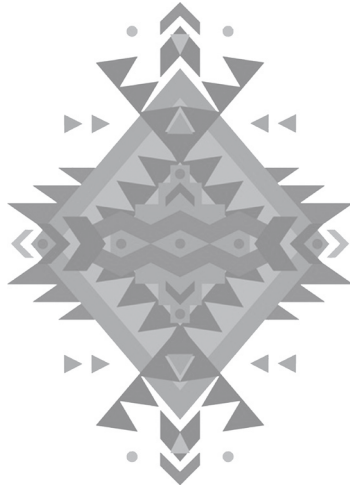
Ne zaman aklımı aldı gözlerin
Gidişin ömrümden ömür götürür
Ruhumu yakıyor türlü sözlerin
Gidişin ömrümden ömür götürür

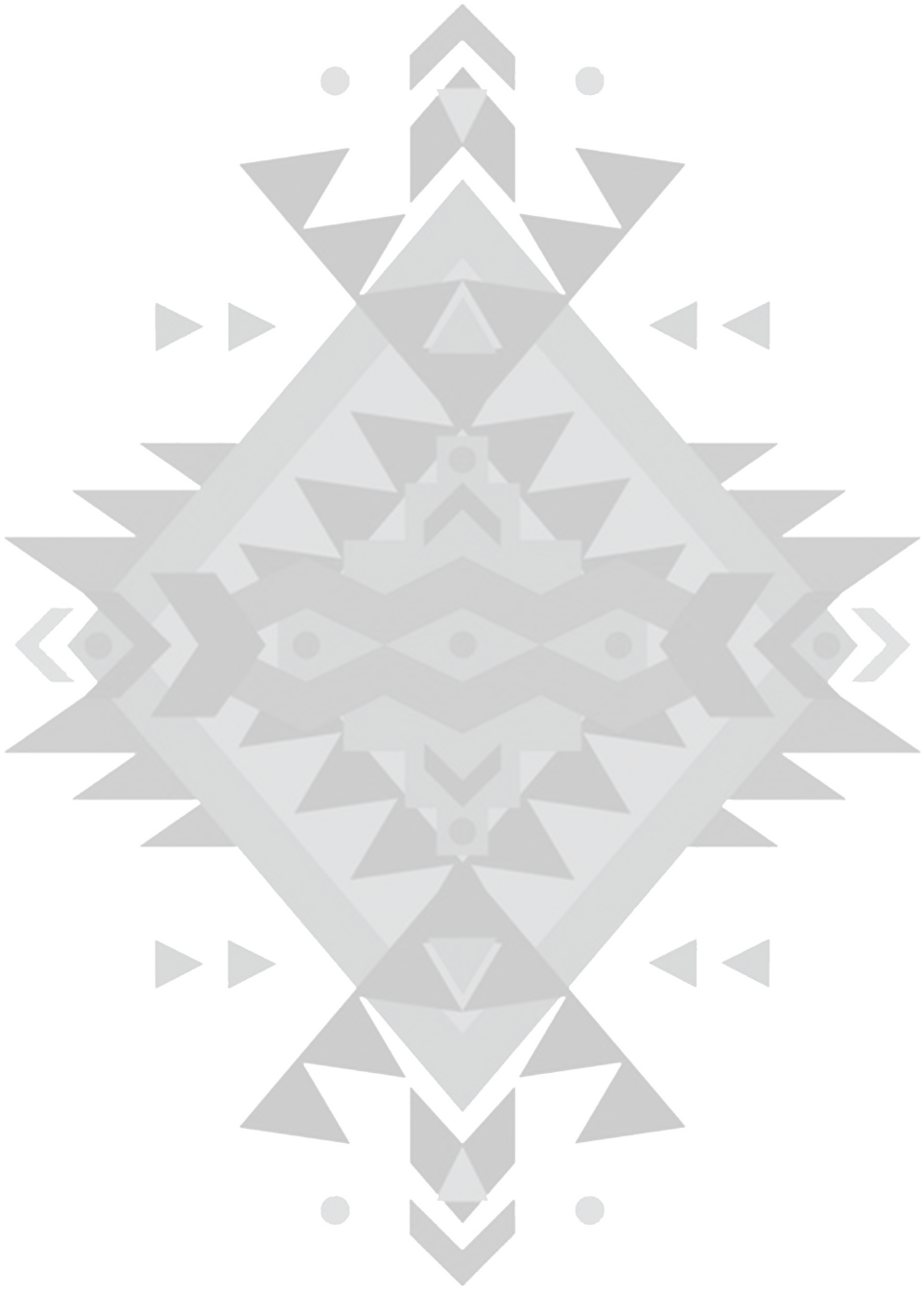
Söylesem derdimi kimseler bilmez
Giden gün ömürden geriye gelmez
Atadan gülmeyen ebedi gülmez
Gidişin ömründen ömür götürür

Boynuma zamanı pranga taktın
Hasretle gönlümü kor ettin yaktın
Yaş oldun gözümden süzülüp aktın
Gidişin ömründen ömür götürür

Firari'yim naçar kaldım çaresiz
Hangi kulu gördün dertsiz yaresiz
Bu yanına kalmaz bilesin densiz
Gidişin ömründen ömür götürür

Kaynakça: Atiye Nazlı, Sözden Dizeye Çorum Şiiri, Çorum 2014, s. 541-546. / Yazgül Akat, Âşıklık Geleneği Çerçevesinde Türkü ve Ağıtlar [Çorum Örneği], Sinop Üniversitesi SBE, Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Sinop 2020, s. 26. / Zöhre Eylem Yıldırım, "Bilemezsin", Mersin-Yenice 5. Barış ve Kültür Festivali, Yenice Belediyesi 4. Ulusal Şiir Yarışması, Mersin 2008, s. 197. / <https://www.antoloji.com/> [Erişim 30 Nisan 2022].

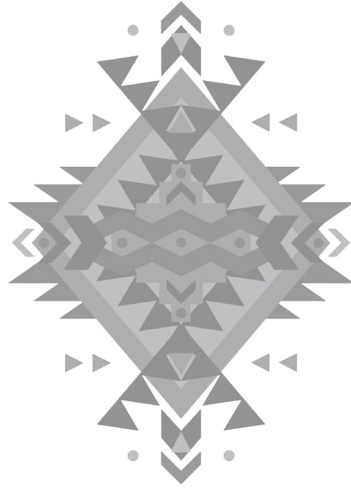




ABECESEL OZANLAR DİZİNİ

Adı	Ozanlık Adı	Yöresi
1. Akkız Koçak	Akkız Ana	Serban-Çorum
2. Aslıhan Çetin	Aslıhan Bacı	Kılavuz-Alaca
3. Ayşe Çoban	Sevgican	Ovakarapınar-Çorum
4. Döndü Doğan	Döndü Bacı	Çanakçı-Çorum
5. Emine Arslan Örgel	...	Çorum
6. Emine Özcan	Özcan	Salur-Çorum
7. Fatma/Fadime	Mırık/Fadime	Y. Körücek-Çorum
8. Fatma Büke	Fadime	Sarimbey-Çorum
9. Fatma Kayı	...	Sarimbey-Çorum
10. Fevziye Solmaz Temuroğlu	Fevziye Bacı	Gökçepınar-Çorum
11. Gülkız Aslaner	Sefil Gülkız	Koçhisar-Alaca
12. Gülsüm Kahraman	Sedayi/Gülsüm	Karatepe-Alaca
13. Hacer Sıcacık	...	Gökçam-Sungurlu
14. Hasgül Yalçın	Hasgül	Yenihayat-Çorum
15. Kadriye Bilginer	...	Osmancık
16. Kamer Kılıç	İntisap Bacı	Eskiköy-Çorum
17. Kamer Metin	Kamer Bacı	Sorkoğlan-Mecitözü
18. Kevser Ezgili	Ezgili Kevser	Bektaşoğlu-Çorum
19. Kıymet Çağın	Kıymet	Gökçam-Sungurlu
20. Lalizar Hardal	Nalizer	Kuşsaray-Çorum
21. Leyla Yıldırım	Leylican/Leyla	Uğurludağ
22. Leyla Yılmaz	Leyla	Sorkoğlan-Mecitözü
23. Melek Odabaşı	Serbade	Uğurludağ
24. Memnune Kayretli	Melek	İkizli-Sungurlu
25. Menekşe Yenigezer	Şah Menevşe	Altınbaş-Çorum
26. Müslüme Ünver	Müslüme	Kuyumcusaray-Alaca
27. Naciye Asabi	Külözü/Naciye	Altınbaş-Çorum
28. Naile Esen Uslu	Zeyno Bacı	Üçköy -Çorum
29. Nazan Doğan	Nazan	Eşençay-Çorum
30. Nazik Coşkun	Nazik Coşkun	Kulah-Alaca
31. Nevin Satır	Sunai	Çorum
32. Nevin Ş. Ekmekçioğlu	Leb-i Derya	Çorum
33. Nezaket Körpe	Nazende	İkizli Sungurlu
34. Rabia İnan	...	Çorum
35. Reyhan Erşahin	Reyhan Bacı	Konaç-Mecitözü
36. Reyhane Erden	Reyhane	Ahmetoğlan-Çorum
37. Rukiye Şahin	Badegül	Konaç-Mecitözü
38. Satı Tunç	Küçük Satı	Karakaya-Sungurlu

39. Sevim Hardal	Sevim	Sorkoğlan-Mecitözü
40. Sibel Kıpır Şengül	Sibel	Çorum
41. Sultan Çakmak	Kul Sultan	Teslim-Çorum
42. Sürmelican Kaya	Sürmelican	Alancık-Mecitözü
43. Tülay Bilgin	...	Çorum
44. Türkan Örtlen	Garip Türkan	Evcirtakışla-Çorum
45. Yaşar Kaplan	...	Çorum
46. Yeter Bektaş	Damla	Yeşilyurt-Alaca
47. Zakine Özdek	Özdekî	Yeşilova-Mecitözü
48. Zeliha Arslaner	Kuzhayatlı	Kuzhayat-Osmancık
49. Zeynep Esen	Zeynep	Soğucak-İskilip
50. Zöhre Eylem Yıldırım	Firari	Bozdoğan-Alaca



KAYNAKÇA

Kitaplar - Tezler - Makaleler

- AKALIN, Şükrü Halûk vd. (2019), Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara, 2763 s.
- AKAT, Yazgül (2020), Âşıklık Geleneği Çerçevesinde Türkü ve Ağıtlar [Çorum Örneği], Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Sinop, 83 s.
- AKBULUT, Ali Cem (2010), Gazilerovacığ İaşıkları, Karamavi Yayınları İstanbul, 351 s.
- AKBULUT, Ali Cem (2021), Merzifonlu Şairler, Baygenç Yayıncılık, Antalya, s. 186.
- AKKAYA, Ali (2011), Köylerimiz, Geçmişten Günümüze Köy ve Soy Hikâyeleri, Kendi Yayını, 2. Cilt, Ankara, s. 338-342.
- ALBAYRAK, Nurettin (1991), “Âşık”, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, Cilt: 3, s. 547-549.
- ÂLİM, Bekir - Sabiha SERİN - Şevki KAYATURAN - Fatma PINARBAŞI - Nevin KILIÇ - Metin CANSIZ - Bekir AKBULUT - Fatma UMAR (2014), Şairler Seçkisi 5, 1. Cilt, Sivas Yazarlar ve Şairler Derneği Kültür Yayınları, Sivas, s. 322-327.
- ARAT, Reşit Rahmeti (1965), Eski Türk Şiiri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 505 s.
- ARINCI, Halil Rifat (1992), Çorum ve Havalisi Şairleri, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, s. 281-283.
- ARSLAN, Emine (2008), “Özgürlük”, Mersin-Yenice 5. Barış ve Kültür Festivali, Yenice Belediyesi 4. Ulusal Şiir Yarışması, Mersin 2008, s. 8.
- ARSLANER, Fethi (2016), Orda Bir Köy Vardı: Âşıkbükü, Bilnet Matbaacılık, İstanbul, s. 276-283.
- ARTUN, Erman (2005), Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı, Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 482 s.
- ASABİ, Naciye (2014), Kül Özü, Kültür Ajans Yayınları, Ankara, 176 s.
- ASLANER, Gülkız (Ty), Karanlıkta Açan Gül, Lider Matbaacılık, Ankara, Basım yılı yok, 112 s.
- ASLANOĞLU, İbrahim, (2014), İğdecikli Âşık Veli Hayatı Kişiliği Değişleri, Can Yayınları, İstanbul, 208 s.
- ÂŞIK Sürmelican Şiirleri (2013), Türk Dili ve Edebiyatı Derneği Çorum Şubesi Yayını, Çorum, 103 s.
- ATALAY, Besim (1941), Divan-ı Lügat-it Tercümesi, 3. Cilt, Türk Dil kurumu yayını, Ankara, 452 s.
- AYDEMİR, Emrah (2013), “Müslüme Ünver”, Sazın ve Sözü'n Sultanları Yaşayan Halk Şairleri X, Editörler: Fatma Ahsen TURAN – Ülkü Ayşe OĞUZHAN BÖREKÇİ, Ankar 35-342.

- BASAN, Satılmış (2016), “Çorum kırsalı ve Elemin Köyü”, Uluçınarlarla Konak Sohbetleri, Derleyen: Abdulkadir Ozulu, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, Çorum, s. 295-297.
- BASAN, Satılmış (2021), Şah Menevşe Şiirleri ve Nasihatleri, Yayınlanmamış Derleme, Çorum, 514 s.
- BAŞGÖZ, İlhan (1986), Folklor Yazıları, Adam Yayınları, İstanbul, 356 s.
- BEKTAŞ, Yeter (2010), Damla Damla Aşk, 1. Baskı, Kültür Ajans Yayınları, Ankara, 120 s.
- BORATAV, Pertev Naili (2000), Halk Edebiyatı Dersleri, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 224 s.
- BÜKE, Fatma (2013), Fadime, Dahi Yayıncılık, İstanbul, 92 s.
- CERRAHOĞLU, Münir (2011), “Âşıkların Sosyokültürel Hayattaki Yeri ve Önemi / Bir Örneklem Olarak Derdiçok”, Folklor / Edebiyat, Cilt: 17, Sayı: 67 (2011/3), s. 143-156.
- ÇAKIR, Gülsüm (2011a), “Gülsüm Kahraman (Âşık Gülsüm-Gülsün)”, Sazın ve Sözün Sultanları Yaşayan Halk Şairleri V, Ankara, s. 193-203.
- ÇAKIR, Gülsüm (2011b), “Sürmelican Kaya (Sürmelican)”, Sazın ve Sözün Sultanları Yaşayan Halk Şairleri -V, Gazi Kitabevi, Ankara, s. 450-462.
- ÇAKMAK, Sultan (2001), “İnsanız”, Çorum Haber, Yıl: 16, Sayı: 4585, 21 Mart 2001, s. 9.
- ÇELİK, Mehmet - Bekir Sami ÖZSOY (2001), I. Âşıklar Şenliği (Manisa, 7-9 Nisan 2000), Manisa, s. 147-151.
- ÇEMREK, Çoban Hüseyin (2007), Âşıklar Bayramından Bir Demet- Şiir Antolojisi, Ankara, 176 s.
- ÇEVİK, Mehmet (2010), Çorumlu Hak Âşığı Dertli Fakir, 1. Baskı, Yıldızlar Ofset Matbaacılık Ltd. Şti., Ankara, 192 s.
- ÇİĞLİK, Hikmet (2014), Yirminci Asırdan Günümüze Âşıklık Geleneğinin İcra Ortamları, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul, 448+112 s.
- ÇINAR, Sevilay (2008), Yirminci Yüzyılın İkinci Yarısında Türkiye’de Kadın Âşıklar, İstanbul Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2008.
- ÇINAR, Sevilay (2014), “Kadın Âşıklar”, Vizyon Türkiye Musiki Eseri Sahipleri Meslek Birliği Dergisi, Sayı: 18 (Temmuz-Ağustos 2014), s. 14-17.
- ÇINAR, Sevilay - Songül KARAHASANOĞLU - Süleyman ŞENEL (2008), “Kadın Âşıkların Âşık Sanatı İçerisinde Toplumsal Rollerle Konumlanma Problemleri”, İTÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 2 (Aralık 2008), s. 45-56.
- ÇIRAKMAN, Hüseyin (1992), Çorumlu Halk Ozanları, Alev Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 266 s.

- ÇIRAKMAN, Hüseyin (2000), Halkın Dili Halk Ozanları, Çorum, s. 221-224.
- ÇOBAN, Ayşe (1999), Çiğ Taneleri, Lider matbaacılık, Çorum, 91 s.
- : "Ağrı ve Iğdır", Çorumlu 2000 Aylık Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi, Sayı 17, Haziran 2000, s. 35.
- : "Bilenlerden Sorun Beni", Çorumlu 2000 Aylık Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi, Sayı: 46, Ocak 2003, s. 34.
- : "Cana Kıyanlar", Çorum Haber, Sayı: 4159, 26 Ekim 1999, s. 2.
- : "İbret Al", Hâle Kültür Sanat Edebiyat Dergisi, Sayı: 23, Eylül 2006, s. 10.
- : "Ne Olur", Çorumlu 2000 Aylık Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi, Sayı: 13, Çorum 2000, s. 40.
- : "Var mıdır?", Çorum Haber, Yıl: 18, Sayı: 5361, 11 Ekim 2003, s. 2.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2000), Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü, Akçağ Yayınları, Ankara, 386 s.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2007), Âşık Tarzı Edebiyat Geleneği ve İstanbul, 3F Yayınevi, İstanbul, 368 s.
- "ÇORUMLU Sanatçılar Bu Hafta Sonu TGRT'de", Merhaba, 7 Şubat 1997.
- "ÇORUM TGRT Ekranında", Çorum Haber, 1 Mart 1997.
- DİZDAROĞLU, Hikmet (1969), Halk Şiirinde Türler, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 148 s.
- DOĞAN, Erdal (2021), Tanrı'nın Hikmetleri, Dahi Yayıncılık, İstanbul 2021, s. 125-129.
- DOĞANAY, Ezeli (2003), Kızılbaş Kadın Şairler, Ayyıldız Yayınları, 1. Basım, Ankara, 351 s.
- : Ana Dendi Bacı Dendi Yâr Dendi (Kadın Halk Ozanları Antolojisi), Hitit Verlag Yayınları, 3. Baskı, Berlin 2007, 623 s.
- DURBİLMEZ, Bayram (2008), Âşık Edebiyatı Araştırmaları Taşpınarlı Halk Şairleri, Ürün Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 302 s.
- : "Âşıklık Geleneklerinde Saz", Milli Folklor, Yıl: 22, Sayı: 85 (2010), s. 148-158.
- EKMEKÇİOĞLU, Nevin Şaziye (2021), Umudun Ozanım, Tunç Yayıncılık, İstanbul, 128 s.
- ERCAN, Abdullah (1998), 14. Yüzyıldan Günümüze Çorumlu Şairler, Çorum Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 704 s.
- ESEN, Zeynep (Ty), Sabırdaki Işık, Aydınlar Matbaacılık, Ankara (Basım tarihi yok), 178 s.
- "FESTİVAL'DE Çorumlulara Müzik Ziyafeti", Çorum Hakimiyet, 12 Temmuz 1997.
- GÖSTERİR, İbrahim (2011), "Türkiye'de Bir İlk: Çorum Kadın Âşıklar Şöleni", Kültür Çağlayanı, Yıl: 2, Sayı: 9-10-11 (Temmuz-Aralık 2011), s. 21-22.
- : Ezgili Kevser'in Şiiri Üzerine Bir İnceleme (Yayımlanmamış inceleme), Çorum 2016, 60 s.

- : “Çorum’da Halk Ozanlığı Geleneğinin Sorunları”, Şehir Defteri, Çorum Belediyesi Kültür Sanat Edebiyat Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 4 (Ocak 2021), s. 82-87.
- : (Hasan KORKMAZ ile), “Çorum İlinin Kadın Halk Ozanı Varlığı Üzerine”, Şehir Defteri, Yıl: 3, Sayı: 8 (Ocak 2022), s. 80-83.
- GÜNAY, Umay (1992), Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Akçağ Yayınları, Ankara, 252 s.
- GÜRSU, Yasemin (2012), “İstanbul’da Yaşayan Bir Kadın Âşık: Âşık Sarıca kız” Motif Dergisi, Sayı: 61, s. 33.
- “HALK Müziği Konseri”, Çorum Belediyesi, Yıl: 4, Sayı: 39, Temmuz 1997.
- HARDAL, Sevim (2008), “Özgürlük”, Mersin-Yenice 5. Barış ve Kültür Festivali, Yenice Belediyesi 4. Ulusal Şiir Yarışması, Mersin, s. 116.
- HENDRİCH, Beatrice (2005), “Alevilikte Sazın Belleksel ve İletişimsel Boyutları”, Türk(iye) Kültürleri, Derleyen: Gönül Pultar - Tahire Erman, Tetragon Yayınları İstanbul, 652 s.
- HİNÇER, İhsan (1968), “Âşıklık, Bade İçme, İrtical, Atışma ve Muamma”, Türk Folklor Araştırmaları, Özel 20. Yıl Sayısı, s. 30-32.
- İHSANİ, Âşık (2002), Ozan Dolu Anadolu, 2. Baskı (1. Baskı 1974, May Yayınları, 160 s.), Berfin Yayınları, İstanbul 2002, 192 s.
- İPEK, Hasan (2022), Geçmişle Dünüyle Hele de Külâh (II) Kadir Kıymet Nazik’çe, İstanbul, 224 s.
- “İREM Şehrinden Dizeler”, Alternatif Sanat Dergisi, Sayı: 21 (Temmuz-Ağustos-Eylül 2008), s. 37.
- İVGİN, Hayrettin (2009), Geçmişten Günümüze Sungurlulu Halk Şairleri, Sungurlu Belediye Başkanlığı Yayını, Ankara, 328 s.
- : (A. Esat BOZYİĞİT - Âşık Hüseyin ÇEMREK ile), Âşıklar Dünyasında AŞ-DER (Antoloji), Ankara 1998, s. 90-91.
- : “Ozan Nedir? Âşık Nedir?”, Kültür Çağlayanı, Yıl: 7, Sayı: 42 (Ocak-Şubat 2017), s. 8-9.
- KAPLAN, Dr. Ayten (1999), “Ozan Kavramına Bakış”, Folklor/Edebiyat, Sayı: 18 (1999/2), s. 162-169.
- KARADENİZ, Bekir (2007), 1900’den 2000’e Kadar Halk Şiiri, Atılım Üniversitesi Yayınları, Desen Ofset A.Ş., Ankara, 735 s.
- : (Ali Cem AKBULUT ile), Alevi Bektaşî Şairleri, 9. Cilt, 5. Baskı, Bursa 2022, s. 492-493.
- KAYA, Doğan (1994), Sivas’ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsati, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas, 635 s.
- : Âşık Edebiyatı Araştırmaları, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2000, 457 s.
- : Sivas Halk Şairleri, 1. Cilt, Sivas İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü / Sivas İl Özel İdaresi Genel sekreterliği Yayını, Sivas 2009, 587 s.
- : Türk Dünyası Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2014, 898 s.

- KELEŞ, Reyhan (2020), "Alevi-Bektaşî Edebiyatının Kadın Şairleri ve Bazı Tartışmalar", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Araştırma Dergisi, Sayı: 93 (Bahar 2020), s. 111-142.
- KEVSER, Ezgili (2015), Işık Damlası, Çizge Matbaası, Balıkesir, 112 s.
- KOCA, Dilan (2011), "Yeter Bektaş (Damlâ)", Sazın ve Sözü'nün Sultanları Yaşayan Halk Şairleri VII, Gazi Kitabevi, Ankara, s. 479-488.
- KOÇAK, Yunus (1998), Hasan Dede Hayatı ve Öğretisi, Hasan Dede Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara, 518 s.
- KORKMAZ, Esat (2005), Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 800 s.
- KOYGUN, Müslüm (1996), "Gönül Bülülleri Âşıklarımız (Ozanlarımız): Sürmeli Can", Çorum Haber, Sayı: 3203, 5 Eylül 1996, s. 2.
- KOZ, M. Sabri (1987), "Âşık Edebiyatımızda Ortak Mahlaslar Sorunu", 1. UTHE Semineri, Eskişehir, s. 169-179.
- KÖKSEL, Behiye (2012), 20. Yüzyıl Âşık Şiiri Geleneğinde Kadın Âşıklar, Akçağ Yayınları, Ankara, 208 s.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (2004), Saz Şairleri I-V, Akçağ Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 726 s.
- KURAN, Evrim, "Kadın ve Âşık: Âşık Sürmelican", Âşıkça Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı: 3 (Şubat 2020), s. 8.
- KÜÇÜK, Sait (2006), "Halk Şiirimizin Çorum'daki Kadın Sesi Ezgili Kevser", Folklor/Edebiyat, Cilt: 12, Sayı: 46 (2006/2), s. 489-492.
- METİN, Kamer (2018), Kamer Bacı Şiirleri, (Basım yeri yok), 481 s.
- NAÇARİ BABA (1999), Anadolu'yu Gezen Ozanlar, 3. Baskı Kuloğlu Matbaacılık, Ankara, 384 s.
- : Duygu Rehberi Şairler ve Ozanlar Antolojisi, Basım-Yayın San, Ankara 2002, 240 s.
- NALINCI, Nuri vd. (1958), Çorum'dan Sesler (38 Şair, 139 Şiir), Yeni Adım Basımevi, Çorum, 210 s.
- NAZLI, Atiye (2014), Sözden Dizeye Çorum Şiiri (Çorum Şiir Antolojisi), Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, Ankara, 674 s.
- NİDAYİ Dede (2000), Anadolu'nun Dertli Ozanları, Ankara, s. 157-162.
- OĞUZ, M. Öcal (1994), Yozgat'ta Halk Şairliğinin Dünü ve Bugünü, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 218 s.
- OĞUZ, M. Öcal (1995), "Azerbaycan ve Türkiye Sahasında Âşık Edebiyatının XVI. Yüzyılına Dair", İpek Yolu Uluslararası Halk Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri, Ankara, s. 423-433.
- : (Selcan GÜRÇAYIR ile), 2006 Yılında Çorum'da Yaşayan Âşık Sanatı, Çorum Belediyesi Yayınları, Ankara 2007, 127 s.
- OLCAN, Kubilay (1993), "Çorum'da İlk Defa Saz Yapan Usta: Hüseyin Çağlar", Merhaba, Yıl: 2, Sayı: 368, 15 Kasım 1993, s. 2.
- : "Ezgili Kevser", Merhaba, Yıl: 2, Sayı: 334, 6 Ekim 1993, s. 2.
- : "Leyla Yılmaz", Merhaba Çorum, Sayı: 321 21 Eylül 1993, s. 2.
- : "Sibel Kıpır", Merhaba Çorum, Yıl: 2, Sayı: 346, 20 Ekim 1993, s. 2.
- : "Sürmeli Can", Merhaba, Yıl: 2, Sayı: 318 (17 Eylül 1993), s. 2.

- ONAY, Ahmet Talât (1996), Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i, Hazırlayan Prof. Dr. Cemal Kurnaz, Akçağ Yayınları, Ankara, 416 s.
- OZAN BİNDEBİR (2012), AN-DER 2012 Şiir Antolojisi, Anadolu Halk Ozanları Kültür ve Dayanışma Derneği Yayını, Aydan Yayıncılık, Ankara, s. 725-728.
- : AN-DER 2016 Şiir Antolojisi, Anadolu Halk Ozanları Kültür ve Dayanışma Derneği Yayını, Ankara 2016, 598.
- OZANLAR Vakfı Şiir Antolojisi 2002, Ozanlar Vakfı Kültür Serisi 4, 1. Baskı, Kuloğlu Matbaası, Ankara, 602 s.
- OZAN NAÇARI (1995), Anadolu Kültürü ve Ozanlarımız, Fon Matbaası, Ankara, 384 s.
- OZULU, Abdulkadir (1995), "Âşık Veysel ve Ozanlar Haftasının Ardından (9)", Çorum Haber, S. 2807, 15 Nisan 1995, s. 3.
- ÖZARSLAN, Metin, (2016), "Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği İçinde Kadın Âşıklar Üzerine Bazı Düşünceler", Tarihi Değiştiren Toplumu Dönüştüren Kadınlar Sempozyumu (24-25 Kasım 2014, Ankara), Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını.
- PAMUK, İsmail (1993), "Babalılar, Baraklılar ve Üçköy", Çorum Haber, Yıl: 9, Sayı: 2299, 8 Ekim 1993, s. 2-3.
- REINHARD, Ursula - Tiago de Oliveira PINTO (2019), Türk Âşık ve Ozanları, Çeviren: Elif Damla Yavuz, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 304 s.
- SAGMEN, Ali İhsan (2009), Gökçam'dan Esintiler, 1. Baskı, Orkide Basımevi, Ankara, 200 s.
- : Gökçam'dan Esintiler (2), TDAS Yayınları, İstanbul 2018, 184 s.
- SAKAOĞLU, Saim (1989), "Türk Saz Şiiri", Türk Dili Dergisi (Halk Şiiri Özel Sayısı), Cilt: 57, Sayı: 445-450, s. 105-250.
- SALCI, Vahit Lütfi (1941), "Türk Alevi Kadın Şairleri", Varlık Milliyetçi ve Memleketçi Fikir Mecmuası, Sayı: 186, s. 424-428.
- SARAÇER, Cevdet (2000), Tarihsel Doku İçinde Unutulan Bir Kent: Osmaniye, Dört Renk Ltd. Şti. İstanbul, s. 210-238.
- SERİN, Ahmet, "Ayşe Çoban'ın Çiğ Taneleri Şiir Kitabı Hakkında", Çorumlu 2000 Aylık Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi, Sayı: 13 (2000), s. 18-19.
- SEVER, Mustafa (2010), "Âşık Tarzı Kültür Geleneğinde Günümüz Kadın Âşıkları", Türkbilig, Yıl: 2010, Sayı: 20, s. 97-106.
- ŞENEL, Süleyman (1991), "Âşık Musikisi", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, Cilt: 3, s. 553-556.
- TAŞLIOVA, M. Mete (2008), Sözlü ve Yazılı Kaynaklarla Çorum Halk Şiiri Antolojisi Âşıklar, Ozanlar, Şairler, Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Çorum, 634 s.
- : "Kadın Temsilcileriyle Birlikte Çorum'da Halk Şiiri ve Âşık Tarzı Üzerinde Tespit ve Öneriler", Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2 (Haziran 2009), s. 83-99.
- "TGRT'de Çorum Rüzgârı Esecek" Çorum Haber, 27 Şubat 1997.

- THT Ozanlar Antolojisi (2002), Tüm halk Ozanları Kültür ve Dayanışma Topluluğu Derneği Yayını, Ankara, 517 s.
- TUNCER, Hatice (201), "Sazıyla, Sözüyle Kadın Âşıklar", Cumhuriyet, 7 Mart 2010, s. 17.
- : "Kadınız, Ozanız, Sevgi Doluyuz", Cumhuriyet, 12 Eylül 2010, s. 15.
- TUNÇ, Satı (2001), "Ankara", Ankara Halk Ozanları Şiir Yarışması Yayınlanabilir Eserler, Ankara, s. 82-83.
- : Ata'nın İzinde, Tüm Halk Ozanları Kültür ve Dayanışma Topluluğu Derneği Yayını, Pim Ajans Matbaacılık Ltd. Şti., Ankara 2005, 96 s.
- : Sevgi - Barış, Orkide Basımevi, Ankara 2007, 112 s.
- : Özgürlük, Çorum Hitit Dernekleri Federasyonu Yayını, Ankara 2017, 108 s.
- TURAN, Fatma Ahsen - Reyhan Gökben SALUK - Özlem ÜNAL ÜNALAN (2014), Geçmişten Günümüze Sazda ve Sözde Usta Kadınlar, Editör: Nezahat Özcan, Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti., Ankara, 600 s.
- TÜKENGÜN, Ali - Deniz KARAMEŞE (2022), Kuşsaraylı Ozanlardan Yaşam Öyküsüyle Ağıtlar ve Destanlar, İtalik Kitapları, Ankara, 354 s.
- : Kuşsaraylı Ozanlardan Şiir Antolojisi II, İtalik Kitapları, Ankara, 366 s.
- ÜNAL, Özlem - Emine ÇELİK (2010), "Satı Tunç (Küçük Satı)", Sazın ve Sözün Sultanları Yaşayan Halk Şairleri IV, Ankara, s. 444-450.
- ÜNALAN, Özlem (2016), "Kevser Ezgili (Ezgili Kevser)", Sazın ve Sözün Sultanları Yaşayan Halk Şairleri XI, Gazi Kitabevi, Ankara, s. 298-307.
- ÜNVER, Müslüme (2008), İrem Şehrinden Dizeler, Alternatif Sanat Yayınları, Ankara, 96 s.
- YARDIMCI, Mehmet (1993), Halkbilim ve Edebiyat Yazıları, Açıksöz Yayınları, Malatya, 436 s.
- YARDIMCI, Mehmet (2023), "Âşıklık Geleneğinde Kadın Âşıklar", Kültür Evreni, Yıl: 15, Sayı: 49 (Kış 2023), s. 41-
- YILDIRIM, Ali (2006), Divan Edebiyatında Mahlas ve Mahlasnâmeler, Akçağ Yayınları, Ankara, 230 s.
- YILDIRIM, Leyla (2019), Anadolu Kadını, Yayına Hazırlayan: İnalet Millidere, Başkent Edebiyat, Ankara, 160 s.
- YILDIRIM, Zöhre Eylem (2008), "Bilemezsin", Mersin - Yenice 5. Barış ve Kültür Festivali 1-2 Eylül 2008 Yenice Belediyesi 4. Ulusal Şiir Yarışması, Mersin, s. 197.
- YILMAZ, Leyla (1991), "Hıdırellez", Çorum Haber, Sayı: 1552, 6 Mayıs 1991, s. 2.
- YOKSUL, Can (2011), Ozani ve Şiirleri Üzerine, Kültür Ajans Yayınları, Ankara, 128 s.
- YURDABAK, Hüseyin (2007), Kalenin Bayrakları Şiir Antolojisi, Yücel Ofset matbaacılık, Ankara, s. 18-19.

Arşivler

Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi.
Hasan Korkmaz Arşivi.
İbrahim Gösterir Arşivi.

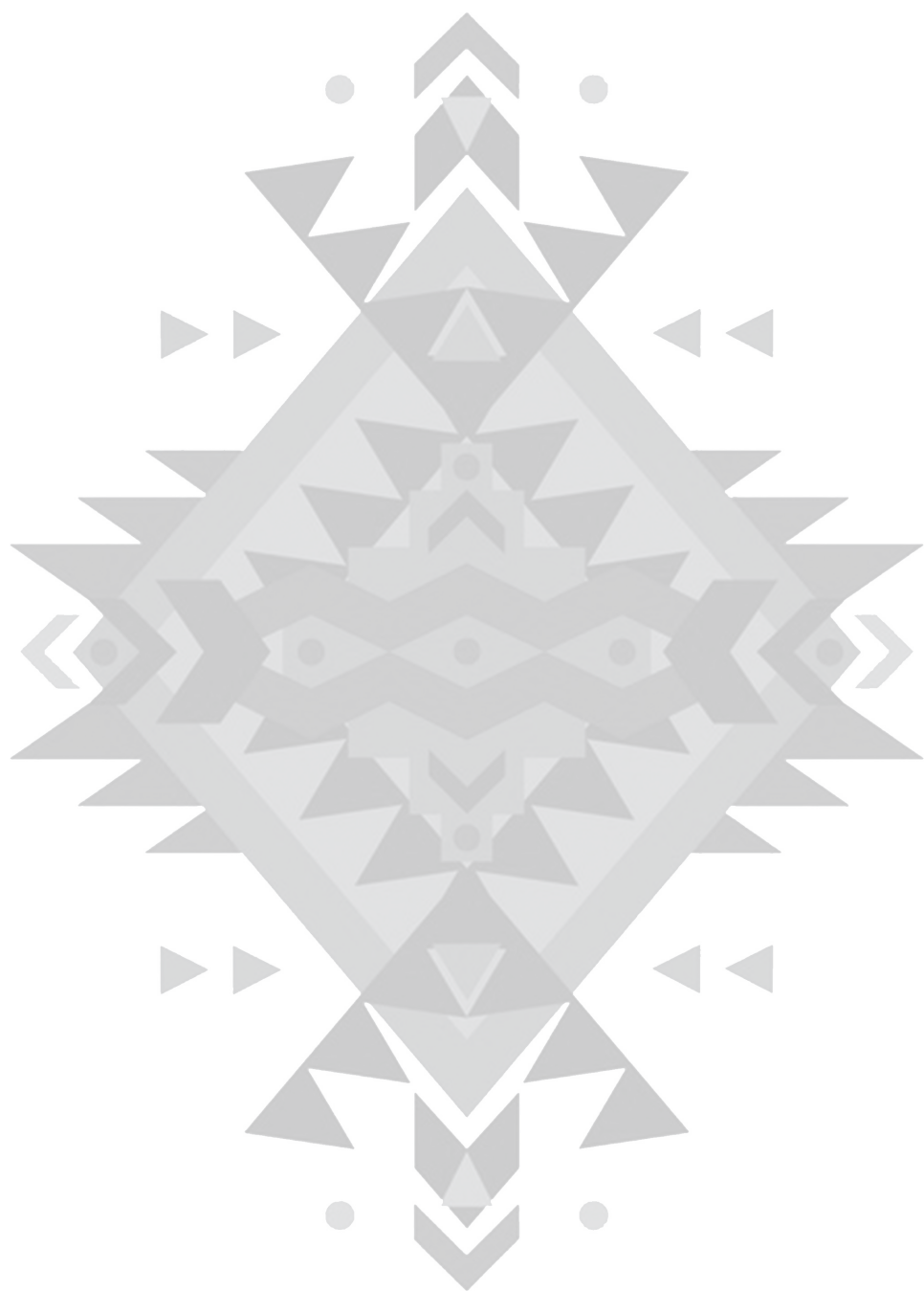
Kaynak Kişiler

AKBULUT, Ali Cem, 1978 Merzifon doğumlu eğitimci, araştırmacı.
BAKBAK, Ali, 1945 Sarimbey köylü doğumlu, emekli öğretmen, Akkız Ana'nın yakını.
BİLGİNER, Ferai, 1953 Osmancık doğumlu, lise mezunu, Ankara'da yaşıyor, Kadriye Bilginer'in kızı.
ÇAKMAK, Gülsüm, 1956 Çorum-Eşençay köyü doğumlu, ilkokul mezunu.
ÇEVİK, Mehmet, 1964 Gümüşhacıköy ilçesi Akpınar köyü doğumlu, araştırmacı.
DALKIRAN, Emine, 1938 Mecitözü Sorkoğlan köyü doğumlu.
DOĞAN, Ayten, 1947 Konaç köyü doğumlu, ilkokul mezunu.
ERŞAHİN, Seriyi, 1949 doğumlu, Reyhan Bacı'nın yeğeni.
GÜRHAN, Cafer, 1952 Sarimbey köyü doğumlu emekli öğretmen, eğitim denetçisi.
HARDAL, İsmail, 1964 Kuşsaray köyü doğumlu, emekli eğitimci, yazar.
KAYI, Hamit, 1943 Sarimbey köyü doğumlu emekli öğretmen, Fatma Kayı'nın oğlu.
KESGİN, Kazım, Çorum 1955 doğumlu, emekli öğretmen.
KİZİROĞLU, Ali (Âşık Ali Divani), 1951 Merzifon Küçükçay köyü doğumlu.
MADAK, Ahmet (Âşık Didari), 1940 Çorum Atçalı köyü doğumlu. Görüşme tarihi: 22 Mayıs 2022.
ÖRTEN, İlhami, 1954 Mislerovacıği köyü doğumlu, emekli eğitimci, ozan.

Elektronik Kaynaklar

<https://deremum.tr.gg/> “Âşık Gülkız Aslaner”, Erişim: 15 Eylül 2022.
<http://cagrielgun-sairlerveyazarlar.blogspot.com/> Abdullah Çağrı Elgün, “Yeter Bektaş'ın ‘Damla Damla Aşk’ Adlı Şiir Kitabı”, Erişim: 15 Eylül 2022.
<http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sefil-gulkiz>, İbrahim Gümüş, “Sefil Gülkız, Gülkız Aslaner”, Erişim: 15 Eylül 2022.
<https://pirha.org/okuma-yazmasi-vok-ama-ucuncu-siir-kitabini-yayinladi>, Eren Güven - CebraİL Arslan m: 18 Eylül 2022.

<http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sibel-sibel-kopur>, Meryem Özdemir,
“Sibel Köpür”, Erişim: 15 Eylül 2022.
<https://www.antoloji.com>, Erişim: 30 Nisan 2022
<https://edebiyol.com/kevser-ezgili/> Erişim: 25 Mayıs 2022.
<https://www.facebook.com/serbadeyim/> Erişim: 12 Aralık 2022.
<http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kevser-ezgili>, Erişim: 25 Mayıs
2022.
[https://tr.linkedin.com /in/ezgili-kevser-24213158](https://tr.linkedin.com/in/ezgili-kevser-24213158), Erişim: 25 Mayıs
2022.
<https://www.kulahkoyu.com/> Erişim: 24 Mayıs 2022.
<https://www.corumuckoy.com/> “Mırık Şiirleri”, Erişim: 21 Aralık 2009.





www.corum.bel.tr

ISBN-13: 978-625-98945-4-6



9 786259 894546